

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

MALATYA’DA MESLEK YAPISI
VE
SOSYAL HAREKETLİLİK
(MALATYA MERKEZ UYGULAMASI)

Arif ÇİÇEK

Danışman
Doç. Dr. Yaşar KAYA

DOKTORA TEZİ
Malatya–2011

KABUL VE ONAY

Enstitümüz Sosyoloji Ana bilim Dalı Doktora öğrencisi Arif ÇİÇEK tarafından Doç. Dr. Yaşar KAYA danışmanlığında hazırlanan “**MALATYA’DA MESLEK YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK (Malatya Merkez Uygulaması)**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalında **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı)

(İmza)

Üye: Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı)

(İmza)

Üye: Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı)

(İmza)

Üye: Doç. Dr. Abit BULUT
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı)

(İmza)

Üye: Doç. Dr. Yaşar KAYA (Danışman)
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı)

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../....

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Yaşar KAYA'nın danışmanlığında Doktora Tezi olarak hazırladığım “MALATYA'DA MESLEK YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK (Malatya Merkez Uygulaması)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Arif ÇİÇEK
Malatya-2011

ÖNSÖZ

Modern toplumların ortaya çıkışının zorunlu bir sonucu olarak doğan ve sosyal bilimler içinde kendisine esaslı bir yer bulan sosyoloji, genel olarak toplumu incelerken, özelde toplumun statik ve dinamik karakterini sistematik bir şekilde analiz eder. Bu itibarla sosyoloji, bir yandan sosyal yapı, kurum ve birlik gibi toplumun statik karakterini, diğer taraftan sosyal gelişme, sosyal çözülme, sosyal ve kültürel değişme gibi toplumun dinamik süreçlerini ve karakterini bilim dünyasında gözler önüne koyar.

Sosyoloji, toplumun aynası olduğundan, özellikle modernleşme sürecinde sosyal yapıda meydana gelen farklılaşmalar sosyolojiyi de zenginleştirmiş ve ona köy, şehir, iktisat, sanayi, bilgi, hukuk, aile, eğitim gibi alt başlıkları kazandırmıştır. Sosyoloji, esasında yaşadığımız hayatın, havasını soluduğumuz toplumun bir ilmidir. Sosyal olayları, sosyal müesseseleri, teşkilatlanma şekillerini, sosyal grupları, sosyal ilişkileri, sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda meydana gelebilecek değişme eğilimlerini ele alarak sistemli bir şekilde incelemektedir. Kısaca sosyoloji, toplumsal hayatın farklı boyutlarını karşılıklı bağımlılık prensibiyle birbirleriyle ilişkilendirerek ele alan bilim dalıdır.

Sosyoloji, bir takım varsayımlardan çok var olan gerçekleri ortaya koymaya çalışan, sosyal gerçeğe eğilen bir bilimdir. Soyut iddiaları somut gerçeklerin görünen doğasında ve içerisinde değerlendirir.

Son derece hızlı bir şekilde gerçekleşen sosyal değişmelerin, adeta bir kasırğa gibi toplumları önüne alıp sürüklediği günümüz dünyasında, toplumsal gerçekliğin görünen doğası da sarsılmakta ve bazen de belirsizleşmektedir. Değişim süreçlerinin toplumsal yapıları zorladığı günümüzde, Türkiye’de farklılaşmalara yol açan iç ve dış dinamiklerin oldukça karmaşık yapısının incelenmesi, hem bilimsel çalışmalar açısından hem de ülkemizin problemlerine çözüm bulma açısından hayati derece önemli gözükmektedir.

Son zamanlarda bu sosyal değişme süreçleriyle ortaya çıkan farklılaşmalar, bilim dünyasında ilgi ve merak uyandırmaktadır. Sosyal bilimlerde ve özellikle de

sosyolojide sanayileşme, şehirleşme ve ekonomik kalkınma gibi konulara ilaveten çalışma hayatı ve ilişkileri, meslek, meslek yapısı, mesleki hareketlilik ve dolayısıyla sosyal hareketlilik üzerine yapılan araştırmalara yönelik artan bir eğilim bulunmaktadır.

Meslek, hem birey hem de toplum açısından hayati öneme ve fonksiyonlara sahiptir. Mesleklerin toplumun işleyişinde, bireyin toplumsal konumunun tayininde ve topluma katılımında belirleyici bir rolü vardır. Bireylerin kimlik oluşturma süreçlerindeki en önemli araçlarından bir tanesi de meslekleridir. Bireyler, sahip oldukları meslekler sayesinde toplumda bir statü ve yetki kazanmış olurlar.

Toplumların gelişmesiyle iş bölümü ve ihtisaslaşma arasında bir neden sonuç ilişkisi vardır. Bu ilişki neticesinde, değişme ile birlikte yeni mesleklerin ortaya çıktığı görülür. Yeni mesleklerin ortaya çıkması, iş bölümü ve ihtisaslaşmanın dikey hareketliliğe yol açmasına, mevcut mesleklerin farklılaşması ve yeni dallara ayrılması da yatay hareketliliğe sebep olmuştur. Bu gelişmeler meslek sisteminin farklılaşmasını ve karmaşıklığını artırmış, meslekler arasındaki sınırların belirsizleşmesine sebep olmuştur.

Sosyal yapının genel görünümünü oluşturan sosyal tabakalaşma sisteminin dinamik yönü olan sosyal hareketliliğinin sosyolojik izahında, çoğunlukla mesleğe dayanılması bu gerçekliğin en yeterli ve en elverişli sosyal tabakalaşma determinantı olduğu gibi hem hareketlilik hem de hareketliliğin biçimleri ve tiplerinin belirlenip tanımlanmasında yine mesleğe dayanılmasını da gerekli kılmıştır.

Çalışmamız kapsamında, öncelikle konuyu belirleyip sınırlandırmak, araştırmamızın temel hipotezlerini ve yan hipotezlerini belirlemek, takip edilecek yöntem ve teknikleri seçip, alan araştırması için soruları hazırlamak amacıyla bu ve benzeri konularda yapılan çalışmalar üzerinde geniş bir inceleme yapılmıştır.

Bu çalışma ile birkaç temel hipotezin ve ona bağlı olarak ortaya konulan yan hipotezlerin sınamaları yapılmak istenmiştir. Bunun için uygun sosyolojik yöntemler ve teknikler kullanılmaya çalışılmıştır. Ortaya konulan önermeler farklı bir sosyal çevre gibi görünen Malatya'dan elde edilen verilerle irdelenip yoklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız iki ana bölüm ve tali bölümlerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmamız hakkında genel bilgiler açıklanmıştır. Bu amaçla,

araştırmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi v.b. konular hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca araştırma alanı oluşturan Malatya kenti hakkında da bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, araştırmanın kavramsal çerçevesi başlığı altında; meslek ve meslekle ilgili kavramların izahı, sosyal yapı ve meslek, sosyal tabakalaşma ve meslek, sosyal hareketlilik ve meslek hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise; araştırmamızdan elde edilen bulgular ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Öncelikle araştırmamıza katılanların bazı temel (demografik, sosyo-kültürel, ekonomik) özellikleri izah edilmiştir. Daha sonra ise alandan elde ettiğimiz veriler ışığında, çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler bağlamında Malatya’da meslek yapısı ve sosyal hareketlilik tahlil edilmeye çalışıldı.

Bu çalışmamız süresince değerli katkılarını, fikir ve yorumlarını aldığım danışman hocam Doç. Dr. Yaşar Kaya ve bölüm başkanım sayın Prof. Dr. Abdullah Korkmaz olmak üzere bölüm hocalarıma minnet duygularımı ifade etmek isterim. Onların sabrı ve teşviki olmasa bu çalışma ortaya çıkmazdı. Ayrıca mesai arkadaşlarıma ve dostlara katkılarından dolayı teşekkürler. Alan çalışmasında yardımcı olan bölüm öğrencilerimize ve örneklem grubuna dâhil olup, anketimizi cevaplayan Malatya halkına da teşekkür ediyorum.

Arif ÇİÇEK

Malatya–2011

MALATYA’DA MESLEK YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK

(Malatya Merkez Uygulaması)

Arif ÇİÇEK

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi: 2011

Danışman: Doç. Dr. Yaşar KAYA

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELE

ÖZET: Bu çalışmanın temelini, teorik düzeyde, meslek sosyolojisinin uğraşı alanlarından; sosyal yapı ile mesleki yapı arasındaki karşılıklı münasebetler, sosyal yapıdaki değişme ve gelişmeler ile mesleki yapıdaki değişme ve gelişmeler, sosyal tabakalaşma ile meslek, sosyal hareketlilik ile meslek arasındaki ilişkiler ile ilgili konular oluşturmaktadır. Çalışmanın uygulama yönüyle de, ortaya konulan varsayımlar, farklı bir sosyal çevre gibi görünen Malatya’dan elde edilen verilerle irdelenip yoklanmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELE: Meslek, Sosyal Tabakalaşma, Sosyal Hareketlilik, Malatya

OCCUPATION STRUCTURE AND SOCIAL MOBILITY IN MALATYA

(Malatya Central Application)

Arif ÇİÇEK

Ph. D. Dissertation

Submitted to the Department of Sociology

Social Sciences Institute

Inonu University

Malatya, Turkey, 2011

Advisor: Doç. Dr. Yaşar KAYA

ABSTRACT AND KEY WORDS

ABSTRACT: At theoretical level, the base of this study, consists of the subjects which are in study area of profession sociology such as mutual relations between social structure and professional structure, changes and developments at social structure and changes and developments at professional structure, relations between social stratification and profession, social mobility and profession. At application level of this study, suggestions are tried to be examined by the help of data gathered from Malatya where may be seen as a different social environment.

KEY WORDS: Occupation, Social Stratification, Social Mobility, Malatya

MALATYA’DA MESLEK YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK

(Malatya Merkez Uygulaması)

ARİF ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ONUR SÖZÜ	3
ÖNSÖZ	4
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELEER.....	7
ABSTRACT AND KEY WORDS	8
İÇİNDEKİLER.....	9
TABLÖLAR.....	12
GRAFİKLER.....	14
KISALTMALAR.....	15
GİRİŞ	17
1. Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları.....	19
2. Araştırmanın Amacı	19
3. Araştırmanın Önemi.....	20
4. Araştırmanın Yöntemi.....	21
4.1. Araştırmanın Metot ve Teknikleri.....	22
4.2. Araştırmanın Varsayımları	23
4.3. Araştırmanın Evreni	23
4.4. Araştırmanın Örnekleme.....	24
4.5. Araştırmanın Bilgi Toplama Araçları ve Uygulanması.....	25
4.6. Araştırmanın Anket Soru Formunun Hazırlanması.....	26
4.7. Araştırmanın Anket Soru Formunun Uygulanması.....	26
4.8. Araştırma Verilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi.....	27
5. Araştırma Alanı Hakkında Bilgi	28
BİRİNCİ BÖLÜM	39
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	39
1. MESLEK VE MESLEKLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	39
1.1. Meslek	39
1.1.1. Mesleklerin Tarihsel Gelişimi.....	52
1.1.2. Meslek Sosyolojisi.....	54
1.2. İş	56
1.3. Çalışma	61
1.4. Kariyer	65
1.5. Zanaat-Zanaatkâr.....	66
1.6. Emek-Emekçi.....	66
1.7. Sanat-Sanatkâr.....	68
1.8. Profesyonel-Profesyonellik.....	68
1.9. Uzman-Uzmanlaşma	71
2. SOSYAL YAPI VE MESLEK	73
2.1. Sosyal Yapı	74

2.2. Sosyal ve Mesleki Yapıdaki Değişmeler	79
2.2.1. Sosyal Yapı ve Değişmeler	81
2.2.1.1. Sanayileşme- Meslek	81
2.2.1.2. Malatya’da Sanayileşme-Meslek	85
2.2.1.3. Kentleşme- Meslek	107
2.2.1.4. Malatya’da Kentleşme ve Meslek	112
2.2.2. Mesleki Yapı ve Değişmeler	117
2.2.2.1. Malatya’da Mesleki Yapı ve Değişmeler	121
3. SOSYAL TABAKALAŞMA VE MESLEK	125
3.1. Sosyal Tabakalaşma	126
3.2. Sosyal Tabakalaşma Tipleri	136
3.2.1. Kast	137
3.2.2. Zümre	139
3.2.3. Sınıf	140
4. SOSYAL HAREKETLİLİK VE MESLEK	145
4.1. Sosyal Hareketlilik	145
4.2. Sosyal Hareketlilik Tipleri	150
4.2.1. Yatay Hareketlilik	151
4.2.2. Dikey Hareketlilik	152
İKİNCİ BÖLÜM	159
ARAŞTIRMANIN BULGULARI	159
VE DEĞERLENDİRİLMESİ	159
1. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN DEMOGRAFİK- SOSYO KÜLTÜREL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	159
1.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	159
1.2. Araştırmaya Katılanların Doğum ve Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı	162
1.3. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	165
1.4. Araştırmaya Katılanların Meslek ve Çalışma Hayatına Göre Dağılımı	169
1.5. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Dağılımı	171
1.6. Araştırmaya Katılanların Medeni Durum ve Aile Yapısına Göre Dağılımı	174
1.7. Araştırmaya Katılanların Kentleşme Özellikleri	176
2. MALATYA’DA MESLEK YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK	179
2.1. MALATYA’DA MESLEK YAPISI	179
2.1.1. Meslek Tercihi	180
2.1.1.1. Cinsiyet ve Meslek Tercih Ölçütü	181
2.1.1.2. Yaş ve Meslek Tercih Ölçütü	183
2.1.1.3. Eğitim ve Meslek Tercih Ölçütü	184
2.1.1.4. İkamet Edilen Bölge ve Meslek Tercih Ölçütü	187
2.1.1.5. Doğum Yeri ve Meslek Tercih Ölçütü	188
2.2. MALATYA’DA SOSYAL HAREKETLİLİK	190
2.2.1. Cinsiyet ve Sosyal Hareketlilik	191
2.2.2. Eğitim ve Sosyal Hareketlilik	192
2.2.3. Aile Yapısı ve Sosyal Hareketlilik	196
2.2.4. Gelir ve Sosyal Hareketlilik	197
2.2.5. Doğum Yeri ve Sosyal Hareketlilik	199
2.2.6. Meslek ve Sosyal Hareketlilik	200

SONUÇ	202
KAYNAKÇA	208
EK: ANKET FORMU	217

TABLOLAR

Tablo 1A:Türkiye ve Malatya Genel Nüfusu-Nüfus Yoğunluğu ve Yıllık Nüfus Artış Hızları (1927–2010).....	31
Tablo 2A:Malatya İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu (2009)	32
Tablo 3A:Malatya İl Geneli Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı (1927–2010).....	33
Tablo 4A:Malatya İl Geneli Nüfusun Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2009)	34
Tablo 5A:Malatya İl Geneli Bitirilen Öğrenim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2009).....	35
Tablo 6A:Diğer Kentlerin Nüfusuna Kayıtlı Olup Malatya’da İkamet Edenler (2009)	36
Tablo 7A:Malatya Nüfusuna Kayıtlı Olup Diğer Kentlerde İkamet Edenler (2009).....	36
Tablo 8A:Malatya İl Geneli Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2009)	37
Tablo 9A:Araştırmaya Katılanların “Meslek Tercih Ölçütüne” Göre Dağılımı	47
Tablo 10A:Araştırmaya Katılanların “Anne Mesleklerine” Göre Dağılımı	49
Tablo 11A:Malatya İl Geneli Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu (1980–2000).....	86
Tablo 12A:Malatya’da Çalışmama Nedenine Göre İş Gücünde Olmayan Nüfus (1980–2000)	87
Tablo 13A:Malatya’da Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980–2000)	89
Tablo 14A:Araştırmaya Katılanların “Türkiye’de Çok Çalışan Değil, Dayısı Olan Kazanıyor” Düşüncesine Göre Dağılımı.....	90
Tablo 15A:Malatya İl Geneli Yapılan İşe Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980–2000)	91
Tablo 16A:Malatya İl Geneli “İşteki Duruma” Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980–2000)	94
Tablo 17A:Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (Nace Revize 1. 1).....	95
Tablo 18A:Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (Nace Revize–2)	95
Tablo 19A:Malatya İl Geneli Ekonomik Faaliyet Kolları ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980– 1985- 1990- 2000)	97
Tablo 20A:Malatya’nın Tekstil Potansiyeli (2008–2009)	101
Tablo 21A:Malatya’da Özel Sanayi Sektörün Gelişimi (1985–2008).....	103
Tablo 22A:Malatya Sanayi Siteleri İle İlgili Genel Bilgiler (2009).....	105
Tablo 23A:Malatya’nın En Fazla Göç Aldığı Kentler (2008–2009).....	114
Tablo 24A:Malatya’nın En Fazla Göç Verdiği Kentler (2008–2009).....	114
Tablo 25A:Araştırmaya Katılanların “Niçin Malatya’ya Geldiniz” Göre Dağılımı	115
Tablo 26A:Uluslar Arası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO–68)	120
Tablo 27A:Uluslar Arası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO–88)	121
Tablo 28A:Malatya İl Geneli Esas Meslek ve Cinsiyete Göre Dağılımı (ISCO–68)	123
Tablo 29B:Araştırmaya Katılanların “Cinsiyete” Göre Dağılımı	160
Tablo 30B:Araştırmaya Katılanların “Yaş Gruplarına” Göre Dağılımı	161
Tablo 31B:Araştırmaya Katılanların “Doğum Yerine” Göre Dağılımı	163

Tablo 32B:Araştırmaya Katılanların “Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı.....	164
Tablo 33B:Malatya İl Geneli Okuryazarlık ve Öğrenim Durumuna Göre Nüfus (1975–2000)	166
Tablo 34B:Araştırmaya Katılanların “Öğrenim Durumlarına” Göre Dağılımı.....	167
Tablo 35B:Araştırmaya Katılanların “Öğrenim Durumu ve Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı	168
Tablo 36B:Araştırmaya Katılanların “Meslek Gruplarına” Göre Dağılımı.....	169
Tablo 37B:Araştırmaya Katılanların “Meslek Grupları ve Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı	171
Tablo 38B:Araştırmaya Katılanların “Gelir Durumuna” Göre Dağılımı.....	172
Tablo 39B:Araştırmaya Katılanların “Gelir Durumu ve Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı	173
Tablo 40B:Araştırmaya Katılanların “Medeni Duruma” Göre Dağılımı.....	174
Tablo 41B:Araştırmaya Katılanların “Aile Yapısına” Göre Dağılımı.....	175
Tablo 42B:Araştırmaya Katılanların “Kentte Kalış Sürelerine” Göre Dağılımı.....	176
Tablo 43B:Araştırmaya Katılanların “Kentlileşme Durumlarına” Göre Dağılımı...	177
Tablo 44B:Araştırmaya Katılanların “Malatya'da Yaşayanlar İçinde Kendinizi Nasıl Buluyorsunuz” Göre Dağılımı.....	178
Tablo 45B:Cinsiyet ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki.....	182
Tablo 46B:Yaş ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki	184
Tablo 47B:Eğitim ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki.....	185
Tablo 48B:İkamet Edilen Bölge ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki.....	187
Tablo 49B:Doğum Yeri ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki	188
Tablo 50B:Eğitim ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki	195
Tablo 51B:Aile Yapısı ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki	197
Tablo 52B:Gelir ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki.....	198
Tablo 53B:Doğum Yeri ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki.....	199
Tablo 54B:Meslek ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki.....	201

GRAFİKLER

Grafik 1:Araştırmaya Katılanların “Cinsiyete” Göre Dağılımı.....	161
Grafik 2:Araştırmaya Katılanların “Yaş Gruplarına” Göre Dağılımı.....	162
Grafik 3:Araştırmaya Katılanların “Doğum Yerine” Göre Dağılımı	164
Grafik 4:Araştırmaya Katılanların “Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı	165
Grafik 5:Araştırmaya Katılanların “Öğrenim Durumlarına” Göre Dağılımı	167
Grafik 6:Araştırmaya Katılanların “Meslek Gruplarına” Göre Dağılımı	170
Grafik 7:Araştırmaya Katılanların “Gelir Durumuna” Göre Dağılımı	172
Grafik 8:Araştırmaya Katılanların “Medeni Duruma” Göre Dağılımı	175
Grafik 9:Araştırmaya Katılanların “Kentte Kalış Sürelerine” Göre Dağılımı	176
Grafik 10:Araştırmaya Katılanların “Kentlileşme Durumlarına” Göre Dağılımı	177

KISALTMALAR

A.B.D: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e: Adı geçen eser
a.g.m: Adı geçen makale
AB: Avrupa Birliği
Araş: Araştırması
Bak: Bakanlık / lığı
Bil: Bilimler
C: Cilt
Çev: Çeviren
D.İ.E: Devlet İstatistik Enstitüsü
D.P.T: Devlet Planlama Teşkilatı
Der: Derleyen
Ed: Editör
Ens: Enstitü
Fak: Fakülte
Geç: Geçirilmiş
Gel: Geliştirilmiş
Gen: Genişletilmiş
Göz: Gözden
Haz: Hazırlayan
İst: İstanbul
M.E. B: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖSYM: Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi
s sayfa
S: Sayı
Siy: Siyasal
T.C.: Türkiye Cumhuriyeti
Trhsz: Tarihsiz
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Ünv: Üniversite

v.b: ve benzeri / leri

Yay: Yayına

Yen: Yenilenmiş

yy: Yayınevi / Yayıncılık

Zikr: Zikreden

GİRİŞ

Auguste Comte'un "sosyoloji"yi yeni bir disiplin olarak ortaya atması 1830'lardadır. Ancak adı "sosyoloji" olarak konmamış olsa bile Comte'un "sosyoloji" olarak nitelendirdiği ilim sahası Adam Ferguson'a ve onun "Sivil Toplumun Tarihi Üzerine Bir Makale" kitabını yayınladığı 1767 yılına kadar uzanır.¹ Batı dünyasının modern tarihinin bir neticesi olarak ortaya çıkan sosyoloji, toplumsal yaşamın farklı boyutlarını birbirleriyle ilişkilendirerek ele alan bir bilim dalıdır.

Sosyoloji, toplumsal yaşamın farklı boyutlarını birbirleriyle ilişkilendirerek ele alan bir bilim dalıdır. Sosyoloji, modern toplumların ortaya çıkışının zorunlu bir sonucu olarak sosyal bilimler içerisinde kendisine yer bulan, toplumu, toplumlar arası ilişkileri, toplumsal yaşamı ve en önemlisi toplumsal değişimleri açıklamak iddiasında olan bir sosyal bilimdir. Bir sosyal bilim olarak sosyolojinin belki de en cazip tarafı modern toplumları anlamak ve açıklamak iddiasında olan bir bilim olmasından başka, toplumu ve toplumsal yaşamı diğer sosyal bilimlerin bakış açılarıyla da görmek gerekliliğini hissetmiş olmasıdır. Sosyoloji bilimi böylece genelde sosyal yapıda ve bu yapıya ait unsurlarda meydana gelen farklılaşmaları incelerken,² özelde sosyal olayları, sosyal kurumları, grupları, sosyal ilişkileri ve davranışları inceler.³ Her bilimin nihai amacı açıklamak, yani nesnesini nesne ve o yapan belirleyicilikleri ortaya çıkarmaktır. Sosyoloji, toplumsalın bilimi olduğuna göre, sosyolog da toplumsalın gerçekliğinin belirleyiciliklerini ortaya koyacaktır. Bu gerçeklik ise doğal değil, insanın var ettiği bir gerçekliktir.⁴

19.yy'da bir bilim olarak ortaya çıkışından sonra ise sosyoloji sistematik bir gelişme göstermiştir. Klasik ve çağdaş sosyoloji teorileri sosyolojinin günümüze kadar kazandığı tarihsel birikimini yansıtmaktadır. Toplumun anlaşılması ve açıklanmasında nasıl bir yöntembiliminin izlenmesi gerektiğiyle ilgili yaklaşım ve tartışmalar günümüz sosyolojisinde önemli yer tutmaktadır. Yöntembilimsel yaklaşımların aktarılması ve tartışılması, nicel ve nitel araştırma teknikleri

¹ Sezal, İhsan; **Sosyoloji Yazıları**, Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.xı

² Erkal, E. Mustafa; **Sosyoloji**, Der yy, İst, 1996, s.15

³ Mauss, Marcell- Fauconnet, Paul; 'Sosyoloji' (Çev: Ümit Meriç), **Türk Sosyoloji Dergisi**, S.2, İst, 1996, s.116

⁴ Cangızbay, Kadir; **Sosyolojiler Değil Sosyoloji**, Ütopya yy (3.Baskı), Ankara, 2002, s.9

hakkındaki bilgilerle desteklenmektedir. Kuramsal yönelimin yanında sosyolojinin gelişme gösterdiği özel alanlarda bilgi sahibi olunması önemli görülmektedir. Aile sosyolojisi, kent sosyolojisi, din sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, endüstrileşme ve modernleşme sosyolojisi, kitle iletişim sosyolojisi, çalışma sosyolojisi, toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik, meslek sosyolojisi gibi alanlar sosyolojinin dünya çapında yerleşik alt kolları haline gelmiştir.

Sosyolojinin böyle bir takım dallara ayrılması sebepsiz değildir. Şüphesiz toplum hayatında meydana gelen sosyal değişimler ve yeni gelişmeler bunu zorunlu kılmıştır. Kısaca, bu bilim alt dallarının ortaya çıkması çeşitli ihtiyaçlar sonunda olmuştur.

Amerikan Sosyoloji Derneği, sosyolojinin bir alt dalı olarak “meslekler/profesyonelleri gösterirken, Uluslar Arası Sosyoloji Derneği de “meslek gruplarının sosyolojisi”ni bir alt dal olarak göstermektedir. İş bölümünün neticeleri ile olan ilgi, mesleklerle sosyal statü arasındaki bağı incelemeye çalışan meslek sosyolojisinin doğmasına yol açmıştır.

Sanayi sonrası bir toplum, D. Bell’e göre, üstünlüğün profesyonel ve teknik sınıfa geçeceği yani profesyonelleşmiş bir toplum haline geleceğiz. Bilim ve teknolojideki bilgi patlaması bu tahminlerin en inandırıcı nedenlerini oluşturuyor. Bilginin genişlemesi, çeşitli konularda özgün bilgiyi elde etmede uzmanlaşmış, kabiliyetlerini ve uzmanlıklarını uygulayabilecek profesyonellerin artmasını gerektirecektir.⁵

Sosyolojinin bir alt dalı olan meslek sosyolojisi, özellikle profesyonelleşmeyle birlikte ortaya çıkan ve her geçen gün önemi artan meslekler ve onların sorunlarını konu edinen bir bilim dalıdır.

Genel sosyolojinin kavram, kuram ve yöntemsel mirasından beslenen sosyolojinin görece bu yeni dalı, modern toplumun statü temelli ayrışması gerçeğini mesleki temelde çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda her bir meslek nesnel, toplumsal ve iktisadi boyutları ile meslek sosyolojisinin özel ilgi alanını oluşturmaktadır.

⁵ Haug, R. Marie; “Profesyonelleşme: Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.129

1. Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları

Bir alan araştırması olan çalışmamızın konusunu, teorik düzeyde, meslek yapısı ve sosyal hareketliliğe dair izah ve anlayışların tespit edilmesi oluşturmaktadır. Araştırmamızın uygulama tarafı ile de iş, sağlık ve eğitim imkânları ile bölgesinde önemi gittikçe artan cazibe merkezi sebebi ile yüksek oranda göç alan Malatya'daki mesleki yapı ve sosyal hareketlilikte, sanayileşme ve kentleşme sürecinde ne gibi değişmelerin olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmanın temelini, Malatya il merkezinde yapılan alan çalışmasından elde edilen verilerin frekans ve çapraz tablo şeklinde işlenerek incelenmesi ve yorumlanması oluşturmaktadır.

Bir araştırma da sınırlılıklar, araştırmacının kendi bilgi, beceri ve imkânlarından oluşabileceği gibi, problem alanı, araştırmanın amaçları, yöntem ve diğer pratik zorunluluklardan da kaynaklanabilir. Hatta araştırma bulguları verilen sınırlılıklar içinde geçerlidir.⁶ Bu amaçla araştırmamız, özellikle 1980–2000’li yıllar arasında hızlı bir sanayileşme ve kentleşme hamlesi içinde olan Malatya’nın meslek yapısı ve sosyal hareketlilikte yaşadığı değişimi ortaya koymaktır. Bu nedenledir ki çalışmamız bu dönemle sınırlandırılmıştır. Pek tabidir ki bu dönemi anlayabilmek için daha önceki dönemlerde, yıllarda olup biteninde ortaya konması gerekir. Bu amaçla, gerekli yerlerde geriye dönüp olup biten de izah edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde yukarıda sözü edilen sınırlılıkların göz önünde bulundurulmasında yarar vardır.

2. Araştırmanın Amacı

Her bilimsel çalışmanın amacı, konuyla ilgili teoriden çıkaracağı varsayımlarla yeni ampirik verileri değerlendirmek ve varılan hükümlerle teorinin çerçevesini genişletmektir. Malatya’da Meslek Yapısı ve Sosyal Hareketlilik (Malatya Merkez Uygulaması) konulu bu araştırma, hızlı bir sanayileşme ve kentleşme sürecine giren Malatya’daki meslek yapısı ve sosyal hareketlilikten yola çıkarak benzer durumda olan Anadolu kentlerindeki meslek yapısı ve sosyal

⁶ Karasar, Niyazi; **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Alkım Kitap evi (7.Basım), Ankara, 1995, s.73

hareketliliğin hangi sosyolojik faktörlerin tesirinde olduğunu tespitinin önemli olduğu düşüncesiyle yapılmıştır.

Araştırma yürütülürken, teorik alt yapı ile alan çalışmasından elde edilen bulgular bir arada değerlendirilmiş, böylece araştırmada bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın konusu ve amacı başlıklarında verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bir olgu olan mesleğe, birey açısından bakıldığında, bir kişinin ve reisi olduğu aile bireylerinin sosyal tabakasını belirlemede en elverişli ve en yeterli olanı o kişinin mesleki konumudur. Bir kişinin mesleği ve meslekteki konumu bilinirse, onun sosyal tabakasını belirlemede etkili olan eğitim seviyesini, gelirini, tüketim eğilimlerini, ev durumunu, hayat tarzı biçimlerini v.b.'lerini gerçeğe oldukça yakın olarak belirlemek mümkündür. Yine çalışanların mesleki gruplara göre dağılımları ve mesleki bileşiminin nitelikleri bir toplumun yapısal özelliklerini ve fonksiyonel düzenini anlayıp kavramaya yarayan en önemli göstergelerden biridir.

Bir toplumun sosyal yapısının tahlil edilebilmesi, tabakalaşma sisteminin incelenmesini zorunlu kılar. Sosyal farklılaşmaya ve tabakalaşmaya etki eden en önemli faktör olan sanayileşme, sadece üretim tarzında ve çalışma ilişkileri sisteminde değişikliğe yol açmamış, paylaşım sisteminin değişmesine, teknolojinin gittikçe artan oranda üretim sahasında kullanımına, iş bölümüne ve mesleki ihtisaslaşmaya yol açmış ve böylece de yeni mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sanayileşme süreci Avrupa toplumlarının tabakalaşma sistemini kökten değiştirmiş, zümre tipi tabakalaşmadan sınıf tipi tabakalaşmaya geçilmesine zemin hazırlamıştır.

Kent, her şeyden önce iş bölümü demektir. İş bölümü ise, sosyal farklılaşmanın ilk adımıdır. Bu adımla başlayan meslekler ve statüler farklılaşması, kentte sosyal tabakalaşmayı oluşturan ve kentleşme ile orantılı olarak da bu tabakalaşmayı yaygınlaştırıp derinleştiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine kent hayatı demek, bir bakıma mobilite, hareketlilik demektir. Mekân, meslek ve diğer sosyal mobilite şekilleri kentte en kesif bir biçimde yaşanmaktadır.

Bir toplumun sosyal gelişmesi hareketlilik yapısına bağlıdır. Sosyal hareketlilik, topluma dinamizm kazandırırken, cemiyet mensuplarının sosyal sisteme katılmasını sağlar. Bir ülkede sosyal hareketlilik kanallarının işlevselliği ve yaygınlığı, ülke vatandaşlarının sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesine de katkıda bulunur. Tabakalaşma yapısının incelenmesi, o toplumun sosyal yapısının tahlil edilebilmesi için zorunludur. Yukarı doğru hareketlilik, bir taraftan alt tabakaların kültürü algılayış tarzının üst tabakalar tarafından bilinmesine sebep olurken, diğer taraftan aşağıdan yukarı yeni fikirlerin nakline zemin hazırlamak suretiyle topluma dinamizm kazandırır.

Modern toplumda, bireyin toplumsal pozisyonunu belirleyen önemli göstergelerden biri meslektir. Eskiden olduğu gibi bugün de, meslekler, insanların kişisel ve toplumsal konumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Kişinin yaptığı iş ya da sahip olduğu meslek, onun toplum içindeki yerini, itibar ve önemlilik derecesini yakından etkiler. Toplumbilimciler, toplumsal düzlemde bireyin statüsü ve rolünü izahta, meslek faktörünü belirleyici bir değişken olarak dikkate almaktadırlar. Sahip olunan meslek, bir ölçüye kadar bireyin gelir, yetenek, eğitim düzeyi, prestij durumu ve toplumsal konumunu da yansıtır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bir araştırma da yöntem, araştırmacının, amacını gerçekleştirebilmek için kullandığı genel yaklaşımdır.⁷ Bu araştırma tasvir edici ve açıklayıcı bir alan araştırmasıdır. Tasvir edici araştırmada ilgilenilen konu ya da olgu detaylı olarak tasvir edilir. Yani “ne oldu” sorusuna cevap aranır. Burada varsayım veya hipotez kullanılmaz. Açıklayıcı araştırmada ise “neden” “nasıl” sorularına cevap aranır. Bu tür araştırmalar genelde tasvir edici ve keşfedici araştırma bulgularından yararlanır ve olayların niçin bu şekilde ortaya çıktığını açıklamaya çalışır.⁸ Bu araştırmaların

⁷ Türkdoğan, Orhan; **Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, M.E. B. yy, İst, 1995, s.167

⁸ Özcan, Y.Z., Özbay, Ö; “Sosyolojide Yöntem”, **Sosyoloji Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı yy, Ankara, 2002, s.71

hareket noktası olgular arasındaki nedensel ilişkilerin hipotezler halinde formüle edilmesidir. Kurulan hipotezlerin araştırma teknikleriyle sınanması ve gerçekleştirmeleriyle diğer bir değişle değişkenler arası neden-sonuç ilişkilerinin kurulmasıyla bilimsel genelliklere ulaşılır.⁹ Böylece bu araştırma olgular arasındaki ilişkileri anlama ve açıklamayı amaçlayan, belirlenen hipotezleri test etmeye dayalı, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri saptayan bir tür varsayım sınavı bir araştırma olarak görülebilir.

4.1. Araştırmanın Metot ve Teknikleri

Bir araştırmada metot ve teknik ise, araştırmacının belirlediği yöntemi gerçekleştirebilmesi için kullandığı bilgi toplama araç/araçlarıdır. Böylece bir yöntem çerçevesinde bir ya da çok veri toplama tekniği kullanılabilir.¹⁰ Her araştırma bilimsel bir metot üzerine kurulur ve yürütülür. Sosyoloji, hem tatbiki hem de nazari metotları kullanan tek sebepli açıklamalardan, çok sebepli açıklamalara geçen, tündengelim yerine tümevarım metodunu benimseyen ancak bazı zamanlarda da tündengelimi de uygulayan, soyut kavramlardan somut kavramlara yönelen, somut kavramlardan ise soyut kurallar bulmaya çalışan bir bilim dalıdır.¹¹ Sosyolojik araştırmalarda uygulanan yöntemlerin ve tekniklerin diğer bilim dallarından daha fazla olmasının temel nedeni sosyolojinin konusunun çok yönlü ve daha karmaşık olmasıdır. Bu araştırmada nicel ve nitel araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır.

Çalışmamızda, araştırma amaçlarımıza ulaşabilmek için takip ettiğimiz metot, Malatya'daki meslek yapısı ve sosyal hareketlilikte etkili olan faktörleri ve ilişkileri uygulamada elde ettiğimiz verilerle tespit etmek, bunların teorik kuramlar çerçevesinde incelenmesiyle birlikte meslek yapısı ve sosyal hareketlilik hakkında doğru bilgiye ulaşmak olmuştur. Bu çerçevede araştırmamız süresince kitap, dergi v.b. kaynakların teorik incelenmesi, çeşitli istatistikî analiz çalışmaları ve anket başta olmak üzere pek çok teknik kullanılmıştır.

⁹ Gökçe, Birsen; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş yy (2.Basım), Ankara, 1992, s.66

¹⁰ Türkdogan, Orhan; a.g.e. s.167

¹¹ Erkal, E. Mustafa; **Sosyoloji**, Der yy, İst, 1996, s.81

4.2. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada konu edilen temel problem şu soruda ifadesini bulmaktadır. “Sanayileşme-kentleşme ile meslek yapısı ve sosyal hareketlilik arasında önemli bir ilişki var mıdır?”. Cevabını aradığımız bu temel problem çerçevesinde “ Malatya, hızlı sanayileşme-kentleşme sonucu meslek yapısı ve sosyal hareketlilikte değişim yaşayan bir kenttir.” temel varsayımından hareketle şu alt varsayımlar oluşturulmuştur.

- Sanayileşme, meslek yapısını ve sosyal hareketliliği etkiler.
- Sanayileşme ile mesleki yapı arasında ilişki vardır.
- Sanayileşme ile sosyal hareketlilik arasında da ilişki vardır.
- Sanayileşme hızlandıkça Malatya’da meslek yapısı farklılaşacaktır.
- Sanayileşme hızlandıkça Malatya’da sosyal hareketlilik de artacaktır.
- Kentleşme, meslek yapısını ve sosyal hareketliliği etkiler.
- Kentleşme ile mesleki yapı arasında ilişki vardır.
- Kentleşme ile sosyal hareketlilik arasında ilişki vardır.
- Kentleşme artıkça Malatya’da meslek yapısı farklılaşacaktır.
- Kentleşme hızlandıkça Malatya’da sosyal hareketlilik de artacaktır.
- Eğitim, meslek yapısını ve sosyal hareketliliği etkiler.
- Bireyin gelmiş olduğu yerleşim yerinin özellikleri (köy, bucak, ilçe veya diğer iller) kentsel yaşam ile bütünleşme sürecinde farklılık yaratacaktır. Diğer kentsel mekânlardan gelenlerin, kırsal mekânlardan gelenlere göre kentsel yaşam ile bütünleşmeleri ve sosyal hareketlilikleri daha anlamlıdır.
- Gecekondu mekânlarından kent merkezlerine yönelik yer değiştirmelerde, elde edilen iş ve eğitim imkânları sosyal hareketliliğe olumlu etken olabilecektir.
- Bugün meslek, hâlâ kişinin sosyal konumunu belirlemede en önemli göstergedir.

4.3. Araştırmanın Evreni

Bilimsel bir araştırmada, araştırma evreninin seçilmesi önemli bir aşamadır. Evren, yapısal özellikleri itibarıyla çalışılan konuya uygun olarak, araştırılan

soruların cevaplarını kapsayacak bir bütünlükte olmalıdır. Ancak bu şekilde evrenin her hangi bir kesitinde tespit edilen veriler araştırmaya faydalı olabilir.

Araştırma evrenimizi Malatya kent merkezi oluşturmaktadır. Malatya, bulunduğu coğrafi konumu itibariyle, doğu ile orta Anadolu ve batı, güney ve güneydoğu ile kuzey bölgelerinin kesişme noktalarında yer alması sebebiyle, hemen hemen Türkiye'deki genel sosyal yapı ile benzer özellikler göstermektedir. Aynı zamanda gerek kendi ilçelerinden ve gerekse diğer kentlerden aldığı önemli oranlardaki göçler ile birlikte hızlı coğrafi ve sosyal hareketliliğin ortaya çıktığı bir alan olma özelliği taşımaktadır.

4.4. Araştırmanın Örnekleme

Örnekleme, araştırma içerisinde uygulama yapılacak kişileri ifade eder. Örneklemenin seçilmesi için farklı yollara müracaat edilir. Örneklem için iki şart gereklidir. İlki, örneklemin temsil etme yeteneği taşıması, diğeri de örneklem hacminin yeterli büyüklükte olmasıdır. Temsil yeteneği, örneklemin içinde seçildiği ana kütlenin özelliklerini, her hangi bir sapma göstermeden taşıması ve yansıtabilmesini ifade eder. Örneklem hacminin yeterliliği ise daha çok gözlemler ve istatistikî hesaplamalar dâhilinde belirlenen yeterli büyüklükteki bir sayıya ulaşarak, mevcut yapının özelliklerini ortaya koyabilme kabiliyetini belirtir.¹² Genel olarak örneklem iki şekilde çıkarılabilir. İlki, oldukça sağlam olan ama uygulaması güç olan tesadüfi örneklemdir. Diğeri ise daha az sağlam olan ancak kolay ucuz olan kota yöntemidir.

Evrenin ulaşılabilir, çalışma yapmaya imkân verecek büyüklükte olmaması nedeniyle bir örneklem grubunun oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, çalışmamız, Malatya kent merkezini, merkez, çevre, geçiş olmak üzere üç bölgeye ayırdıktan sonra bu bölgeleri temsil eden mahallelerde tesadüfi örneklem tekniğini (ayrıca örneklemimiz 18 yaş ve daha üstü olma ve hane halkı reisi olma gibi özellikler ile kotalandırılmıştır) kullanarak seçilen kişilere uygulanan anketle gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla; I.bölge “merkez”, II. bölge “geçiş” ve III. bölge “çevre” olarak tanımlanmıştır. Örneklem alanının merkez, çevre, geçiş olarak

¹² Seyidoğlu, Halil; **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Güzem yy, İst, 1995, s.32

ayrılması, gecekondulaşma ve imar durumu, kentte kalış süresi ve ekonomik durum gibi özellikler göz önüne alınarak yapılmıştır. Yaşanılan yerlerdeki nüfus yoğunluğu dikkate alındığı zaman I.bölgenin %20, II. bölgenin %40 ve III. bölgenin %40 oranında bulunduğu belirlenmiştir. Bu çalışma sonucunda bölgeleri temsil eden mahalleler şu şekilde çıkarılmış ve bu mahalleler de anket uygulaması yapılmıştır.

I. Bölge (Merkez); Kanal boyu, Sivas caddesi, Fuzuli caddesi, Hastahane caddesi, Vali konağı caddesi ve Zafer mahallesinin bir bölümü.

II. Bölge (Geçiş); Çöşnük mahallesinin bir bölümü, Turgut Temelli caddesi, Paşaköşkü, Çilesiz, Sigorta hastahanesinin arkası, İstiklâl mahallesi, Karakavak, Koyunoğlu ve Zafer mahallesinin bir diğer bölümü.

III. Bölge (Çevre); Beydağı, Yamaç, Taştepe, Melekbaba, Kiltape, Hidayet ve Çarmuzu mahalleleri.

Araştırma yaptığımız alan olarak Malatya kent merkezinin Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre nüfusunun 381.081¹³ olduğu tespit edilmiştir. Böylece araştırmamızın evreni 381.081 olarak belirlenmiştir. Çalışmamızın güvenilirliğinin ve geçerliliğinin sağlanması amacıyla örneklem sayımız 642 olarak belirlenmiştir. Bu sayı %99 güvenlik düzeyi ve % +/-5 göz yumulabilir yanılma payı aralığında yer almaktadır.¹⁴ Araştırma için sekiz yüzden fazla anket yapılmış, hatalı olanlar çıkıldıktan sonra 645 anket değerlendirilmeye alınmıştır.

4.5. Araştırmanın Bilgi Toplama Araçları ve Uygulanması

Çalışmamızda bilgi toplama araçları olarak, nicel ve nitel kaynaklara müracaat edilmiştir. Nitel kaynaklar olarak konu ile alakalı yapmış olduğumuz literatür çalışmasıyla birlikte dünyada ve Türkiye’de yayınlanmış temel eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde edindiğimiz kitap, dergi, internet v.b. kaynaklardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Diğer taraftan nicel bilgi kaynakları olarak devlet istatistik enstitüsünün yapmış olduğu istatistiklerin yanında, konuyla ilgili yapılmış diğer araştırma sonuçları da dikkate alınmış ve bunlardan

¹³ 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.61

¹⁴ Sencer, Muzaffer; **Toplum Bilimlerinde Yöntem**, Beta yy, İst, 1989, s.610

yararlanılmıştır. Araştırmamızda en önemli nicel bilgi toplama kaynağı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen anket çalışmasından faydalanılmıştır.

4.6. Araştırmanın Anket Soru Formunun Hazırlanması

Bazı mahzurlarına rağmen, sosyal bilimlerin üzerinde inşa edildikleri önemli temellerden birini örnekleme anket metodu teşkil etmektedir. Eğer halkın çeşitli şartlar altında ve durumlarda nasıl davrandıklarıyla ilgili teoriler geliştirilecekse, bu şartlar ve durumlarda neler yaptıklarını bilmek zorundayız. Bu nokta da anketler oldukça yardımcı olmaktadır.¹⁵

Araştırma kapsamı dâhilinde gözleme ve teorik incelemeye dayalı olarak elde edilen bilgiler, anket içerisinde soru olarak yer almıştır. Anket soruları hazırlanırken, sorular herkes tarafından aynı şekilde anlaşılacak biçimde açık, kesin ve kısa olmasına özen gösterilmiştir. Yapmış olduğumuz araştırmada anket verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmak, cevaplamadaki hataları ve eksiklikleri en aza indirebilmek için bazı hususlara dikkat edilmiştir. Anketi uygulamaya başlamadan önce, katılımcıya özellikle anket formuna kimlik, adres bilgileri v.b. yazılmayacağı ifade edilerek, anketin mahiyeti hakkında bilgi verildi. Çeşitli endişelerle bazı bireylerin soruların cevaplanmasında çekingen olmalarını engellemek ve doğru cevabı verebilmelerini sağlamak amacıyla, bireyin şahsi özelliklerinin tanımlanmasında belirleyici olan olgusal içerikli soruları çalışmamızda anketin sonuna koyduk.

Araştırma anketini hazırladıktan sonra farklı bölge, yaş, cinsiyet ve meslekteki yirmi kişiye bir ön uygulamasını yaptık. Bununla soruların anlaşılması güç ve sıkıntılı olanlarını tespit ederek, bunları sadeleştirip, düzelterek anketi alana uygulamaya hazır hale getirdik.

4.7. Araştırmanın Anket Soru Formunun Uygulanması

Araştırmamızın anketi, Malatya kent merkezinde Şubat-Kasım 2008 döneminde uygulanmış, anketlerin doldurulmasında katılımcıların gönüllüğü esas alınmıştır. Anket yapılırken sınırlı sayıda anketör kullanılmıştır. Anketlerin çoğu

¹⁵ Lazarsfeld, Paul F; “Açık Olan Ne”, **Sosyoloji Yazıları** (Der: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy, Bursa, 1995, s.56

tarafımızdan veya birlikte alana çıktığımız anketörlerce kontrolümüzde yapılmıştır. Anketörler Sosyoloji bölümünde okuyan, daha önce anket tecrübesi olan öğrencilerden oluşturulmuştur. Böylece öğrencilerin bilgilerinin alan içerisinde uygulama sırasında örneklerle pekişmesi sağlanırken, diğer taraftan öğrencilerin anket uygulama konusundaki ön teorik bir bilgiye sahip olmaları ve önceki tecrübeleri anketin yapılmasını daha güvenli ve kolay bir hale getirmiştir. Bunlara ilave olarak, anketörleri, alana çıkarmadan önce, anket çalışmasında bilgilendirme toplantıları yapılmıştır.

Anket uygulaması sonrası toplanan anketler bilgisayara belirli aralıklarla yüklenerek, örneklemin belirli yönlerde yoğunlaşması önlenmiş, farklı bölge, meslek ve cinsiyet gibi faktörlerin Malatya ortalamasını yansıtacak düzeyde olmasına dikkat edilmiştir.

4.8. Araştırma Verilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi

Uygulama yaptığımız örneklemden elde edilen anketler incelenerek hatasız olanlar bilgisayara aktarılmıştır. Bilgisayarda verilerin kodlanması SPSS (Statistical Package For Social Sciences) programı kullanılarak yapılmıştır.

Elde edilen sonuçlar frekans bilgileri alınarak farklı açılardan değerlendirilmiş, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki çapraz tablo ve Ki-Kare (χ^2) testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Ki-kare testi ile uygulamadan elde edilen sonuçların (gözlenen frekans) teorik sonuçlarla ne kadar uyum sağladığı araştırılmaktadır. Uygulama sonuçları teorik sonuçlara yakın olduğu oranda değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığından, yani iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğundan söz edilir. Aradaki fark arttığında ise değişkenler arasındaki diğer bir değişle iki değişken arasında bir ilişkiden söz edilebilir.¹⁶ Ayrıca aynı anda iki bağımsız değişken ile bir bağımlı değişken arasında çapraz tablolar çıkarılarak, değişkenler arası ilişkilerde daha etkili olanlar bulunmaya çalışılmıştır.

Ki Kare testi bizlere yalnızca değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını vermektedir. Ancak araştırmalarda bu ilişkinin ne oranda güçlü

¹⁶ Gökçe, Birsen; a.g.e, s.163

olduğunun da önemi vardır. Bu durumda Phi, Cramer's V ve Contingency Coefficient gibi istatistikler de kullanılır. Bunların tümü ki kare testinin türevleridir.

Bununla birlikte, araştırmada, sosyolojik muhtevanın ön planda tutulması sebebiyle istatistikî yönden anlamlı olan her tablo değerlendirmeye alınmadığı gibi, sosyolojik yönden anlamlı olan bazı basit yüzde değerlerin yer aldığı tablolarında değerlendirilmesi yoluna gidildi. Sonuç olarak bir araştırmada istatistiğin amacı, toplanan verileri okumak, onları doğru bir biçimde resimlendirmektir.

5. Araştırma Alanı Hakkında Bilgi

Çalışmamızın temelini oluşturması bakımından bu bölümde Malatya ile ilgili bilgilere geniş şekilde yer verilmiştir. Bu amaçla Malatya'nın tarihi, kültürel ve coğrafi bilgileri yanında, çalışmamıza kaynaklık eden sosyal yapısı detaylıca ortaya konmaya çalışılmıştır. Çünkü temel hipotezlerimiz açısından da bakıldığında hızla kentleşme ve sanayileşme çabasında olan Malatya'da olup biteni analiz edebilmek için bu bilgilere ihtiyaç vardı.

Malatya, eski çağlardan beri Anadolu ve Ortadoğu'nun geçit veren kavşak noktasındadır. Tarihte olduğu gibi günümüzde de gerek coğrafi gerekse tarihsel ve sosyo-kültürel bakımdan medeniyetleri buluşturan yurdumuzun önemli kavşak noktalarından birinde de Malatya bulunmaktadır. Bu özelliği Malatya'yı tarihin her döneminde önemli kılmış ve dikkatleri hep üzerine çekmiştir. 1979 yılında başlayan Karakaya baraj gölü kurtarma kazıları kapsamındaki İzollu mevkiî Cafer Höyük'te yapılan kazılarda Malatya çevresinin M.Ö. 7000 yıllarında iskâna başladığı anlaşılmaktadır. Hititlerden Medlere, Perslere, Romalılara, Bizanslılara kadar birçok imparatorluk ve devletlerin egemenliğine giren Malatya, 18 Eylül 1101 tarihinde Danişmend Gazi'nin fethi ile Türk beldesi olmuş daha sonra Selçuklular idaresinde kalmıştır. 1515 yılından itibaren de Osmanlı yönetimi altına girdi.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi eldeki belge ve bulgulara göre bölgede ilk yerleşim M.Ö (VII) bininci yıllarında Caferhöyükte başlamıştır. (Caferhöyük Karakaya Baraj Gölü altında kalmıştır.) Aslantepe ve Değirmentepe, İmamoğlu, Köşkerbaba ve Piro'ta yapılan yerleşimin M.Ö. (V) bin (II) bin tarihleri arasında Geç Kalkolitik ve Eski Tunç devirlerinde de devam ettiğini göstermektedir. M.Ö.

1950–1750 yılları arasında Asur Ticaret Kolonileri devresinde önemli bir ticaret merkezi olan Malatya, M.Ö. 1750 yılında Hitit Krallığının egemenliğine girmiştir. M.Ö. 1200 yıllarında Hititlerin yıkılmasından sonra yörede şehrin adı ile anılan “Melit-Melidu” krallığı kurulmuş; (M.Ö.7.yy) Bu krallığın yıkılmasından sonrada Malatya sırasıyla, Asur, Urartu, Med, Pers, Roma ve Bizans Devletlerinin egemenliğinde kalmıştır.

Türkmen boylarının Anadolu’da başlattıkları fetih hareketleri sonucu 1057 ve 1085 yıllarında kısa süreler ile Selçukluların eline geçen Malatya kenti, 18 Eylül 1101 tarihinde Türkler tarafından fethedilmiştir. 1399 tarihinde Yıldırım Beyazıt zamanında Osmanlı topraklarına katılan Malatya, Timur İstilasından sonra Dulkadiroğluları Beyliğinin eline geçmiştir. 1516 yılında da Yavuz Sultan Selim tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılan Malatya bu tarihten sonra bir başka ele geçmemiş ve bugünkü durumuna kadar büyüyüp gelişimini sürdürmüştür. Bizanslılar ve Araplar arasında sık sık el değiştirip harap edilen, bunun içinde surlar içine alınan “Eski Malatya” bugünkü Battalgazi ilçe merkezinden, 1838 yılında bugünkü yerine (Aspuzu Bağları Bölgesine) yerleşmiştir.

Çağımızın çok hızlı bir değişim ve gelişim süreci yaşandığı günümüzde, Malatya, bu gelişime en çok ayak uyduran illerimizden birisi durumundadır. Sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık hizmetleri yanında; bilhassa sanayi ve ticari hayatta büyük atılımlar yapmış, bölgenin bir sanayi ve ticaret merkezi durumuna gelebilmiştir

Malatya, eski çağlardan beri Anadolu ve Ortadoğu’nun geçit veren en önemli kavşak noktası üzerinde kurulmuş bir yerleşim yeridir. Doğuda en eski ulaşım yolu Malatya-Sivas üzerinden Erzurum’a, oradan da Kafkasya’ya uzanan yoldur.

Malatya’nın sosyal yapısı bütün özellikleri ile Türkiye sosyal yapısının küçük bir örneğini göstermektedir. Malatya doğu, güneydoğu, güney ve orta Anadolu bölgelerinin hemen hemen kesişme noktasında bulunması sebebiyle, kültürel zenginliğe sahip bir yapı özelliği arz etmektedir.

1924 yılında il olan Malatya’nın bu yıllarda sınırları daha geniş olmasına rağmen 1934 yılında Kemaliye ilçesinin, 1954 yılında ise Adıyaman, Kâhta ve Besni’nin Malatya’dan ayrılması ile il sınırı bugünkü durumunu almıştır.

Malatya, Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Fırat havzasında ve Adıyaman, Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Van çöküntü alanının güneybatı ucunda yer

almaktadır. Çevresini, doğuda Elazığ ve Diyarbakır, güneyde Adıyaman, batıda Kahramanmaraş, kuzeyde Sivas ve Erzincan illeri çevirir. İl topraklarının yüzölçümü 12.412 km² dir.

Yukarı Fırat havzasında yer alan Malatya, ülke yüzölçümünün %1.53 olan 11777 km² alanı ile Türkiye'nin 14. büyük kenti, doğunun ise en kalabalık iki ilinden biridir. Km² düşen kişi 1927 yılında 26 iken, 2000 de ise 72 kişi olmuştur. 2009 yılında ise 63 kişiye düşmüştür.

Türkiye, hızlı ve aşırı bir kentleşmenin etkisinde kalmış, bu sebeple pek çok problemle karşı karşıya bulunan bir ülkedir. 1940–1950 yılları arasında nüfus artış hızı %17,5 iken, aynı dönemde kentli nüfus artış hızı ise %20,6 dır. 1950–1960 döneminde nüfus artış hızı %32,4, kent nüfus artış hızı %68,9 olarak gerçekleşmiştir. 1960–1970 döneminde ise %28,3 olan nüfus artış hızına karşılık, kent nüfus artış hızı %54,5 ulaşmıştır. Yakın dönem olarak 1990–2000 dönemine baktığımızda ise, nüfus artış hızı %18.34 seviyesinde gerçekleşirken, kent nüfus artış hızı ise %27,04 olmuştur. Bu sonuçlar göstermektedir ki, kent nüfus artış hızı her zaman genel nüfus artış hızından yüksek olmuştur.¹⁷

Bir toplumun yapısını ve değişimini o toplumun nüfusunu incelemekten anlamak imkânı yoktur. Bu nedenle Türkiye'nin ve dolayısıyla Malatya'nın toplumsal değişme sürecinin bazı somut etkileri nüfus üzerinde kolaylıkla gözlemlenebilir. Malatya kent nüfusunun gelişimi 1927 yılında yapılan sayımdan başlayarak değerlendirildiğinde düzenli bir artış görülmediği, zaman zaman da azalmalar olduğu görülmektedir. 1927 yılında Türkiye'de 63 il bulunurken Türkiye'nin nüfusu 13.648.270, Malatya'nın nüfusu ise 305.785 olarak tespit edilmişti. Nüfus büyüklüğü açısından o tarihte 63 il arasında 10.sırada yer almıştı. Malatya kenti nüfus itibarıyla 1927 yılında ülke nüfusu içerisinde %2,2'lik bir paya sahipken, 2000 yılı verilerine göre ülke nüfusunun %1,3'lük bir payına sahip olduğu görülmektedir. Bu da, Malatya kentinin nüfus artış hızının ülke ortalamasından daha düşük olduğunu göstermektedir.

31 Aralık 2010 tarihi itibarıyla Malatya'nın 740.643 kişilik nüfusunun %49,83'ü (369.049) erkek, %50,17'si (371.594) kadındır. Malatya, Türkiye'deki

¹⁷ Yörükân, Ayda; **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri** (Der: Turhan Yörükân), Nobel yy, Ank, 2006, s.1

seksen bir kent içerisinde toplam nüfus bakımından 29. kent nüfusu bakımından 26. , köy nüfusu bakımından 25.sıradadır. Malatya'nın 2009–2010 dönemi yıllık nüfus artışı binde 5,13 olarak gerçekleşmiştir. Yıllık nüfus artışı bakımından Malatya seksen bir kent içerisinde 43.sıradadır.¹⁸

Hane halkı büyüklüğü 1955 yılında 6 iken, 2000 yılında hane halkı büyüklüğü 5,4'e düşmüştür. Son yetmiş üç yılda ülke nüfusu beş kat artmışken, Malatya kentinin nüfusu 2,8 kat artmıştır. Nüfus artış hızı en yüksek 1955–1960 arası %27,9'la gerçekleşirken, 1990–2000 arası ise %19,6 olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 1A)

Tablo 1A:Türkiye ve Malatya Genel Nüfusu-Nüfus Yoğunluğu ve Yıllık Nüfus Artış Hızları (1927–2010)

Yıllar	Türkiye Nüfusu	Artış Hızı(%)	N.Yoğunluğu (Kişi/Km ²)	Malatya Nüfusu	Artış Hızı(‰)	N.Yoğunluğu (Kişi/ Km ²)
1927	13.648.000	-	18	305.785	-	26
1935	16.158.018	21,10	21	410.162	16,45	35
1940	17.820.950	17,03	23	418.473	16,95	36
1945	18.790.174	10,59	24	428.660	4,81	36
1950	20.947.188	21,73	27	483.568	24,11	41
1955	24.064.763	27,75	31	342.835	24,95	29
1960	27.754.820	28,53	36	394.172	27,91	33
1965	31.391.421	24,63	41	452.624	27,65	38
1970	35.605.176	25,19	46	510.979	24,25	43
1975	40.347.719	25,01	52	574.558	23,45	49
1980	44.736.957	20,65	58	606.996	10,98	52
1985	50.664.458	24,88	66	665.809	18,50	57
1990	56.473.035	21,71	73	702.055	10,60	60
2000	67.803.927	18,28	88	853.658	19,55	72
2008	71.517.100	13,10	93	733.789	16,11	62
2009	72.561.312	14,50	94	736.884	4,21	63
2010	73.722.988	15,88	96	740.643	5,13	62,89

Kaynak: İstatistiklerle Malatya 2009, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010, s.9–13

1927 yılında Malatya kentinde %15,2 olan kentte yaşayan nüfusun payı sürekli artış göstererek 2000 yılı verilerine göre %58,5 düzeyine çıkmıştır. Ancak Malatya kentinde, kentte yaşayan nüfusun toplam kent nüfusuna oranı, ülke ortalamasına göre daha yavaş artmıştır. Kentte 1990 yılına kadar köy nüfusu fazla iken, hızlı kalkınma ve kentleşmenin etkisi ile ilk kez 1990 yılında kent nüfusu köy nüfusunu geçmiştir. Köy ve kent nüfus oranları, kentleşme ve tarım toplumundan

¹⁸ <http://www.malatyahaber.com/haberler> Ulaşım Tarihi: 29.01.2011

endüstri toplumuna geçiş sürecinde bulunulan yeri gösteren önemli bir veridir. Endüstrileşme sürecinde artan rant ve iş gücü talebi nedeniyle nüfusun büyük bir bölümü kentlerde toplanmaktadır. Bu süreçte ekonomi içerisindeki tarım ve tarıma dayalı nüfus hızla azalırken sanayi ve hizmete dayalı yeni ekonomik yapı güçlenmektedir.

Kent nüfusunun en hızlı arttığı dönem 1955–60 yılları arasında olmuştur. Tarımın makineleşmesi ile köylerde iş gücü fazlalığı doğmuş ve kente göç hızlanmıştır. Ayrıca 1986 yılında Karakaya baraj gölünün hizmete girmesi ile köyleri baraj suları altında kalan çok sayıda insan Malatya'ya göç etmiştir. Malatya'dan öteki kentlere gidenlerin büyük bir bölümü ise İstanbul'a yerleşmektedir. Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi büyük kentler ikinci sırayı almaktadır. Malatya kent merkezine, Malatya'nın ilçeleri başta olmak üzere Adıyaman'ın Gölbaşı, Çelikhan, Kâhta; Elazığ'ın Ağın, Baskil, Palu ve Keban; Erzincan'ın Kemaliye; Kahramanmaraş'ın Afşin ve Elbistan ilçelerinden gelenler olmaktadır.

1980'li yıllarda kente göçenler ise çoğunlukla kamu yönetimi ve savunma hizmetlerinde çalışan memur ve askerlerdir. Başta kent merkezi olmak üzere öteki iskân alanlarına kısa süreli yerleşmelerin en önemli nedeni 2. Ordu merkezinin Konya'dan Malatya'ya kaydırılmasıdır. Kent merkezine gelen bir diğer grup ise; kayısı, elma, diğer meyve, şeker pancarı gibi sanayi bitkilerinin hasadında çalışmak üzere kısa sürelerde gelen mevsimlik işçilerdir.

Tablo 2A:Malatya İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu (2009)

	İl/İlçe Merkezleri			Belde/Köyler			Genel Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye	27.589.487	27.217.732	54.807.219	8.872.983	8.881.110	17.754.093	36.462.470	36.098.842	72.561.312
Malatya	233.884	268.574	468.310	134.351	134.223	268.574	368.235	368.649	736.884
Malatya (Merkez)	193.842	194.842	388.590	34.150	34.073	68.223	227.992	228.821	456.813

Kaynak: <http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet> Ulaşım Tarihi:17.01.2011

1935 yılı itibari ile Malatya kentindeki nüfusun %96,7 si bu ilde doğmuştur. Geçen süre içinde ilin sosyo ekonomik yapısındaki değişikliğe bağlı olarak göç alması ve vermesi nedeni ile bu oran 1945 yılından sonra sürekli ve yavaş bir azalma

göstermiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Malatya nüfusunun %85,3’ü bu ilde doğan kişilerden oluşmaktadır.

Malatya kentinde 1927 yılında her 100 kadın için 90 erkek bulunmakta iken, erkek nüfusun kadın nüfustan daha hızlı artması nedeniyle 1945 yılında kadın ve erkek nüfus aynı büyüklüğe ulaşmıştır. Bu yıldan sonra artış ve azalışlar gösteren nüfusun cinsiyet oranı 1975 yılında her 100 kadın için 106 erkek sayısına ulaşarak en yüksek değerini almıştır. 2000 yılı sayım sonucuna göre Malatya kentinde her 100 kadın için 104 erkek bulunmaktaydı. Ancak 2009 yılı sonuçlarına göre bu oran eşitlenmiş görülmektedir. 2010 yılı sonuçlarına göre ise bir miktar artış gözlenmektedir. (Tablo 3A)

Tablo 3A:Malatya İl Geneli Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı (1927–2010)

Sayım Yılı	Erkek	Kadın	Cinsiyet Oranı %	Toplam
1927	144.727	161.058	89,86	305.785
1945	214.822	213.838	100,46	428.660
1980	308.860	298.136	103,60	606.996
2000	434.497	419.161	103,66	853.658
2009	368.235	368.649	100,0	736.884
2010	369.049	371.594		740.643

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.45

1935 yılında toplam kent nüfusunun yarısı 20.03 yaşından daha küçük iken 2000 yılında nüfusun yarısı 23.41 yaşından daha küçüktür. Kent genelinde erkek nüfusun yarısı 23 yaşından, kadın nüfusun yarısı 24 yaşından gençtir. Bu sonuçlarda bize kent nüfusunun ülke ortalamasından daha genç bir nüfus yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Nüfusun bu niteliği, topluma belli ölçüde bir değişme gücü ve eylemlilik getirmektedir. (Tablo 4A)

Tablo 4A:Malatya İl Geneli Nüfusun Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2009)

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-4	31.952	30.642	62.954	8,49
5-9	32.923	31.067	63.990	8,68
10-14	35.860	33.743	69.603	9,45
15-19	34.153	33.153	67.306	9,13
20-24	32.810	32.197	65.007	8,82
25-29	31.368	31.895	63.263	8,59
30-34	29.053	28.604	57.657	7,82
35-39	26.572	27.675	54.247	7,36
40-44	22.925	21.793	44.718	6,07
45-49	21.657	21.613	43.270	5,87
50-54	18.272	16.901	35.173	4,77
55-59	14.194	14.719	28.913	3,92
60-64	11.362	12.947	24.309	3,30
65-69	8.616	10.040	18.656	2,53
70-74	6.444	8.449	14.893	2,02
75-79	6.626	6.287	12.913	1,75
80-84	2.529	4.033	6.562	0,89
85-89	648	1.930	2.578	0,35
90+	271	961	1.232	0,17
Genel Toplam	368.235	368.649	736.884	100

Kaynak: <http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet> Ulaşım Tarihi:17.01.2011

Eğitim durumu, altı ve yukarı yaştaki tüm fertlerin eğitim durumları hakkındaki bilgiler Uluslar Arası Standart Eğitim Sınıflamasına (ISCED-1997) uygun olarak sınıflandırılmıştır. Kent genelinde okuma yazma bilenlerin oranı %85 olup, cinsiyetler arasında önemli fark gözlenmektedir. Bu oran erkek nüfus için %93 iken, kadın nüfus için %78'dir. Malatya kentinde okuma yazma bilen nüfusun oranı ülke genelinde olduğu gibi her iki cinsiyet içinde sürekli artış göstermektedir. 1935 yılında erkeklerin %17'si, kadınların %3,2'si okuma yazma bilirken, bu oran 2000 yılında erkeklerde %92,6'ya kadınlarda %77,9'a yükselmiştir. En az ilköğretim mezunu olanların oranı 1975-2000 döneminde her iki cinsiyet için de sürekli artış göstermiştir. En az ilköğretim mezunu olanların oranı 1975 yılında erkeklerde %17,2, kadınlarda %6,3 iken, bu oran 2000 yılında erkeklerde %51,7'ye, kadınlarda %28,9'a yükselmiştir.

Eğitim düzeyinde özellikle lise ve yükseköğretim mezunlarında önemli gelişmeler olmuştur. 1975 yılında erkeklerin %4,8'i, kadınların %1,2'si lise mezunu iken, 2000 yılında erkeklerin %18,7'si, kadınların %8,3'ü lise mezunudur. Yükseköğretim mezunu olan nüfus oranı her iki cinsiyette de artış göstermekle

birlikte kadın nüfustaki artış erkek nüfustakinden daha fazladır. 1975 yılında erkeklerin %1,2'si, kadınların %0,2'si yükseköğretim mezunu iken, 2000 yılında ise erkeklerin oranı %10,2'ye, kadınların oranı %3,9'a yükselmiştir. (Tablo 5A)

Tablo 5A:Malatya İl Geneli Bitirilen Öğrenim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2009)
(6 +Yaş)

Bitirilen Öğrenim Düzeyi	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	12.859	51.348	64.207
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	67.830	71.149	138.979
İlkokul Mezunu	72.459	79.817	152.276
İlköğretim Mezunu	42.617	38.754	81.371
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	21.929	10.947	32.876
Lise veya Dengi Okul Mezunu	67.701	46.794	114.495
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	25.737	15.583	41.320
Yüksek Lisans Mezunu	927	458	1.385
Doktora Mezunu	527	204	731
Bilinmeyen	17.178	16.856	34.034
Toplam	329.764	331.910	661.674

Kaynak: <http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet> Ulaşım Tarihi:17.01.2011

Malatya kentinin 2000 yılındaki toplam nüfusu 853.658, kent merkezinin nüfusu ise 381.081'dir. Kent nüfusu artış hızı binde 34,3 tür. Nüfusun yoğunluğu olarak ifade edilen bir kilometrekareye düşen kişi sayısı, kent genelinde 69 ve kent merkezinde 473 iken, ilçelerde 10 ile 131 kişi arasında değişmektedir.

Malatya nüfusunun %82,19'unu Malatya doğumlular oluşturmaktadır. Cinsiyetler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Malatya doğumlu olmayan nüfus içinde ilk sırayı Adıyaman, ikinci sırayı Elazığ doğumlular almaktadır. Bu iki şehri, Sivas, Bingöl, Kahramanmaraş, Diyarbakır, Muş, v.b. kentler izlemektedir. (Tablo 6A)

Tablo 6A:Diğer Kentlerin Nüfusuna Kayıtlı Olup Malatya’da İkamet Edenler (2009)

Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl	Sayı	%
Malatya	605.335	82,19
Adıyaman	40.286	5,47
Elazığ	30.874	4,19
Sivas	5.655	0,77
Bingöl	5.099	0,69
K.Maraş	3.756	0,51
Diyarbakır	3.093	
Muş	2.859	
Ş.Urfa	2.322	
Adana	2.139	
Mersin	2.037	

Kaynak: İstatistiklerle Malatya 2009, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010, s. 30

Malatya nüfusuna kayıtlı olup başka kentlerde ikamet edenlerin oranı da çok yüksektir. Toplam kayıtlı nüfusun ancak %49,13’ü Malatya’da ikamet etmektedir. Buna karşılık %50,87 si başka kentlerde ikamet etmektedir. Malatya nüfusuna kayıtlı olup başka kentlerde ikamet edenlerde birinci sırayı %29,10’la İstanbul almaktadır. İstanbul’u %3,59 ile Ankara, %2,44 ile İzmir, %2,02 ile Adana izlemektedir. (Tablo 7A)

Tablo 7A:Malatya Nüfusuna Kayıtlı Olup Diğer Kentlerde İkamet Edenler (2009)

Yaşadığı Kent	Sayı	%
Malatya Nüfusuna Toplam Kayıtlı	1.232.164	
Malatya	605.335	49,13
İstanbul	358.518	29,10
Ankara	44.285	3,59
İzmir	30.079	2,44
Adana	24.933	2,02
Mersin	23.248	
Antalya	13.423	
Bursa	10.506	
G.Antep	10.114	
Kocaeli	7.899	
Hatay	6.372	
K.Maraş	5.322	
Tekirdağ	5.273	

Kaynak: İstatistiklerle Malatya 2009, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010, s. 31

Medeni durumu “evli” olan nüfus tüm yerleşim yerlerinde en fazla paya sahiptir. İlçe merkezlerinde evli olan nüfus oranı %56 iken, kent merkezinde %57 ve köylerde %58’dir. Kent genelinde evli olan kadınların oranı 30 yaşına kadar erkeklerden daha yüksek olduğu, bu yaştan sonra ise evli erkeklerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Medeni duruma göre cinsiyetler arasında en önemli fark, hiç evlenmemiş nüfusta görülmektedir. Hiç evlenmemiş kadınların oranı kent merkezinde %35 iken, erkeklerde bu oran %43 tür. Boşanmış nüfusun oranı tüm yerleşim yerlerinde oldukça düşüktür. Boşananların oranı ise binde 61 düzeyindedir. (Tablo 8A)

**Tablo 8A:Malatya İl Geneli Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2009)
(15+ Yaş)**

Medeni Durum	Cinsiyet	Sayı	%
Hiç Evlenmedi	Erkek	89.173	
	Kadın	73.267	
	Toplam	162.440	30,06
Evli	Erkek	169.937	
	Kadın	169.892	
	Toplam	339.829	62,89
Boşandı	Erkek	3.776	
	Kadın	5.151	
	Toplam	8.927	1,65
Eşi Öldü	Erkek	4.427	
	Kadın	24.693	
	Toplam	29.120	5,39
Genel Toplam	Erkek	267.313	
	Kadın	273.003	
	Toplam	540.316	100

Kaynak: <http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet> Ulaşım Tarihi:17.01.2011

Nüfusun doğurganlık düzeyi incelendiğinde köylerde bulunan 15–49 yaş grubundaki kadınların il ve ilçe merkezlerinde bulunan aynı yaş grubundaki kadınlardan daha fazla çocuk doğurduğu görülmektedir. Kent merkezinde bir kadın ortalama 2.29 çocuk doğururken, ilçe merkezlerinde 2.20, köylerde ise 3.02 çocuk doğurmaktadır. Kent genelinde bu değer 2.56’dır. Toplumlari gelişmişlik düzeyini yansıtan önemli göstergelerden biri bebek ölüm hızıdır. Malatya kentinde doğan her 1000 bebekten 35’i bir yaşını doldurmadan ölmüştür. Bebek ölümlüğü hem cinsiyet hem de yerleşim yerine göre farklılık göstermektedir.

Malatya kentinde bulunan 163718 hane halkının %56,4'ü kentte yaşamaktadır. Kent genelinde ortalama hane halkı büyüklüğü 5,4 kişidir. Kentte en yaygın dört kişilik hane halkı büyüklüğü olup, bunu 5 ve 6 kişilik hane halkı büyüklüğü takip etmektedir. Kent genelinde hane halklarının %73'ü kendi evinde oturmaktadır. Bu oran kent merkezinde %62'dir. Kiracı olan hane halkı oranı da yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir. Kent merkezinde kiracıların oranı %32 ile en yüksek düzeye sahiptir.¹⁹

¹⁹ **Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Malatya**, Malatya Valiliği yy, Malatya, 2004, s.1–228

* 1980 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C.

Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1983, s.3–80

* 1985 Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E yy, Ankara, 1988, s.3–114

* 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1994, s.3–148

* 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.25–207

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. MESLEK VE MESLEKLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Meslek

Bilim dalları geliştikçe kendine özgü terminolojisi ve soyut kavramları da birlikte çoğalır. Başlangıçta günlük dildeki sözcüklerle açıklanmaya çalışılan kavramlar, giderek özel terimlerle anlatılmaya başlanır. Bu nedenledir ki hemen hemen bütün teorik çalışmalarda, metodolojik bir gereklilik olarak kavramsal analiz yapıldığını görmekteyiz. Bu analizler yapılırken bir takım güçlüklerle karşılaşılır. Bu güçlüklerle en aza indirip, kavramları, mümkün olduğu kadar tama yakın bir şekilde belirleyip tanımlanmak da o oranda bir gerekliliktir. Bu nedenle bu çalışmada yapılacak tüm kavramsal izahlara bu çerçevede yaklaşmak gerekir.

Durkheim'e göre çağımızda insan eylemlerinin başında meslek hayatı gelmektedir. Meslek hayatı günümüzde insanlar için en büyük tinsel (manevi) dayanaktır. Artık ne din kümeleri ne de aile kümeleri meslek hayatı kadar güçlü bir tinsel dayanak olmamaktadır. Meslek eylemleri günümüz insanının bütün ruhunu baştan aşağı sarsmıştır. Ona göre meslek, gelecekte dinin ve ailenin yerini tutacaktır. "Toplumsal İş Bölümü" adlı eserinde şöyle demektedir. " bir kentte birçok meslekler birbirini rahatsız etmeden rahat rahat birlikte yaşayabilirler. Çünkü her mesleğin amacı başkadır. Asker, savaş zaferleri kazanmak, din adamı, nüfuza sahip olmak, devlet adamı, iktidara geçmek, endüstrici, zengin olmak, bilim adamı, kendi alanında ünlü olmak ister. Bunlardan her biri ötekine engel olmadan amacına ulaşabilir. Hatta iş bölümüne uğramış meslekler arasında bile yarışma olmaz. Ancak belirli mesleğin belirli bölümüyle uğraşanlar arasında yarışma son derece şiddetli olur."²⁰

Meslek, değişen, karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mana da meslek kavramı, özellikleri ve anlamı bakımından toplumlara ve zamana göre

²⁰ Hançerlioğlu, Orhan; **Toplum Bilim Sözlüğü**, Remzi Kitap evi, İst, 1986, s.393

değişiklikler gösterir. Bunun zorunlu sonucu olarak meslek kavramının çok geniş ve farklı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Biz de özellikle meslek ve diğer kavramların tama yakın bir şekilde açıklanabilmesi için sadece tanımlama ile yetinmeyip bütün yönleriyle birlikte ele alıp açıklama yolunu tercih ettik.

Türkçe’de meslek terimi kapsamlı bir kavramı ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Ancak batı dillerinde meslekler, görülen eğitim düzeyi ve yapılan görevlerin niteliğine göre “uzman meslekler” (profession), “beceriye dayalı meslekler” (vocations) olarak farklı terimlerle ifade edilmektedirler.

Meslek (profession) sözcüğü 16.yy da İngiltere’de öncelikli olarak tıp, hukuk ve ilâhiyatı ifade eden bir sözcük olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bugün ise günlük dilde çok daha fazla sayıda iş ya da uğraşı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Meslek, Arapça isim olan “sülûk” kelimesinden gelir. Kelime olarak, sülûk edilen yer, yol, gidiş anlamındadır. Geçim için tutulan yol²¹ olarak ifade edilmektedir. Terim olarak “bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş”²² olarak tanımlanmaktadır.

Türkçe’de karşılığı meslek olan “profession” sözcüğünün Latince’de “özellikle dini inanışlarla ilgili olarak açıkça bildirme, beyan etme” anlamına gelen “profession” sözcüğüdür. Bu anlamda “profesyon” herhangi bir konuyu açık bir şekilde ortaya koyma anlamına gelir. Böylece (profession) meslek, bu mesleğe girmek isteyen kişinin işi iyi bildiğini ve gerekli niteliklere sahip olduğunu ifade etme (profess) anlamını taşımaya başladı. Öğrenme süreciyle elde edilen bir meslek (vocation) uygulamada diğer insanların işlerini halletmek için dile getirilen bilgiyi ya da bu bilgi üzerine kurulu bir tür sanatı ifade etti. Bu özellikle üç meslek için “din, hukuk ve tıp” yanında bazen de askeriye için kullanıldı.²³

Meslek sözcüğünün üniversite eğitimi almış, yüksek statüye sahip kişilerce yerine getirilen, öğrenilmiş bir işi ya da uğraşı ifade etmeye yönelik kullanımı yaklaşık dört asır öncesine dayanmaktadır. Sıradan insanlar ya da zanaatkârlardan ziyade, bilgilerini ve inanışlarını sadece birbirleriyle paylaşan seçkinler, meslek üyesi olarak kabul ediliyordu.

²¹ Develioğlu, Ferit; **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitap evi, Ankara, 1990, s.749

²² **Türkçe Sözlük**, C.2, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s.1542

²³ Hughes, E.C; “Meslekler”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cihirlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.26

Zamanla meslek, insanların sosyal statüsüne ve prestijine bakılmaksızın sadece yaşamı sürdürmek için gerekli geliri sağlayan bir iş ya da uğraş anlamında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Başlangıçta az sayıda iş ve uğraş meslek olarak ifade edilirken, daha sonra her iş ya da uğraş meslek adını aldı. Oysa meslek, özel bir uzmanlık alanı bilgisi, uzun ve yoğun bir akademik hazırlık gerektiren bir iş olarak tanımlanmaktadır.²⁴ Şimdi bazı sözlüklerdeki meslek tanımlarına bakacak olursak;

Uğraş (meslek), belirli bir bilgi ya da el ustalığı gerektiren iştir. Bir insanın geçimini sağlamak için seçtiği iştir. Özer Ozankaya Toplumbilim Terimler sözlüğünde meslek (uğraş)'i "... sürekli, kurumlaşmış ve uzmanlık konusu olan etkinlik" olarak tanımlar. Uğraşlaşma ya da meslekleşmeyi ise "bir işin onu yapan herkese kimi haklar, ödevler ve işler sağlaması yoluyla bir uğraş durumuna gelmesi"²⁵ olarak tanımlamaktadır.

Meslek, belirli bir düzeyde beceri, teorik bilgi, eğitim ve diploma gerektiren, niteliği toplumdan topluma değişmekle beraber yüksek statü, prestij ve gelir kazandıran iş²⁶ olarak da tanımlanmaktadır.

Meslek, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için yaptığı iştir.²⁷ Meslek, kişinin düzenli bir biçimde çalıştığı herhangi bir ücretli istihdam biçimidir.²⁸

Meslek, insanın hayatını sürdürebilmek için yaptığı ve genellikle yoğun bir eğitim ve çalışmayı gerektiren sürecin sonucunda kişilerin kazandığı unvanın adıdır. Burada mesleğin, belli bir eğitim sonucu kazanılan unvanına vurgu yapılmaktadır.

Meslek, bir kimsenin kendisine temel çalışma alanı edindiği, geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş²⁹ tir. Bu tanımlamada da mesleğin, kişinin geçimin temin etmek için yaptığı sürekli iş olduğu üzerinde durulmaktadır.

Meslek, kelime olarak, gidiş, usul, tutulan yol, tarz, davranış, sanat, zanaat anlamlarındadır. Terim olarak, geçim temin etmek maksadıyla yapılan iş³⁰ tir.

²⁴ Şahin, Ali Ekber; "Meslek ve Öğretmenlik", **Eğitim Bilimine Giriş** (Ed: Veysel Sönmez), Anı yy, Ankara, 2006, s.262

²⁵ Hançerlioğlu, Orhan; a.g.e, s.393

²⁶ Demir, Ömer- Acar, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi yy, İst, 2002, s.282

²⁷ Kulaksızoğlu, Adnan; **Ergenlik Psikolojisi**, Remzi Kitap evi, İst, 2005, s.172

²⁸ Arda, Erhan v.d; **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Alfa Basım yy, İst, 2003, s.412

²⁹ Püsküllüoğlu, Ali; **Türkçe Sözlük**, Arkadaş yy, Ankara, 2003, s.919

³⁰ Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 1986, s.768

Meslek, insanın kendisi ve diğer insanlar için değer ve hizmet üretmesi, enerji harcaması, bir faaliyette bulunması şeklinde³¹ tanımlanmıştır.

Meslek (profession, vocation, occupation), bir kimsenin geçimini sağlamak için sürekli çalıştığı iş, ileri düzeyde bilgi, eğitim veya yaratıcı güç gerektiren faaliyet³² tir. Meslek faaliyetleri kısa veya uzun, planlı veya plansız bir eğitim sonucu öğrenilen faaliyetlerdir. Bu özellik sayesinde ki meslek, kişinin gündelik faaliyetlerinden ayrılmaktadır. En basit düzeyde de olsa bile yapılan mesleki faaliyetler için bile en alt düzeyde bir eğitim gerekir. Meslekte para kazanmak esas olmasına rağmen kişiler sadece para kazanmak için bir mesleğe yönelmezler. Kuzgun'un ifadesi ile meslek, para kazanmanın ötesinde, kapasiteyi kullanma ve kendini gerçekleştirme yoludur.³³

Bir iş ya da uğraşın, meslek olarak nitelendirilebilmesi için gelir getiren bir uğraş olmanın yanında diğer bazı ölçütleri de karşılaması gerekmektedir. A.B.D. Eğitim İstatistikleri Ulusal Merkezinin yayımladığı İstatistiksel Analiz Raporunda, meslekleri diğer işlerden ayıran geleneksel ölçütler³⁴ olarak şunları sıralamıştır.

- Diploma, lisans, sertifika v.b. bir belge (credentials) sahibi olma
- İş başında eğitim (induction) sunma
- Hizmet içi eğitim ile mesleki gelişim sağlama
- Belirli bir alanda uzmanlaşma
- Mesleki konularda yetki sahibi olma
- Nispeten iyi bir gelir sağlama

Myers³⁵ ise, aşağıdaki kriterleri karşılaması halinde bir iş ya da uğraşın meslek olma özelliği kazanabileceğini belirtmektedir. Belirtilen bu hususlar meslek olgusunun değişik boyutlarına gönderme yapar niteliktedir.

- Bilimsel kuramlara dayalı bir bilgi temeli
- Hizmet sunmayı hedefleme
- Görevde benzersizlik

³¹ Hall, Richard H; **Sociology of Work**, A Page Publications Company, California, 1994, s.8

³² Seyidoğlu, Halil; **Ekonomik Terimler, Ansiklopedik Sözlük**, Güzem yy, Ankara, 1992, s.576

³³ Kuzgun, Yıldız; **Meslek Danışmanlığı Kuramlar ve Uygulamalar**, Nobel yy, Ankara, 2000, s.2

³⁴ Şahin, Ali Ekber; a.g.e, s.263

³⁵ Myers, D. ; Teacher Power, (Zikr: Ali Ekber Şahin;"Meslek ve Öğretmenlik" **Eğitim Bilimine Giriş** (Ed: Veysel Sönmez), Anı yy, Ankara, 2006, s.263)

- Mesleki eğitim ve yetiştirme standartları üzerinde kontrol
- Uzun bir mesleki sosyalleşme süresi
- Diploma ya da sertifika
- Mesleğe kabul kuruluşlarının meslek üyelerince oluşturulmuş olması
- Mesleğe ilişkin yasama süreci üzerinde etkide bulunma
- Nispeten yüksek prestij, kazanılmış potansiyel ve güç
- Mesleki özerklik
- Uygulama normları ve mesleki etik
- Güçlü bir mesleki kimlik duygusu
- Mesleğe bağlılık temelinde süreçte yer alma.

Meslek, bağımsız bir şekilde ve mümkün olduğu kadar sürekli bir şekilde icra edilen, kişinin ve toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan, ekonominin bir fonksiyonu olan, özellikle de kişinin istidat, yetenek ve gücüne dayalı olarak öğrenilmiş, karşılığında para alınan hizmettir.³⁶ Buradan hareketle Pratte ve Rury³⁷ ise ödeme, sosyal statü, özerklik ya da yetkisel güç ve hizmet kriterlerini geleneksel meslek anlayışını şekillendiren ölçütler olarak sıralamaktadır.

Meslek, belli bir eğitimle kazanılan, kuralları toplumca belirlenmiş ve kazanç elde etmek için yürütülen sistemli faaliyetler bütünüdür.³⁸ Meslek, kişinin değer yargıları, dünya görüşü, alışkanlıkları ve yaşam tarzının bir göstergesidir.³⁹ Bu nedenledir ki meslek, kişinin statüsünü belirlemede hâlâ etkilidir.

Burbules ve Densmore⁴⁰ de, tıp ve hukuk gibi meslek olma özelliği kabul görmüş mesleklerin özelliklerine odaklanarak meslek olma ölçütlerini;

- a) Mesleki özerklik,
- b) Açıkça tanımlanmış,
- c) Oldukça ileri düzeyde,
- d) Uzmanlaşmış,
- e) Kurumsal bir bilgi temeli,

³⁶ Aytekin, Arif; **Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörler**, Isparta Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s.22

³⁷ Şahin, Ali Ekber; a.g.e, s.263

³⁸ Kuzgun, Yıldız; **Kendini Değerlendirme Envanteri El Kitabı**, ÖSYM yy, Ankara, 2000, s.1

³⁹ Kuzgun, Yıldız; **Meslek Danışmanlığı Kuramlar ve Uygulamalar**, Nobel yy, Ankara, 2000, s.6

⁴⁰ Şahin, Ali Ekber; a.g.e, s.263

- f) Mesleğe giriş eğitimi ve belgeleri üzerinde kontrol,
- g) Özellikle mesleki etik ile ilgili olarak politika belirleme ve yönetme yetkisi,
- h) Kamu hizmetine adanmışlık olarak belirtmektedirler.

Sullivan⁴¹, meslekleri şu üç temel özelliğe sahip işler olarak tanımlamaktadır.

— Uygulama boyutu da olan bir formel eğitim yolu ile elde edilen sistematik bir bilgi alanında uzmanlık eğitimi,

— Kamuoyu tarafından bir meslek olarak kabul edilip meslek üyelerinin kendi uygulama standartlarını belirleme,

— Uygulama özerkliğinin kabulü ve mesleğin ekonomik getirisinden önce kamuya sunulan hizmetin kalitesine kendini atama.

Case'e göre⁴² bir işin veya uğraşın meslek olmaya hak kazanması için en az şu altı özellik ortaya konmalıdır. Bunlar;

- Ortak bir bilgi bütünü,
- Üzerinde uzlaşmış performans standartları,
- Üyeleri temsil eden meslek örgütü,
- Bir meslek olarak kamuoyu tarafından kabul edilme,
- Etik ilkeler,
- Meslek belgesi (diploma, sertifika v.b.)

Yine User'de⁴³ mesleği iş ya da diğer iş kollarından belli başlı şu özellikleri belirtmektedir.

- Meslekler toplumsal temel ihtiyaçları rasyonel olarak karşılama bilgisi ve uğraşısını içerirler.
- Meslek sahibi, kendi uğraşı alanında söz sahibi bir kişidir. Mesleğe ait bilgisi, eğitim ve tecrübe yoluyla oluşmuştur.

⁴¹ Şahin, Ali Ekber; a.g.e, s.264

⁴² Şahin, Ali Ekber; aynı eser, s.264

⁴³ User İnci; "Türkiye'de Sosyoloji ve Psikolojinin Gelişmesine İlişkin Sorunlar: Meslek Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme" 4.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi, (Zikr:Ömer Aytaç, "Meslekler Sosyolojisi Açısından Polislik Mesleği"), <http://www.gapmyo.edu.tr/dergiwebs1/02omeraytac.htm>. Ulaşım Tarihi: 16.11.2005

- Meslekler, toplumsal onay ve meşruiyete dayanırlar. Meslekler ne kadar gelişmiş ve kendisini kabul ettirmişlerse prestijleri de o ölçüde yüksek demektir.

Aşağıda açıklanacak iş ve iş gücü kavramlarına göre meslek kavramının anlamı ve kullanımı daha açık olduğu görülmektedir. Oxford İngilizce sözlüğünde meslek kelimesinin 14.yüzyılda parça anlamına gelen “gob” kelimesinden türediği belirtilir. O yüzyıllarda istihdam anlamı taşımayan meslek kelimesi, 17.yüzyıldan itibaren çeşitlenmeye başladığı söylenir. Meslek kelimesi, modernleşmenin başlangıç aşamasında, “bir parça etkinliği başarmak için gereken uzmanlaşma düzeyi”ni anlatmak için kullanılırken daha sonra “ücret karşılığı yapılan bir iş”, “istihdam karşılığı ödenen bedel”i ifade etmek için Amerikan İngilizcesinde kayıtlara geçmiştir. Günümüz modern toplumlarında “ücret karşılığı çalışma” anlamındaki son şeklini aldığını görmekteyiz. Meslek kavramı ile iş kavramı arasındaki en belirgin farklılıklarında biri de meslek kavramında “ücret ölçütünün zorunlu” olmasıdır. Bu durum göz önüne alındığında meslek kavramının işin niteliğinden çok, niceliğine denk düştüğüyle karşı karşıya kalırız.⁴⁴

Mesleği, insanlara yararlı mal ve hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünü olarak⁴⁵ tanımlayabiliriz.

Meslek terimi, sosyoloji literatüründe daha çok tarım sonrası endüstrileşmeye paralel olarak gelişen mesleki iş bölümü kavramı ile ilişkilendirilerek tanımlandığını görmekteyiz. Örneğin Marshall mesleği, “emek piyasalarının büyümesinin sonucu olarak ev eksenli işlerden ayrılan iktisadi bir rol” olarak tanımlamaktadır. Bu mesleki roller, bir sanayi kuruluşunun, resmi bir dairenin ya da sosyo-ekonomik yapının içindeki daha geniş bir iktisadi iş bölümünün bir parçasını oluşturur.⁴⁶

Meslek, bedeni olduğa kadar ruhsal hayatı da biçimlendirir. Eğilimleri, duyguları, hafızayı, hayal gücünü kısacası bütün zihinsel yetenekleri belirler.⁴⁷

⁴⁴ Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İst, 2008, s.23

⁴⁵ Kuzgun, Yıldız; **Meslek Danışmanlığı**, Nobel yy, Ank, 2000, s.3

⁴⁶ Marshall, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: Osman Akınhay- Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yy, Ankara, 1999, s.491

⁴⁷ Sencer, Muzaffer; **Sosyal Sınıflar** (Kriter ve Göstergeler), Gözlem yy, İst, 1974, s. 41

Toplumun kurduğu temel müesseseler içinde en önemlilerinden biri mesleklerdir. Çünkü bütün diğer müesseselerin varlığı bu müessesenin sürekli olarak başarı sağlamasına bağlı olduğunu söylenebilir. Toplumdaki çeşitli kurumları mali bakımdan besleyen ve destekleyen hep vatandaşların meslekleridir. Bir topluluğun veya milletin nüfusu, ana meslekler arasında doğru dürüst dağılmamış ise topluluk ve millet hayatının her yönü bundan zarar görür. Bunun yanında mesleklerin gelişmediği yerlerde diğer bütün sosyal müesseselerinde ilerlemediği görülür ve insan hayatının her safhası düşük bir seviyede kalır.⁴⁸

Meslek denilince;

- 1- Konusuna, tekniklerine v.b. göre belirlenen toplumsal uğraş. Örneğin; mesleği nedir, ne iş yapar? Terzilik, duvarcılık mesleği gibi
- 2- Bir çıraklık eğitimini, deneyimini v.b. gerektirmesiyle ayırt edilen ve yasal çerçeve içinde yer alan iş.
- 3- Özel teknikler bakımından ele alınan bir iş türü.
- 4- Zihinsel, sanatsal v.b. çalışmaya dayalı toplumda o kişiye oldukça saygın bir mevki sağlayan iş⁴⁹ akla gelmektedir.

Kemerlioğlu, meslek kavramının kapsamına giren özellikleri ve olguları başlıca dört ana grupta toplamaktadır. Bu manada meslek;

- 1- Ekonomik
- 2- Sosyal
- 3- Kültürel
- 4- Teknik bir bütündür.

Mesleği, ekonomik açıdan, yalnızca belirli bir ekonomik yarar sağlamak için malların ve hizmetlerin üretiminde gösterilen belirli faaliyetlerin bütünü olarak tanımlamaktadırlar. Meslek, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgudur. Meslek, sosyal yapı ve geniş sosyal hayatın önemli unsurlarından biridir. İnsanların sosyal hayatı, aile v.b. zümreler içinde değil mesleki zümreler içinde de yoğunlaşmış bir şekilde geçer. Bu açıklamalar ışığında sosyolojik anlamda meslek, “belirli faaliyet

⁴⁸ Mays, Arthur; **Meslek Eğitiminin Prensipleri ve Tatbikatı** (Çev: İlhan Özdil- Remzi Öncül), Milli Eğitim Basım evi, İst, 1973, s.1

⁴⁹ **Büyük Larousse**, C. 5- 11-15, s.8049

alanları etrafında yoğunlaşmış ve biçimlenmiş insani ilişkiler bütünü” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰ Mesleğin icrası sırasında kullanılıp uygulanan, kendisine özgü maddi ve zihni işlemler, mesleğin teknik yönünü oluşturur.

Mesleğin belirlenip tanımlanmasında bir diğer yönü zamana ve topluma göre değişiklik göstermesidir. Örneğin, Ortaçağlarda mesleğin, sosyo-kültürel yönü ağır basmış, günümüzde ise ekonomik yönü daha ağır basar görünmektedir. Nitekim çalışmamızda da meslek tercihinizi neye göre belirlersiniz sorusuna verilen cevaplar da, mesleğin ekonomik getirisi ön plandadır. %39,2’lik yüksek bir oranla, seçilecek mesleğin yüksek gelir getirmesi, meslek tercihinde ön planda tutulduğunu görmekteyiz. (Tablo 9A)

Tablo 9A:Araştırmaya Katılanların “Meslek Tercih Ölçütüne” Göre Dağılımı

Meslek Tercih Ölçütü	Sayı	%
Yüksek Gelir Getirmesi	253	39,2
İtibarlı Olması	276	42,8
Sözü Dinlenebilmesi	116	18,0
Toplam	645	100,0

Ayrıca Çurğatay’ın Malatya’daki lise son sınıf öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada, “Size göre aşağıdaki etkenlerden hangisi meslek seçiminde daha belirleyicidir?” sorusuna verilen cevaplarda, ilgi ve yeteneklerime uygun olması seçeneğinden sonra, seçilecek mesleğin ücretinin yüksek olması ve mezun olduğumda iş bulma imkânın kolaylığı seçeneklerini tercih edenlerin yüksek olduğunu görmekteyiz.⁵¹ Karşılaştırmak açısından Türkiye’de başka bir kentte yapılan araştırmada da “sececeğiniz meslekte maddi kazancın önemi nedir?” sorusuna, katılanların verdiği cevaplara bakıldığında %94,1 oranında “çok önemli ve önemli” bulanların olduğu tespit edildi.⁵² Bu sonuçları dikkate aldığımızda gençlerin,

⁵⁰ Kemerlioğlu, Eyüp; **Erzurum’da Meslekler ve Sosyal Tabakalaşma**, (Doktora Tezi), Erzurum, 1973, s.29

⁵¹ Çurğatay, Veysi; **Üniversite Sınavına Girecek Öğrencilerin Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler** (Malatya’daki Lise Son Sınıf Öğrencileri Uygulaması), Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2010, s.71

⁵² Aytekin, Arif; a.g.e, s.171

meslek tercihlerini yaparken, mesleğin ekonomik getirisini düşünerek tercihlerde bulunduklarını görüyoruz. Seçilecek bir meslek bireyin;

- Hayatı boyunca devamlı bir iş sahibi olup olmamasını,
- Hayatında başarılı bir insan olup olmamasını,
- Devamlı ilişkide bulunacağı kişilerin ve arkadaşlarının çeşidini, hatta eş seçimini,
- Hayatı boyunca yaşayacağı çevrenin niteliklerini ve yerini,
- Ailenin gelirini ve geçim tarzını,
- İşini daha doğrusu mesleğini hoşlanarak yapıp yapmamasını
- Sorumluluk duygusu olan bir iş adamı olup olmamasını,
- Hayattan doyum sağlayıp, mutlu olup olmamasını belirleyecek derecede önemlidir.⁵³

Mesleğin tanımlanmasında ve izahında bu tür farklı yaklaşımları diğer bilim dalların tanımlama ve izahlarında da görmekteyiz. Örneğin; İktisatçı mesleği, yalnızca ekonomik olgu olarak tanımlarken, bir psikolog da onu “bir yetişkinin zamanının çoğunluğunu harcadığı faaliyetlerinin ve düşüncelerinin üstünde etkili olduğu” bir olgu, bir teknoloğun tanımında ise mesleğin teknik yönünün daha ağır bastığı görülür. Sosyologların tanımında ise en önemli nokta, mesleğin sosyo kültürel yönü olmaktadır. Sosyolog, mesleği, “spesifik bir çalışma alanı etrafında biçimlenmiş insani ilişkiler bütünü olarak” tanımlar ve kişinin itibarını, sınıfını, konumunu ve hayat stilini belirlemede önemli etken olduğunu da belirtir.⁵⁴ Tüm açıklamalar ışığında mesleği tanımlama da tek bir yöne bağlı kalarak tanımlamak ve/veya açıklamak eksik kalacağı açıktır. Bütün yönleriyle ele alındığında mesleği; “sosyo-kültürel, ekonomik ve teknik özelliklere sahip belirli bir alandaki spesifik işler ve faaliyetlerin bir bütünü” olarak tanımlamak mümkündür.⁵⁵

Genellikle her meslek, o mesleğin değerlerini, gelişimini, lisanslanmasını ve diğer insanlar açısından tanınmasını sağlayan kuruluşlara sahiptir. Kaç tür meslek olduğu konusundan ziyade, meslekleri belli gruplarda ele almak daha mantıklı görünmektedir. Uzmanlaşmalar dikkate alınarak günümüzde dünyada en az yüz otuz

⁵³ Tan, Hasan; **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, M.E. B. yy, İst, 1992, s.122

⁵⁴ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.31

⁵⁵ Kemerlioğlu, Eyüp; a.e. s.32

sekiz alt başlık altında on binin üzerinde meslek olduğu söylenmektedir. Türkiye’de ise resmi olarak tanımı yapılmış altı yüz civarında meslek vardır.

Meslek kavramının belirlenip tanımlanmasında özellikle sosyolojik bakımdan ortaya çıkan bir mesele, mesleki olan iş ve faaliyet ile mesleki olmayanların birbirinden ayırt edilmesidir. Bu ayrımında temel kıstaslardan biri, toplum içinde kimlerin meslek sahibi sayılacağı kimlerin sayılamayacağı meselesidir. Küçük çocuklar, öğrenciler, hastalar, sakatlar, çalışmayan yaşlılar, herhangi bir gerçek mesleğe sahip olmayanlar ve çalışmadan geçimlerini iratlarıyla sağlayanlar meslek sahibi sayılmazlar. Bu konuda da belirlenmesi ve açıklığa kavuşturulması gereken iki mesele bulunmaktadır. Birincisi, ev hanımlarının durumudur. Bazıları ev hanımlığını meslek olarak kabul etmezken, bazıları da onu çok önemli mesleklerden biri olarak kabul etmektedir. Ev hanımlığını faaliyet alanı çok geniş, en fazla çeşitlilikte yetenekleri ve becerileri gerektiren aynı zamanda iş ve tatil zamanları ile ücreti belli olmayan ve de emekliliği olmayan bir meslek sayılabilir.⁵⁶ Araştırmamızda da annenizin mesleği nedir sorusuna cevaplayıcılarımızın %87,1 oranı “ev hanımı” olarak işaretlemişlerdir. (Tablo 10A)

Tablo 10A:Araştırmaya Katılanların “Anne Mesleklerine” Göre Dağılımı

Anne Mesleği	Sayı	%
İşçi	7	1,1
Memur	12	1,9
Doktor-Avukat	4	,6
Çiftçi	12	1,9
Emekli	26	4,0
İşsiz	19	2,9
Düzenli Bir İş Yok	3	,5
Ev Hanımı	562	87,1
Toplam	645	100,0

Bu konudaki yani mesleki olan iş ve faaliyet ile mesleki olmayanları birbirinden ayırt etmede ikinci mesele, sürekli işsizlerin durumudur. Tıpkı ev hanımlarının gibi bunların da ayrı bir meslek grubu teşkil edip etmeyeceği meselesi bu konudaki tartışmaların temel kaynağını teşkil etmektedir. Çalışamayanların ve işsizlerin ayrı bir meslek grubu oluşturamayacakları açık bir şekilde ortadadır. Çünkü

⁵⁶ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.34

işsizlerin çeşitli meslek gruplarından olan kişilerdir. Bu kişileri işsizlikten önceki meslek grupları içinde görmek daha doğru bir yaklaşımdır.⁵⁷

Her bir meslek için tanım, görev alanları, genel olarak kullandığı araç ve gereçler, mesleğin gerektirdiği özellikler, çalışma ortamı ve koşulları, çalışma alanı ve iş bulma imkânları, meslek eğitiminin verildiği yerler, meslek eğitimine giriş koşulları, eğitimin süresi ve içeriği, meslekte ilerleyebilme ve yeni meslekleri seçebilme imkânları, destekleyici meslek kuruluşları farklı özellikler göstermektedir.

Mesleki olan iş ve faaliyet ile mesleki olmayanların birbirinden ayırt etmede kullanılabilecek ölçütlerden biri de bu iş ve faaliyetlerin belirli bir piyasa değerine sahip olup olmamalarıdır. Bu iş ve faaliyetlerin ürettikleri mal ve hizmetler açık piyasada alınıp satılabiliyorsa onları mesleki kabul edebiliriz. Burada mesleki olan iş ve faaliyet ile mesleki olmayanların birbirinden ayırt etmede kullanabileceğimiz üçüncü bir ölçüt karşımıza çıkmaktadır. Bu iş ve faaliyetlerinde toplum tarafından mesleki olarak kabul edilmesini de bir diğer ölçüt olarak sayabiliriz. Kişinin başkalarıyla ilişki kurmadan ve kendi başına yaptığı, toplum tarafından kabullenme görmemiş ve piyasa değeri de bulunmayan iş ve faaliyetleri meslek sayılmazlar.⁵⁸

Meslek olgusunun gerçekte biri teknik diğeri de sosyal olmak üzere iki boyutundan söz edebiliriz. Teknik boyutu, sanayileşmeye bağlı uzmanlaşma gerektiren bilgiyi kapsar. Mesleğin sosyal boyutu ise, toplum içinde kabul görme düzeyi ve diğer mesleklerle olan fonksiyonel ilişkiyi ifade eder. Burada karıştırılan durum, mesleklerin bölünmesi ve teknik iş bölümü kavramlarıdır. Mesleklerle bölünme, toplumun içinde farklı mesleklerin ve işlerin ortaya çıkmasını belirtirken, teknik iş bölümü ise örgütlenen işin parçalara ayrılması demektir.⁵⁹ İş bölümü hem faaliyet türüne (ziraat, sanayi, hizmetler gibi), hem de sosyo ekonomik seviyelere (profesyonel, büro işçisi, vasıflı işçi gibi) göre dağılım gösterir. Bu dağılım ise büyük oranda resmi eğitimin gelişmesi ve eğitim eşitliği sonucu sosyal hareketlilikle mümkündür.⁶⁰ Burada açıklanması gereken bir konu eğitim eşitliğinin neyi ifade ettiğidir. Eğitim eşitliği anlayışlarından birincisi, herkese eşit miktarda tahsil

⁵⁷ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.35

⁵⁸ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.35–36

⁵⁹ Özkalp, Enver; **Sosyolojiye Giriş**, Ekin Kitap evi yy (Yen. 14.Baskı), Bursa, 2005, s.186

⁶⁰ Atalay, Beşir; **Sanayileşme ve Sosyal Değişme** (Kırıkkale Araştırması), DPT yy, Ankara, 1983, s.39

sağlamaktan ibarettir. İkincisi, her çocuğa belirli bir asgari seviyeye gelecek kadar tahsil imkânı vermektir. Üçüncü bir eşitlik anlayışı, her ferdin kendi potansiyelinin hangi sahada olursa olsun tamamından istifade etmesine yetecek kadar tahsil imkânına kavuşturulmasıdır.⁶¹

Modern toplumlarda mesleklerin çeşitli özellikleri ise şunlardır.⁶²

- Yüksek düzeyde uzmanlaşma vardır.
- Hizmetler kural olarak sözleşme düzeni içinde yapılmaktadır.
- Uğraş konuları yüksek derecede rekabete dayanmaktadır. Ekonomik güvenlik açısından meslek kuruluşları ve sendikalar faaldir.
- Çağdaş mesleklerin önemli bir özelliği de mensuplarına belirgin bir yaşam biçimini zorunlu hale getirmeleridir. Ayrıca çalışılan gün ve saatler giderek azalmıştır.
- Küçülen ailenin, yeni meslek ve rolleri başarması açısından daha esnek yapılanması gerekmiştir.
- Çeşitli meslekler için gerekli elemanlara yetiştiren eğitim kurumları da kendilerini bu gelişmelere uydurmak zorundadır.

Meslek, insanın devamlı surette üzerinde çalışıp geçimini temin etmek için icra ettiği iş kolları ve faaliyetler topluluğudur.⁶³ Bu nedenledir ki meslek terimi kapsamına giren ve ondan daha dar ve/veya geniş anlamlı terimlerle karıştırılmaktadır. Bunlardan bazıları; İş, çalışma, sanat, zanaat, emek, kariyer, görev, uğraş, v.b'leridir. Bunların en kapsamlısı olan meslek, diğerlerini de içine almaktadır. Aşağıda meslekle ilgili diğer kavramların izahı yapılacaktır. Bu izahlardan sonra görülecektir ki günlük dilde çoğunlukla birbiri yerine yanlış bir şekilde kullanıldıkları, meslekle eş anlamlı olmadıkları anlaşılabacaktır. Meslek, özel bir uzmanlık alan bilgisi, uzun ve yoğun bir akademik hazırlık gerektiren bir iştir. Bu nedenledir ki bilimsel kuramlara dayalı bilgi temeline sahip olma, yeterlilik belgesi gerektirme, iş başında eğitim sunma, mesleki gelişimin sürekliliğini sağlama, uzmanlaşma, mesleki özerklik ve yetki, gelir sağlama, meslek örgütüne sahip olma ve etik ilkeleri benimseme meslekleşme ölçütleri olarak değerlendirilmektedir.

⁶¹ Bilgiseven, K. Amiran; **Eğitim Sosyolojisi**, Filiz Kitap evi (5.Baskı), İst, 1992, s.137

⁶² Soyer, Serap; **Endüstri Sosyolojisine Giriş**, Saray Kitap evi, İzmir, 1996, s.50-51

⁶³ Bilgiç, Ziya- Güven, Erman; **Ansiklopedik Meslekler İlmihali**, Bahar yy, İst, 1989, s.3

Birçok düşünür tarafından çoğu kez birbirlerine benzeseler bile bir yığın farklı meslek kavramı tanımlaması yapıldı. Hepsinin ortak noktası, bilgi tekeli, hizmet yönelimi ve işte özerklik gibi kavramlara değiniyor olmalarıydı. Yani meslekler, görevi halkın elde edemeyeceği bir grup özgün bilgiye hükmetmek olan hizmet grupları olarak tanımlanabilir. Bunun yanında meslekler, kar elde etmekten çok hizmet etmeye yöneliktirler ve ellerinde tuttukları özel bilgi temelinde tatmin edici bir düzeyde üretimde bulunsunlar diye, işte özerklik ve kendi kurallarını oluşturma yetkisi verilmiştir.⁶⁴

Burada ayırt edilmesi gereken bir konu da mesleklerin bölünmesi ve teknik iş bölümü kavramalarıdır. Mesleklere bölünme, toplumun içinde farklı mesleklerin ve işlerin ortaya çıkarılmasıdır. Oysa teknik iş bölümü (en basit anlamı ile iş bölümü, farklı işlerin farklı kişiler tarafından yapılmasını ifa eder) ise, işin kurulduğu parçalara ayrılması demektir. Teknik iş bölümünün asıl nedeni örgütlenen işin parçalara ayrılmasıdır.⁶⁵

1.1.1. Mesleklerin Tarihsel Gelişimi

İnsanoğlu, var olduğu ilk günden itibaren hayatını devam ettirebilmek ve onu daha iyi hale getirebilmek için sürekli olarak bir şeylerle ilgilenmiş, yeni yeni şeyler keşfetmiştir. Bu süreçte insanoğlunun bilgi birikimi artmış, buna bağlı olarak farklı meslek ve meslek dalları ortaya çıkmıştır. Ancak mesleklerin toplumsal onay ve meşruiyet kabul görmeleri kolay değildir. Toplumdaki yerleşik ön kabuller genel anlamda yeni meslek veya iş kollarının ortaya çıkmasına direnç gösterirler. Mesleğe ilişkin toplumsal onay, mesleklerin belirli ayrıcalıklarında belirginleşir. Bu ayrıcalıklar;

- a- Mesleğe kabul, meslek sahiplerinin yetkisindedir.
- b- Meslek sahibi mesleğe ilişkin teknik konularda tek söz sahibidir.
- c- Meslek grubu, kendi kendisini teknik ve etik açıdan denetler.⁶⁶

⁶⁴ Haug, R. Marie; “Profesyonelleşme: Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.130

⁶⁵ Özkalp, Enver; **Sosyolojiye Giriş**, Ekin Kitap evi yy (Yen.14.Baskı), Eskişehir, 2005, s.186

⁶⁶ User İnci; “Türkiye’de Sosyoloji ve Psikolojinin Gelişmesine İlişkin Sorunlar:Meslek Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme” 4.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi, (Zikr: Ömer Aytac,

Platon'a göre, toplumun meydana gelişinde ve işleyişinde kendi kendilerine yetemeyen insanların farklı işler görüp ihtiyaçlarını böylece karşılamak amacıyla bir araya gelmeleri en önemli rolü oynadığı düşüncesindedir. Ona göre, toplumun meydana gelebilmesi ve düzenli işleyebilmesi için yaradılışına ve yeteneklerine uygun iş ve mesleklere sahip insanların bir araya gelmiş olmaları gerekir.⁶⁷

Bilimsel gelişmelere paralel olarak hızla gelişen teknoloji önceki dönemlerle kıyaslanamayacak şekilde toplumsal hayatta farklılaşmalara yol açtı. Bu farklılaşmaların en belirgin görüldüğü alanlardan biri de toplumsal hayatta görülen yeni mesleki alanlardır. Modern toplumda, meslekler, sayıca ve tür itibarıyla giderek çeşitlenmektedir. Sanayileşme, teknolojik gelişme, iş bölümü ve uzmanlaşmadaki artış meslekleşme olgusuna hız kazandırmış, her bir meslek kendi içinde oldukça karmaşık işleyiş sistematigine sahip olmuştur. Artık günümüzde meslekler, sayıca, nitelikçe, estetik ve etik ölçüler itibarıyla oldukça karışık hale gelmişlerdir.

Meslekler, özellikle sanayileşmeye bağlı olarak gelişen en önemli temel müesseseler içinde en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sanayileşme ile birlikte tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörlerine doğru bir yönelme oldu. Böylece o zamana kadar adı sanı duyulmamış yeni yeni meslekler ortaya çıktı. Örneğin telefonun, televizyonun, radyonun, sinemanın icadından sonra rejisörden, sinemalarda yer gösterenlere kadar meslekleri düşündüğümüzde gelişmenin nasıl olduğu konusunda bizlere ipuçları vermektedir. Bunun yanında toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyen, ortaya çıkan yeni teknik gelişmelere ayak uyduramayan meslekler tarihe karışmış, onların yıkıntıları üzerinde yeni yeni meslekler daha güçlü olarak yükselmişlerdir. Örneğin; matbaadaki gelişmeler, elle kitap yazma mesleklerini, motorlu araçlar, hayvanlarla yapılan taşımacılık mesleklerini ortadan kaldırmıştır.⁶⁸ Meslekler açısından önemli olan, mesleklerin varlıklarını, yenilenen ve sürekli bir değişim yaşayan toplum içerisinde kendilerini yenileyerek varlıklarını sürdürebilmeleridir.

“Meslekler Sosyolojisi Açısından Polislik Mesleği”),

<http://www.gapmyo.edu.tr/dergiwebs1/02omeraytac.htm>. Ulaşım Tarihi:16.11.2005

⁶⁷ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.46–47

⁶⁸ Özcan, A.Osman; **Ülkemiz Açısından İsaabetli Olabilecek Bir Mesleğe Yönelme Denemesi** (Zikr: Y.S.Dayı; Meslekler Sosyolojisi Açısından Doktorluk Mesleği ve Doktorlar, Elazığ Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007, s.22)

Önceleri tıp, hukuk, eğitim, mühendislik genel adları ile adlandırılan mesleklerin sayısı bugün yüz binlerle ifade edilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu durumda bilgi birikimi ve sanayileşme ile ortaya çıkan ileri teknolojinin payı büyüktür. Yeni meslekler sayesinde devletlerin ekonomik gelişmişlik kapasitelerinde büyük değişimler meydana gelmiş böylece bu devletler bu gelişmişlik kapasitelerini kullanarak büyük avantajlar elde ettiler. Teknoloji ve bilişim kaynaklı mesleklerin gelişimi ile dünya üzerinde birçok ülkenin milli gelirinden daha büyük servete sahip şirketler hatta iş adamları ortaya çıktı.

1.1.2. Meslek Sosyolojisi

Bilimler sınıflamasında sosyoloji 20.yüzyıla damgasını vuran yeni bir bilim dalı olarak yer alır. Başlangıçta felsefe, tarih, iktisat, hukuk v.b. bilimlerle çok karmaşık bir yapı ortaya koyan sosyoloji, Durkheim, Weber özellikle de Parsons ve arkadaşlarının güçlü çabaları ile sınırları giderek daralan bir toplum gerçeği ile ilişkiler sistemi içinde yerini almıştır.⁶⁹ Böylece günümüzde tekil olarak sosyoloji terimi değil, çoğul olarak sosyolojiler terimi kullanılmaktadır. Bunun en önemli nedeni, sosyal olayların karmaşıklığı ve bu olayları gözlemlemek için kullanılan yöntemlerin çeşitliliğidir. Bu manada uzun yıllardır aile sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, din sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, köy-kent sosyolojisi v.d. ve en nihayetinde meslek sosyolojisi ortaya çıkmıştır.

Profesyonelleşmeyle birlikte ortaya çıkan sorunları, sosyolojinin bir alt dalı olan meslek sosyolojisi konu edinmiştir. Meslek sosyolojisi, sosyolojinin ilkelerini meslek ve uğraşların incelenmesine uygulayan sosyolojinin bir dalıdır. Toplumdaki meslek örüntülerinin incelenmesi meslek sosyolojinin temel konularından birini oluşturur.⁷⁰ Aslında iş bölümünün neticelerine olan ilgi, mesleklerle, sosyal statü arasındaki bağı incelemeye çalışan meslek sosyolojisinin doğmasına yol açmıştır.⁷¹ Kısaca, sosyolojik prensiplerin iş ve meslek hayatına uygulanması olarak tanımlanan meslek sosyolojisi, bugün sosyolojinin yeni ve çok önemli dallarından biridir.

⁶⁹ Türkddoğan, Orhan; **Türkiye'nin Sanayileşmesi** (Sanayi Sosyolojisi), Töre Devlet yy, Ankara, 1981, s.19

⁷⁰ Kızılçelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; **Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Emre yy, Konya, 1992, s.291

⁷¹ Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.191–202

Toplumsal değişim süreci içerisinde profesyonellerin rollerini geniş bir şekilde ilk defa Durkheim incelemiş olsa bile araştırmacıların ilgisi son elli yıl içerisinde ivme kazanmaya başlamıştır. Özellikle son otuz yıl içinde İngiltere ve A.B.D.'de yapılan araştırmalar bu konunun kendi başına bir alt disiplin olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁷²

Meslek sosyolojisinin kendi başına bir sosyoloji dalı olarak 1930'larda ortaya çıkması için uzun bir hazırlık devresi geçirmesi, konu ve kavramlarının olgunlaşması için sosyolojinin de ihtisaslaşmasını gerektirmiştir.⁷³

Dünyada meslek sosyolojisi ilgili konulara eğilmenin uzun bir geçmişi vardır. Özellikle Amerika ve Avrupa'da çalışmalar dikkat çekicidir. Antropologlar, iktisatçılar, tarihçiler, siyasi bilimciler de meslekle ilgilenip uğraşmışlar ve bu konuda sosyolojik ilginin uyanmasını ve gelişmesini sağlamışlardır.

Türkiye'de bağımsız bir sosyoloji dalı olarak meslek sosyolojisinden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Yine de son zamanlarda ki teorik ve ampirik çalışmalarla bu alanda hızlı gelişmeler dikkati çekmektedir. Türk sosyolojisinde meslek sosyolojisi ile ilgilenenler arasında Ziya Gökalp'ı görmek mümkündür. Ziya Gökalp'ı, Prens Sabahattin, Mehmet Ali Şevki Bey v.d. izlemektedir. İlk çalışmalar meslek seçimine yönelik çalışmalardır. 1945'te yapılan ilk çalışma lisans tezi niteliğindedir. Daha sonraları mesleki itibar çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların dikkat çeken yönü kolay bilgi elde edilebilecek olan öğrenciler üzerine yapılmış olmasıdır. Bu durumun günümüzde de hala devam ettiğini yapılan araştırmalardan müşahade etmek mümkündür.

Meslek sosyolojisi, konusu ve alanına giren konulara iki yönden yaklaşır. Birinci yaklaşımda, tek tek mesleklere eğilir. Burada ele alınan konular, kendi başlarına meslekler, mahiyetleri ve özellikleri, mesleki yapı, bu yapıyı meydana getiren unsurlar, ana özellikleri ve değişme biçimleri v.b. konulardır. İkinci yaklaşım da ise, toplum ve sosyal yapı ile meslek arasındaki karşılıklı ilişki biçimleri araştırılır.

⁷² Cirhinlioğlu, Zafer; **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cirhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.8-9

⁷³ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.36-38

Genellikle meslek sosyolojisinin inceleme alanına giren konuları beş ana başlık altında toplamak mümkündür.

1- İş ve çalışmanın mahiyeti ve özellikleri; işsizlik, emeklilik, boş zaman faaliyetleri v.b.

2- Mesleki yapı ve bu yapıdaki değişimler

3- Tek tek meslekler; mesleklerin kuruluşları, organizasyonel yapıları, iş hayatına hazırlanmaları ve katılmaları, kariyerleri boyunca karşılaşılan problemlere intibak v.b.

4- Toplum içindeki bir problemin aydınlatılması için belirli bir mesleğin incelenmesi.

5- Sosyal yapı ile mesleki yapı arasındaki karşılıklı münasebetler, sosyal yapıdaki değişim ve gelişmeler ile mesleki yapıdaki değişim ve gelişmeler, sosyal tabakalaşma ile meslek, sosyal hareketlilik ile meslek arasındaki ilişkiler ile ilgili konular.⁷⁴ Bizim çalışmamızda bu çerçevede bir araştırmayı içermektedir.

Yukarıda açıklanan meslek sosyolojisinin inceleme konularına göre, Türkiye’de hemen hemen her başlıkta son dönemlerde çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Özellikle, sosyoloji, iktisat, psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, v.b. bilim dallarındaki çalışmaların daha yaygın olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.

1.2. İş

İş kavramının oluşumunu belirginleştirecek önemli ölçütlerden biri kelime yapısı, diğeri de farklı kültürlerdeki anlamıdır. Pek çok kelime gibi iş kelimesinin de çeşitli duygu, düşünce ve etkinliği içermesi, açıklanmasını güçleştirmektedir. Örneğin; Random House sözlüğünde “iş” kelimesinin beş anlamını tespit ederken, New Unobridged Sözlüğü, kırk beş belirgin anlamını tespit etmiştir. Bu sonuç bile tanımlamanın zorluğunu göstermesi bakımından yeterli bir kanıttır. İş kelimesinin fiil ve isim kullanımı, sahip olunan bir şey (iş sahibiyim), gerçekleştirilen bir etkinlik (iş yapıyorum), gidilen bir yer (işe gidiyorum) anlamlarını birden kapsadığını gösterir. Fransızcadaki “travail” çalışmak kelimesinin kökeni, Latincedeki “tripoliare”

⁷⁴ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.38–44

üççatalı palium ile işkence yapmaktan gelir. İlerleyen yıllarda bu anlamının bir çeşit “işkence” anlamına gelen “work” şekline dönüştüğü görülür. Eski Yunan’da uzun dönem sıkıntı veya ceza anlamında kullanılan iş kelimesi bu anlamını farklı toplumlarda da sürdürmüştür. Örneğin, Almanca’da iş kelimesi “arbeiten” acı ve sıkıntı anlamına gelir.

Türkçe sözlükte iş, “bir sonuç elde etmek, her hangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma” şeklinde tanımlanmakta ayrıca aşağıdaki tanımlamalara da yer verilmektedir.

İş, bir değer yaratan emek,

İş, birinden istenen hizmet veya birine verilen görev,

İş, sanayi, ticaret, tarım, maliye v.b. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü,

İş, geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek.⁷⁵

İş kelimesi, günümüz toplumlarında özne, yapan kişi ile nesne, yapılan arasında sıkı bağlar oluşturması açısından “iş gücü” ve “meslek” kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenledir ki çoğu zaman iş kelimesi yerine ya iş gücü ya da meslek kelimeleri kullanılmaktadır. Ancak işi yapan iş gücüne, yapılan iş ise mesleğe denk gelir.⁷⁶

İş, herhangi bir şey üretmek, ortaya koymak, bir verim sonuç elde etmek için güç harcayarak yapılan çalışma, etkinlik. Bir ürün ortaya koyan, bir değer yaratan emek. Bir kimseden istenen hizmet ya da kimseye verilen görev. Karşılığında para alınan çalışma. Sanayi, ticaret, tarım v.b. alanlardaki ekonomik etkinliklerin tümü. Geçim sağlamak ereğiyle herhangi bir alanda yapılan çalışmadır.⁷⁷

İş, çalışarak yapılan şey, çalışma, amel, mesai. Karşılığında ücret, maaş veya başka bir şekilde para alınan çalışma. İktisadi faaliyet. Meslek, sanat. Ticari ve sınaî faaliyet⁷⁸ olarak ifade edilmektedir.

İşin üç temel elemanı vardır. Bunlar;

- Yaratıcılık (düşünme)
- Fiziksel çalışma

⁷⁵ **Türkçe Sözlük**, C.2, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s.1111

⁷⁶ Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İst, 2008, s.22

⁷⁷ Püsküllüoğlu, Ali; **Türkçe Sözlük**, Arkadaş yy, Ankara, 2003, s.685

⁷⁸ Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 1986, s.546

- Sosyallik

İş ve çalışma kavramları etimolojik olarak aynı kökten gelmelerine hatta çoğu kez birbirlerinin yerine kullanılmalarına rağmen aralarında ince bir ayrım farkı vardır. Özellikle endüstrileşmeyle ücretli çalışmanın ortaya çıkışı bu nüansı önemli kılmıştır. İş, çalışmadan bağımsız, ayrı bir kavram değildir. Buradaki ayrımın amacı işin, ücret karşılığı yapılan bir çalışma olduğunu vurgulamaktır. Çalışma, belirli bir üretimi amaçlayan fiziksel ve zihinsel insan faaliyetlerinin toplamı olarak tanımlanırken, bu faaliyet belirli bir kazanç amacıyla yapıldığında “ücretli çalışma” veya “iş”ten söz edilmektedir.

İş, ekonomik anlamda, bireyin yaşamını sürdürmek ya da belirli bir düzeye yükseltmek amacıyla giriştiği bedensel ve düşünsel çabadır. Toplumsal anlamda iş, çalışma hayatında başkalarıyla ilişki kurarak onlarla birlikte yaşama çabasıdır. Psikolojik açıdan ise iş, istenen amacı en etkin ve etkili şekilde başarmak için iç ve dış çevrelerin becerili bir biçimde örgütlenmesi, değiştirilmesi ve kontrolü şeklinde tanımlanmaktadır.

Tüm bu tanımlamalardan hareketle işin üç önemli özelliği karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;

- 1-İşin sürekli olması,
- 2-Mal ve hizmet üretimiyle sonuçlanması,
- 3-Ücret için gerçekleştirilmiş olmasıdır.⁷⁹

Yakın bir görüş olmakla birlikte genellikle işi, tıpkı “işsiz kalma” kavramında da anladığımız gibi karşılığı ödenen bir çaba olarak görme eğilimi içindeyiz. Oysa karşılığı ödenmeyen emek, örneğin, kişinin kendi arabasını tamir etmesi, ev işi yapması gibi birçok faaliyet insanın hayatında önemli bir yer tuttuğunu unutmamak gerekir.

Geleneksel olarak kadınlar tarafından yapılan ev işleri de genellikle karşılığı ödenmeyen bir iş türüdür. Buna rağmen bu bir iştir ve genellikle zor ve yorucu bir iştir. Bunun yanında hayırsever kuruluşlar v.b. başka organizasyonlar için yapılan gönüllü işlerin ise önemli bir toplumsal yönü de bulunmaktadır. Karşılığı ödensin veya ödenmesin işi, amacı insan ihtiyaçlarını gidermek olan mal ve hizmetlerin

⁷⁹ Kapız, Ö.Serap; “İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler** (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002, s.213–214

üretiminde zihinsel ve fiziksel çaba harcanmasını gerektiren bazı görevlerin yapılması olarak tanımlayabiliriz. Tüm kültürlerde iş, ekonominin temelidir. Belli bir ekonomik sistem, mal ve hizmetlerin üretimi ve bölüşümü için gerekli olan kurumlardan oluşmaktadır.⁸⁰

İş, Türkçe’de de çeşitli anlamlara gelmektedir. Bunlar;

—Bir sonuç elde etmek veya bir mal veya hizmet üretmek için harcanan emek, yapılan çalışma (İngilizcede- work)

—Bir üretim tesisi, endüstri veya ülkenin genelinde çalışma hacmi, istihdam (İngilizcede- employment)

—Sanayi, ticaret, tarım ve hizmetler gibi çeşitli ekonomik alanlarda yürütülen faaliyetler (İngilizcede- business)

—Geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek (İngilizcede- profession)

—Birinden istenen hizmet veya ona verilen görev (İngilizcede- job)⁸¹

İş (work), iş gücünün etkinliğinden açığa çıkan bir isime denk düşmesine karşın, iş gücü (labour), enerji ve çaba harcayan aktöre denk düşer. Yani, iş gücü, fiziki güç ile çalışmayı, iş ise, bir nesneye biçim vermeyi vurgulamaktadır.⁸²

İş, kullanma değeri yaratan çalışmadır. Değiştirme değeri yaratan çalışma alanındaki emek deyiminden ayrılır. İngilizcede emek için, “ labour” iş için “ work” kullanılır. Türkçemizde de iş ve emek sözcükleriyle ayrılmıştır.⁸³

Modern toplumlarda iş yaşamının öneminin artmasına yol açan iki önemli neden karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, endüstri devrimidir. Endüstri devriminin gerekli kıldığı fabrika üretiminin modern öncesi dönemdeki ev içi üretim şeklini açık bir şekilde değiştirmesidir. İş yaşamının öneminin artmasına yol açan ikinci neden, ücret karşılığı çalışmanın yaygınlaşmasıdır.⁸⁴

İş, bireylerin toplumsal iş bölümü çerçevesinde yerine getirdikleri, karşılığında ücret verilsin veya verilmesin üretime katkı niteliği taşıyan her türlü

⁸⁰ Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.327

⁸¹ Seyidoğlu, Halil; **Ekonomik Terimler, Ansiklopedik Sözlük**, Güzem yy, Ankara, 1992, s.410

⁸² Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İst, 2008, s.23

⁸³ Hançerlioğlu, Orhan; **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitap evi (2.Baskı), İst, 1976, s.182–183

⁸⁴ Güzel, Serkan; a.g.e, s.21

etkinlik⁸⁵ olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle işlerin sınıflandırıldığını görmekteyiz. Buna göre;

Birincil işler; tarım, hayvancılık, madencilik gibi doğrudan hammadde elde etmeye yönelik işler.

İkincil işler; el sanatları, halıcılık, çömlekçilik, zanaatçılık gibi yoğun insan bilgi ve becerisi gerektiren işler.

Üçüncül işler; mal üretiminden ziyade, servis üretiminin söz konusu olduğu işlerdir.⁸⁶

İş, bir yandan gereklidir ve özgürlüğümüzü kısıtlayıcıdır ancak diğer taraftan amaçsal ve üretkendir.⁸⁷ Wilson'a göre iş, geçimi sağlamak için gerekli ihtiyaçları karşılamaktan daha fazla anlam içerir. Ona göre iş, kendini gerçekleştirme, düzenlilik, disiplin ve etkileşim gerektirmesi, kimlik sağlama, toplumsal değerlerin yanı sıra psikolojik ve sosyal nitelikleri de kapsamaktadır.⁸⁸

Tüm bu nitelikler birlikte değerlendirildiğinde, iş etkinliğinin ne olduğu, hangi etkinlikler iş kapsamında ya da kapsamı dışında v.b. sorular önem kazanmaktadır. Bir etkinliğin iş kapsamına girmesi için;

—özel bir amaç taşıması,

—ücret karşılığı yapılması,

—içsel ve dışsal koşullardan etkilenmesi gibi ölçütler olmasına rağmen gözden kaçırılmaması gereken bu niteliklerinin hiç biri iş etkinliğini tek başına belirleyecek özellikte olmamasıdır.⁸⁹

İş, mesleki bilgi ve becerilerin pratikte kullanılması anlamına da gelmektedir. Toplumsal hayatta bazı kişilerin mesleği olabilir ancak bu durum onların bir işi olduğu anlamına gelmez. Mantıksal olarak iş yapan herkesin bir mesleki faaliyeti icra ediyor kabul edilebilir. Ancak bu yargının tersini düşünecek olursak yani her meslek sahibinin bir işi olduğu ya da iş yaptığı düşüncesi geçerli değildir.⁹⁰

⁸⁵ Demir, Ömer- Acar, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç yy (2.Baskı), İstanbul, 1993, s.186

⁸⁶ Demir, Ömer- Acar, Mustafa; a.g.e, s.186-187

⁸⁷ Güzel, Serkan; a.g.e, s.29

⁸⁸ Güzel, Serkan; a.e, s.29

⁸⁹ Güzel, Serkan; a.e, s.30

⁹⁰ Aytekin, Arif; a.g.e, s.64

Sosyal bilimciler, iş yaşamının gelişimini, avcı-toplayıcı, çiftçi, serf, zanaatkâr ve işçi şeklinde sınıflandırmıştır.⁹¹

İş, bir şeyin üretilmesinde ya da yaratılmasına yönelik insan etkinliği, çalışma ya da karşılığında para alınan etkinlik, görev, meslek.⁹² Burada da işin çalışma karşılığında elde edilen parasal maddi kazancın ön planda olduğunu görmekteyiz. Çeşitli faktörlere bağlı olarak iş ve çalışmanı anlamı ve değerinde, toplumlara ve zamana göre sürekli değişimler olmakla birlikte, bedeni iş ve çalışma, bedeni olmayandan daha az değerli ve itibarlı kabul edilir olarak gelmiştir.⁹³

Modern işlerin özelliklerine de bakacak olursak;

- Rollerin ifası iki taraf arasında şekli sözleşmeye dayanır. Yapılan işin özelliğine göre ödemede bulunulur.
- Modern işler ihtisaslaşmış teşkilatlarda icra edilir. Zamanında yapılan zanaatlar bugün fabrika ve atölyelerde başka imal teknikleri içinde yürütülmektedir.
- Teçhizat ve malzeme ihtiyacı mevcuttur.
- Yüksek gelir, büyük mesuliyet ve itibar temin eden kariyer örneği mesleklere rağbet büyük olur ve bu konuda rekabet büyüktür.
- İşler çok daha ihtisaslaşmıştır.
- İşler verilmiş olmaktan ziyade kazanılmış rollerdir.⁹⁴

1.3. Çalışma

Çalışma, zaman ve mekâna göre sabit veya evrensel bir anlamı olmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer kavramlarda da olduğu gibi çalışma kavramının da anlamı, ekonomik gelişmeye paralel olarak her toplumun normları, inançları ve değerleri tarafından belirlenmektedir.

Modern toplumda iş veya çalışma kavramı istihdam ilişkisini çağrıştırmaktadır. Çalışmak, insanların kendilerini buldukları bir çevre içinde

⁹¹ Güzel, Serkan; a.g.e, s.54

⁹² **Büyük Larousse**, C. 5- 11-15, s.5915

⁹³ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.132

⁹⁴ Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.198-199

hayatlarını sürdürme imkânı sağlayan işlerin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir.⁹⁵

Genel olarak çalışma, başka insanlar için değerli hizmetler ve ürünler üreten bir faaliyet veya enerji harcaması olarak tanımlanmaktadır. Çalışma, zamanın üretici faaliyetlerle doldurulmasıdır. Yine çalışma, malların üretilmesi ve diğerlerine değerinin sunulmasıdır şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanım da çalışma, bedensel, zihinsel ve ruhsal bir çaba ile bireyin kendisi ya da başkaları için değer ifade eden mal ve hizmetleri üretme faaliyetleri olarak daha geniş bir şekilde ifade edilmektedir. Tüm bu tanımlamalardan hareketle çalışma;”bireyin, bedensel, zihinsel ve/veya ruhsal enerji harcayarak maddi ve/veya manevi bir kazanç karşılığı kendisi ya da başkaları için değerli mal ve hizmetler ürettiği amaçlı ve sürekli bir sosyal bir faaliyet”⁹⁶ olarak tanımlanabilir.

Çalışma, bir mal veya hizmet üretmek, bir sonuç ortaya koymak için harcama emek, yapılan iş, yaratılan eserdir.⁹⁷ Çalışma, bir şey elde etmek için emek harcamadır.⁹⁸

Çalışmak, bir şey meydana getirmek, bir neticeye ulaşmak için zihni veya bedeni güç sarf etmek, gayret etmek, çabalamak, uğraşmak, iş sahibi olmaktır.⁹⁹

Çalışma, ortaya konulan ya da konulacak olan sanatsal, zihinsel değeri bulunan ürün, yapıt. Bir etkinlikte yetkinliğe ulaşmak için yapılan her çeşit alıştırmaya ve egzersiz. Çalışmak ise, bir şey için çalışmak, bir şey yapmaya çalışmak, bir sonuç elde etmek için emek harcamak, çaba göstermek, onu gerçekleştirmek için gerekli çarelere başvurmak, gayret etmek, uğraşmaktır.¹⁰⁰

Çalışma, çalışmak eylemi. Emek verme, emek. Çalışmak, bir şey ortaya koymak, oluşturmak, yapmak için emek harcamak. Bir iş yapmakta olmak, iş görmek, bir işi, bir görevi bulunmaktır.¹⁰¹

⁹⁵ Yıldırım, Engin; **Endüstri İlişkileri Teorileri**, Değişim yy, Sakarya, 1997, s.208

⁹⁶ Kapız, Ö.Serap; “İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler**, (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002, s.211–212

⁹⁷ Seyidoğlu, Halil; **Ekonomik Terimler, Ansiklopedik Sözlük**, Güzem yy, Ankara, 1992, s.121

⁹⁸ Hançerlioğlu, Orhan; **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitap evi (2.Baskı), İst, 1976, s.45

⁹⁹ Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 1986, s.183

¹⁰⁰ **Büyük Larousse**, C. 5- 11–15, s.2551

¹⁰¹ Püsküllüoğlu, Ali; **Türkçe Sözlük**, Arkadaş yy, Ankara, 2003, s.294

Çalışma, diğer insanlar için değer ve hizmet üretmek için harcanan enerji veya herhangi bir faaliyettir.¹⁰² Çalışmak ise, bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak.¹⁰³

Çalışmak, bir şey üretmek için bedensel ve zihinsel olarak çaba harcamak, bireyi ve toplumu geliştiren, değiştiren en önemli ve olumlu tutkulardan biridir.¹⁰⁴

Çalışma, bir insanın kendisi ya da başkaların tüketimi için mal ve hizmet üretmeye yönelik fiziksel, zihinsel ve duygusal emek harcamasını karşılayan bir terimdir. Üretken çalışma üç¹⁰⁵ ana kategoriye ayrılır.

- İktisadi faaliyet ya da istihdam
- Karşılığı ödenmeyen ev içi çalışmalar ve boş zaman faaliyetleri
- Gönüllü cemaat ve hayır hizmetleridir.

Batı dillerinde çalışma anlamına gelen “travail” Latince’de bir tür işkence aleti “tripalium” kelimesinden türemiştir. Romalıların kullandığı “labour” sözcüğü de zahmet, yorgunluk, acı, ızdırap gibi çağrışımlara sahiptir. Türkiye’de de emek sözcüğü, sıkıntı, zahmet, yorgunluk anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁶

Geçmişte çalışmak kölelere özgü, aşağılık bir iş ya da ceza olarak görülmüştür. Endüstri öncesi toplumlarda çalışma, geçim için yapılan süreç olarak görülmüş hiçbir zaman toplumsal bütünlük unsuru olmamış ve özel alana sıkıştırılmıştı. Bu toplumlarda çalışma, büyük ölçüde atadan kalma doğal hayat ritmine bağlı sezgisel bir hünnerdi. Bu dönemde kilise, çalışma kültürünü oluşturmak için çalışmıştır. Özellikle Protestanlık çok çalışmayı kutsallaştırmıştır.¹⁰⁷

Çalışma, modern çağda endüstrileşme sürecine paralel olarak toplumsal hayatta merkezi bir önem kazanmıştır. Çalışma, maddi ihtiyaçları karşılama, zenginlik yaratma sürecinin ötesine geçmiş, insanlara, kendini gerçekleştirme imkânı sunmuş ve kimlik kazandırmıştır.¹⁰⁸ Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki

¹⁰² Fox, M.F; **Women At Work**, (Zikr: Abdullah Korkmaz; “İş İdeolojisinin Çalışma İlişkilerine Etkisi”, **Toplumsal Yapı** (Ed: Yaşar Kaya), Turan yy, İst, 2005, s.105)

¹⁰³ **Türkçe Sözlük**, C.1, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s.429

¹⁰⁴ Köknel, Özcan; **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar, İst, 1995, s.183

¹⁰⁵ Marshall, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yy, Ankara, 1999, s.110

¹⁰⁶ Bozkurt, Veysel; **Sosyoloji**, Ekin yy (4.Baskı), Bursa, 2009, s.326

¹⁰⁷ Bozkurt, Veysel; a.g.e, s.326–327

¹⁰⁸ Bozkurt, Veysel; a.e, s.327

çalışma, çoğu insan için iş sahibi olmanın yanında, daha değişik fonksiyonları da yerine getirdiğini göstermektedir.

İnsanların çalışma etkinliklerini niteleyen faktörler arasında toplumsal ve bireysel faktörleri görmekteyiz. Yani insan, çalışma davranışı gösteriyorsa bu davranışı yalnızca biyolojik ihtiyaçlarını tatminine değil, bunun yanında hatta ondan daha da önemli olmak üzere sosyal ihtiyaç ve toplumun bireye yüklediği sosyal sorumluluklarının da yerine getirilmesine de yöneliktir.¹⁰⁹

Bir birey için çalışma, emek ve zihin gücünü harcama ve karşılığında gelir elde etmesinin yanında anlamı olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi kesimde ve düzeyde olursa olsun çalışma bireye toplum içinde bir yer (statü) ve rol kazandırır. Kişiyi toplumsal nitelikler ve sorumluluklar yükler, kişiyi topluma bağlar ve bütünleştirir.¹¹⁰

Çalışmanın üç temel amacı vardır. Bunlar; ekonomik, toplumsal, psikolojiktir. Çalışmanın ekonomik işlevi, fiziksel ihtiyaçları karşılamaktır. Çalışmanın toplumsal amacı, toplumsal etkileşim fırsatlarının yaratılmasıdır. Çalışmak kişiye statü ve yetki sağlar, böylece önemli olma ve aranma duygusu verir. Çalışmanın psikolojik amacı ise, toplumsal amacıyla bağlantılı olarak kendine güveni ve benlik saygısını geliştirmektir. Kimliğinin önemli yönleri çalışma sayesinde kazanılır. Yani “biz ne yapıyorsak oyuz” söylenebilir.¹¹¹

Emek karşılığı çalışma olgusu modern öncesi dönemde sadece fiziki ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmasına rağmen, modernleşme süreci ile beraber bunun yanında sosyal ihtiyaçlarında karşılanmasını da kapsar hale gelmiştir. Böylece çalışmanın sosyal ihtiyaçları karşılar hale gelmesi, geçim sağlamak amacını aşarak toplumsal boyut kazanmaya başladığının en önemli göstergesi olmuştur.¹¹²

Çalışmanın geleneksel anlamı “travail” 17. yüzyılda bile sıkıntı, bitkinlik, bıkkınlık, acı ve aşağılanma anlamlarını taşıdığını kaynaklarda rastlanılmaktadır. Modernleşme süreci ile çalışmanın bu geleneksel anlamının değişimini çeşitli sebeplerle açıklayanlara rastlamaktayız. Bazıları bu değişim sürecini endüstri devrimi ve Fransız ihtilâli ile ilişkilendirir. Bir başkası reform hareketlerine

¹⁰⁹ Özkul, Metin; **Çalışma Sosyolojisi**, Isparta, 1997, s.7

¹¹⁰ Köknel, Özcan; **İnsanı Anlamak**, Altın Kitapları yy, İst, 2000, s. 38

¹¹¹ Onur, Bekir; **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitap evi (6.Baskı), Ankara, 1995, s.159

¹¹² Güzel, Serkan; a.g.e, s.19

bağlayarak, kutsal kitaplardaki “beruf” kelimesine atıfta bulunarak bu kelimenin çalışmanın esas ödevi anlamına geldiği gibi tanrının iradesine uymak anlamına da geldiğinden bahsetmektedir. Yine bir diğeri de el emeği ve alın teri gibi insan emeğini yücelten değerleri ön plana çıkaran Rönesans’tan kaynaklandığından söz etmektedir.¹¹³

Bireyin çalışma gerekçesi, genel olarak teknik beceri kazanmak, bir şeyler üretmek, ücret elde etmek ve daha geniş bir toplumun sürekliliğini sağlamak gibi iş etkinliğinin evrensel niteliklerinden bağımsız değildir. Çalışmanın evrensel ve rasyonel gerekçelerinden biri de, üretim sürecinde çaba harcayarak geçimini sağlamak ve bunun topluma hizmet olarak algılanmasıdır.¹¹⁴

Çalışma yani başkaları için değer üretmek genel bir kavramdır ve ücretli çalışmanın yanında maddi karşılığı olmayan ev işi ve gönüllü çalışmayı da beraber kapsamaktadır.¹¹⁵

1.4. Kariyer

Meslekle beraber dikkate almamız gereken diğer bir kavram da kariyerdir. Kariyer, Fransızca bir kelime olup (carriere) meslek, uzmanlık¹¹⁶ anlamlarındadır.

Kariyer terimi, bir kişinin meslek hayatı boyunca oynadığı ve birbirine bağlı mesleki roller silsilesidir.

Kariyer, kişinin işi ile ilgili pozisyonları kişisel yaşam süresince peş peşe kullanmasıdır. Bir kişinin kariyeri sadece onun sahip olduğu işler değil, işyerinde kendisine verilen iş rolüne ilişkin beklenti, amaç, duygu ve arzularını gerçekleştirebilmesi için eğitilmesi ve böylece sahip olduğu bilgi, beceri, yetenek ve çalışma arzusu ile o işletmede ilerleyebilmesi anlamını da taşır.¹¹⁷

Kariyer ya da mesleki kariyer, bireylerin çalışma yaşamı boyunca üstlendikleri mesleki rollerin prestij artışı ve diğer ödülleri de kapsayan ama aşağı doğru mesleki ve toplumsal mobilitayı de dışlamayan belli bir seyir işleyiştir.

¹¹³ Güzel, Serkan; a.g.e, s.24

¹¹⁴ Güzel, Serkan; a.g.e, s.29

¹¹⁵ Kapız, Ö.Serap; “İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler**, (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002, s.214

¹¹⁶ **Türkçe Sözlük**, C.2, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s. 1221

¹¹⁷ Yıldız, Selver; “Kişilik, Meslek ve Mutluluk”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler** (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002, s.274

Kariyerleri konu alan çalışmalardaki amaç, belli bir eylem yönünde ilerlemeye devam eden bir insanın önündeki tekrarlanan ya da tipik ihtimalleri ve problemleri açığa çıkarmaktadır. Sosyolojik olarak kariyer kavramının başlangıcı 1940’larda Chicago’da O.Hall ve E.Hughes gibi sosyologların yaptıkları meslek incelemelerine dayanır ama bu çalışmalar daha çok geliştirenler sembolik etkileşimcilik geleneği içindeki sosyologlar olmuş.¹¹⁸

1.5. Zanaat-Zanaatkâr

Zanaat, Arapça “şinaat” kelimesinden gelir. İnsanların maddeye dayanan ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte tecrübe, beceri ve ustalık gerektiren iş, el ustalığı isteyen işlerdir.¹¹⁹

Zanaat, meslek olarak yapılan ve pek çok dalları bulunan, deneyim ve ustalık gerektiren iştir. Zanaat, el becerisi isteyen iştir. Zanaatkâr ise, belli bir zanaatı meslek olarak yapan, onunla geçimini sağlayan kimsedir.¹²⁰

Zanaat, maddi ihtiyaç karşılamak maksadıyla yapılan, ustalık ve el mahareti gerektiren iştir. Geçim sağlanan sürekli iş¹²¹ anlamlarına da gelir.

1.6. Emek-Emekçi

Emek, bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücüdür. İnsanın bilinçli olarak bir amaca ulaşmak için giriştiği hem doğal ve toplumsal çerçevesini hem de kendisini değiştiren çalışma sürecidir. Emekçi ise emek karşılığı geçimini sağlayan kimse ya da herhangi bir üretim aracına sahip olmayan, geçimini emeği karşılığında sağlayan işçidir.¹²²

Emek, çoğu sosyolojik bağlamda ücretli emeğin eş anlamlısı olarak kullanılır. Emek terimi bazen sosyolojik analizlerin tartışılmasında görüldüğü gibi, daha kısıtlı bir kategori olan ücretli istihdamdan ziyade çalışmayla eşitlenmesine de

¹¹⁸ Marshall, Gordon; a.g.e, s.386

¹¹⁹ **Türkçe Sözlük**, C.2, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s.2497

¹²⁰ Püsküllüoğlu, Ali; **Türkçe Sözlük**, Arkadaş yy, Ankara, 2003, s.1518

¹²¹ Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 1986, s.1186

¹²² **Türkçe Sözlük**, C.1, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s.705

rastlanılmıştır.¹²³ İnsan emeğinin her türlü üretimde bulunmak üzere harcanması, iş'i meydana getirir. Emek ise, ürünleri de çeşitli olmakla birlikte daha çok iktisadi üretimle ilgili iş kastedilmektedir. Emek zaman ve gayret sarfı manasına alınır, idari faaliyeti de emek saymak icap eder. Bu nedenle emek, iş ve hizmeti ifade eder.¹²⁴

Emek, insanın doğayı değiştirmek için gerçekleştirdiği bilinçli ve yararlı çalışmadır.¹²⁵

Emek, bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, çalışma, uzun, yorucu ve özenli çalışmadır. Emekçi ise çalışarak emeği karşılığında geçimini sağlayan kimsedir.¹²⁶

Emek, bir işin yapılması için sarf edilen maddi ve zihni güçtür. Emekçi ise emeğiyle geçinen kimsedir.¹²⁷

Emek, “ insanın doğayı değiştirmek ve kendi yararına kullanmak için gerçekleştirdiği bilinçli çalışma” dır.¹²⁸

Özer Ozankaya Toplum Bilim Terimleri Sözlüğünde emeği “ insanın bilinçli olarak belli bir amaca ulaşmak üzere giriştiği, hem doğal ve toplumsal çevresini hem de kendi kendisini değiştiren çalışma süreci”¹²⁹ olarak tanımlamıştır.

Emek, genel bir tanımlama ile insanın üretime dönük bedensel ve zihinsel çabalarını ifade eder. İnsanın beceri ve çabaların niteliklerine göre çok çeşitli emek türleri vardır. Ancak emek temelde iki ana bölüme ayrılır.

1- Vasıflı emek; belirli bir eğitim ve yetiştirmeye bağlı özel emek türü.

2- Vasıfsız emek; özel bilgi, beceri gerektirmeyen emeği ifade eder.

Bu manada emekçi, emek arz eden, serveti bulunmayan, emeği ile çalışması karşılığında geçimini sağlayan kimsedir.¹³⁰

¹²³ Marshall, Gordon; a.g.e, s.183

¹²⁴ Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.185–187

¹²⁵ Hançerlioğlu, Orhan; **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitap evi (2.Baskı), İst, 1976, s.100

¹²⁶ Püsküllüoğlu, Ali; **Türkçe Sözlük**, Arkadaş yy, Ankara, 2003, s.253

¹²⁷ Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 1986, s.315

¹²⁸ Hançerlioğlu, Orhan; **Toplum Bilim Sözlüğü**, Remzi Kitap evi, İst, 1986, s.123

¹²⁹ Hançerlioğlu, Orhan; a.g.e, s.126

¹³⁰ Seyidoğlu, Halil; **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem yy, Ankara, 1992, s.222

1.7. Sanat-Sanatkâr

Sanat, bir iş yapmada gösterilen ustalıktır. Bir meslekte uyulması gereken kuralların tümüdür. Buna askerlik sanatı örnek verilebilir. Sanatkâr ise, el ile yaptığı işi kendisine meslek edinen işçi veya ustadır. Bu anlamda sanatkâr, bir işi ustalıklarla yapan, usta, mahir kişi anlamındadır.¹³¹

Sanat, kelime olarak, amel, iş anlamlarına gelir. Terim olarak bir şey meydana getirme, bir iş yapma, yeni bir şey ortaya koyma. Deneme ve tekrar sonucu kazanılan bilgi ve ustalıklarla bazı aletleri kullanarak iş yapma ve bu şekilde yapılan iş, zanaattır. İş, kazanç temin edilen çalışmadır.¹³²

1.8. Profesyonel-Profesyonellik

Profesyonel meslekler artık yaşadığımız çağı belirliyorlar. Özellikle sanayileşmesini tamamlamış ülkelerde bunu daha etkin olarak görmek mümkündür. Artık toplumsal hiyerarşinin en üst noktalarını profesyoneller işgal etmektedir.¹³³ Tüm bu olgular yüksek düzeyde sanayileşmiş ve kentleşmiş toplumlarda görülen bir olay daha da önemlisi siyasi ideolojilerden ve sistemlerden bağımsız, kesinlikle sanayileşme ve kentleşmeyle ortaya çıkan bir eğilim¹³⁴ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Profesyonel meslekleri, sosyoloji açısından ilginç kılan özelliklerden birçoğu topluluk oluşturma boyutundan kaynaklanmaktadır. Genellikle, örgüt ve üyeleri aracılığıyla bir meslek, meslek eğitime girişi kontrol eder ve stajyerlerinden toplumun genel olarak talep ettiğinden daha fazla bir eğitim ister. Kapalı bir topluluk olması dolayısıyla profesyonel mesleklere diğer mesleklere olduğundan daha fazla bir itibar sağlar. Bu yüzdendir ki profesyonel meslekler mesleksen sistemin içerisinde itibarın en doruklarındadır.¹³⁵

¹³¹ **Türkçe Sözlük**, C.2, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998, s.1902

¹³² Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 1986, s.962

¹³³ Cirhinlioğlu, Zafer; **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cirhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.7

¹³⁴ Hughes C.Everett; “Meslekler”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cirhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.25

¹³⁵ Goode, W; “Topluluk İçinde Topluluk: Meslekler”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cirhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.69

Profesyonel, Fransızca (professionnel) bir kavramdır. Bir işi, kazanç sağlamak amacıyla yapan kimse, meraklı, hevesli¹³⁶ anlamlarındadır. Oxford sözlüğüne göre “profes” sözcüğü dinsel bir kökten gelir ve dinsel düzen adına yemin etmeyi ifade eder. 1675 yılından itibaren sözcük, dinsel anlamını yitirmiş ve yeteri kadar nitelikli olma anlamına gelmeye başlamıştır. Bu manada profesyon, herhangi bir konuyu açık bir şekilde ortaya koyma anlamına geldi. Dolayısıyla, bir meslek (profession) bu mesleğe girmek isteyen bir kişinin işi iyi bildiğini ve gerekli niteliklere sahip olduğunu ifade etme (profess) anlamını taşımaya başladı.¹³⁷

Çoğunlukla Türkçe’ye meslek olarak çevrilen “profession” terimi, gerçekte mesleki gruplardan birini ifade etmektedir. Bu nedenle, formel ve uzun bir ihtisas eğitiminden sonra elde edilen sistematik bilgilerle, yüksek ölçüde ihtisaslaşmış ve yüksek statülü meslek grubunu ifade eden bu terim meslek ile karıştırılmaktadır. İcra edilen meslekler karmaşılaştıkça, her mesleği herkesin yapamayacağı görülmüş, böylelikle meslekler içinde uzmanlaşma yani profesyonelleşme ortaya çıkmıştır. Bu uzmanlaşmanın gereği olarak mesleki eğitim önem kazanmış, bir mesleğe sahip olabilmek için uzun yıllar o meslekle ilgili eğitim görmek zorunlu hale gelmiştir.

Profesyoneller özel bir eğitim sonucu sahip oldukları bilgi ve tecrübeleri doğrultusunda kendi alanına giren konularda önerilerde bulunurlar. Daima yeni ve faydalı fikirler verirler. Dolayısıyla profesyoneller, kurmay yetkiye sahip olan kişilerdir. Sanayileşmeye bağlı olarak ve geçmiş yıllara göre profesyonel meslekler şimdi çok daha çeşitlilik göstermektedir. Mevcut bilgi birikimindeki artış mesleklerin çeşitlenmesine ve tek bir konu üzerine yoğunlaşmayı gerekli kılmıştır.

Her hangi bir mesleğin profesyonel meslek özelliği kazanabilmesi için; ilk olarak, özel bir bilgiye sahip olma, ikinci olarak meslek üyelerinin bir örgütlenme göstermesi, son olarak da bu örgütlere devlet tarafından özerk imkânların verilmesi gibi kriterler üzerinde durulmaktadır.¹³⁸

Profesyonel mesleklerin iki önemli özelliklerinden nedeniyle diğer mesleklerden ayrıldıkları ileri sürülmektedir. Birincisi, uzun bir eğitim sonucunda

¹³⁶ **Türkçe Sözlük**, a.g.e, s.1825

¹³⁷ Hughes C.Everett; a.g.m. s.26

¹³⁸ Cerit, Cevdet; **Profesyoneller İktidarı**, Pınar yy, İst, 1994, s.35

elde edilen yüksek düzeyde bir bilgi içermesi ve ikinci olarak bir meslek örgütü etrafında birleşmedir.¹³⁹

Profesyonel, amatörlüğün karşıtıdır. Amatörlük, bir işi para karşılığı beklemeden zevk için yapmaktır. Profesyonellik ise hayatını yaptığı işten kazanmayı gerektirir. Yani profesyonellik, bir işin maharetli ve işin gereklerine uygun bir tarzda yapıldığını ifade eder.¹⁴⁰ Son yıllarda hakemlerinin artık profesyonelleşmesi gerektiği tartışılmaktadır. Yani hakemlerin, başka meslek ya da iş sahibi olmadan sadece hayatlarını hakemlikten kazanmaları üzerinde durulmaktadır.

Profesyonelliğin özelliklerini¹⁴¹ aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- Profesyonellere getirilen problemler, genellikle kişilerin çözemeyeceği, sadece onların çözebileceği türden problemlerdir.
- Kişiler, profesyonelleri bilinçli olarak seçmez ve iş bittikten sonra işin uygun bir halde yapılıp yapılmadığını değerlendirecek durumda da değildir.
- Önceki yıllara göre profesyonel meslekler daha çeşitlidir.
- Böylece emek gücünün büyük bir oranını profesyoneller meydana getirir. Böylelikle artık şirketler, aile reisinin yönetiminde şirket olmaktan çıkmış, şirketlerin idari ve teknik birimleri tamamıyla profesyonellerin denetimi ve sorumluluğu altına girmiştir.

Profesyonel olarak müdürlük ya da yöneticilik yapanların sayısındaki artış, günümüz toplumlarındaki büyük ölçekli örgütlerin önemiyle yakından ilişkilidir. Bunun yanında devletin önemli rol oynadığı sektörlerde (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik v.b.) çalışan insanların sayısındaki artışla da yakından ilişkilidir. Profesyoneller, müdürler, üst düzey yöneticiler konumlarını büyük ölçüde sahip oldukları referanslar (diplomalar, dereceler, öteki nitelikler) sayesinde elde ederler. Böylece bazıları profesyonellerle, öteki üst düzey beyaz yakalı gruplar, gerçekte yeni bir sınıfı “profesyonel yönetici sınıfı” doğuruyor diye görmektedir.¹⁴² Bu durum gerçekten çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Şu günlerde Türkiye Büyük Millet

¹³⁹ Cırhinlioğlu, Zafer; a.g.e, s.10

¹⁴⁰ Arslan, Mahmut; **İş ve Meslek Ahlâkı**, Nobel yy, Ankara, 2001, s.73

¹⁴¹ Cırhinlioğlu, Zafer; a.g.e, s.70

¹⁴² Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.274

Meclisinde görüşülen bir kanunla, artık devlet, müsteşar, genel müdür, daire başkanı v.b. kademelere kadar, özel sektörden “profesyonel yönetici” atama yapabilmenin önüne açacak kanun değişikliğine gittiğini görmekteyiz.

1.9. Uzman-Uzmanlaşma

Modern toplumlarda fertler tüm ihtiyaçlarını bizzat kendileri karşılamak yerine belirli işlerle uzmanlaşma yoluna giderler. Kimi berber, kimi terzi, kimi doktor v.b. böylece ürettikleri mal ve hizmetleri birbirleriyle değiştirerek ihtiyaçlarını daha etkin ve ucuz biçimde karşılarlar.¹⁴³

Uzmanlaşma, belirli bir meslek, çalışma alanı veya bir konuda bilgi ve tecrübe birikimini artırma, ayrıntılı çözümlemeler yapabilecek düzeye gelme olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁴ Bir üretim alanında bilgi ve görgünün varlığını ifade eden uzmanlaşma, iş bölümünün temelidir.¹⁴⁵

Uzmanlaşma, bir iş kolunun coğrafi bölgelerde yoğunlaşması sonucu veya üretimin daha verimli, seri ve kaliteli biçimde yapılabilmesi için ayrıntılı bilgi, görgü, beceri ve deneyime dayanan toplumsal iş bölümüdür.¹⁴⁶

Uzmanlaşma, belirli görevlerin belirli tabakalara bölünmesine dayanan iş bölümüdür. Uzmanlaşma mesleki ve ekolojik uzmanlaşma olmak üzere iki tipe ayrılır.

Mesleki uzmanlaşmada; bir üretim sürecinde herkesin belirli bir işlevi yerine getirmesi söz konusudur. Modern sanayinin temeli bu tür bir iş bölümüne dayanır. Uzmanlaşma üretim artışına sebep olmasına rağmen, yabancılaşma gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir.

Ekolojik uzmanlaşma ise, bir şehirdeki bölgelerin iş bölgesi, ticaret, bankacılık, eğlence gibi bölgelere ayrılmasını belirler. Çağdaş kentlerde böyle bir uzmanlaşma göze çarpmaktadır.¹⁴⁷

Diplomalılık, aslında uzmanlığa göndermede bulunmaktadır. Uzmanlık ise, mesleği, o meslekte bilgi sahibi olmayan insanlardan ayırmak ve meslek mensuplarının göreceli yeterliliğini ölçmek için mesleki ehliyeteye yönelik objektif

¹⁴³ Seyidoğlu, Halil; **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem yy, Ankara, 1992, s.110

¹⁴⁴ Demir, Ömer- Acar, Mustafa; a.g.e, s.366

¹⁴⁵ Emiroğlu, Kudret; **Ekonomi Sözlüğü**, Bilim ve Sanat yy, Ankara, 2006, s.939

¹⁴⁶ Demir, Ömer- Acar, Mustafa; a.g.e, s.366

¹⁴⁷ Kızılcıkelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; **Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Emre yy, Konya, 1992, s.433

standartlarının temelidir. Bu tür standartlar evrensel olup, bilgi ve beceriye bağlıdır. Bu nedenledir ki zamana ve mekâna bakılmaksızın genel kullanımda uygulanabilir özelliktedirler.¹⁴⁸ Bilimin ve tekniğin gelişimi ile büyük kuruluşlarda yine aynı gelişmelerin zorunlu kıldığı uzmanlaşma, kuruluşların ve işletmelerin yönetimi patronların elinden uzmanların yönetimine geçmesine sebep olmuş ve böylece sermaye geniş ölçüde “gayrişahsî” bir duruma gelerek sahibinin denetiminden çıkma eğilimi içine girmiştir. Eskiden usta-kalfa-çırak münasebetleri yerine patron-işçi ya da daha geniş anlamıyla işveren-işçi münasebetleri almıştır.¹⁴⁹

Uzmanlaşma, bazı meslekleri her biri sözde daha çok derinlik ve daha çok hüner gerektiren daha dar görev alanlarına bölmeye devam etmektedir. Böyle bir açıdan bakınca örneğin; bir tekerleğin cıvatalarını sıkıştırmada uzmanlaşmış otomotiv işçisi ile iç kulak ameliyatlarında uzmanlaşmış bir kulak burun boğaz doktoru aynı ligde oynuyor görünüyorlar.¹⁵⁰

İleri teknolojinin sunulması, ekonominin gereksinim duyduğu yetenek ve kişilik tiplerinde önemli değişiklikler doğurmaktadır. Tam da bu devrede uzmanlaşma devreye girmektedir. Bu mana da uzmanlaşma, çeşitli uğraşların sayısının artmasıdır. Aynı zamanda teknolojik yenilik uğraşların yaşam sürelerini de kısaltmaktadır. Yani uğraşların ortaya çıkışı ve yok oluşu çok hızlı gerçekleşmektedir. Burada unutulmaması gereken işlerdeki sürekli dönüşüm, sadece teknolojik değişim sonucu ortaya çıkmamaktadır. Hızlı değişen, çevreye uymaya çalışan şirketlerin sürekli yeniden örgütlenme içinde olmaları, tüketici tercihlerindeki değişimlere ayak uydurma zorunlulukları, bu gelişmeyi ortaya çıkarmaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁸ İlhan, Süleyman; “Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine”, **Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, 2008, s.317

¹⁴⁹ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.125

¹⁵⁰ Haug, R. Marie; “Profesyonelleşme: Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.131

¹⁵¹ Toffler, Alvin; **Şok** (Çev: Selami Turgut), Altın Kitaplar Yayın evi (3.Basım), İst, 1981, s.99

2. SOSYAL YAPI VE MESLEK

Sosyal yapı kavramı, sosyolojideki temel kavramlardan biri olarak kullanılmaktadır. Sosyolojide temel bir kavram olması nedeniyle, diğer sosyolojik kavramlar gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu nedenle hâlâ herkesin üzerinde uzlaştığı bir anlamda kullanılır hale getirilememiştir. Bunun nedeni, farklı bilim dallarındaki gelişmelerden belki de daha çok aynı bilim dalındaki gelişmelerle beraber yeni tanımlamalara gidilmesindendir. Örneğin; terimi ilk kullananlardan biri olan Spencer, toplumun yapısı demekle neyi kastettiğini açıklığa kavuşturmak için kendi biyolojik benzetmelerinin (organik yapı ve evrim) aşırı derecede etkisinde kalmıştır.¹⁵²

Meslekler, toplumun yapısında o kadar önemli bir yer tutmaktadır ki, bir toplumun, toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısı izah edilirken bile aslında yapılan mesleki bir sınıflamadan başkası değildir. Nitekim Osmanlı toplumsal yapısının izahında bunu görmekteyiz.¹⁵³ Osmanlı toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısı dört gruptan oluşmuştu. Bunlar;

1. Askeri grup.
2. İlmiye grubu. Bu iki grup, yöneticileri, din adamlarını ve silahlı kuvvetleri kapsardı.
3. Tüccar ve zanaatkâr grubudur.
4. Köylüler grubu. Bu son iki gruba reaya denirdi.

Meslekler ile sosyal yapı ve bu yapının unsurları arasındaki karşılıklı bir ilişkiden söz etmiştik. Gerçekten de meslekler, toplumu yapılaştıran temel unsurlardan biridir. Mesleki sistemin bileşimi, sosyal yapının denge durumunu yansıttığı gibi mesleki sistemdeki değişmelerde sosyal yapıdaki değişmeleri belirleyip saptamamıza yardımcı olurlar.¹⁵⁴ Buradan hareketle mesleki yapı ve ondaki değişmeleri anlayabilmek için öncelikle sosyal yapıyı anlamımıza ihtiyaç vardır. Bu nedenle öncelikle sosyal yapı kavramının izahını yapacağız.

¹⁵² Bottomore, T.B; **Toplum Bilim** (Çev: Ünsal Oskay), Beta Basım (2.Baskı), İst, 1984, s.112

¹⁵³ Kongar, Emre; **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cilt 1-2, Remzi Kitap evi (9.Basım), İst,1995, s.56

¹⁵⁴ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.45

2.1. Sosyal Yapı

Toplum bilim, toplumsal antropoloji ile birlikte, toplumun belirli bir tek yanını değil de, toplumsal hayatı bir bütün olarak ele almak isteyen, toplumu oluşturan sosyal gruplar ve kurumlar arasındaki dokusal ilişkileri incelemeye kalkışan ilk bilim dalıdır. Toplum bilimin temel anlayışı ya da yönetici ideası bu bakımdan toplumsal yapıdır. Yani belirli bir toplumdaki eylem ya da davranış formları arasındaki sistematik karşılıklı ilişkilerdir.¹⁵⁵

Sosyal yapı, özellikle tabaka ve sınıflar halinde kurulmuş olan toplum yapılarını izah etmek ve sosyal olayları aydınlatmak için kullanılmaktadır. Sosyal bünyede birbirlerinin aynı veya birbirlerine çok yakın hayat şartları içinde bulunanlar bir tabaka meydana getirerek sosyal farklılaşmaya sebep olur.¹⁵⁶

Sosyal yapı, üyelerine fonksiyon ve sınırlandırmalar veren bir tür üst teşkilatlanmadır. Sosyal yapı, üyelerinin birbirleriyle anlaşabilmelerini, anlayış içinde birlikte yaşamalarını sağlar.

Yapı, en genel manada ilişkiler bütünüdür. Hançerlioğlu'na göre, bir toplumun insanları arasında çok ve çeşitli ilişkiler vardır. Bu ilişkilerin bütünü toplumun yapısını meydana getirir. Yapı kavramını belirlemek için sık sık “bütün” “bütünsellik” kavramlarına başvurulmaktadır. Buna göre yapı kavramı, öğelerin toplamından daha fazla olan bir bütünselliktir. Bu bütünsellik hiçbir şekilde yalnızca öğelerin yığına indirgenemez.¹⁵⁷

Sosyal yapı, bir toplumsal sistemin veya toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkiler için kullanılan bir terim¹⁵⁸ olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yapı, sosyal ilişkiler, sosyal gruplar ve sosyal kurumların işleyişi ve karşılıklı etkileşimi temelinde şekillenen bütünleyici bir sistemdir. Bottomore'a göre, sosyal yapı, temel sosyal kurumların ve grupların bir kompleksidir. Temel kurumlar ve grupları içeren temel gereklilikler vardır. Bunlar; haberleşme sistemi, üretim ve dağıtımla ilgili bir ekonomik sistem, yeni kuşakların sosyalleşmesi için aile ve

¹⁵⁵ Bottomore, T.B; a.g.e, s.13

¹⁵⁶ Ergün, Mustafa; **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ocak yy (4.Baskı), Ankara, 1994, s.192

¹⁵⁷ Kızılcılık, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.453-454

¹⁵⁸ Marshall, Gordon; a.g.e, s.804

eğitime dair düzenlemeler, otorite sistemi ve iktidarın bölüşülmesiyle ilgili sistem ve toplumsal tutumu oluşturan ya da sürdüren ritüeller sistemi.¹⁵⁹

Sosyal yapı, toplum yapısının nasıl olması gerektiğini değil, nasıl olduğunu ortaya çıkarır. Kültürel yapı ise, toplum hayatının nasıl olması gerektiğini ortaya koyar. Kültürel yapı, örf ve adetleri, normları ve değer hükümlerini kapsar. Sosyal yapı ise, fert ve sosyal grupların karşılıklı ilişkilerinden doğan somut durumları, özellikleri, müesseseleri ve sosyal teşkilatları kapsar.¹⁶⁰

Bir sosyal yapının varlığını, bütünlüğünü, hususiliğini işleyiş ve devamını, sağlayabilmeye yardımcı olan kavramlar vardır. Bunlar;

1. Değer
2. Norm
3. Sosyal Kontrol¹⁶¹ dür.

Sosyal yapı, ekonomi, aile, din, siyaset gibi temel sosyal kurumların karşılıklı ilişkilerinden oluşan bir bütünlüktür. Sosyal yapıda esas olan unsur, karşılıklı ilişkilerdir. Bu bağlamda sosyal yapı, toplumsal ilişkiler bütünü ve bu ilişkilerin istikrar gösteren bir düzenidir. Parsons'a göre sosyal yapı, aktörlerin toplumsal ilişkilerin kalıplaşmış sistemidir. Roller, birliktelikler, normlar ve değerlerin bir kümesidir. Yani normatif kültürün örgütlenmiş ve istikrar gösteren bir örüntüsüdür.¹⁶²

Cemiyet, fertleri aşan bir gerçeklik, bir bütünlük, bir sosyal sistemdir. Bu sistemin bir yapısı vardır. Sosyal yapıyı bir sosyal sistem olarak inceleyen Parsons ve Merton, sosyal münasebetleri müesseseseleşmiş sosyal aksiyon vetiresi içinde kültür değerleri ve normlarla yapılaşmış olarak görmekle Durkheim ve Weber'e de yaklaşmaktadırlar. Onlar bünyeden "sosyal sistemi" anlıyorlardı. Cemiyet bir sosyal sistem teşkil eder. Her sosyal sistem, ikinci derece tali sistemlerden meydana gelir. Her tali sistem bütünlük (sosyal sistem) içinde, bütünün devamı ve muhafazasına yarayan fonksiyon ifa eder. Bir sosyal sistemin bünyesine şu dört unsur girer.

¹⁵⁹ Bottomore, T.B.; **Toplum Bilim Sorunlarına ve Yazımına İlişkin Bir Kılavuz** (Çev:Ünsal Oskay), Beta yy, İst, 1984, s.114–115

¹⁶⁰ Tural, Sadık; **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ecdad yy (2.Baskı), Ankara, 1992, s.18

¹⁶¹ Tural, Sadık; a.g.e, s.29

¹⁶² Kızılcılık, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.419

- 1- Münasebet normları ile birbirine bağlanmış çeşitli tali zümreler.
- 2- Büyük sistem ve tali zümreler içindeki roller.
- 3- Tali zümreleri ve rolleri idare eden düzenleyici normlar.
- 4- Kültür değerleri.

Buradan hareketle her sosyal sistem şu dört fonksiyonel meseleyi halletmelidir.

- Muhafazası ve gerginliğin idaresi. Herhangi bir toplumsal sistem, üyelerinin şahsiyetlerinde kültür örneği yansıtacak toplumsallaşma mekanizmasına sahip olmalıdır.
- İntibak, uyma. Her sosyal sistem, sosyal olan ve olmayan çevresine uymalıdır.
- Gayeye ulaşma. Her sosyal sistem, işbirliği ile elde edilecek bir veya daha fazla gayeye sahiptir.
- Bütünleşme. Bir sistemin üyeleri bir dereceye kadar birbirine ve bir bütün olarak sisteme sadık olmalıdır.¹⁶³

Toplum hayatı, ortak ihtiyaçları karşılamak üzere belli temel işlevleri yerine getiren belirli yapılarla mümkündür. Bu temel işlevlerin neler olduğunu ve bunların yerine getirmekle görevli ne gibi yapı öğeleri bulunduğunu görmek, bu öğeler arasındaki karşılıklı, düzenli bağları göstermek ve böylece toplum yaşamında asıl olan, olağan olan durumun görece de olsa uyumlu bir sistem durumu olduğunu belirtmek sosyal yapı olgusunu incelemeyi gerektirir. “Yapı” kavramı, bir düzenin ya da bütünün parçaları ve öğeleri arasındaki yasalılık gösteren durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler diye tanımlanır. Sosyal yapı kavramı, toplumu oluşturan öğeleri, bunların toplum bütünü içindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkileri ve böylece işleyişindeki düzenlikleri anlatmalıdır.¹⁶⁴

Yapı konusunda İngiliz R. Brown, belirli bir toplumu yine belirli bir kültür ve mekânda düşünmektedir. Aslında kültür ve mekân faktörleri hesaba katılmadan bir toplum ve onun sosyal yapısı düşünülemez. H. Spencer ise toplum yapısını yaşayan bir organizma şeklinde ele almaktadır. L. Strauss ise, sosyal yapıyı insanın kurduğu

¹⁶³ Eröz, Mehmet; a.g.e, s.51–57

¹⁶⁴ Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem yy, (Gen.10.Basım), İst, 1999, s.173–175

sosyal organizasyonlardan meydana gelen ve somut olarak izlenen örneklerin genelleştirilmiş sisteminden ibaret görmektedir.

Sosyal yapıyı, kültürel yapı özellikleri, fiziki yapı özellikleri ve sosyal tabakalaşma şeklinde ele alabilir ve netleştirebiliriz.¹⁶⁵ Bu manada Celkan ise, sosyal yapıyı, fiziki, sosyal ve kültürel faktörlerin dinamik bir bütünü olarak tanımlamakta ve bu yapıyı meydana getiren unsurları şöyle sıralamaktadır.¹⁶⁶

1- Fiziki Yapı

- a) Yeraltı ve yer üstü zenginlikler
- b) Yerleşme şekilleri (köy, şehir, kasaba)
- c) Ulaşım

2- Demografik Yapı

3- Üretim, Teknoloji, İş bölümü

4- Sosyal Örgütler (mesleki ve ticari kuruluşlar, dernek, birlikler)

5- Sosyal Zümreler (cemaat, cemiyet, tabaka, sınıf)

6- Sosyal Kurumlar (eğitim, aile, din, hukuk)

7- Kültürel Öğeler (değerler, normlar)

Yasa'ya göre sosyal yapı, bir topluluğun sosyal düzeni, kuruluşu, kuruluşunun işleyişi ve bir takım görevleri yerine getiriş yoludur.¹⁶⁷ Ona göre yapı kavramının beş temel özelliği mevcuttur.¹⁶⁸

1.Topluluğun temel özelliği, bir topluluğu başkalarından ayıran belirgin taraf.

2.Topluluğun elemanları, onların sayıları ve işgal etmiş oldukları toplumsal durum.

3.Topluluğun iç ilişkileri.

4.Topluluğun dış ilişkileri.

5.İş bölümü, iş birliği.

Stanley ise sosyal yapıyı oluşturan unsurları ve fonksiyonları beş açıdan değerlendirir.¹⁶⁹ Bunlar;

¹⁶⁵ Erkal, E. Mustafa v.d; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der yy, İst, 1997, s.263–264

¹⁶⁶ Celkan, Y.H.; **Eğitim Sosyolojisi**, Atatürk Üniv. yy, Erzurum, 1993, s.67–68

¹⁶⁷ Yasa, İbrahim; **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**, TODAİE yy, Ankara, 1970, s.1

¹⁶⁸ Kongar, Emre; **Türk Toplum Bilimcileri**, Remzi Kitap evi, İst, 1982, s.235

1. “Fert” yapıyı tamamlayıcı bir nitelik taşır.
2. Bir “sosyal grup” aynı görevi yerine getirebilir.
3. Nüfusun, fiziki yapı özellikleri (yerleşme, iskân) morfolojik bir tamlama şeklinde ele alınabilir.
4. Sosyal rolleri gerektiren farklı faaliyet alanları sistemli tamlamaya yol açabilir.
5. Yapıyı, kültürel tamamlayıcılar olarak paylaşılan ve fertten ferde intikal eden normlar, değer hükümleri ve inançlar yapıyı meydana getirirler.

Sosyal bünye, cemiyetin karakteristik vasıflarını grupların birbirleriyle ve fertlerin grup içinde ve dışında birbirleriyle ve gruplarla olan münasebetlerini ve bu münasebetleri nizamlayan organizasyon tiplerini ve bununla ilgili olarak ortaya çıkan grup hayatının fiziki çevre şartları ile de karşılıklı tesir ilişkilerini gösteren şekillenmelerini ifade eder. Bu anlamda sosyal bünye;

- Cemiyetin karakteristik vasıfları
- Fert-fert ilişkileri (grup içinde)
- Fert-Grup münasebetleri
- Münasebetleri düzenleyen organizasyon prensipleri
- Fiziki çevre ile olan karşılıklı tesir münasebetlerinden oluşur.¹⁷⁰

Sosyal yapı ile ilgili olarak açıklanan izah tarzlarına göre kısmen farklılık arz eden Nirun’un bakış açısını da eklemek gerekir. Nirun’a göre sosyal yapı, “sosyal çevre içinde fertlerin birlikte yaşamasına bağlı olan ve esas unsurlarını insanlar teşkil eden bir bütündür”. Bu yapı, kültür muhtevası sayesinde, kültürün manevi ve maddi unsurlarıyla fertler arasındaki ilişkileri tayin ve tanzim eden bir kontrol organizasyonudur. Bu kontrol organizasyonu, yapı içinde yerleşmiş olan fertlerin enerjilerine yön verir ve sosyal bütünleşmeyi sağlar.¹⁷¹ Sosyal yapı ile sosyal bünye kavramları arasındaki farka dikkat çeken Nirun, bu iki kavramın farklı özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir. Nirun’a göre sosyal yapı, daha çok toplumun şekil ve çerçevesi ile ilgili kavramdır. Sosyal bünye ise, toplumun fonksiyonel örgüsüdür

¹⁶⁹ Stanley, H.: “Social Structure”, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, V.14, s.489

¹⁷⁰ Bilgiseven, K. Amiran; **Genel Sosyoloji**, Filiz Kitap evi (Gen.4.Baskı), İst, 1986, s.99

¹⁷¹ Nirun, Nihat; **Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Atatürk Kültür Merkezi yy, Ankara, 1991, s.18

denilebilir. Yani sosyal yapı, toplumun statik biçimini, sosyal bünye ise onun dinamik görünümünü ifade eden kavramdır. Sosyal yapı, sosyal çevre içinde yer alan bir yapıdır. Onu diğer yapılardan ayıran onun bu özelliğidir. Bu bakımdan sosyal yapı içinde yer alan insanlar, nüfus, sosyal hayat alanı ve unsurları, gruplar ve sosyal tabakalar, meslek grupları, kurumlar, vb. ¹⁷² sosyal yapıyı oluştururlar ve içerdikleri özelliklerle sosyal yapının kurucu unsurları özelliğini taşımaktadırlar.

Tüm bu tanımlama ve açıklamalardan sonra sosyal yapı ile ilgili olarak ayırt edilmesi gereken belli başlı noktalar şunlardır.

- Sosyal yapı, dinamik bir bütündür.
- Sosyal yapı, toplumun topyekûn veya onun belirli bir kesiminin bir görünümüdür.
- Sosyal yapı, hiyerarşilerden kurulmuştur.
- Bu hiyerarşiler arasındaki kaynaşmayı kuran ve onu sağlamlaştıran, sosyal normlar, işaret ve semboller, düşünce ve değerler, sosyal roller, modeller gibi kültür unsurlarıdır. ¹⁷³
- Sosyal aksiyon ve karşılıklı etkileşim
- Otorite ve itaat
- Normlar
- Toplumsal statü ve roller
- Sosyal gruplar
- Sosyal kurumlar
- Sosyal tabakalaşma ¹⁷⁴

2.2. Sosyal ve Mesleki Yapıdaki Değişmeler

Sosyal yapının tümünde ve unsurlarında meydana gelen değişmeler mesleki sistemde etkilerini gösterip yansımalarını buldukları gibi, mesleki sistemdeki değişmeler de sosyal yapıda ve yapı unsurlarında etkilerini gösterip yansımalarını bulurlar. Mesleklerin tipleri ve onların iş gücü içindeki oranları ile dağılımı sosyal

¹⁷² Nirun, Nihat; a.g.e, s.135- 152

¹⁷³ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.55

¹⁷⁴ Ergün, Mustafa; a.g.e, s.194

yapının durumu ve ondaki değişmelerin bir göstergesi olarak alınabilir. Zamanla değişen toplum hayatının ihtiyaçlarına uygun olarak mesleklerin tiplerinde, çeşitlerinde, özelliklerinde, fonksiyonlarında, sosyal değerleri ve itibarlarında, ilişkiler düzeninde ve örgütlenme biçimlerinde, bilgi becerilerde, uyguladıkları yöntem ve tekniklerde, aldıkları maddi karşılıklarda, hak ve sorumluluklarında v.b. değişme ve gelişmeler ortaya çıkabilir.¹⁷⁵

Sosyal değişme, sosyolojinin önemli konularından birini oluşturmaktadır. Sorokin, bu durumu “canlı vücudundaki kan dolaşımının önemine”¹⁷⁶ atfederek açıklar. Özellikle de sosyolojinin “insan, toplum hayatı yaşamak zorundadır” ilkesinden sonra “sosyal değişme, toplumların kaderidir”¹⁷⁷ ilkesi ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda Bilgiseven’in ifadesi ile sosyologlar için değişme, doğal, sürekli, kaçınılmaz ve gerekli olduğu, değişme sürecinin farklı toplumlarda bile benzerlikler arz ettiği¹⁷⁸ düşüncesindedir.

Değişme her toplumun esas özelliği olup, sosyal sistemlerde sürekli işleyen ve karşı konulmaz bir süreçtir. Yani, hiçbir toplum durağan olmayıp tarihsel süreç içinde sürekli nitelik değişmesine uğramaktadır.¹⁷⁹ Sosyal değişme, toplumun temel ilişki alanlarında ve toplumun yaşam kalıplarında meydana gelen değişiklikleri göstermektedir. Böylece sosyal değişmeyi, sosyal yapının temel alanlarında (ekonomi, siyaset, eğitim, aile, v.b.) var olan ilişkilerde ortaya çıkan farklılıklar olarak tanımlayabiliriz.¹⁸⁰ Konuyu en geniş çerçevede ifade eden bir tanımlamaya¹⁸¹ göre sosyal değişme “cemiyetin bünyesinin, teşkilatının ve müesseselerinin bir bölümünde veya tamamında meydana gelen müspet veya menfi, iradi veya gayri iradi her türlü değişmeyi ifade eden tarafsız bir kavramdır”. Şimdi çalışmamızın temel hipotezleri açısından sosyal yapıda değişmelere sebep olan sanayileşme ve kentleşme meslek ilişkisini inceleyelim.

¹⁷⁵ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.117

¹⁷⁶ Zimmermann, C.C. ; **Yeni Sosyoloji Dersleri** (Çev: Amiran K.Bilgiseven), İst, 1964, s.21

¹⁷⁷ Arslantürk, Zeki- Amman, M. Tayfun; **Sosyoloji**, Çamlıca yy (4.Basım), İst, 2001, s.390

¹⁷⁸ Bilgiseven, K.A. ; **Köy Sosyolojisi**, Filiz Kitap evi (Gel. 2.Baskı), İst, 1988, s.216

¹⁷⁹ Güven, Sami; **Toplumbilim**, Ezgi Kitap evi, Bursa, 1999, s.214

¹⁸⁰ Özer, İsmet; “Toplumsal Gelişme/Değişme”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed. İhsan Sezal), Martı Kitap yy, (2.Baskı), Ankara, 2003, s.565

¹⁸¹ Bertrand, A.L.; Rural Sociology, (Zikr: Enis Öksüz, **Sosyal Gelişme**, Doktora Tezi, İst, 1971, s.12)

2.2.1. Sosyal Yapı ve Değişmeler

Her türlü sosyal olanın hedefi ve neticesi insana bağlı olduğuna göre, insanın mutluluğu için insanlığın tecrübeleriyle şekillenmiş sosyal teşkilatlar kurulması tabiidir, zaruridir. Bir insan topluluğunda katılım tarzı ile mevki ve itibar kavramlarının şekillenmesi istikametinde kurumlaşmalar görülür.¹⁸² Meslekler ve mesleki birlikleri de bu manada oluşturulmuş kurumlaşmalar olarak görmek gerekir.

2.2.1.1. Sanayileşme- Meslek

Sanayi toplumunun dinamik bir özelliği olan ilim ve teknolojisi, iş gücünün vasıflarında, sorumluluklarında ve hatta mesleklerinde sık görülen değişikliklere yol açmıştır. Böylece bazı meslekler lüzumsuz hale gelmekte, yerine yenileri ortaya çıkmaktadır. Artık iş gücü, bu değişimlere karşı direnmenin faydasızlığını anlamış ve kendini yeni meslekler ve işlerle ekmek parası kazanmaya alıştırmış bulunmaktadır.

Bireyin sanayi toplumunda, geleneksel toplumda olduğu gibi bir iş ve mesleği ömür boyu sürdüğü görülmez. Mesleki hareketlilik, her şeyden önce geniş çaptaki bir coğrafi hareketlilik ve daha sonra da sosyal hareketlilikle bağlantılıdır.¹⁸³

Çağımıza damgasını vuran sanayileşme, süratli bir kentleşme ile beraber gelişmektedir. Kır nüfusu, kent ve kasabalara doğru akarken, iş gücü de tarım dışı iş kollarına özellikle de sanayi kaymaktadır. Böyle bir ülkenin faal nüfusu gerek meslek gerekse sosyal çevre ve iktisadi şartlar bakımından farklı, değişik ve yabancı şartlara uyum zarureti karşısında kalmaktadır.¹⁸⁴ Bu durum sosyal yapı da bazı mahzurların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Sanayileşme, “bir evvelki zirai veya ticari toplumdan sanayi toplumuna doğru geçişin takip ettiği seyirdir”.¹⁸⁵ Sanayileşme kendi teknolojisinin gerektirdiği meslek ve hünlerle fonksiyonel olarak irtibatlı bir eğitim sistemi ister. Böyle bir eğitim sistemi ise, toplumun klasiklerinin ve geleneksel değerlerin muhafazası ile fazla

¹⁸² Tural, Sadık; **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ecdad yy, Ankara, 1992, s.19

¹⁸³ Kerr, Clark v.d.; “Sanayileşmenin Mantığı”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed. İhsan Sezal) ,Ekin Kitap evi yy, (3.Baskı), Bursa, 1995, s.85

¹⁸⁴ Zaim, Sabahaddin; **Çalışma Ekonomisi**, İst. Ün. yy, İstanbul, 1977, s.77

¹⁸⁵ Kerr, Clark v.d.; a.g.m., s.82

ilgilenmez. Toplumu, statik bir özellikte görmediği için de, geleneksel hukukun, örf ve adetlerin üzerinde pek durmaz. Sanayi toplumunun, yüksek öğrenim sistemi daha çok, tabii bilimlere, mühendisliğe, tıbbı, yönetim bilimlerine ve idari hukuka önem verir.¹⁸⁶

Sanayileşme ile devamlı bir şekilde sürdürülen tatbiki ilmi araştırmaların ve enerji kaynaklarına oturtulmuş bir teknolojinin sebep olduğu iktisadi değişimler kastedilmektedir. Böylece sanayileşme kavramı ve bu kavramın eşanlamları, sanayi öncesi veya geleneksel veya kalkınmamış bir toplumun, sanayileşmiş veya modern veya kalkınmış bir toplum haline gelirken geçirdiği değişme vetiresini ifade ve tasvir etmektedir.¹⁸⁷

Sanayileşme, açık bir toplum şekli ortaya koyar ki, böyle bir toplumda idarecilerin ve işçilerin meslekler (işler)'e tayini geleneksel kast sistemi, ırk bağımlılığı, cinsiyet veya aile statülerine göre yapılmaz. Böyle bir toplumda geniş aile tipine yer yoktur. Çünkü geniş aile sınıfl hareketliliği engeller. Modern aile daha geniş ve daha hareketli bir iş gücü sağlar. Sanayi toplumunda ailenin fonksiyonu daraltılmış, azaltılmıştır. Üretime katılma çok azdır, eğitim ve öğretim büyük oranda aile dışına bırakılmıştır. Aile işletmeleri de yerini profesyonel sevk ve idareye bırakmıştır.¹⁸⁸

Bir ülkedeki kalkınma hamlelerinin ve planlarının başarıya ulaşması, gerekli sayıda ve vasıfta insan gücünün istenen iktisadi faaliyetlere gereken zamanda katılmasına bağlıdır. İktisadi gelişme ve sanayileşme insan gücü yapısında yani iş gücünün mesleklere bölünüş şeklinde bir bünye değişikliğini gerektirmektedir.¹⁸⁹

İlk olarak tekstil alanında başlayan ve daha sonra demir ve elektrikle devam eden sanayideki teknik değişim, ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından bir devrim olarak nitelendirilmektedir. Sanayideki bu teknik değişim, nüfusu az ve seyrek olan, eski yaşam alışkanlıklarının, basit üretim yöntemlerinin, kapalı ekonominin hakim olduğu toplumları derinden etkilemiş; basit alet ve üretim araçları ile çalışan insanları

¹⁸⁶ Zincirkıran, Memet “ Sanayi Toplumundan Enformasyon Toplumuna: Değişen Çalışma Hayatı ve Yeni Değerler”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler**, (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002, s.172

¹⁸⁷ Bendix, Reinhard; “Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal.), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.99

¹⁸⁸ Kerr, Clark v.d.; a.g.m., s.86-87

¹⁸⁹ Zaim, Sabahaddin; a.g.e, s.126

büyük kentlere ve modern makinelerin başına geçmeye zorlamıştır. Böylece, toplumun çok farklı yönlerinde bir değişimi meydana getiren sanayileşme, yeni toplumsal yapıyı şekillendirmiştir. Üretimin tarımdan sanayiye kayışını, pazar için yaratılan fazla üretimi, hareketli bir ekonomiyi, mesleki çeşitliliği, iş bölümü ve uzmanlaşmayı ifade eden sanayileşme süreci, akrabalık ilişkilerini düzenleyen bir yapıda değişikliği ortaya çıkarmıştır. Yapı değişikliğiyle maaş ve aylık gelire bağlı para ekonomisi, kazanılan statü, mesleğe ve eğitime dayalı sosyal hareketlilik meydana gelmiştir.¹⁹⁰ Özellikle ekonomik hayatta değişimi yaratan sanayileşme, sosyal yapı içinde de değişimleri zorlayarak etkisini göstermiştir.

Sanayileşme, gelişmiş teknolojinin merkezinden dışa doğru çeşitli şekillerde yayılır. Birinci dünya savaşından önce sanayi, ticaret, mal, hizmet ve sermaye pazarlarının açılmasını sağlayarak İngiltere, Almanya ve Fransa'dan sanayinin diğer yerlere yayılmasına yardım etmişti. Günümüzde sanayinin asıl yayılmasını sağlayan hükümetlerin kalkınma programlarıdır.¹⁹¹

İktisadi gelişme ve sosyal gelişme, ilmi araştırma ve teknik gelişmelerle beslenmektedir. Teknolojik gelişme iktisadi bünyede özellikle de sanayide ve iş gücü bünyesinde değişmelere yol açmaktadır. Hem teknik gelişmeyi hızlandırmak hem de bu gelişmenin sonuçlarına intibak edebilmek için iş gücünün teknik ve mesleki bilgi bakımından devamlı bir eğitime tabi tutulması gerekir.¹⁹² Aksi halde iktisadi gelişme de vasıflı, teknik ve uzman emek arzının taleple beraber bir artış göstermesi sağlanamazsa tıkanmalar sebebiyle iktisadi gelişme tehlikeye gireceği için iş gücünün eğitime tabi tutulması büyük önem arz etmektedir.

Sanayileşme, kendi teknolojisinin icap ettirdiği meslek ve hünelerle fonksiyonel olarak irtibatlı bir eğitim sistemi gerektirir. Eğitim sistemi toplumun klasiklerinin ve geleneksel değerlerin korunması ile ilgilenmez. Sanayi toplumunun yüksek öğrenim sistemi de tabii bilimlere, mühendisliğe, tıbbı, yönetim bilimlerine ve idari hukuka önem ve öncelik verir.¹⁹³ Bunun sonuçlarını Malatya'daki mesleklerdeki değişim de görmekteyiz. Teknoloji, eğitim ve ekonomi alanlarında yoğun değişim ve dönüşümleri ifade eden sanayileşme, bankacılık, işletmecilik,

¹⁹⁰ Soyer, Serap; **Endüstri Sosyolojisine Giriş**, Saray Kitap evi, İzmir, 1996, s. 113

¹⁹¹ Kerr, Clark v.d.; a.g.m., s.95

¹⁹² Zaim, Sabahaddin; a.g.e, s.79

¹⁹³ Kerr, Clark v.d.; a.g.m., s.87

pazarlamacılık ve danışmanlık gibi yeni meslekleri ortaya çıkartmıştır. Düzenli bir çalışma saatinin olmayışı, geç vakitlere kadar çalışma, sürekli hareket ve yoğun tempo, bu yeni mesleklerin ortak özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlimi ve kültürel çalışmalardan elde edilen başarıların maddi kültür alanındaki yansımaları olan teknolojik gelişmeler, sosyal yapı ve yapı unsurlarında değişimler meydana getirdiği gibi, tek tek meslekler ve mesleki sistem üzerinde de değişimler ve etkilerini gösterirler. Bu etkiler;

- 1- Bazı mesleklerin mesleki sistemden kalkmalarına, kaybolmalarına,
- 2- Bazılarının önemli ölçüde değişikliklere uğramalarına yol açtıkları gibi,
- 3- Yeni yeni mesleklerin de ortaya çıkmalarında da etkili olurlar.¹⁹⁴

Sanayideki büyüme, makineleşme sebebiyle işinden olanlara yeni istihdam imkânları da açabiliyordu. Fabrika imalatı ve özellikle montaja dayanan üretim şekli çok sayıdaki vasıfsız ve az sayıdaki vasıflı işçiyi istihdam edecek şekilde düzenlemişti. Teknolojik buluşlar genellikle vasıflı işçiyi ikame özelliğine sahiptir. Yeni üretilen malların dağıtılması ve bunlar için gerekli olan bakım hizmetlerinin sağlanması bu açıdan değerlendirilebilir.¹⁹⁵

Sanayi sonrası toplumun karakteristik özelliği, boyutlarının çözümlenmesi ile daha net ortaya konabilir. Burada bizim çalışmamız açısından önemli olan bazı boyutları incelenecektir.

Birinci boyut, mal üretiminden hizmet sektörüne doğru bir değişimin yaşandığı ekonomi ile ilgilidir. Bir ülke sanayileştikçe, iş gücünün büyük bir bölümü, çiftçilik ve tarım sektöründen imalat sektörüne kayar. Böylece milli gelir artıka hizmetlere olan talep artacaktır.

İkinci boyut, çalışma alanı içinde meydana gelir. Artık işin türünde teknik ve profesyonel sınıfın üstünlüğü yönünde bir değişim ortaya çıkar. Çoğu ülkede beyaz yakalı işçi sayısı ilk kez mavi yakalı işçi sayısını geçti. Özellikle de teknik ve uzman mesleklerdeki gelişme dikkat çekici idi. Tekniker, mühendis, tıp ve sağlık, bilim adamları v.b. meslekleri kapsayan grup sanayi sonrası toplumun lokomotifi oldu.

¹⁹⁴ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.154

¹⁹⁵ Roberts, Bryan, "Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Şehirleşme: İngiltere ve Amerika Örneği", **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal) , Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.117

Üçüncü boyut, sanayi sonrası toplum için gerekli yeniliklerin sağlanmasında ve politik kararların alınmasında kuramsal bilginin rol almasıdır. Böylece sanayi sonrası toplumda soyut kuramsal bilgi, somut deneysel bilgiye (ör; yeni buluşlar) önceldir.¹⁹⁶

2.2.1.2. Malatya’da Sanayileşme-Meslek

Cumhuriyetle birlikte (1924 anayasasının 89.maddesi) il olan Malatya, yabancı işgaline uğramayan nadir kentlerimizden biridir. Bu süreçte Malatya, sosyal ve ekonomik alanda büyük gelişmeler göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen devlet eliyle kalkınma sürecinde Malatya’da yapılan kamu yatırımları Malatya kentinde sanayinin önünü açmış ve sanayicilere ufuk kazandırmıştır. 1939 yılında Malatya bez fabrikası ve tütün fabrikası kurulması ve demiryolu ulaşımı da sağlanınca Malatya’nın sanayileşme serüveni de başlamış oldu. Bu sanayileşme çabaları sonraki yıllarda gelişerek devam etmiş, Malatya, Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye’nin kalkınma çabalarına paralel bir gelişme seyri göstermiştir.

Malatya nüfusun ekonomik niteliklerini incelediğimizde; çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilen 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus, toplam nüfustan daha hızlı artmaktadır. Buna karşılık istihdamdaki nüfusun artış hızı hem toplam nüfustan hem de 12 ve daha yukarı yaştaki nüfustan daha düşüktür. 1980–2000 döneminde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yıllık artış hızı binde 24,3 iken, istihdamdaki nüfusun yıllık artış hızı binde 16,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar cinsiyete göre önemli bir farklılık göstermemektedir. Böyle bir tablonun ortaya çıkmasında eğitime olan talebin artışı ve uzayan eğitim süresi ile işsizlik faktörleri belirleyici olmaktadır. İş gücüne katılma oranı 1980–2000 döneminde azalma eğilimi göstermiştir. 1980 yılında erkeklerin iş gücüne katılma oranı %76,3 iken, 2000 yılında bu oran %65,3’e düşmüştür. Aynı dönemde kadınlarda iş gücüne katılma oranı %49’dan %41’e gerilemiştir. Malatya kentinde istihdam edilenlerin sayısında 1980–2000 döneminde sürekli artışta görülmektedir. (Tablo 11A)

¹⁹⁶ Poloma, M; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları** (Çev: Hayriye Erbaş), Gündoğan yy, Ankara, 1993, s.326–327

**Tablo 11A:Malatya İl Geneli Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu (1980–2000)
(12+ Yaş)**

Sayım Yılı Cinsiyet		1980		1985		1990		2000	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam Nüfus	Erkek	308.860	51,0	338.191	51,0	354.141	50,5	434.497	51,0
	Kadın	298.136	49,0	327.618	49,0	347.914	49,5	419.161	49,0
	Toplam	606.996	100,0	665.809	100,0	702.055	100,0	853.658	100,
12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	Erkek	199.133	64,5	225.260	66,6	247.386	69,9	324.758	74,7
	Kadın	195.974	65,7	221.750	67,7	247.554	71,2	318.170	75,9
	Toplam	395.107	65,1	447.010	67,1	494.940	70,5	642.928	75,3
İş Gücü ve İş Gücüne Katılma Oranı	Erkek	151.935	76,3	171.893	76,3	184.690	74,7	212.056	65,3
	Kadın	96.119	49,0	106.880	48,2	111.221	44,9	130.536	41,0
	Toplam	248.054	62,8	278.773	62,4	295.911	59,8	342.592	53,3
İstihdam	Erkek	143.443		159.199		168.885		189.073	
	Kadın	94.957		104.715		107.025		122.904	
	Toplam	238.400		263.914		275.880		311.977	
İşsiz ve Toplam İşsizlik Oranı	Erkek	8.492		12.694		15.835		22.983	
	Kadın	1.162		2.165		4.196		7.632	
	Toplam	9.654	3,9	14.859	5,3	20.031	6,8	30.615	8,9
İş Gücüne Dâhil Olmayan Nüfus	Erkek	46.478		52.314		62.585		112.690	
	Kadın	99.364		114.691		136.255		187.628	
	Toplam	145.842		167.005		198.840		300.318	

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri,

T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.52

Malatya kentinde, iş gücüne dâhil olmayan nüfusun, çalışabilir nüfusun içindeki oranı sürekli artmaktadır. 2000 yılında iş gücüne dâhil olmayan nüfusun yaklaşık %62'sini kadın nüfus oluşturmaktadır. Kadın nüfus içinde en fazla paya sahip olan ev hanımlarının oranı 1985–2000 döneminde azalmasına rağmen bu oran 2000 yılında %68,8 ile hâlâ yüksek seviyesini korumaktadır. İş gücüne dâhil olmayan nüfus içinde emekliklilerin oranında da 1980–2000 döneminde her iki cinsiyette de artış görülmektedir. (Tablo 12A)

Tablo 12A:Malatya’da Çalışmama Nedenine Göre İş Gücünde Olmayan Nüfus (1980–2000)

Çalışmama Nedeni		Sayım Yılı							
		1980		1985		1990		2000	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Emekli	Erkek	4.918	10,6	8.063	15,4	10.822	17,3	24.080	21,4
	Kadın	538	0,5	559	0,5	839	0,6	3.749	2,0
	Toplam	5.456	3,7	8.622	5,2	11.661	5,9	27.829	4,3
Ev Hanımı									
	Kadın								
	Toplam	80.227	55,0	94.143	56,4	105.693	53,2	129.157	43,0
Öğrenci	Erkek	29.459	63,4	30.236	57,8	40.856	65,3	66.155	58,7
	Kadın	16.132	16,2	18.486	16,1	27.703	20,3	48.235	25,7
	Toplam	45.591	31,3	48.722	29,2	68.559	34,5	114.390	38,1
Diğer	Erkek	10.284	22,1	14.015	26,8	10.907	17,4	22.455	19,9
	Kadın	2.442	2,5	1.503	1,3	2.020	1,5	6.487	3,5
	Toplam	12.726	8,7	15.518	9,3	12.927	6,5	28.942	9,6
Bilinemeyen	Erkek	1.817		-		-		-	
	Kadın	25		-		-		-	
	Toplam	1.842	1,3	-		-		-	
İş Gücünde Olmayan Nüfus	Erkek	46.478		52.314		62.585		112.690	
	Kadın	99.364		114.691		136.255		187.628	
	Toplam	145.842		167.005		198.840		300.318	

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.56

İş gücünün sektörlere dağılımı, nüfusun yapısına, iktisadi gelişme durumuna, ülkelerin tarım ve hammadde kaynaklarının bolluğuna, ticari faaliyetlerin genişliğine v.b. faktörlere bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Örneğin, bazı ülkelerde tarıma elverişli toprak ve arazi olmadığından tarım iş gücü çok düşük görünmektedir.¹⁹⁷ A.B.D’de 1850’de tarımda çalışan işgücünün oranı %65 iken bu oran 1900 yılında %38’e, 1950’de %13’e ve 1969 yılında %4,9’a gerilemiştir. Endüstrileşmeye en erken başlayan İngiltere’de aynı dönemlerdeki oranlar şöyledir. 1850’de %22, 1900’de %9, 1950’de %5 ve 1969’da %3,1’dir.¹⁹⁸

İş gücüne dâhil olan insanlar ne iş yaparlarsa yapsınlar bunların tümü üç veya dört kesimde toplanır. Bunlar; tarım, sanayi, ticaret ve hizmettir. Eğer ticaret ve hizmetler kesimini, hizmetler adı altında birleştirecek o zaman sınıflamamız üçe düşer. Her ülkede işgücünün kesimlere bölünüş tarzı farklıdır. İktisadi gelişme yönünden büyük önem arz eder. Çünkü diğer ölçütler bir tarafa sadece iş gücünün

¹⁹⁷ Zaim, Sabahaddin; a.g.e, s.120–121

¹⁹⁸ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.120–121

kesimlere dağılışına bakarak da bir ülkenin gelişmişlik derecesi hakkında hüküm vermek mümkündür. Bir ülkede esas üretici kesimler tarım ve sanayidir. Ticaret ve hizmetler tali kesimler olup ilk ikisinin gelişmesine bağlıdır. İktisaden gelişen bir ülkede sanayi kesimi fazla gelişmiş olmadığından iş gücünün büyük bir kesimi tarım da çalışır veya birikir. İktisadi gelişme ile birlikte iş gücü yavaş yavaş tarımdan sanayiye doğru kayar. Bunun neticesinde iktisaden gelişmiş bir ülkede sanayi kesimi iyice gelişince tali kesimler canlanır ve iş gücü sanayi kesiminden hizmetler kesimine yayılır. Bazı dönemler açısından Türkiye’deki dağılıma bakacak olursak; 1927 yılında tarım %84,1, sanayi %6, hizmetler ise %9,9 dur. 1975 yılında ise, tarım %64, sanayi %16, hizmetler %20 olarak görünmektedir.¹⁹⁹ Bütün bu değişme ve gelişmelerin yalnızca demografik ve ekonomik alanda kalmayıp toplumsal yapı ve özellikle toplumun işleyiş düzeni üzerinde de etkilerini göstereceği gerçektir. Yukarıda söylediğimiz gibi toplumları tipleştirme bakımından bu ölçülerin kullanılarak “tarım toplumu”, “endüstri toplumu”, “hizmet toplumu” gibi deyimlerin sık sık kullanılmakta oluşu bu gerçeğin ifade edilmesinden başka bir şey değildir.²⁰⁰

Malatya’da 1980–2000 döneminde istihdamın sektörel yapısında da önemli değişimler olmuştur. Bu dönemde tarım sektöründe istihdam edilen nüfus %20 oranında azalırken, hizmet sektöründe istihdam edilen nüfusta ise %80 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde sanayi ve inşaat sektörlerinde istihdam edilenlerin oranında artış ve azalışlar izlenmektedir. Burada dikkat çeken husus, tarım sektöründe çalışanların oranlarındaki azalış ve hizmet sektöründeki çalışanların oranındaki yükseliş eğilimidir. İnşaat ve sanayi sektörlerinde ise ortalama yatay bir seyir dikkati çekmektedir. Tarım kesiminde istihdam edilen nüfusun azalması AB normlarına uymak noktasında olumlu bir eğilim olmakla beraber tarımda istihdam edilen nüfus ülke genelinde olduğu gibi Malatya kentinde de oldukça yüksektir. Hizmet sektöründe çalışanların oransal yükselişi gerek küresel gerekse ülke genelindeki eğilimlere uyumlu olarak artış göstermekte olup, gelecekte de artış eğiliminin sürmesi beklenebilir. (Tablo 13A)

¹⁹⁹ Zaim, Sabahaddin; a.g.e, s.119–120

²⁰⁰ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.124

Tablo 13A:Malatya’da Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980–2000)

Ekonomik Faaliyet		Sayım Yılı							
		1980		1985		1990		2000	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım	Erkek	77.513	54,0	85.897	54,0	80.563	47,7	90.448	47,8
	Kadın	87.991	92,7	97.850	93,4	95.939	89,6	108.986	88,7
	Toplam	165.504	69,4	183.747	69,6	176.502	64,0	199.434	63,9
Sanayi	Erkek	14.026	9,8	13.278	8,3	15.361	9,1	17.437	9,2
	Kadın	2.542	2,7	2.067	2,0	4.197	3,9	2.045	1,7
	Toplam	16.568	6,9	15.345	5,8	19.558	7,1	19.482	6,2
İnşaat	Erkek	8.525	5,9	7.718	4,8	9.835	5,8	8.407	4,4
	Kadın	67	0,10	38		60	0,1	76	0,1
	Toplam	8.592	3,6	7.756	2,9	9.895	3,6	8.483	2,7
Hizmet	Erkek	42.522	29,6	51.222	32,1	62.113	36,8	72.554	38,4
	Kadın	4.024	4,20	4.673	4,5	6.709	6,3	11.761	9,6
	Toplam	46.546	19,5	55.795	21,1	68.822	24,9	84.315	27,0
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	Erkek	857	0,6	1.184	0,7	983	0,6	227	1,0
	Kadın	333	0,4	87	0,1	120	0,1	36	
	Toplam	1.190	0,5	1.271	0,5	1.103	0,4	263	0,1
Toplam	İş Gücü	395.107		447.010		494.940		642.928	
	İstihdam	238.400		263.914		275.880		311.977	

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri,

T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.53

1980–2000 arası istihdamın, sektörel yapısının en önemli özelliği, tarım sektöründe istihdam edilenlerin %20 azalmış olmasıdır. Buna karşılık hizmet sektöründe istihdam edilenler %80 artmıştır. Bu kesimin son derece hızlı büyümesinin temel nedeni, kalkınma planlarında görülen yaklaşımdır. Planlar bu kesimin büyümesini desteklemektedir. Doğal olarak bir başka neden de devlet memurlarının sayısının akılcı ölçülerin dışında artmasıdır. Türkiye’deki toplumsal ve siyasal koşullar devleti, verimliliği sıfır olan kişileri işe almaya zorlamaktadır. Üniversiteyi bitirmiş kişilere iş bulma gibi toplumsal baskılar sonucunda salt siyasal ya da kişisel nedenlerle adam kayırmacılığı devlet bürokrasisinin gereğinden fazla büyümesine yol açmıştır.²⁰¹ Araştırmamızdan elde ettiğimiz veriler de bunları desteklemektedir. Nitekim Türkiye’de çok çalışan değil dayısı olan kazanıyor düşüncesine katılanların oranı %86 olarak görülmektedir.(Tablo 14A)

²⁰¹ Kongar, Emre; **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Cilt 1–2, Remzi Kitap evi (9.Basım), İst,1995, s.385

Tablo 14A:Araştırmaya Katılanların “Türkiye’de Çok Çalışan Değil, Dayısı Olan Kazanıyor” Düşüncesine Göre Dağılımı

Türkiye’de Çok Çalışan Değil, Dayısı Olan Kazanıyor?	Sayı	%
Evet, Katılıyorum	555	86,0
Hayır, Katılmıyorum	90	14,0
Toplam	645	100,0

Yine 2000 yılı sonuçları temel alındığında Malatya kent geneli ekonomik faaliyete göre istihdam edilen nüfus oranlarına baktığımızda; tarım sektörü %63,9, sanayi sektörü %6,2, inşaat sektörü %2,7, hizmet sektörü ise %27 olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 13A)

Çalışmamız açısından önemli bir veri olan 1980–2000 döneminde istihdam edilenlerin yaptığı iş (yapılan iş; istihdamda olan kişinin aynı (mal) veya nakdi (para) gelir elde etmek amacıyla almış olduğu görev ve sorumluluklardır) incelendiğinde, tarımsal iş yapanların ve tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanların oranında her iki cinsiyette de bir azalma görülürken, diğer tüm meslek gruplarında çalışanların oranında her iki cinsiyette de bir artış gözlenmektedir. 1980 yılında tarımsal iş yapanların oranı %69,4 iken, 2000 yılında bu oran %63,9’a gerilemiştir. Buna karşılık istihdam edilenlerin yaptığı işte en fazla artışın olduğu idari personel olarak çalışanların oranı 1980 yılında %2,4 ten 2000 yılında %4,6’ya yükselmiştir. Malatya kent ekonomisi azalma eğilimi göstermekle beraber ağırlıklı olarak tarıma dayalı olma vasfını sürdürmektedir. Bunun en önemli nedeni markalaşan “Malatya kayısısı” yetiştiriciliğidir. Bu yönüyle kayısıcılığın kent ekonomisi içindeki belirleyici rolünün uzun süre sürdüreceği beklenmektedir. (Tablo 15A)

Tablo 15A:Malatya İl Geneli Yapılan İşe Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980–2000)
(12 + Yaş)

Yapılan İş	Sayım Yılı	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
1. İlmî ve Teknik Elemanlar, Serbest Meslek Sahipleri ve Bunlarla İlgili Diğer Meslekler	1980	6.413	4,47	2.655	2,80	9.068	3,80
	1985	7.339	4,61	2.809	2,68	10.148	3,85
	1990	9.566	5,67	3.995	3,73	13.561	4,91
	2000	14.821	7,80	6.719	5,50	21.540	6,90
2. Müteşebbis, Direktörler ve Üst Kademe Yöneticileri	1980	861	0,60	11		872	0,37
	1985	1.115	0,70	22		1.137	0,43
	1990	1.412	0,84	21		1.433	0,52
	2000	2.350	1,2	104		2.454	0,80
3. İdari Personel v.b. Çalışanlar	1980	4.668	3,25	963	1,01	5.631	2,36
	1985	5.754	3,61	1.223	1,17	6.977	2,64
	1990	7.622	4,51	1.803	1,68	9.425	3,42
	2000	11.048	5,80	3.197	2,60	14.245	4,60
4. Ticaret ve Satış Personeli	1980	7.028	4,90	121	0,13	7.149	3,0
	1985	8.439	5,30	201	0,19	8.640	3,28
	1990	11.760	6,96	354	0,33	12.114	4,39
	2000	12.587	6,80	820	0,70	13.677	4,40
5. Hizmet İşlerinde Çalışanlar	1980	8.129	5,67	393	0,41	8.522	3,58
	1985	9.035	5,68	521	0,50	9.556	3,62
	1990	11.879	7,04	701	0,66	12.580	4,56
	2000	14.368	7,60	1.191	1,0	15.559	5,0
6. Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	1980	77.466	54,01	87.966	92,64	165.432	69,40
	1985	85.887	53,95	97.824	93,42	183.711	69,60
	1990	80.483	47,66	95.939	89,64	176.422	63,90
	2000	90.512	47,9	108.952	88,6	199.464	63,90
7. Tarım Dışı Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makineleri Kullananlar	1980	38.533	26,86	2.837	2,99	41.370	17,35
	1985	41.574	26,11	2.111	2,02	43.685	16,55
	1990	46.093	27,30	4.205	3,93	50.298	18,23
	2000	42.978	22,70	1.901	1,50	44.879	14,40
8. Mesleği Tayin Edilemeyenler ve Mesleksizler	1980	8.492		1.162		9.654	
	1985	13.040		161		13.201	
	1990						
	2000	8.714		413		9.127	
9. Bilinemeyenler	1980	345		11		356	
	1985	56		4		60	
	1990	40		7		47	
	2000	139		20		159	
Genel Toplam	1980	143.443		94.957		238.400	
	1985	159.199		104.715		263.914	
	1990	168.855		107.025		275.880	
	2000	189.073		122.904		311.977	

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C.

Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.54

Malatya kentinin toplam aktif nüfus (12 ve daha yukarı yaş) toplamı, 2000 yılı nüfus sayımına göre 642.928'dir. Aktif nüfusun 324.758'i erkek, 318.170'i kadındır. Kent nüfusunun ekonomik niteliklerine bakıldığında dikkati çeken en önemli özellik, çalışma çağındaki nüfusun genç olmasıdır. Çalışma çağındaki nüfusun %29'u 15–24 yaş grubundadır. İş gücünü oluşturan nüfusun %40'ı 44 yaşın altındadır. İstihdamdaki nüfusun %47,5'i 20–39 yaş grubundadır. İşsizliğin en yoğun olduğu yaş grubu %2.49'la 20–24 yaş grubudur.

Nüfusun, yaş ve cinsiyet yapısı, iş gücüne katılma düzeyine etkileyen faktörlerden biridir. İş gücüne katılma oranı kent genelinde %53 olup, bu oran cinsiyete göre önemli farklılık göstermektedir. İş gücüne katılma oranı erkek nüfus için %65, kadın nüfus için %41 düzeyindedir. Kent merkezinde iş gücüne katılma oranı erkek nüfusu için %56 iken, bu oran kadın nüfus için %12'dir. Erkek nüfus genç yaşlarda düşük düzeylerde iş gücüne katılırken, 25–44 yaş aralığında en üst düzeyde iş gücündeki yerini korumakta ve yaş ilerledikçe iş gücünden ayrılmaktadır.

İstihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyete göre yapısı, yerleşim yerine ve cinsiyete göre değişmektedir. İstihdamdaki erkek nüfusun %38'i hizmet sektöründedir. Bu oran kent merkezinde %71, ilçe merkezlerinde %55 düzeyindedir. Kent genelinde tarım sektöründe istihdam edilen erkek nüfus oranı %48 iken, köyde bu oran %79'lara ulaşmaktadır. İstihdam edilen kadın nüfusun ekonomik faaliyete göre dağılımı erkek nüfus nüfustan farklı bir yapı göstermektedir. İstihdamdaki kadın nüfusun %89'u tarım sektöründedir. Kentte istihdam edilen kadın nüfusun çoğunluğu hizmet sektöründe çalışmaktadır.

İş gücünün meslekteki konumuna göre yapısı da önemlidir. Çünkü iktisadi gelişme bakımından bu yapının bilinmesi önem arz etmektedir. İnsanlar ne iş yaparsa yapsınlar üç kesimde toplandıkları gibi (tarım, sanayi, hizmet) meslekteki mevkileri bakımından da başlıca dört kademede bulunurlar. Bunlar;

- 1-İşveren
- 2-Ücretli
- 3-Kendi hesabına çalışan
- 4-Ücretsiz aile çalışanıdır.

İktisadi gelişme ve sanayileşme ile ücretlilerin sayısı ve iş gücündeki oranı artmaktadır. Çünkü iş gücü tarım kesiminden sanayiye kaydıkça ücretlilerin oranı

yükselmektedir. Bunun yanında iş gücü sanayi kesiminden hizmet kesimine doğru geçtikçe teknolojik gelişme ile birlikte üretime yardımcı elemanların sayısı da artmaktadır.²⁰²

İstihdamda edilen ve daha önce bir işte çalışmış olanlar, Uluslar Arası İşteki Durum Sınıflamasına (ICSE-1993) uygun olarak sınıflandırılmakta ve yayınlanmaktadır. Buna göre;

1-Ücretli, Maaşlı veya Yevmiyeli:

Bir başkasının işinde aynı mal veya nakdi para bir gelir elde etmek amacıyla ücretli veya maaşlı olarak çalışan veya bir işverene bağlı olarak, düzenli ve sürekli olmadan işine göre mevsimlik ya da geçici olarak ya da iş buldukça çalışandır. Ücretli çalışma, sanayileşme artıkça ve hizmet kesimi onu takip eden daha da artacaktır. İşverenlerin oranı da, yine sanayileşme ve mesleklerin işletmeler içinde icra etme eğilimi geliştikçe düşmesi beklenmektedir.

2-İşveren:

Kendi işyerinde en az bir ücretli veya yevmiyeli çalıştıran kişidir. Bir işyerinde işveren durumunda birden fazla ortak bulunabilir. Bu durumda her ortak bir işveren olarak kabul edilir.

3-Kendi Hesabına Çalışan:

İşinde, tarlasında, bağında, bahçesinde, dükkânında, yazıhanesinde, imalathanesinde v.b. yerlerde tek başına veya ücretsiz aile fertleri ile birlikte aynı veya nakdi gelir elde etmek için çalışanlardır. Meslekler bakımından iş gücünün bileşiminde meydana gelen önemli bir değişim de, çeşitli mesleklerde çalışanların giderek artan bir oranda kendi hesaplarına çalışmama (ecirleşme) dir. Bu gelişmenin sebeplerinden biri, mesleklerin giderek artan oranda organizasyon halindeki, kuruluşlarda ifa edilmeleri halinin artmasıdır.²⁰³

4-Ücretsiz Aile İşçisi:

Aynı hanede yaşayan birisi tarafından işletilen, sahip olunan ve piyasaya yönelik faaliyet gösteren işletmelerde ücretsiz olarak çalışan, fakat işletmenin ortağı konumunda olmayan kişilerdir. Aile işlerinde çalışanların oranı yüksek olmasının

²⁰² Zaim, Sabahaddin; a.g.e, s. 127-131

²⁰³ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.124-125

sebebi hâlâ Türkiye'nin tarım ülkesi olmasının bir sonucudur. İş ve ailenin birbirinden ayrılmadığı tek faaliyet alanı tarımsal alandır.

Malatya'da 2000 yılında istihdam edilen nüfusun %47'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu oran erkek nüfus için %24 iken, kadın nüfus için %83 tür. Ücretsiz aile işçisi en büyük grubu oluşturduğunu görmekteyiz. Tarımda çalışanların çoğu aile işçisi olduğundan ve nüfusun önemli bir kesimi hâlâ tarımda çalıştığından bu sonuç son derece doğal görünmektedir. Aslında bu durum daha önemli bir sonucu bize göstermektedir. O da ekonomik gelişmemişliğin göstergesidir. Erkek nüfusun yaklaşık %42'si, kadın nüfusun %11'i ücretli olarak çalışmaktadır. Bu durum yani ücretli çalışma, tarım makineleştikçe ve ülke sanayileşme sürecinde yol aldıkça kuşkusuz daha da artacaktır. Kendi hesabına çalışan kadın nüfus oranı %6 ile oldukça düşük iken, çalışan erkek nüfusun %33'ü kendi hesabına çalışmaktadır. (Tablo 16A)

Tablo 16A:Malatya İl Geneli “İşteki Duruma” Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980–2000)

İşteki Durum		Sayım Yılı							
		1980		1985		1990		2000	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ücretli, Maaşlı veya Yevmiyeli	Erkek	52.976	36,9	58.793	36,9	73.378	43,5	78.678	41,6
	Kadın	5.987	6,3	6.227	5,9	11.163	10,4	13.771	11,2
	Toplam	58.963	24,7	65.020	24,6	84.541	30,6	92.449	29,6
İşveren	Erkek	816	0,6	1.322	0,8	1.650	1,0	3.975	2,1
	Kadın	23		41		112		484	
	Toplam	839	0,4	1.363	0,5	1.762	0,6	4.459	1,4
Kendi Hesabına Çalışan	Erkek	50.282	35,1	55.155	34,6	55.037	32,6	61.446	32,5
	Kadın	3.968	4,18	4.357	4,16	5.928	5,54	6.791	5,52
	Toplam	54.250	22,8	59.512	22,5	60.965	22,1	68.237	21,9
Ücretsiz Aile İşçisi	Erkek	39.262	27,4	43.910	27,6	38.765	23,0	44.971	23,8
	Kadın	84.972	89,5	94.090	89,9	89.821	83,9	101.858	82,9
	Toplam	124.234	52,1	138.000	52,3	128.586	46,6	146.829	47,1
Bilinmeyen	Erkek	107		19		25		3	
	Kadın	7		-		1		-	
	Toplam	114		19		26		3	
İstihdam	Erkek	143.443		159.199		168.855		189.073	
	Kadın	94.957		104.715		107.025		122.904	
	Toplam	238.400		263.914		275.880		311.977	

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.55

Ekonomik faaliyet, istihdamda olan kişinin aynı mal veya nakdi para gelir elde etmek amacıyla işini veya mesleğini yaptığı, yürüttüğü kurum, kuruluş, ev, v.b. yerlerin faaliyet türüdür. Tüm ekonomik faaliyetler, 2000–2003 yılları arasında

İktisadi Faaliyetlerin Uluslar Arası Sınıflaması (ISIC Revize 3)’e göre kodlanmış olup, 2004 yılından 2009 yılına kadar ISIC Revize 3 ile tamamen örtüşen Avrupa Birliğinde Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE Revize 1.1)’na geçilmiştir. (Tablo 17A)

Tablo 17A:Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (Nace Revize 1. 1)

Sektör	Kısım	Tanım
Tarım	A,B	Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık
Sanayi	C	Madencilik ve Taş Ocakçılığı
	D	İmalat Sanayi
	E	Elektrik, Gaz ve Su
	F	İnşaat ve Bayındırlık İşleri
Ticaret	G, H	Toptan ve Perakende, Lokanta ve Oteller
Hizmetler	I	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama
	J, K	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri
	L, Q	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler

İktisadi faaliyetlerin kodlamasında 2009 yılına kadar yukarıda ifade edilen “Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE)” Revize 1 ve Revize 2 bir arada kullanılmış 2010 yılından itibaren ise Revize 2’nin kullanımına geçilmiştir. (Tablo 18A) Buna göre;

Tablo 18A:Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (Nace Revize-2)

Kısım	Tanım
A	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık
B	Madencilik ve Taş Ocakçılığı
C	İmalat
D-E	Elektrik, Gaz, Buhar, Su ve Kanalizasyon
F	İnşaat
G	Toptan ve Perakende Ticaret
H	Ulaştırma ve Depolama
I	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri
J	Bilgi ve İletişim
K	Finans ve Sigorta Faaliyetleri
L	Gayrimenkul Faaliyetleri
M	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler
N	İdari ve Destek Hizmeti Faaliyetleri
O	Kamu Yönetimi ve Savunma
P	Eğitim
Q	İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri
R	Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor
S-U	Diğer Toplumsal Hizmetler

Şimdi Avrupa Birliği ekonomik faaliyetler istatistikî sınıflaması (Nace-Revize1-1)'na göre Malatya'da 1980-2000 döneminde cinsiyete göre istihdam edilenlerin sayı ve oranlarına bakalım.(Tablo 19A)

Tablo 19A:Malatya İl Geneli Ekonomik Faaliyet Kolları ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980²⁰⁴ – 1985²⁰⁵ - 1990²⁰⁶ - 2000²⁰⁷)
(12 + Yaş)

Ekonomik Faaliyet	Sayım Yılı	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
1-Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	1980	77.513	54,04	87.991	92,66	165.504	69,42
	1985	85.897	53,96	97.850	93,44	183.747	69,62
	1990	80.563	47,71	95.939	89,64	176.502	63,97
	2000	90.448	47,83	108.986		199.434	63,92
2-Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1980	644		3		647	
	1985	882		9		891	
	1990	366		1		367	
	2000	401		6		407	
3-İmalat Sanayi	1980	13.139	9,16	2.534	2,67	15.673	6,57
	1985	12.277	7,71	2.057	1,97	14.334	5,43
	1990	14.369	8,51	4.153	3,88	18.522	6,71
	2000	16.364	8,65	1.990	1,61	18.354	5,88
4-Elektrik, Gaz ve Su	1980	243		5		248	
	1985	119		1		120	
	1990	626		43		669	
	2000	672		49		721	
5-İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1980	8.525	5,94	67		8.592	3,60
	1985	7.718	4,85	38		7.756	2,93
	1990	9.835	5,82	60		9.895	3,58
	2000	8.407	4,44	76		8.483	2,71
6-Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	1980	9.268	6,46	174	0,18	9.442	3,96
	1985	11.180	7,02	277	0,26	11.457	4,34
	1990	15.324	9,08	464	0,44	15.788	5,72
	2000	18.216	9,63	1.275	1,03	19.491	6,24
7-Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	1980	6.016	4,19	191	0,20	6.207	2,60
	1985	6.615	4,16	194	0,19	6.809	2,58
	1990	7.389	4,38	259	0,24	7.648	2,77
	2000	6.843	3,62	205		7.048	2,25
8-Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	1980	1.394	0,97	264	0,28	1.658	0,69
	1985	1.919	1,21	277	0,26	2.196	0,83
	1990	2.471	1,46	471	0,44	2.942	1,06
	2000	4.227	2,23	1.059	0,86	5.286	1,69
9-Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	1980	25.844	18,02	3.395	3,58	29.239	12,26
	1985	31.408	19,73	3.925	3,75	35.333	13,38
	1990	36.929	21,87	5.515	5,15	42.444	15,32
	2000	43.268	22,89	9.222	7,50	52.490	16,82
10-İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	1980	857		333		1.190	
	1985	1.184		87		1.271	
	1990	983		120		1.103	
	2000	227		36		263	
Genel Toplam	1980	143.443		94.957		238.400	
	1985	159.199		104.715		263.914	
	1990	168.855		107.025		275.880	
	2000	189.073		122.904		311.977	

²⁰⁴ 1980 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1983, s.54

²⁰⁵ 1985 Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yy, Ankara, 1988, s.74–76

²⁰⁶ 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1994, s.116- 118

²⁰⁷ 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.162–163

Tarıma dayalı bir ekonomiden sanayiye dayalı bir ekonomiye geçiş sürecini yaşayan Malatya, her geçen gün hızlanmakta olan bu sürece karşılık ekonomisinde tarımın etkisi hala büyüktür. Tarımın il ekonomisinde önemli yer tutması en önemli nedenlerinin başında Malatya'nın kendisi ile özdeşleşen kayısının adeta başkenti oluşudur. Kent ekonomisinde tarımın ağırlıklı payı nedeni ile ilde istihdam edilen çalışan nüfusunun yaklaşık %64'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu oranın hâlâ çok yüksek bir düzeyde olduğu açıktır. Tarım sektörünün ağırlığı dikkat çekmekte buna karşılık tarım sektörü içerisinde ise bitkisel üretim payı, hayvansal üretim payından fazladır. Gerek toprak ve iklim yapısı gerekse çiftçi alışkanlıkları ve mevcut tarımsal bilgi alt yapısının da etkisi ile Malatya kenti bitkisel varlık ve bitkisel üretim çeşitliliği sınırlı görülmektedir. Buğday başta olmak üzere ekimi yapılan tahıl ve baklagillere baktığımızda; arpa, çavdar, yulaf, mısır, pirinç, nohut, fasulye ve mercimeği görmekteyiz. Endüstriyel bitkilere baktığımızda; tütün, şeker pancarı, ayçiçeğini sayabiliriz. Sebze üretiminde, üretim miktarı bakımından ağırlığı domates ve karpuz almaktadır.

Bir ılıman iklim meyvesi olan kayısı, dünyanın birçok ülkesinde değişik tür ve çeşitte yetiştirilmektedir. Ancak kayısı üretimi her iklim ve koşulda verimli olmayıp, Malatya kenti, ekolojik yapısı itibarıyla kayısı için taşıdığı ideal koşullar nedeniyle kayısı üretiminde tartışmasız üstünlüğe sahip bulunmaktadır. Dünya kayısı üretiminde Türkiye ilk sırada yer almakta, diğer ülkeler İran, İtalya, Pakistan, İspanya, Fransa, Fas ve ABD'dir. Yaş kayısı ihracatında gerilerde olan Türkiye, kuru kayısı ihracatında ilk sıradadır. Türkiye'de üretilen yaş kayısının yaklaşık yarısı Malatya'da yetiştirilirken, dünya kuru kayısı üretiminin ise %85'i Türkiye'de, bu üretimin de %95'i Malatya'da yetiştirilmektedir.

Kuru kayısı üretimi Malatya ekonomisi içerisinde çok önemli bir paya sahip olup, kent ekonomisinin adeta motor gücü durumundadır. Bu nedenle kayısı ve kayısıya bağlı sektörlerdeki büyüklük kentin ekonomisi içerisinde tarımsal üretim payını, tarımsal üretim içerisinde ise bitkisel üretim payını artırmaktadır.

Kent ekonomisi tarıma dayalı ekonomik yapıdan sanayiye dayalı ekonomik yapıya geçme, yani sanayileşme sürecinde önemli mesafe kat etmiştir. Örneğin; 2001 yılı için kentte yaratılan gayri safi yurt içi hâsıladan %27,1 ile sanayi sektörü önde

gelmiş, bunu %24 ile ticaret ve %16,9 ile tarım, 10,8 ile ulaştırma ve haberleşme, 4,8 ile inşaat sektörü izlemiştir.

Malatya kent ekonomisi içerisinde tarım sektörünün istihdam yaratma bakımından hâlâ önemli bir yerinin olması nedeni ile kentteki sanayi sektörü itibariyle yaratılan istihdam düzeyine bakıldığında sanayi kesiminde istihdam oranlarının ülke ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. 1980 yılında Malatya kentinde sanayide istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki payı %6,9 iken, Türkiye ortalaması %11,6 düzeyindedir. 2000 yılına gelindiğinde ise Malatya’da sanayide istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki payı %6,2 iken, Türkiye ortalaması %13,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar bize Malatya’nın sanayide istihdam bakımından Türkiye ortalaması ile arasındaki farkın açıldığını göstermektedir. Yani sanayide yaratılan istihdam hızı Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır.

Yeni iş alanlarının ortaya çıkma hızı çalışacak nüfus grubunun büyüme hızından düşük olduğu için işsizlik oranı gittikçe artmaktadır. Kentte işsizlik oranı %8,9 dur. Bu oran erkek nüfusta %10,8 iken, kadın nüfusta %5,9 dur. Kent merkezinde işsizlik oranı kadınlarda %33,5, erkeklerde %18,9 dur. İşsiz nüfusun büyük çoğunluğunu genç nüfus oluşturmaktadır. İşsiz nüfusun %64’ü otuz yaşından küçüktür. Bu durum sağlıklı bir toplumsal ve ekonomik gelişme belirtisi değildir.

1950’li ile 1980’li yıllar arasındaki dönemde geri kalmış bölgelere dönük kamu kaynaklı enerji, imalat ve madencilik alanlarındaki yatırımlar bu bölgelerin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Bu dönemde Malatya bir yandan demir ve karayolu ulaşımında önemli bir kavşak noktası, bir yandan da dokuma, sigara-tütün, şeker fabrikası gibi tarıma dayalı sanayi dallarından kurulan büyük ölçekli tesislerin toplandığı bir merkez özelliği kazanmıştır. Malatya kenti bugün gelişen ekonomisi ve her gün artan kentsel yaşam kalitesi ile büyük şehir olma yolunda bulunmaktadır. Süreç içinde “doğunun batısı, batının doğusu” olarak tanımlanan Malatya, bugün içinde aynı konumunu sürdürmekte bölgesel bir cazibe merkezi durumundadır.

Malatya, kamunun bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak için uyguladığı yatırım teşvik tedbirlerinden doğru şekilde yararlandığı görülmektedir. 2000–2003 döneminde Malatya da kişi başına teşvik belgeli yatırım tutarı %343,2 artarken, Türkiye ortalamasındaki artış %207,75 olarak gerçekleşmiştir. Günümüz

ekonomik anlayışına uygun olarak Malatya’da özel kesim yatırımları kamu kesim yatırımlarına göre daha hızlı artmaktadır. Malatya’da bugün önemli bir güce ulaşmış özel sektör vardır. İstihdamın çok önemli bir kısmını artık özel sektör içinde barındırmaktadır.²⁰⁸

Sanayi devrimini kaçıran Osmanlı’da “sanayi” zanaat düzeyinde kalmış, tarım dışı üretim fabrikalaşamamış, emek, yoğun çalışan esnaf-zanaatkârlar tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet dönemine geçilirken Malatya kentinin sanayisi ve ekonomik manzarası ülke sanayisinin ve ekonomisinin arz ettiği durumdan farksızdı. Kentin sanayi varlığı el sanatlarına dayalı çalışan esnaf ve sanatkârlardan ibaretti. 1927 sayımına göre Malatya kentinde 1039 işyeri vardı. Bu işyerlerinde toplam 2447 kişi çalışmakta idi. İmalat sanayinin alt gruplar dağılımına bakıldığında, ilk sırayı toplam işyerinin %41,4’ü ve çalışanların %44,7’sini barındıran tarıma dayalı sanayi almaktadır. On kişiden fazla kişiyi çalıştıran bir işyerinin de olması anlamlıdır. İkinci sırayı, işyerlerinin %25,6’sını ve çalışanların %27,3’ünü kapsayan dokuma sanayi almaktadır. Yüzden fazla kişiyi çalıştıran tek işyeri dokuma sanayindeydi. Üçüncü sırayı, işyerlerinin %17,4’ünü oluşturan maden işletmesi ve makine sanayi almaktaydı. O dönemde kalkınmayı tek başına yapacak sermaye ve müteşebbis gücünün olmaması ve de dünyada egemen ekonomik görüş doğrultusunda kamu öncülüğünde kalkınma modeli seçilmiştir. Bu çerçevede 1937 yılında Malatya Tekel Sigara Fabrikası kuruldu. Bunu 1939 yılında Sümerbank Malatya Pamuklu Dokuma Fabrikası izledi. 1954 yılında ise Malatya Şeker Fabrikası kurulmuştur. Bu yatırımların kent ekonomisine sağladıkları katkıyı sadece sağladıkları katma değer ile ifade etmenin yanında “örnek olma” işlevi ile de müteşebbis grubunun oluşmasında yardımcı olmuşlardır. Bu dönemde dikkati çeken bir durum söz konusudur. Devlet eliyle açılan bu fabrikalarda ilk yıllarda çalışacak kişilerin bulunması zorluğudur. Bu zorluğun aşılma yöntemi çok ilginçtir. Şöyle ki; “*Malatya’da Sümerbank 1937 yılında kuruluyor. Fakat işçi bulamıyor. İşçi bulamıyor çünkü millet sanayi nedir bilmiyor o zaman. Herkes bağ-bahçe işleriyle uğraşıyor. Malum o zaman meyvecilik ağırlıkta. Sanayide çalışacak işçi bulamayınca fabrika yetkilileri yakın köylerden gidip kamyonla boшта gezen insanları toplayıp getiriyorlar. Akşamları ise geri*

²⁰⁸ Talas, Mustafa; **Türkiye’de Sanayi Teşviği Uygulamaları**, Doğu Kütüphanesi yy, İst, 2008, s.106

bırakıyorlar. Sümerbank'tan sonra, şeker fabrikası kuruluyor, ardından da Malatya TEKEL fabrikası kuruluyor... 3 bin kişi Sümerbank'ta, 2 bin kişi şeker fabrikasında, 2 bini de TEKEL'de çalışan olsa 7 bin kişiye tekabül eder bu. Bunların ailelerini de katarsak 20–25 bin kişi buradan ekmek yiyor demektir. O dönemde bu üç fabrika, arkasından bir de tabii Devlet Demir Yolları Bölge Merkezi burası olduğu için demiryollarında da çok işçi çalışıyor. Bu nedenle Malatya o dönemde bir işçi kenti olmuştu.”²⁰⁹

Sümerbank fabrikasını örnek alan özel sektör yatırımcıları, 1972 yılında Malatya İplik Fabrikasını (İPAŞ), 1984 yılında Anadolu Tekstil Fabrikasını (ANATEKS), 1985 yılında Kaletaş İplik Fabrikasını, 1988 yılında Gündüzbey Tekstil Fabrikasını (GÜNTAŞ) kurarak bugünkü tekstil sanayinin temelini oluşturmuşlardır. Bugün Malatya'da pamuğun her çeşidi işlenebilmekte, ipliğin her türü yapılmakta ve penye, kot, döşemelik, branda, tente gibi her cins dokuma yapılabilmektedir.

Tablo 20A:Malatya'nın Tekstil Potansiyeli (2008–2009)

İmalat Kolu	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı
İplik Fabrikaları	15	3.587
Örme Kumaş Fabrikaları	17	1.919
Dokuma Fabrikaları	11	447
Konfeksiyon İmal Tesisi	23	1.971
Çorap İmal Tesisi	6	302
Diğer Tekstil İmal Tesisleri	15	171
Toplam	87	8.397

Kaynak: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Verileri

Malatya planlı kalkınma döneminin ilk on yılı içinde sanayide pek de önemli sayılabilecek yatırımların olmadığı dönemi yaşadı. 1968 yılında Malatya'nın

²⁰⁹ [http:// www.tumgazeteler.com](http://www.tumgazeteler.com). Ulaşım Tarihi: 28.09.2009, Malatya Sürmanşet Gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Raşit Kısacık ile Yapılan Bir Röportaj

kalkınma da öncelikli iller kapsamına alınmasıyla 1970’li yıllar kamu kesiminin yatırımları genişletme ve özel sektörün çeşitli dallardaki yatırımlarıyla kısmi bir canlanma dönemi yaşadı. En çok işyeri açılan sektör sanayi sektörü olmuştur.

1980’li yıllar Türkiye’de kapalı ekonomi uygulamaları kaldırılmış, rekabete dayalı açık ekonomi dönemine geçilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği Türk sanayini dünya rekabetine açarak güçlendirmek olmuştur. Bu dönemde Malatya sanayisi kamunun sağladığı teşviklerden yararlanmış ve kalkınmasına hız katmıştır.

Sanayileşmenin dolaylı teşvikinin en önemli vasıtası ise sanayi alt yapısının geliştirilmesi ve yatırımların cazip hale getirilmesidir. Organize sanayi bölgeleri, atıkların ekonomik ve çevre sağlığına uygun olarak bertaraf edilmesi laboratuvar, teşhir mekânları, eğitim ve sosyal amaçlı yapılar ile ulaşım, iletişim ve enerji alanlarında altyapı imkânlarını ortak kullanımı imkânı sağlayarak maliyet avantajı yaratmaktadır. Ayrıca bu bölgeler teknoloji transferi, bilgi paylaşımı gibi alanlarda da önemli katkılar sağlamaktadır. Malatya kentinde faal iki adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Malatya 1.Organize Sanayi Bölgesi 1976 yılında kurulmuş ancak çeşitli nedenlerle 1984 yılına kadar pek ilerleme kaydedilememiştir. Bu yıldan sonra çalışmalar hız kazanmış ve 1986 yılında hizmete girmiştir. Bölgenin toplam parsel sayısı 164 adettir. Bunlardan 110 adet firma yatırımlarını tamamlayarak faaliyete geçmiştir. Üretimde, faaliyette bulunan firmaların ağırlıklı olarak tekstil sektöründe (48 firma %37) yoğunlaştığı görülmektedir. Gıda sektöründe faaliyette bulunan payı ise 37 firma ile %27 düzeyindedir.

Malatya 2. Organize Sanayi Bölgesi 1997 yılında 160 parsellik bir kapasite ile kurulmuştur. Bugüne kadar 68 firma üretime geçmiş, 43 firma inşaat halinde, 27 firma ise proje halindedir. Burada üretime geçen firma açısından sektörel dağılıma baktığımızda; %32 ile gıda ilk sırada, onu, %28 ile tekstil, %16 makine-yedek parça ve %9 ile inşaat izlemektedir.

Tablo 21A:Malatya’da Özel Sanayi Sektörün Gelişimi (1985–2008)

SANAYİ SEKTÖRÜN ADI	1985 YILI	1990 YILI	1995 YILI	2000 YILI	2005 YILI	2006 YILI	2007 YILI	2008 YILI
GIDA VE KAYISI SAN.	27	41	81	96	207	240	312	322
DOK. VE GİYİM SAN.	4	7	48	59	87	91	105	119
ORMAN SANAYİİ	5	7	16	17	29	29	19	24
KÂĞIT SANAYİİ	1	2	2	6	18	13	20	21
PLASTİK SANAYİİ	2	3	5	10	14	26	32	36
KİMYA SANAYİİ	-	1	14	15	20	36	39	40
İNŞAAT VE ÇİMENTO	8	9				35	42	47
DEMİR VE ÇELİK SAN.	6	8	15	12	16	17	19	20
MADENİ EŞYA SAN.	4	16	12	11	21	26	18	25
TARIM MAK. İM. SAN.	6	7	9	9	14	9	10	11
ELEKTRİKLİ MLZ. TRAFO	2	2	2	1	1	7	8	8
MERMER SANAYİİ	-	1	4	5	12	18	24	26
DEMİR DIŞI METAL SAN.	2	5	8	8	10	10	7	8
TÜTÜN VE MAM. SAN.	2	2	2	2	2	2	2	2
GIDA MAK. İMA. SAN.	1	1	2	4	8	8	8	8
YEM SANAYİİ	1	2	5	4	7	8	8	8
KAL. KAZAN İMA. SAN.	1	2	4	4	9	9	7	7
GÜNEŞ EN. MONTAJ	1	3	6	6	12	10	7	7
CAM SANAYİİ	-	1	2	3	6	6	6	7
DERİ VE MAMÜL SAN.	1	2	4	5	5	5	3	3
GENEL TOPLAM	74	105	244	277	498	605	696	749

Kaynak: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Verileri

Sanayinin gelişmesine temel oluşturan ve büyük sanayi işletmelerine yan sanayi olarak hizmet veren küçük sanayi işletmelerinin en önemli sorununu yerleşim yeri ve işyerleri oluşturmaktadır. Küçük sanayi uygulamalarından önce küçük işletme sahibi esnaf ve sanatkârlarımız oldukça dağınık bir yapıda her türlü sağlık koşullarından ve çağdaş ticaret anlayışından uzak, plansız ve denetimsiz bir şekilde yapılanmış, mahalle ve sokak köşelerinde sıkışıp kalmış, dükkân ve öteyleler de zor

şartlarda üretim yapmaktaydı. Bu koşullarda gösterilen faaliyetler, insan sağlığı, çevre kirliliği ve plansız kentleşme gibi olumsuzlukların doğmasına neden oluyor.

Malatya kentinde bu amaçla kurulmaya başlayan küçük sanayi sitelerinin ilki 1956 yılında eski sanayi sitesinin kurulmasıyla başlanmış ve 1961 yılında faaliyete geçmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının kredi desteği ile 1963 yılında Malatya Küçük Sanayi Sitesi ve 1977 yılında ise Öz Malatyalılar Küçük Sanayi Sitesinin yapımına başlanmış ve Malatya Küçük Sanayi Sitesi 1975 yılında, Öz Malatyalılar Küçük Sanayi Sitesi ise 1991 yılında hizmete geçmiştir. Kent merkezine yakınlığı nedeniyle zaman içinde sanayi sitelerinin iş yerlerinin dolması ve yeni işyeri ihtiyacının baş göstermesiyle beraber küçük sanayi sitelerinin etrafına özel müteşebbislerce yeni sanayi siteleri inşa edilmiş. Bunlardan; Şirolular Küçük Sanayi Sitesi ve Uğur Sanayi Sitesi 1981 yılında, 100.yıl Küçük Sanayi Sitesi ve Güncallar Küçük Sanayi Sitesi 1984 yılında faaliyete girmiştir. (Tablo 22A)

Tablo 22A:Malatya Sanayi Siteleri İle İlgili Genel Bilgiler (2009)

Meslek Grubu / İş Kolu	Sayı
Oto Tamirci	216
Oto Elektrikçi	65
Oto Kaportacı	120
Oto Yedek Parça ve Madeni Yağ Satıcısı	131
Oto Lastik Tamirciliği	71
Oto Yıkama ve Yağlama	25
Oto Döşeme Tamirciliği	17
Oto Şase ve Damper İşleri	13
Oto Egzoz Tamircisi	14
Oto Cam	5
Oto Makas	9
Kaynakçı	38
Tornacı	55
Zirai Aletler	9
Demir Doğrama	115
İş Makineleri Tamir ve Bakım	11
Radyatörcü	18
Pompa ve Motor Yenileme	14
Rot Balans Ayar	7
Dökümcü	9
Bobinaj	4
Kalorifer Kazanı İmalatı	3
Asansörcü	4
Güneş Enerjisi	3
Mermerci	17
Akücü	18
Hırdavatçılar	9
Çivi ve Tel Örgü İmalatı	6
Doğramacı ve Marangoz	159
Mobilyacı	65
Genel Toplam	1250

Kaynak: Malatya Esnaf ve Sanatkarlar Odası Verileri

Malatya, sanayileşme açısından ülkemizin en geri kalmış bölgesi olan Doğu Anadolu bölgesinde bulunmakta olup, ortaya koyduğu sanayileşme çabası ile bulunduğu bölgenin sanayileşme bakımından önde gelen kenti durumuna gelmiştir. Bunu (1927 sanayi sayımında, imalat sanayinde 2447 kişi çalışırken, 1964 sanayi sayımında 5424 kişi çalışmakta, artış oranı ise %121) rakamlarında görmek mümkündür. Yıllık imalat sanayi verilerine göre 1964 yılında 10 adet imalat sanayi işyeri sayısı ile ülke genelinde %0.33 paya sahip olan Malatya, 1999 yılına kadar imalat sanayi işyeri sayısı bakımından ülke ortalamasına aşarak imalat sanayi işyeri sayısı toplamından aldığı payını artırmış, ancak 2001 yılında %0.39 düzeyine

gerilemiştir. Kentte ortaya konan gayri safi yurt içi hâsıla içerisinde imalat sanayinin aldığı pay %25,8 düzeyindedir. İmalat sanayi bu payı ile ilk sırada gelmektedir.

Malatya’da imalat sanayinde istihdam edilen çalışan sayıları bakımından, kamu kesimine ait imalata sanayi işyerlerinde çalışanların sayısı özel kesime ait iş yerlerinde çalışanların sayısı özel kesime ait işyerlerinin çalışanların sayısını aşmaktadır. Ancak işyeri sayıları, kamu ve özel kesime ait oluşları bakımından Türkiye ortalamasına uygundur. Ülke genelinde imalat sanayinde ortaya konan istihdamın %78,31’i özel kesimce sağlanmakta iken bu oran %90’lara yükselmiştir. Malatya’da ise 1993 yılında %25 olan özel kesim payı, 2001 yılında %68 düzeyine çıkmıştır. Bu oranlar bize, Malatya’nın özel kesim eliyle kalkınma yolunda olduğunu göstermekle beraber ülke ortalamasını altında kalması, kentin özel kesim yatırımlarını kendine çekebilmesi için daha yoğun çabalara ihtiyaç göstermektedir.

Gerek Türkiye’de gerekse Malatya’da inşaat sektörü, gayri safi hâsılasının içerisinde yüksek bir paya sahip değildir. Yine de Türkiye ekonomisinin öncü sektörlerinden biridir. Örneğin, 1996–2002 döneminde payı %5,8 ile %4,6 arasında değişmektedir. Sektörün yerli sanayiye dayanması ve dışa bağımlı olmaması, inşaat malzemesi sanayisinde iç kaynaklarla talebin büyük kısmını karşılanması ve yan sanayileri desteklemesi, yüksek oranda katma değer yaratması, istihdam potansiyelinin büyüklüğü, başta imalat sanayisi olmak üzere diğer sektörler ile girdi-çıktı ilişkisi olması ve çok fazla sayıda düz işçiye istihdam sağlaması sektörü lokomotif sektörlerden biri yapmaktadır. Sektörün Malatya kentinde yaratılan katma değerden aldığı pay %4,8 düzeyindedir.

Malatya’da, bina ve konut sayılarının gelişimi Türkiye ortalamasının altındadır. Örneğin; 1984–2000 yılları arasında Türkiye genelinde bina sayısı %78,6 düzeyinde artarken, Malatya’da %58,8 düzeyinde artmıştır. Benzer durum konut sayısında da görülmektedir. Aynı dönemde konut sayısı Türkiye’de %128,8 artarken, Malatya’da %103,2 düzeyinde artmıştır. Sonuç olarak, inşaat sektöründe, sektörün gelişimini sağlayacak talep, ekonomik gelişme ile kamu yatırımlarından beslenmektedir.

Madencilik, istihdam yaratma kapasitesi yüksek bir sektör durumundadır. Sektörde kamu öncülüğüne rağmen, sektörel nispi büyümeyi sağlayacak, büyük ölçekli özel yatırımlarını çekememiştir. Madencilik sektörünün Türkiye’deki payı

%1,2–1,5’aralığında değişmektedir. Malatya ekonomisi içinde madencilik sektörünün payı binde üç düzeyindedir. Aslında Malatya başta demir ve pirofillit yatakları bakımından olmak üzere doğal kaynaklar bakımından önemli bir yere sahiptir. Ancak görülmektedir ki, söz konusu kaynaklar tam olarak ekonomik değere dönüştürülmemektedir. Malatya kenti madencilik sektörü, 2000 yılı itibari ile ülke madencilik sektörünün, toplam işyeri sayısının %1’ini, sektörde çalışanların %0,6’sını karşılamaktadır.

Ticaret, iktisadi faaliyetler içerisinde önemli bir yere sahiptir. En geniş manada, iktisadi kıymetlerin el değiştirmesini ifade eden ticaret, pazar odaklı bir bakış açısı ile malın üretildiği andan başlayıp, alıcıya yani kullanıcı, tüketiciye ulaşıncaya kadar geçen bölümü kapsamaktadır.

Malatya, ticari hayatın gelişmesi bakımından bugün geleneksel eşiği aşarak modern pazarlama noktasında bulunmaktadır. Ticaret sektörünün Malatya kentinde yaratılan gayri safi yurt içi hâsılasından aldığı pay %24 düzeylerindedir. Bu oran ile ticaret sektörü büyüklüğü ile sanayi sektöründen sonra ikinci gelmektedir. Kentte artan ekonomik düzey ve alım gücüne bağlı olarak il içinden ve dışından sermaye grupları ticaret sektörüne dönük yatırımlar yapmaktadır. Kentte artan modern alışveriş merkezleri ve canlanan ticaret hayatı bu sürecin en önemli meyvelerini oluşturmaktadır.²¹⁰

2.2.1.3. Kentleşme- Meslek

Günümüz dünyasında kentleşmenin, sanayileşmenin ortaya çıkması ile İngiltere’de başlayıp diğer sanayileşen ülkelere sıçrayan kentleşmeden farklılığı vardır. Bugün kentleşme sanayileşme gibi tek bir sürece bağımlı gelişiyor değildir. Aksine günümüz kentleşmesi çok sebepli ve çok boyutludur. Daha iyi bir kazanç,

²¹⁰ **Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Malatya**, Malatya Valiliği yy, Malatya, 2004, s.1–228

* 1980 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C.

Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1983, s.3–80

* 1985 Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yy, Ankara, 1988, s.3–114

* 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1994, s.3–148

* 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.25–207

daha güvenli bir çevre, daha kaliteli sağlık hizmeti, daha iyi bir eğitim, daha temiz bir ortam v.b sebepler arasında sayılabilir. Dolayısıyla bu imkânlarla kavuşma ümidi besleyen ülke toplumları kırsal bölgelerden kalkarak kentlere göç etmektedirler. Bununla beraber kentlerde çoğunlukla bu insanların taleplerine cevap verecek nitelikte yerler olmamıştır.²¹¹

Kentleşmenin sanayileşmeyle daha belirgin bir hale geldiği ve hız kazandığı şüphesizdir. Kentleşme sebepleri arasında sayılan; üretim, ulaşım ve tarım tekniklerindeki değişiklikleri bile saymamız bile bu fikri doğrular niteliktedir.²¹²

Tarihçiler kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu olarak bakmışlardır. Kentin çeşitli niteliklerini ön plana çıkaran tanımları vardır. Meydan Larousse'da kent, halkının çoğu ticaret, sanayi veya yönetimle ilgili işlerle uğraştığı bir yerleşme alanı ve tarım dışında işlerle uğraşan insanların toplanmasıyla meydana gelen, ekonomik, demografik ve sosyolojik bir kurum²¹³ olarak tanımlanmaktadır. Keleş'in tanımına göre kent, sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kişinin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir.²¹⁴ Bu ve benzer tanımların ortak noktalarına baktığımızda, hepsinin tarım dışı sanayi-hizmet faaliyetlerinin kentte yoğunlaştığında birleştiklerini görmekteyiz. Nüfus yoğunluğu, hetorejen yapı da kenti kent yapan özelliklerdendir. Böylece kenti, tarım dışı üretimin ağırlık kazandığı, tüm üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, hetorejenlik ve bütünleşme düzeyine varmış yerleşme türüdür.²¹⁵

Kentleşme ise, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Geniş anlamda ise, ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan örgütleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranışları ve ilişkilerinde

²¹¹ Alptekin, M.Yavuz; **Şehir ve Toplum**, Beta yy, İst, 2007, s.61

²¹² İspir, G. Eyüp; **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ocak yy (2.Baskı), Ankara, 1991, s.15

²¹³ **Meydan Larousse**, C. 2, Meydan yy, İst, 1973, s.741

²¹⁴ Keleş, Ruşen; **Kentbilim Terimler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1980, s.68

²¹⁵ Okutan, Atakan; **Türkiye'de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Türk Demokrasi Vakfı yy, Ankara, 1995, s.18

kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir.²¹⁶ Kent sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmez bunun yanında insanın davranış ve düşüncelerine de tesir eden yeni bir yeni bir değişik sosyal düzeni de ifade eder.²¹⁷ Bu anlamda, davranış ve değerler sisteminin zamanla ananevi davranış ve ilişkilerin yerini alması ve insanların kente uyum sağlaması sürecine de kentleşme denilmektedir.²¹⁸

A.B.D’de kentleşme, hem zirai kalkınma hem de sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesinde aynı önemli tesiri icra etmişti. Bunun tam zıddı olarak Avrupa’da kentleşme, tarımda artık iş bulamayan iş gücüne yeni toplanma merkezleri sağlamış oluyordu. Buradaki sanayileşme, ucuz mallar imal ederek köylerdeki zanaatkârın elinden işini alıp, onları diğer köylü nüfusla beraber kente iterken, tarımın akılcı bir şekilde makineleşmesinin da yollarını açmış oluyordu.²¹⁹ Türkiye ve dolayısıyla Malatya’daki kentleşmede Avrupa’daki ile benzerlik arz etmektedir.

Türkiye’de görülen kentleşme, sanayi ve hizmetlerdeki (eğitim, sağlık, ticaret, ulaşım, haberleşme) gelişmenin yani üretici güçlerdeki gelişmenin sonucu olan sağlıklı bir kentleşme değil, aksine kırsal kesimdeki yapısal bozuklukların nüfusu köylerden itici etkilerinin sonucu olan sağlıksız bir kentleşmedir.

Daha çok zanaatlara, küçük ticarete dayalı, açık ve gizli işsizi bol, işportacısıyla, ayakkabı boyacısıyla, hamlıyla hizmet kesimini verimsiz olacak biçimde şişiren v.b. bir kentleşmedir.

Türkiye’de kentler, su, elektrik, kanalizasyon, sağlık, eğitim, ulaştırma, haberleşme, konut, eğlenme, dinlenme, park bakımlarından geniş nüfus yığınlarının çok elverişsiz durumda bulundukları yerlerdir.

Kentlerin kendi içinde sınıfsal farklar ağırlaşarak sürmektedir. Köyün itimine dayalı olan kent büyümesi gecekondur sorununu büyük kentlerde artan bir ağırlıkla ortaya çıkarmaktadır.

²¹⁶ Keleş, Ruşen; a.g.e, s.16

²¹⁷ Sezal, İhsan; **Şehirleşme**, Ağaç yy, İst, 1992, s.22

²¹⁸ Korkmaz, Abdullah; **Şehirleşme ve Suç**, Malatya Araştırması (1981–1985), (Doktora Tezi), İst, 1988, s.191

²¹⁹ Roberts, Bryan; “Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Şehirleşme: İngiltere ve Amerika Örneği”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.114–115

Böylece bir kesimin koşulları, yaşama düzeyi, dünyası ve dünya görüşü diğerinden kesin çizgilerle ayrılmış ve ayrılmaktadır.

Konut, sağlık, eğitim, ulaştırma, su, elektrik, havagazı hizmetlerinin karşılanma ölçüsü bakımından, meslek, gelir düzeyi bakımından farklılıklar bu kesimler arasında çok belirgindir.²²⁰

Üçüncü dünya ülkelerinde gelişen kent bölgeleri, sanayileşmiş ülkelerdeki kentlerden çarpıcı bir biçimde farklıdır. Üçüncü dünyada insanlar ya kendi geleneksel kırsal üretim sistemleri çözülmesi için ya da kent bölgeleri daha iyi iş imkânları sunduğu için kente gelirler. Kente sadece kısa bir süre için göç etme, yeterli parayı kazandıktan sonra köylerine dönme niyetinde olabilirler. Bir bölümü gerçekten döner, ancak çoğu orada kalmak için kendisini zorunlu hisseder. Çünkü şu ya da nedenle daha önceki toplumlardaki konumlarını kaybederler. Göçmenler kentlerin kenarlarında mantar gibi üreyen gecekondu bölgelerinde toplanırlar.²²¹

Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki değişimi ifade eden kentleşme, ekonomik, demografik ve sosyolojik anlamlara sahip bir olgu olarak da ifade edilmektedir. Kentleşmenin, tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne iş gücü transferini içerdiği için ekonomik anlamı; kırsal yerleşme birimindeki nüfusun kentsel yerleşme birimlerine hareketini ifade ettiği için demografik anlamı ve toplumsal ilişkilerdeki değişikliği ifade ettiği için sosyolojik anlamı da bulunmaktadır.²²²

Sanayi toplumu, her şeyden önce metropoliten sahalarda merkezlenmiş, banliyöleri ve bağlı uydu cemaatleri olan kent toplumdur. Sanayi öncesi toplumlarda da ticari ve dini merkezler olarak çok sayıda kentlerin ortaya çıktığı görüldüyse de, kent hayatının toplumun her tarafına nüfuz etmesi hali sadece sanayi toplumlarında görülmektedir. Sanayileşme kent hayatının değerlerini, kalıplarını ve hatta kahramanlarını ortaya çıkarır ve köye ait olanları zayıflatır.²²³ Kentlerde sanayi ve hizmetler sektörü gibi tarım dışı faaliyetlerin yoğunluğu nedeniyle mesleki iş

²²⁰ Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem yy (Gen.10.Basım), İst, 1999, s.327-328

²²¹ Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.522

²²² Tatlıdil, Ercan; **Kentleşme ve Gecekondu**, Ege Üniv. Edebiyat Fak. yy, İzmir, 1989, s.3

²²³ Kerr, Clark v.d.; "Sanayileşmenin Mantığı", **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3. Baskı), Bursa, 1995, s.89-91

bölümü ve uzmanlaşma söz konusu olmaktadır. Mesleki iş bölümü ve uzmanlaşma da yüksek öğretimi zorunlu hale getirmektedir.

Yeni ve gelişmekte olan kentlere yerleşmek isteyenlerin çoğu bunu iki sebepten yapıyor. Birincisi, iş bulma avantajı yüzünden, ikincisi, yeni ve iyi yaşama şartları bulma yönünden. Aslında birçok itme ve çekme faktörü vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür.²²⁴

Çekme sebepleri;

- Daha iyi iş imkânları
- Çalışma yerine yakın olma
- Hem kişisel hem de ailevi iyi imkânlar edinme
- Dost ve akrabalara yakın olma veya uzak olma arzusu
- Yapılacak başka bir şeyin olmaması.

İtme sebepleri ise;

- Daha güzel, daha güvenli, daha temiz bir muhit isteği
- Daha farklı bir ev ve dairede oturmak
- Bir daire değil bir eve sahip olma arzusu
- Mevcut evin yaşamaya elverişsiz olması
- Daha iyi konut temini

Görülüyor ki kentleşme vakıası bir taraftan nüfusu kente “iten” ve “çeken” faktörlerin tesirine tabidir. Nüfusu kente iten faktörler; Bir kente civarındaki köy, kasaba ve uzak yakın diğer kentlerden, kasabalardan ve köylerden nüfus akımı başlıca iki türlü faktörün tesiri altındadır. Birincisi, kentin iktisadi imkânları sabit kaldığı halde, civar köylerin kasabaların veya diğer kentlerin iktisadi kapasitelerinin daralmakta oluşu. İkincisi, kentin iktisadi imkânları sabit kaldığı halde civar köylerin kasabaların veya diğer kentlerin iktisadi kudret ve kapasitelerinin genişlemekte oluşudur. İlk gruba girenlerin tesiri altında ortaya çıkan kentleşme, sosyal bünyedeki bir hastalığın belirtisidir. Çünkü hiçbir iktisadi gelişme göstermeyen ve istihdam kapasitesi genişlememiş olan bir kente civar bölgeden nüfus yığılması o kentte gecekondu mahallerinin türemesine ve gizli işsizliğin artmasına sebebiyet verir.

²²⁴ Pressman, E.P. Norman; “Yeni Gelişmekte Olan Şehirlerde Cemaat Planlaması İçin Sosyal Belirleyiciler: Mukayeseli Bir Yaklaşım-Kanada ve İsrail’deki Uygulamalarla İlgili Bazı Teklifler”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.158–159

Sıhhatli bir kentleşme de ise, o bölgedeki nüfus başına ortalama gelir seviyesinde bir yükselme sağlayabilmesi ile belirebilir.

Nüfusu kente çeken faktörler; tabiat şartları ile ilgili imkânlar, kültür değişimleri, fonksiyonel değişiklikler olmak üzere üç grupta incelenebilir.²²⁵

2.2.1.4. Malatya’da Kentleşme ve Meslek

Kentleşme, sanayileşme ve modernleşmenin yarattığı toplumsal yapıda köklü niteliksel değişme sürecidir. Kentleşme, üretim ve istihdamda ağırlığının tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne kaydığı evrensel bir olgudur. Kentleşme sadece nüfusun kentlerde yoğunlaşması dolayısıyla da kent sayısının artması değildir. Bunun ötesinde farklılaşmış, uzmanlaşmış, örgütlenmiş kent toplumunun inşa edilmesidir.²²⁶

Türkiye’deki kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden birisidir. Yalnızca tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir. Ayrıca siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde de kendine özgü etkileri vardır.²²⁷ Bunun etkilerini Malatya kentinde de görmekteyiz.

Türkiye’de kentleşmenin sanayileşmeye dayanmaması plansızlık, gecekondulu kentleşme özelliği göstermesi açısından köy blokları veya köyleşen kentlerin varlığından söz edilir. Bu yapı kentleşmenin sanayileşmeden hızlı gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Üretime dayanmayan kentleşme işsiz ve gizli işsizliğin varlığı, hizmet sektöründe iş gücünün yığılması nedenlerle bu tür isimlerle şehirleşmenin anılmasına yol açmaktadır.²²⁸ Malatya’da aynı yapı özelliğini gösteren tipik bir Anadolu kenti görünümündedir.

Türkiye’de kentleşme olayının ardında yatan temel öğenin kırsal alanlardan kentlere yapılan göç olduğunu göstermektedir. Kentlerdeki doğal nüfus artışı kentleşme sürecini etkileyecek ölçüde önemli öge değildir. Doğal nüfus artışı ancak

²²⁵ Bilgiseven, K.Amiran; **Şehirleşen Erzurum ve Sosyal Mobilité**, Tortum Kalkınma Derneği yy, İst, 1964, s.3–5

²²⁶ Bal, Hüseyin; **Kent Sosyolojisi**, Fakülte Kitap evi, Isparta, 2006, s.63

²²⁷ Kongar, Emre; **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Cilt 1–2, Remzi Kitap evi (9.Basım), İst,1995, s.397

²²⁸ Sezal, İhsan; **Şehirleşme**, İst, 1982, s.82

köylerdeki nüfus patlaması yoluyla kentlere akına yol açmaktadır. Böylece yüksek nüfus artışı itici öğelerden birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de yaşanan iç göç ile kentleşme süreci hızlı bir seyir izlemektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel boyutu olan göç sonucunda kentlerimiz demografik açıdan hızla büyümektedir. Kentler, başta o kentin köy, ilçelerinden ve diğer kentlerden göç aldıkları gibi aynı zamanda da göç vermektedirler.

Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen veya geçici bir süre için bir iskân ünitesinden diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır.²²⁹

Birey ve grupların ekonomik, sosyal, kültürel v.b. nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmelerine göç denir. Göçler daha çok sosyal, ekonomik, siyasal ve eğitsel nedenler sonucunda meydana gelir.²³⁰

İç göç, bir ülke içinde, bölge, kent, kasaba, köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus devingenliğine denir. İç göçler, özellikle sanayileşmekte ve kentleşmekte olan toplumlarda yaygındır. Göç olgusu, toplumdaki sosyal, ekonomik, kültürel değişimlerinin bir nedeni olduğu kadar bir sonucu olmasıyla da önem teşkil eder. Özellikle kentleşmekte olan Türkiye gibi ülkelerin bir sorunu olan göç daha temeldeki bazı sorunların yansımasıdır.²³¹

Türkiye’de bir zamanlar belirli büyük şehirlere doğru olan iç göçler, zamanla gelişme gücüne sahip, sanayi ve hizmetler sektörünün ağırlık kazandığı kentlere yönelmiştir. Ayrıca tarım ve turizm sektörlerinde yoğunluk, iş gücü talebi iç göçler üzerinde etkili olmaktadır.²³²

Malatya kentinin²³³ 2007–2008 dönemi aldığı göç 25.500, verdiği göç ise 27.830 dur. 2008–2009 döneminde ise, aldığı göç 25.806, verdiği göç 28.208 dir. Bu değerlere göre Malatya kenti her iki dönemde de daha çok göç veren bir kent karakteri gösterdiği anlaşılmaktadır. (Tablo 23A–24A)

2008–2009 döneminde Malatya’nın en fazla göç aldığı kentler ve oranlarına bakacak olursak;

²²⁹ Akkaya, Taylan; **Göç ve Değişme**, İst. Ün. yy, İst, 1979, s.21

²³⁰ Kızılcılık, Sezgin- Erjem, Yaşar; **Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Emre yy, Konya, 1992, s.185

²³¹ Kızılcılık, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.207–208

²³² Erkal, E. Mustafa v.d; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der yy, İst, 1997, s.123–124

²³³ **İstatistiklerle Malatya 2009**, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010, s.28

Tablo 23A:Malatya'nın En Fazla Göç Aldığı Kentler (2008–2009)

Göç Aldığı Kentler	Sayı	%
İstanbul	6.689	25,92
Elazığ	1.960	7,60
Adıyaman	1.827	7,08
Ankara	1.659	6,43
Adana	1.150	4,46
Diğer	12.521	48,51
Toplam	25.806	100,0

Kaynak: İstatistiklerle Malatya 2009, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010, s.28

Yine, 2008–2009 döneminde Malatya'nın en fazla göç verdiği kentler ve oranlarına bakacak olursak;

Tablo 24A:Malatya'nın En Fazla Göç Verdiği Kentler (2008–2009)

Göç Verdiği Kentler	Sayı	%
İstanbul	7.490	26,55
Ankara	2.282	8,09
Elazığ	1.554	5,51
Mersin	1.501	5,32
Adıyaman	1.138	4,03
Diğer	14.243	50,5
Toplam	28.208	100

Kaynak: İstatistiklerle Malatya 2009, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010, s.29

Bir diğer itici öge ise kırsal alandaki hayat koşullarının elverişsizliğidir. Tarım kesiminin durumu ve bu kesimde ortaya çıkan değişiklikler itici ögelerin ardında yatan temel nedenlerdir. Tarımsal etkinliklerin düşük ekonomik verimliliği, kırsal alanlardan dışarıya doğru göçü ortaya çıkaran gerçeklerdendir. Tarımdaki gelirin düşüklüğü ve toprağın eşitsiz dağılımı köylüleri, köylerini bırakmaya zorlamaktadır. Tarımsal üretimin makineleşmesi de kentlere göç etmenin ardında yatan bir başka ögedir.²³⁴ Sonuç olarak Cumhuriyetin kuruluşundan bu tarafa izlenen sanayileşme siyaseti, tarım kesimi üzerinde belli biçimlerde etkisinin sürdürmektedir.

Kentlerin varlığının her şeyden önce bir ekonomik artı değer varlığına bağlı bulunduğu, sanayi, ticaret ve yönetimdeki artış ve gelişmeler olmaksızın kentlerinde gelişip büyüemeyeceği genellikle kabul edilmektedir.²³⁵

²³⁴ Kongar, Emre; **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cilt 1–2, Remzi Kitap evi (9.Basım), İst, 1995, s.398–400

²³⁵ Bottomore, T.B; **Toplum Bilim** (Çev: Ünsal Oskay), Beta Basım (2.Baskı), İst, 1984, s.86

Yukarıda açıklanmaya çalışılan Türkiye’deki kentleşme sürecindeki itici ögeler yanında kentlerin çekiciliği de göç konusunda önemli bir işleve sahiptir. Kentlerdeki iş imkânları ve sanayideki yüksek ücretler çekicilik konusunda önemli bir yere sahiptir.²³⁶ Ayrıca eğitim imkânlarının çok oluşu da bir başka etkidir. Araştırmamızda Malatya niçin geldiniz sorusuna aldığımız cevaplarda bu durumu desteklemektedir. (Tablo 23A)

Tablo 25A:Araştırmaya Katılanların “Niçin Malatya’ya Geldiniz” Göre Dağılımı

Malatya’ya Geliş Nedeni	Sayı	%
Akraba Tavsiyesi İle	31	4,8
Buraya Göçenler Olduğu İçin	8	1,2
İş İmkânlarının Çokluğundan	111	17,1
Kent Hayatı Daha İyi Olduğundan	55	8,4
Tayin Sebebi İle	16	2,5
Akrabalarım Olduğu İçin	35	5,4
Eğitim İmkânlarının İyi Olmasından	130	20,0
Diğer	10	1,4
Malatya Merkez Doğumluyum	249	39,2
Toplam	645	100,0

Tabloda da görüleceği gibi Malatya’ya gelenlerin daha doğrusu göç edenlerin %20’si eğitim imkânlarının, %17,1’ise iş imkânlarının çokluğunu neden olarak göstermektedir. Şunu da eklemekte yarar vardır. Türkiye’deki kentleşme sürecinde hem itici hem de çekici ögeler birbiriyle son derece yoğun etkileşim içindedir.

Kent, her şeyden önce iş bölümü demektir. İş bölümü ise, sosyal farklılaşmanın ilk adımıdır. Bu adımla başlayan meslekler ve statüler farklılaşması, kentte sosyal tabakalaşmayı oluşturan ve kentleşme ile orantılı olarak da bu tabakalaşmayı yaygınlaştırıp derinleştiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine kent hayatı demek, bir bakıma mobilite, hareketlilik demektir. Mekân, meslek ve diğer sosyal hareketlilik şekilleri kentte en kesif bir biçimde yaşanmaktadır.

Kentte meslek, sosyal tabaka, farklı değer ve normlar söz konusu olduğu için heterojen bir yapı mevcuttur. Böylece kentte sosyal farklılaşma ile beraber ortaya çıkan bir iş bölümü ve statü farklılaşması yaşanmaktadır. Kentte meslek köydeki gibi aileye mahsus olmayıp, aile bireyleri farklı mesleklerde çalışmakta ve nesilden nesile

²³⁶ Kongar, Emre; a.g.e, s.398–400

meslek aktarılmamaktadır. Bu durum sosyal hareketlilik imkânlarını fazlasıyla artırmaktadır. Bu nedenledir ki kentte hem yatay hem de statünün kazanılmış olma özelliğini sağlayan eğitim, meslek v.b. imkânlarından dolayı dikey sosyal hareketlilik daha fazla olmaktadır.

Malatya'nın kentleşme öyküsünü anlatan bir röportajdaki ifadeler çok ilgi çekicidir.²³⁷ Şöyle ki;

“Sümerbank'ın kuruluşuna kadar erkekler fes takıyor. Kadınlar Malatya'ya özgü damalı çarşaflardan şalvar giyiyor. Kıyafet devrimi Sümerbank ile uygulanmış. Damalı çarşafı ilk atan Sümerbank'taki analarımız, bacılarımız oldu. İş gömlekleri ile sokaklarda dolaşmaya başladılar. Arkasından Sümerbank'ta sosyal faaliyetler başladı. Malatya'lı sinemayla ilk Sümerbank'la tanıştı. Sümerbank'ın kendi bünyesinde sineması, yüzme havuzu vardı. O salonun arka tarafı yüzme havuzudur. Yine 1960'larda 70'lerde Türkiye yüzme şampiyonaları orada olurdu. Yani olimpiik bir yüzme havuzuydu. Tenis kortu vardı. Futbol, ilk mekik spor kuruldu. Yani 1960'larda Malatya her türlü sportif etkinliğin yoğun olduğu bir kentti. Boks şampiyonaları yine Malatya'da olurdu. Sümerbank bir medeniyet getirmiş. İnsanlar kalkınmanın ne olduğunu görmüş. Okumanın ne olduğunu görmüş, çocuklarını okula göndermiş. Yani hayatla tanışmış. O dönemde işçiler memurların yaşam şartlarını görünce kendi çocuklarını da okutmaya sevk etti. Buna bağlı olarak kültür düzeyi arttı. Sümerbank gerçekten de bir okuldu. Sümerbank'ta orkestra vardı. Haftada iki gün konser verirdi. Bu orkestra Sümerbank'ta çalışan memurların çocuklarından oluşuyordu. Gerçekten de sinema başlı başına bir olaydı. O dönem 12 tane sinema, 2 tane tiyatro, haftanın 5 günü konser var. Ses yarışmaları yapılırdı, bütün balolar orada olurdu. TEKEK' de 2-3 tane ses sanatçısı vardı. O dönemde plakları çıkıyordu. İlhan Kızılay ve şoför Fahri bunlardan birkaçı... Turne tiyatroları da çok sık gelirdi buraya. Mesela Ankara Sanat Tiyatrosu'nu özlemle beklerdik. Devrimci ilk oyunları biz onlardan izlerdik. Malatya'daki tiyatrunun yapımı sırasında halktan para toplandı, bir kısmını ise devlet karşıladı. Malatya'da 4 tane gazino vardı, bütün ünlü sanatçılar gelip konser verirdi. O dönemki sanayi 3 taneydi ama şimdiki yüzlerce fabrikaya bedeldi.”

²³⁷ Malatya Sürmanşet Gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Raşit Kısacık ile Yapılan Bir Röportaj

2.2.2. Mesleki Yapı ve Değişmeler

Toplumsal ve ekonomik değişim sürekli olarak mesleki yapıyı değiştirir ve belirli bir sınıflandırmanın bu yapıyı yansıtmaya kapasitesini zaman içinde kısıtlamaya başlayabilir. Sosyolojik açıdan toplumun yapısında önemli bir yeri olan mesleklerin ve mesleki yapılanmaların toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen meslek gruplarının değişimi, sosyal değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu değişim, birey ve grupların her türlü sosyal ilişkilerin yanı sıra toplumsal yapıyı da değiştirmektedir.

İnsanların sorunlarına uygulanabilecek bilimsel ve teknik buluşlar yeni meslekleri ortaya çıkarabilir. Ortaya yeni çıkan meslekler toplumdaki değişiklere cevap verirler. Bazıları yeni bazıları eski birçok meslek profesyonel bir konum kazanabilmek ve bu şekilde itibar görebilmek için, çalışma üsluplarını, kamuyla ve müşterilerinin imajlarını değiştirmeye çalışırlar. Kısaca baş döndürücü teknolojik ve örgütsel değişim çağında yeni teknikler ve yeni sosyal talepler, belirli bir bütünlük içinde yeni özel meslekleri ortaya çıkarabilecek bir bütünlük içinde var olma durumunda kalmaktadırlar.²³⁸

Yeni mesleklere uygun olabilecek genel bir isim bulma da tartışma konusu oldu. Alt meslekler, ön meslekler, meslek olamayan meslekler ve yeni meslekler gibi terimler kullanıla gelmiştir. Yeni ortaya çıkmaya başlayan mesleklerin üyeleri tercihlerini “yeni meslekler” kavramı için kullanmaktadırlar.²³⁹

İnsanların sorunlarına uygulanabilecek bilimsel ve teknik buluşlar yeni meslekleri ortaya çıkarabilir. Böylece ortaya yeni çıkan meslekler toplumdaki değişikliklere cevap verebiliriler. Kısacası baş döndürücü teknolojik ve örgütsel değişim çağında yeni teknikler ve yeni sosyal talepler belirli bir bütünlük içinde yeni, özel meslekleri ortaya çıkarabilecek bir bütünlük içinde var olma durumunda kalmaktadırlar.²⁴⁰

²³⁸ Hughes C. Everett; a.g.m. s.28–29

²³⁹ Haug, R. Marie; “Profesyonelleşme: Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.133

²⁴⁰ Hughes, C. Everett; “Meslekler”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996, s.25

Mesleki yapı, toplumdaki mesleklerin toplam dağılımını ifade eder ve vasıf düzeyine, ekonomik işleve ya da toplumsal statüye göre sınıflandırılabilir. Mesleki yapı şu tür faktörlerle şekillenir.

- 1- Ekonominin yapısı (farklı sanayilerin ekonomik yapı içindeki nispi ağırlığı)
- 2- Teknoloji ve bürokrasi (teknolojik becerilerin ve idari sorumlulukların dağılımı)
- 3- Emek piyasası (mesleklere özgü ücret ve koşullar)
- 4- Statü ile prestij (mesleki kapanma, yaşam tarzı ve toplumsal değerler).

Bu faktörlerden herhangi birine nedensel bir öncelik vermek mümkün değildir. Dahası bu faktörlerin mesleki yapıyı şekillendirmede oynadıkları rollerde toplumla birlikte zaman içinde değişmektedir. Örneğin; sanayileşmenin Avrupa'daki ilk evresinde elle icra edilen meslekler üzerinde hâkimiyeti söz konusu iken son zamanlarda imalat sektörünün küçülmesiyle ve hizmet sektörünün büyümesiyle birlikte beyaz yakalı mesleklerde bir genişleme gözlenmiştir. Üstelik kol ve kafa emeğine dayalı meslekler arasındaki ayırmda bulanıklaşmıştır.

Bununla birlikte mesleki yapı, çeşitli sınıflandırma şemaları aracılığıyla tanımlanır ve analiz edilir. Sınıflandırma şemaları benzer meslekleri vasıf, istihdam statüsü ya da işlev gibi kriterlere göre gruplandırır. Sınıflandırmalar, ampirik, iktisadi ve toplumsal sınıf analizleri içinde bir temel oluşturmaktadır.²⁴¹

Nüfusun mesleki bileşimi ve özelliklerinin toplumun biçimi ve işleyiş düzeni üzerinde etkili olduğu gibi sosyal hayatın öteki kısımlarında meydana gelen değişme ve gelişmelerinde mesleki sistem ve onun işleyişi üzerinde çok önemli etkileri bulunduğu gerçektir. Burada en önemli olan noktayı, toplumun hacim bakımından büyümesi ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak ihtiyaçların artıp farklılaşmasının teşkil ettiği göze çarpmaktadır. Örneğin, Platon “toplum büyüdükçe ihtiyaçlar artacak ve bu ihtiyaçları karşılayan yeni yeni meslekler ortaya çıkacaktır” görüşündedir.²⁴²

Mesleki sınıflandırmalar esas olarak işleri ve meslekleri gruplandırma ve derecelendirme biçimleridir. Sınıflandırma sistemleri bir incelemede hangi kriter

²⁴¹ Marshall, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yy, Ankara, 1999, s.495

²⁴² Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.128–129

öncelik verildiğine göre çeşitlilik kazanır ve tasarlanan analizin amacı ile uygulanan kurumsal çerçeveye bağlı olarak değişir. Bu sınıflandırmaların çoğu ülke nüfus sayım kurumları tarafından ulusal istihdam verilerini elde etmek üzere oluşturulur.

İktisadi hayatın gelişmesiyle birlikte mesleklerin sayısı da gittikçe artmaktadır. Meslekler hakkında bilgi edinebilmek için ilk önce iktisadi hayatın başlıca kısımlarına ait büyük meslek grupları ayırt edilmelidir. Önce ziraat, sanat, ticaret ve ulaştırma zümreleri ile kamu hizmetleri meslekleri, serbest meslekler ve ev idaresi hizmetleri sınıflandırılması yapılır. Bu zümrelerin her biri az çok büyük sayıda bir takım asıl meslekleri ihtiva etmektedir. Örneğin, ziraat meslekleri zümresi içinde toprak ziraatı, hayvan yetiştirme meslekleri, bahçıvanlık v.b. meslekler.

Meslek esasına göre tasnifte iş gücüne dahil olan insanlar, içinde çalıştığı iş koluna göre değil yaptığı işe ve mesleğe göre sınıflandırılmaktadır. İş gücünün mesleki bölünüşü, iktisadi gelişmede insan gücünün iyi değerlendirilmesi için çok önemlidir. Çünkü iş gücünün mesleki bölünüşü ile hangi mesleklerde insan gücünün yetersiz olduğu ve ileriye yönelik tahminlerde her meslekten insana olan ihtiyaçların hesaplanması mümkün olabilir.²⁴³

Tarde, sosyal hayattaki her türlü ihtisasların ve büyük ekonomik değişmelerin temelini yaratıcılık olduğunu söylüyor. Onca mesleklerin çoğalması, tekniğin tekâmülünden ileri gelmektedir.²⁴⁴

Birbirinden ayrıt edilen bütün bu meslekler içinde bir takım ihtisas meslekleri de mevcuttur. Örneğin; dericilik mesleğinde; ayakkabıcılık, kemercilik, çantacılık gibi ihtisas mesleklerinin bulunması gibi Doğramacılık içinde de inşaat ve mobilya doğramacılığı. Serbest meslekler içinde doktorluğun, iç hastalıkları, göz, cerrahi gibi özel ihtisas alanlarına ayrılması. Yine avukatlarında hukuk, ceza, maliye, iş hukuku davalarında ihtisaslaşması gibi²⁴⁵

Mesleklerde en yaygın sınıflandırma, Uluslar Arası Standart Meslek Sınıflandırması(ISCO), Uluslar Arası Çalışma Örgütü(ILO) tarafından geliştirilmiştir ve bugün yayımlandığı ilk yıllara göre birbirlerinden ayrılan birkaç çeşidi vardır.

²⁴³ Zaim, Sabahaddin; a.g.e, s.125

²⁴⁴ Topçu, Nurettin; **Sosyoloji** (Haz: Ezel Erverdi- İsmail Kara), Dergâh yy (2.Baskı), İst, 2006, s.148

²⁴⁵ Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.199

Birincisi 1968 yılında yayımlanan ISCO–68 ve ikincisi 1988 yılında yayımlanan ISCO–88’dir.

ISCO–68 göre sınıflamada meslekler sekiz ana başlık altında toplanmaktadır.(Tablo 26A) Bunlar;

Tablo 26A:Uluslar Arası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO–68)

Kısım	Tanım
1	İlmi ve Teknik Elemanlar, Serbest Meslek Sahipleri ve Bunlarla İlgili Meslekler
2	Müteşebbisler, Direktörler ve Üst Kademe Yöneticileri
3	İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar
4	Ticaret ve Satış Personeli
5	Hizmet İşlerinde Çalışanlar
6	Tarımcı, Hayvancı, Ormancı, Balıkçı ve Avcılar
7	Tarım Dışı Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makineleri Kullananlar
8	Meslekleri Tayin Edilemeyenler

Burada sonuncu ve güncel sınıflandırma hakkında bilgi verecek olursak; bu sınıflandırma iş (yerine getirilen görev ve vazifeler) ve vasıf (hem vasıf düzeyi ya da istenilen görev yükümlülüklerin karmaşıklığı ile boyutu hem de gereksinim duyulan bilgi alanı, kullanılan araç ve makineler, işlenilen ya da kullanılan malzemelerle birlikte üretilen mal ve hizmetlerin türleriyle tanımlanan vasıfta uzmanlaşma) kriterlerine dayanır.²⁴⁶

Türkiye’de de meslekler, 2001 yılından itibaren “Uluslar Arası Standart Meslek Sınıflamasına (ISCO–88)” uygun olarak dört rakamlı kodlanmakta, sonuçlar ise dokuz ana grup düzeyinde verilmektedir (Tablo 27A). Buna göre;

²⁴⁶ Marshall, Gordon; a.g.e, s.494

Tablo 27A:Uluslar Arası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO–88)

Kısım	Tanım
1	Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler
2	Profesyonel Meslek Mensupları
3	Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları
4	Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar
5	Hizmet ve Satış Elemanları
6	Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avcılık, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları
7	Sanatkârlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar
8	Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar
9	Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar

2.2.2.1. Malatya’da Mesleki Yapı ve Değişmeler

Modern endüstri çağı ile birlikte sosyo-ekonomik yapıda değişimler yaşandı. Bilim ve teknolojinin etkisiyle endüstri kuruluşlarının ortaya çıkması bu kuruluşların yanında yeni kentleri ortaya çıkarırken, diğer yandan var olan kentlerinde yapısını da hızla değiştirmiştir. Kent, farklılaşmış, uzmanlaşmış, insan toplumu olarak farklı meslekleri zorunlu hale getirmiştir. Araştırma alanımızı oluşturan Malatya kentinin de bu değişimden fazlasıyla etkilendiğini görmekteyiz.

Mesleki yapı, zamana ve içinde bulunduğu sosyal yapıdaki değişmelere bağlı olarak sürekli olarak değişir. Zamanla değişen toplumsal hayatın gerekleri doğrultusunda mesleklerin tiplerinde, çeşitlerinde, özelliklerinde, fonksiyonlarında v.b. değişmeler ve gelişmeler meydana gelir. Bu süreçte meslekler dünyasında ciddi bir uzmanlaşma ve rasyonalizasyon zorunlu hale geldi.

İnsanlar bilgi ve becerilerini düzenli olarak yenilemedikçe meslek hayatlarını sürdüremezler. Eski zamanlarda başarılı olmak, makinelere ve araziye sahip olmaya bağlı idi. Daha yakın dönemlerde bir takım teknik üstünlüklere v.b. sahip olmak yeterliydi. Günümüzde ise bir işletmenin başarısı, personelinin yaratıcılığı ve uygulama yeteneğine bağlıdır.²⁴⁷ Bu nedenledir ki günümüzde artık böyle meslekler revaçtadır.

²⁴⁷ Cole, W. Donald; **Meslek İntiharı** (Çev: Yakup Coşar), İlgı yy, İst, 1989, s.15

Kentlileşmenin ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi boyutları vardır. Bu boyutlar içinde ekonomik açıdan kentlileşme kente özgü işlerde çalışmak ile mümkündür. Kente özgü meslek ve işlerde aranan özellikler ise; işin niteliğinin yüksekliği, eğitim, uzmanlaşma gibi bir takım kriterlerdir. İşte tüm bunlar kente göç edenlerin iş bulmada tayin edici işleve sahiptir. Aylık gelirin belli ve düzenli olması, sosyal güvenliğinin olması da kente özgü meslek ve işlerin bir diğer özellikleridir.

Malatya'daki meslekler, uluslararası meslek sınıflamasına (ISCO-68) göre sınıflandırılmış ve veriler buna göre yayınlanmıştır. 1980-2000 dönemine ait veriler ve oranları şöyledir. (Tablo 28A)

Tablo 28A:Malatya İl Geneli Esas Meslek ve Cinsiyete Göre Dağılımı (ISCO-68)
(1980²⁴⁸-1985²⁴⁹- 1990²⁵⁰- 2000²⁵¹)

Esas Meslek	Cinsiyet	Sayım Yılı							
		1980		1985		1990		2000	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. İlmî ve Teknik Elemanlar, Serbest Meslek Sahipleri ve Bunlarla İlgili Diğer Meslekler	Erkek	8.074	4,05	9.717	4,33	11.948	4,83	22.532	6,94
	Kadın	3.059	1,56	3.104	1,40	4.554	1,84	10.046	3,16
	Toplam	11.133	2,82	12.821	2,87	16.502	3,33	32.578	5,07
2. Mütешеbe, Direktörler ve Üst Kademe Yöneticileri	Erkek	515	0,26	609	0,27	979	0,40	1.939	0,60
	Kadın	9	0,004	15	0,006	17	0,006	83	0,026
	Toplam	524	0,13	624	0,14	996	0,20	2.022	0,31
3. İdari Personel v.b. Çalışanlar	Erkek	4.708	2,36	5.795	2,57	7.673	3,10	11.198	3,45
	Kadın	977	0,50	1.507	0,68	1.948	0,79	3.741	1,15
	Toplam	5.685	1,44	7.302	1,63	9.621	1,95	14.939	2,33
4. Ticaret ve Satış Personeli	Erkek	6.711	3,37	8.179	3,63	11.197	4,53	13.036	4,01
	Kadın	119	0,06	209	0,094	339	0,13	838	0,26
	Toplam	6.830	1,73	8.388	1,88	11.536	2,34	13.874	2,16
5. Hizmet İşlerinde Çalışanlar	Erkek	7.900	3,98	9.217	4,09	12.101	4,89	16.016	4,93
	Kadın	412	0,21	563	0,25	763	0,30	1.603	0,50
	Toplam	8.312	2,10	9.780	2,20	12.864	2,60	17.619	2,74
6. Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	Erkek	83.733	42,05	93.737	41,61	89.331	36,11	103.774	31,98
	Kadın	88.489	45,17	98.098	44,24	99.351	40,13	119.640	37,60
	Toplam	172.222	43,60	191.835	42,91	188.682	38,12	223.414	34,76
7. Tarım Dışı Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makineleri Kullananlar	Erkek	36.847	18,50	52.000	23,08	57.474	23,23	72.870	22,45
	Kadın	3.178	1,62	5.373	2,43	8.564	3,46	11.873	3,73
	Toplam	40.025	10,13	57.373	12,83	66.038	13,34	84.743	13,18
8. Mesleği Olmayanlar	Erkek	49.087	24,65	45.019	19,98	56.632	22,91	83.214	25,64
	Kadın	99.216	50,62	112.853	50,89	132.011	53,33	170.323	53,53
	Toplam	148.303	37,53	157.872	35,31	188.643	38,12	253.537	39,45
Bilinmeyenler	Erkek	1.558	0,78	987	0,44	51	0,02	179	0,05
	Kadın	515	0,26	28	0,013	7	0,002	23	0,007
	Toplam	2.073	0,52	1.015	0,23	58	0,011	202	0,03
Genel Toplam	Erkek	199.133	50,40	225.260	50,40	247.386	49,98	324.758	50,51
	Kadın	195.974	49,60	221.750	49,60	247.554	50,02	318.170	49,49
	Toplam	395.107	100	447.010	100	494.940	100	642.928	100

Bu tabloyu incelediğimizde Malatya'daki mesleki yapı ve bu yapıda ön plana çıkanları şöyle sıralayabiliriz;

- En önemli özellik, tüm meslek gruplarında erkeklerin oranının daha fazla değiştiğidir.

²⁴⁸ 1980 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1983, s.64-68

²⁴⁹ 1985 Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yy, Ankara, 1988, s.92-96

²⁵⁰ 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1994, s.130-134

²⁵¹ 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.186-190

- Birinci gruba giren mesleklerde, 1980–2000 döneminde toplamda 11.333 kişiden (%2,82), 32.578 kişiye (%5,07) yükselerek değişim yaşanmıştır.
- İkinci gruba giren mesleklerde, aynı dönemde, toplamda 524 kişiden (%0,13), 2.022 kişiye (%0,31) artarak bir değişim yaşanmıştır.
- Üçüncü grupta ise, toplamda 5.685 kişiden (%1,44), 14.939 kişiye (%2,33) yükselerek bir değişim meydana gelmiştir.
- Dördüncü grupta, toplamda 6830 kişiden (%1,73), 13.874 kişiye (%2,33) yükselerek bir değişim yaşanmıştır.
- Beşinci grupta, toplamda 8.312 kişiden (%2,10), 17.619 kişiye (%2,74) yükselerek değişim olmuştur.
- Altıncı grupta, toplamda 172.222 kişiden (%43,60), 223.414 kişiye çıkmasına rağmen, (%34,76) oranına gerileyerek önemli değişim olmuştur. Bu sonuç bize Malatya'nın bir miktar olsun tarım toplumu karakterinden uzaklaştığını göstermektedir.
- Yedinci grupta, toplamda 40.025 kişiden (%10,13), 84.743 kişiye (%13,18) yükselerek değişim olmuştur. Bu sonuçta bizlere Malatya'nın tarım toplumundan sanayi-hizmet toplumuna doğru ilerlediğini göstermektedir.
- Sekizinci grupta, toplamda 148.303 kişiden (%37,53), 253.537 kişiye (%39,45) yükselerek değişim olmuştur. Bu sonuç ise, bizlere Türkiye'de olduğu gibi Malatya'da da hala bir mesleğe sahip olmayanların sayısının ve oranının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye'de dolayısıyla Malatya'da da işsizlik değil, mesleksizlik önemli bir problem olarak karşımıza çıkarmaktadır.

3. SOSYAL TABAKALAŞMA VE MESLEK

Toplumu anlamada sosyal tabakalaşma önemli bir konu olarak görülmektedir. Bu manada sosyal tabakalaşma, insanların hayatlarındaki daha iyi fırsatları ve hayattaki beklentilerini ne gibi şekillendireceklerine yardım etmektedir.

Sosyolojide tabakalaşma terimi genellikle yapılaşmış toplumsal eşitsizlik araştırmaları yani insan grupları arasında toplumsal süreçlerle ilişkilerin maksat dışı sonuçlarından kaynaklanan sistematik eşitsizlikleri inceleyen araştırmalar için kullanılmaktadır. Toplumsal tabakalaşma toplumsal istikrar ve değişim süreçlerini anlama çabasıyla tüm toplumları karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceleyen makro sosyolojinin kalbini oluşturan bir alandır. En genel düzeyde toplumsal tabakalaşma, farklı biçimlerde toplumsal entegrasyonu anlamamanın anahtar ögesi olarak sınıf ve statü grubu oluşumu sorunları ve bu sorunların toplumsal düzen açısından doğurduğu sonuçlarla ilgilidir.²⁵²

İnsanlık tarihi boyunca her toplumda toplumsal farklılaşma ve statülerin katmanlaşmasına bağlı olarak hiyerarşik bir düzen oluşmuştur. Günümüzde sınıf ya da tabakalaşma kuramı olarak bilinenlerin çoğu Marx, Engels, Weber ve Pareto okulunun yazılarından ibaret olduğunu söylemek abartma olmadığı bilinmelidir. Bu durum diğer klasik kuramcılarının (S.Simon, Tosqueville, Simmel, Durkheim) ortaya koyduklarını görmezden gelmek anlamını taşımamalıdır.²⁵³

İnsanlar, tabii ve biyolojik olduğuna kadar sosyal bakımdan da birbirinden ayrılırlar. Sosyal farklılaşma artıkça cemiyetler kompleks, heterojen hale gelirler. Sosyal farklılaşma sosyal tabakalaşmanın önkoşulu olarak görülmektedir. İnsanların sosyal farklılaşması ile bir takım sosyal basamaklar, merdivenler meydana gelir. Klanlar dışında farklılaşmamış cemiyet bulmak mümkün değildir. Hatta onlarda bile yaşa, cinsiyete ve kabiliyete dayanan itibar mevkilerine rastlıyoruz.²⁵⁴ Birçok sosyolog tabakalaşmanın toplum açısından işlevsel ve zorunlu olduğunu ileri sürerek hayvanlar ve bitkiler arasında da bir tabakalaşmanın varlığından söz ederler. Örneğin; Sorokin, bitki topluluklarında sömürme ve sömürülme, egemen olma ve

²⁵² Marshall, Gordon; a.g.e, s.711

²⁵³ Parkin, Frank; "Toplumsal Tabakalaşma", **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, T.Bottomore-R.Nisbet, (Çev: Fatmagül Berktaş), (Yay. Haz: Mete Tuncay-Aydın Uğur), Ayraç yy, Ankara, 1997, s.595

²⁵⁴ Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.87

bağımlı kalma, havadan, sudan, güneşten, topraktan yararlanma bakımlarından bir tabakalaşmanın ve eşitsizliğin bulunduğunu belirtmektedir.²⁵⁵

Bir kişinin, sosyal tabakalaşmanın hangi katmanında yer aldığını söylemek çoğu kez son derece güçtür. Çünkü kişinin doğumu nedeniyle sahip olduğu statü, eğitim düzeyi, mesleği, geliri, sahip olduğu servet, toplumsal ilişkileri, kişisel nitelikleri v.b. ölçütler açısından bir kişinin sosyal tabakalaşmada farklı yerlerde bulunması mümkündür. Bununla birlikte meslek, sosyal tabakaları ve toplumdaki bireylerin ve zümrelerin sosyal tabakasını belirlemede en elverişli ve en yeterli ölçüttür. Özellikle günümüzün önemli ölçüde farklılaşıp karmaşıklaşmış bulunan toplumları için bu durum daha da geçerlidir. Bundan dolayı günümüz sosyolojisinde sosyal tabaka araştırmalarının çoğunda en başta gelen kriter olarak meslek kullanılmaktadır.²⁵⁶

3.1. Sosyal Tabakalaşma

İnsanlar arasındaki farklılıkların ve eşitsizliklerin yarattığı ilişkileri tanımlamak sosyolojide her zaman yeni olguların ve teorilerin gelişimine imkân tanımıştır. Bu olgulardan biri de sosyal tabakalaşmadır. Bu kavram, ayrışma ve eşitsizlikler temelinde gelişen etkileşim süreçlerinin üretim, tüketim ve paylaşım ilişkilerinden kaynaklanan yapısal bir derecelendirmeye tabi tutulmasını ifade eder. Yani sosyal tabakalaşma, bireylerin ve grupların belirli nitelikler çerçevesinde aşağı ve yukarı statülere, rollere ve sınıflara ait olarak anlaşılmaları ve sıralanmalarıdır.²⁵⁷ Tabakalaşma terimi 1940'lerden beri sosyolojide kullanılmaya başlanmıştır.²⁵⁸

Tabaka/tabakalaşma, kişi ve grupların kurumlaşmış biçimde belirli kategoriler halinde bölümlenmesi ve toplumsal süreçler sonucu ortaya çıkan sistematik eşitsizlikleri anlatır. Toplumsal tabakalaşma, toplumsal eşitsizliğin sonucu ve nedenidir. Eşitlikçi toplumlarda iş bölümü yaş, cinsiyet ve kişisel yeteneklere

²⁵⁵ Kızılçelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.382

²⁵⁶ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.179

²⁵⁷ Gül, S.Songül-Karaman, Fatih; "Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk", **Sosyoloji Giriş** (Ed: Muammer Tuna), Detay yy, Ankara, 2011, s.368

²⁵⁸ Dönmezer, Sulhi; **Sosyoloji**, Savaş yy (9.Baskı), Ankara, 1984, s.303

dayalı iken eşitsiz toplumlarda eşitsizlik kişisel özelliklerden bağımsız biçimde statü hiyerarşisiyle belirlenir.²⁵⁹

Tabaka, bir topluluğun çeşitli rol ve statülerinin belli bireyler tarafından paylaşılmasıyla ayrıldığı gruplara tabaka denir. Tabaka, benzer veya ayrı rol ve statüleri paylaşan bireylerin oluşturduğu hiyerarşik gruplar şeklinde nitelenebilir.²⁶⁰

Tabakalaşma, bir toplumda değerli olarak kabul edilen şeye göre bireylerin eşitsiz dağılımını sağlayan, onların sıralanması için kullanılan bir sosyolojik terimdir.²⁶¹

Tabakalaşma, toplumda yaşayan birey ya da gruplar arasındaki farklılıkların hiyerarşik olarak sıralanmasıdır. Hiyerarşi, bir bütünlüğü oluşturan parçalar ya da bir sistemin elemanları arasındaki sıra düzeni ve bir düzenekte yer alan varlıkların önemlerine göre sıralanmalarıdır.²⁶² Sosyal tabakalaşma ise, toplumsal olarak tanımlanmış belirli statü veya rollerin bireylerin söz konusu statü veya rolleri elde etmek için sahip oldukları imkânların eşit olmaması sonucu farklılaşmasıdır.²⁶³

Farklılaşma, esas olarak aynı yapı tarafından yerine getirilen fonksiyonların zamanla çoğalmaları ve uzmanlaşmaları sonunda birbirinden ayrılarak kendilerini yerine getirecek yeni yapılar ortaya koymaları demektir. Farklılaşma da kurumlar boyutça ve fonksiyonlar bakımından geliştikçe, söz konusu fonksiyonları yerine getirmek üzere ayrı ve uzmanlaşmış yeni alt sistemler oluşmaktadır. Spencer ve Durkheim tarafından türetilip, Parsons tarafından geliştirilmiş olan kavram, günümüzde sosyal değişimin analizindeki temel kavramlardan biri haline gelmiştir.

Bu görüşün temelinde H. Spencer'ın görüşlerinin etkisini görmekteyiz. Ona göre, toplum yaşayan bir biyolojik organizma gibi sürekli büyüme içindedir. Yaşayan vücutlar gibi toplum büyüdükçe kendisini meydana getiren parçalar farklılaşır ve böylece toplumların yapıları da büyür. Birbirine benzeyen parçalar, farklı nitelikte olan etkinliklere sahip olurlar. Bu etkinlikler sadece birbirinden olmakla kalmaz. Birinin varlığı ötekini mümkün kılar. Sonunda beraber ve bir biri

²⁵⁹ Emiroğlu, Kudret- Aydın, Suavi; **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat yy, Ankara, 2003, s.771

²⁶⁰ Kızılçelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.406

²⁶¹ Coser, A. Lewis v.d.; **Introduction to Sociology**, Harcourt Brace Jovanovich Inc, New York, 1983, s.157

²⁶² Demir, Ömer- Acar, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç yy (2.Baskı), İst, 1993, s.163

²⁶³ Demir, Ömer- Acar, Mustafa; a.g.e, s.343

için yaşayan bu parçalar aynen bireysel organizmalardaki genel ilkeye uygun olarak bir bütün meydana getirirler.

Durkheim'e göre de, toplumların hacmi ve karmaşıklığı arttıkça rekabet, nüfusun fiziksel sosyal yorgunluğuna oranla sürekli artar. Bu bağlamda farklılaşma insanları birbirinden ayırmakla veya farklı kılmakla beraber, aynı zamanda onları birbirlerinin rakibi olmadan bütünleştirir.²⁶⁴

Sosyal farklılaşma olgusu, yalnızca tabakalaşma olgusuna indirgenemez. Sosyal farklılaşmanın çeşitli grupsal görünüşleri topluluklar veya çıkar grupları olarak belirginleşmesi de dikkate alınmalıdır. Nitekim toplumsal farklılaşmanın en genel ve önemli görünümü tabakalaşma olgusu ve olguya bağlı olarak toplumsal sınıflar ve mobilité yani sosyal hareketliliklerdir.

Her toplumda kişiler arasında çeşitli eşitsizliklerin var olduğu gerçeği yadsınamaz.²⁶⁵ Sosyal eşitsizlik, fert ve sosyal grupların toplum hayatında iradeleri dışında gerekli çabayı göstermelerine rağmen çeşitli hak ve menfaatleri aynı ölçüde elde edememeleridir. Sosyal eşitsizlik doğuştan ortaya çıkan biyolojik farklılıklarla karıştırılmamalıdır. Sosyal eşitsizlik, fertlerin sosyal ve ekonomik haklardan eşit faydalanamamalarıdır. Kazanılan statüyü eğitim yoluyla elde eden fertlerin mesleki hayatta aynı başarıya sahip olmamaları ve sosyal hareketliliğe uğrayamamalarıdır.²⁶⁶ Her toplumda belirli toplumsal roller ve bu farklı rollerle ilişkilendirilen farklı gelir, saygınlık, yetki v.b. ödüller vardır. Bazı roller yönetilmeyi bazıları da yönetmeyi gerektirir. Bireyler arasında gelir farklılıkları da bulunabilir. Her toplumda yerine getirilen farklı işlevler karşılığında farklı ücret uygulamaları mevcut olabilir. Yine her toplumda bazı işler ve roller diğerlerinden daha fazla saygınlık içerebilir. Bu ve benzeri eşitsizlikleri çok farklı biçimlerde yorumlamak mümkündür. Örneğin, gelir arasındaki eşitsizlik, belirli bir hak ve adalet anlayışı ölçütüne dayanarak, yönetici v.b. düz işçilerden daha fazla ücret almalarının doğal olacağı savunulabilir. Çünkü o kişilerin daha uzun bir eğitim gördüklerini, görev ve sorumluluklarının daha ağır olduğu aşîkârdır.²⁶⁷

²⁶⁴ Kızılçelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.158

²⁶⁵ Tolan, Barlas; **Sosyoloji**, Adım yy, Ankara, 1993, s.257

²⁶⁶ Erkal, E. Mustafa v.d; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der yy, İst, 1997, s.248

²⁶⁷ Tolan, Barlas; a.g.e, s.258

Sosyal tabakalaşma, otorite, prestij, statü ve güce göre nüfusun farklılaşması ve hiyerarşik olarak sıralanmasıdır. Sosyal tabakalaşma konusunda sosyal bilimciler, sübjektif ve objektif değerlendirmeler yapmaktadırlar. Sübjektif yaklaşım tarzı, bizzat ferdin kendisini hangi tabaka ve sınıfa sokabildiğidir. Başkalarının kendisi hakkındaki görüşleri ikinci plandadır. Objektif yaklaşım ise, ferdin dışında, dıştan gözleyerek bir hükme varmaktır.

Sürekli bir arada yaşamaya ihtiyaç duyan farklı teşkilatlanma şekillerine sahip bütün topluluklarda farklı kriterlere göre tabakalaşma ortaya çıkmaktadır. Bu manada tabakalaşmamış bir toplum efsaneden başak bir şey değildir. İlkel toplumlarda, cinsiyet ve yaş grupları, kabile önderleri ve nüfuz durumuna göre bir sıralanma söz konusudur.

Max Weber, tabakalaşmada üç temel kriteri ele almaktadır. Bunlar, ekonomik kıymetlere ve fırsatlara sahiplik, politik güç ve prestij durumudur. Ona göre fert ekonomik, sosyal ve politik daireler içinde yer alır ve zamanla bunlardan birinde diğerlerine göre daha yukarılarda veya aşağılarda bulunabilir.

Sosyologlar, tabakalaşmayı iki ana göstergeye göre ele almaktadırlar. Bunlar, kast tabakalaşması ve statü tabakalaşmasıdır. Statü tabakalaşması, doğumdan sonra eğitim, öğretim ve sosyalleşme sürecinden alınacak paya göre şekillenmektedir.²⁶⁸ Atfedilmiş statülerde insanlar, karakterlerine (deri rengi, kraliyet doğumu, cinsiyet) bağlı olarak düşük ya da yüksek pozisyonlara yerleştirilirler. Kazanılmış statülerde ise insanlar, çeşitli rolleri yerine getirebilme yeteneklerini ne derecede iyi sergilediklerine bağlı olarak düşük ya da yüksek statülere yerleşirler.

Bütün toplumlar statüleri çeşitli standartlara bağlı olarak dağıtırlar. Genelde endüstriyel toplumlardan önceki toplumlar büyük olasılıkla atfedilmiş statüyü kullanıyorlardı. Modern toplumlar ise kazanılmış statüyü kullanıyorlar.²⁶⁹

Tabakalaşma da anahtar terim eşitsizliktir. İnsanların, kabiliyet, ihtisas ve liyakatlerine göre değil de sübjektif şartlara göre muameleye tabi tutulmaları sosyal eşitsizliklerin doğuşuna sebep olmaktadır.²⁷⁰ Bazıları daha fazlasına sahip ise o zaman diğerleri (toplumu diğer fertleri) daha azına sahiptir. Tabakalaşma çalışması

²⁶⁸ Erkal, E. Mustafa v.d; a.g.e, s.262

²⁶⁹ Spencer, M- Inkeles, A; **Foundations of Modern Sociology**, Prentice-Hall, (Third Edition), New Jersey, 1982, s.215

²⁷⁰ Erkal, E. Mustafa v.d; a.g.e, s.248

bu nedenle eşitsizlik çalışmasıdır.²⁷¹ Rousseau, insanlar arasında iki tür eşitsizlikten bahsetmektedir. Birincisi, tabiatın tesis ettiği tabii veya fiziki eşitsizliktir (yaş, sağlık, beden gücü, zihin kaliteleri). İkincisi, ahlâki veya siyasi eşitsizliktir. Bu eşitsizliği insanlar kendi aralarında bir sözleşmeye girerek kendi istekleri ile ortaya koyarlar.²⁷²

Marx için eşitsizlik, doğadan koparılan bir yaşam için insanların kendilerini organize etmelerinden kaynaklanır. Yeterince yiyecek, giysi ve barınağın elde edilişi tarihin başlangıcı döneminde insan ırkının önde gelen amacıydı ve Marx bu ihtiyaçların kompleks modern toplumlara kadar merkezi önemini sürdürdüğüne inandı. O her çağda üretim güçlerinin insan emeğinin verimin artıran teknoloji ve makineler olduğunu buldu. Üretim ilişkileri bu emeğin ürünlerinin dağılımı vasıtasıyla meydana gelen sosyal sıralanmalardır.²⁷³

Eşitsizliklere bütün toplumlarda rastlanılmaktadır. Eşitsizlikleri tasvir etmek için sosyologlar, sosyal tabakalaşmadan söz ederler. Tabakalaşma, farklı insan gruplaşmaları arasındaki yapılaşmış eşitsizlikler olarak tanımlanabilir. Toplamlar, daha çok tercih edilen en üstte daha az ayrıcalıklı olanında en altta yakın olduğu bir hiyerarşi içinde tabakalardan oluşmuş diye düşünülebilir.²⁷⁴ Sosyal farklılaşmaya ve tabakalaşmaya etki eden en önemli faktör sanayileşmedir. Sanayileşme sadece üretim tarzında ve çalışma ilişkileri sisteminde değişikliğe yol açmamış, paylaşım sisteminin değişmesine, teknolojinin gittikçe artan oranda üretime tatbiki iş bölümüne ve mesleki uzmanlaşmaya sebep olarak yeni mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁷⁵

Sosyal sınıf ve sosyal katman (tabakalaşma) kavramlarını eş anlamda kullanan yazarlar, toplumlarda tabakalaşmanın doğuşu konusunda bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerde biyolojist yaklaşımın izleri görülmektedir. Tabakalaşmanın doğuşundan söz ederken önce hayvan topluluklarına dikkatimizi çekmektedirler. Bu anlamda yalnız insanlar arasında değil hayvanlar arasında da tabakalaşma bulunduğunu söylemekle, hayvanlar arasında önderlik, egemen olma,

²⁷¹ Coser, A. Lewis v.d.; **Introduction To Sociology**, Harcourt Brace Jovanovich Inc, New York, 1983, s.157

²⁷² Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.87

²⁷³ Coser, A. Lewis v.d.; a.g.e, s.158-159

²⁷⁴ Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.256

²⁷⁵ Korkmaz, Abdullah; **Değişme ve Farklılaşma**, Doğu Kütüphanesi yy, İst, 2006, s.16

bağımlı olma v.b. gibi durumlar bulunduğu böylece insanlar doğuştan diğer bir ifadeyle biyolojik yapıları gereği başkalarına üstün oluşlarının bulunduğu, bireyler arasındaki zekâ, yetenek, güç v.b. farklarının toplumsal sınıflaşmaya yol açan bir etken olabileceğini dolaylı yoldan açıklamış bulunuyorlardı.²⁷⁶

Weber tabakalaşma konusundaki görüşlerin de ekonomik temeli değil üst yapının etkisinin yani siyasi erkin belirleyici gücünü vurgular. Marx'ın yaptığı analizin etkisinde kalsa da kendi yaşadığı deneyimleri daha iyi yansıtması bakımından farklıdır. Weber'le Marx arasında iki temel fark vardır. Birincisi, Weber'de sosyal sınıfların çoğunlukla ekonomik temeller üzerinde belirlendiğini kabul etmekle beraber ekonomik faktörlerin sadece üretim araçlarına uzaklık üzerinden değil vasıflılık derecesi, kişilerin arasındaki bilgi beceri farklılaşması gibi çok çeşitli faktörlere göre de belirlendiğini söylemektedir. İkincisi, Weber, sosyal sınıfları tabakalaşmanın sadece bir boyutu olarak görür. Bu nedenle Weber'in toplumsal tabakalaşma kuramı üç boyut üzerinden tanımlanmaktadır. Bunlar; sosyal sınıf, statü ve politik partidir.²⁷⁷

Sosyal tabakalaşma, toplumda belirli bir hiyerarşi içinde insanların sıralanmasını ifade eder. Tabakalaşma, ödüllere ve fırsatlara eşit bir biçimde ulaşamayan mesleklere (ya da tabakalara) göre toplumun bölünmesidir.²⁷⁸ Sosyal tabakalaşma, bir toplum üyelerinin ırk, zenginlik, meslek, statü, prestij, eğitim düzeyi gibi ölçütlere göre eşitsiz bir şekilde derecelendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu tanımlamaya göre sosyal tabakalaşmada temel kavram eşitsizliktir.²⁷⁹

Tabakalaşmanın varlık nedenini açıklamak için öne sürülen ve tabakalaşmayı fonksiyonuna bağlayan teoriler şu hususa dayanmaktadır. Topluma dahil olan kişilere verilebilecek varlıklar, ödünler, üretilen araçlar, bu konudaki istemlerden çok daha az olduğundan, bunların dağıtılması ve dağıtımını sağlayacak bir sisteme ihtiyaç vardır ve işte tabakalaşma bu dağıtımı sağlayacaktır.²⁸⁰

Tabakalaşma konusunda en önemli sınıflandırmalardan biri Weber'in sınıflamasıdır. Ona göre toplumsal sınıfları belirleyen ekonomik ilişkilerdir. Mills ise

²⁷⁶ Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem yy (Gen.10.Basım), İst, 1999, s.196

²⁷⁷ Kalaycıoğlu, Sibel; "Toplumsal Tabakalaşma", **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, Ankara, 2002, s.307

²⁷⁸ Bozkurt, Veysel; **Sosyoloji**, Ekin yy (4.Baskı), Bursa, 2009, s.194

²⁷⁹ Kızılçelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.382

²⁸⁰ Dönmezer, Sulhi; a.g.e, s.308

tabakalaşma konusunda meslek, sınıf, saygınlık statüsü ve iktidar olmak üzere dört ölçüt üzerinde durmaktadır. Tumin ise tabakalaşma konusunda farklı ölçütlerden hareket etmektedir. Bu ölçütler;

- Hayatta kendi amaçlarını gerçekleştirebilme imkânı (iktidar ölçütü),
- Sahip olduğu mal ve hizmetler (mülkiyet ölçütü),
- Toplumsal statüsü ya da değeri (saygınlık ölçütü),
- Zevk kaynakları (psişik doyum ölçütü)'ndan meydana gelmektedir.²⁸¹

Bu ölçütler açısından kaynaklanan temel güçlük, bu ölçütlerin her zaman çakışmaması problemidir. Yani servet açısından iyi olan bir kimse, mesleki açıdan alt basamaklarda olan bir meslek sahibi olabilir. Ya da iyi bir eğitim ve saygın bir mesleği olan bir birey çok düşük bir gelir düzeyine sahip olabilir.

Macionis'in²⁸² belirlediği şekliyle tabakalaşmanın dört temel ilkesi vardır. Bunlar;

1-Sosyal tabakalaşma, bireysel farklılıkların basit bir yansıması değil, toplumun bir özelliğidir.

2-Sosyal tabakalaşma, kuşaklar arasında devam eder.

3-Sosyal tabakalaşma, evrenseldir, ancak değişebilir.

4-Sosyal tabakalaşma sadece eşitsizlikleri değil, inançları da ihtiva eder.

Geleneksel toplumlar olsun günümüz çağdaş teknolojik toplumları olsun, toplumlar tarihsel gelişim süreci içinde ele alındığında tüm toplum hayatında insanlar arasında değişik düzeylerde ve değişik derecelerde eşitsizlikler olduğu görülür. Bu toplumsal eşitsizlikler üç temel düzeyde belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.²⁸³

Bunlar;

- Ekonomik düzeyde: Malların eşit olmayan dağılımı
- Siyasal düzeyde: İktidarın eşit olmayan dağılımı
- Toplumsal düzeyde: Toplumsal statülerin eşit olmayan dağılımı şeklindedir.

Parsons'a göre de, her toplumda ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik açıdan işlevlere dayalı bir farklılaşma vardır. Toplumsal farklılaşma ve buna bağlı

²⁸¹ Armağan, İbrahim- Armağan, Sibel; **Toplumbilim**, Barış yy, İzmir, 1988, s.180

²⁸² Macionis, J.J; Sosyoloji, (Zikr: Veysel Bozkurt, **Sosyoloji**, Ekin yy (4.Baskı), Bursa, 2009, s.194–195)

²⁸³ Armağan, İbrahim- Armağan, Sibel; a.g.e, s.145

olarak ortaya çıkan katmanlaşma her toplumun iş bölümüne göre zorunlu bir düzenlemeye başvurması olgusunda yatar. Her toplumda bulunan dinsel, hukuksal, teknik, bilimsel, siyasal, kültürel gibi değerler arasından biri toplumca temel değerler sayılmakta ve diğer değerler buna göre hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutulmaktadır.²⁸⁴

Eski Türk topluluklarında tabakalaşma öğelerine baktığımızda, tepede bir han ya da aşiret başkanının, onun altında beyler son olarak da alt sınıflar ya da halkın yer aldığı basit bir tabakalaşma düzeni görülmektedir.

Soylu sınıftan olmanın iki belirleyici ölçütü vardır. Akrabalık ve başarıdır. Dolayısıyla yöneticilik becerisi ya da orduda yiğitlik ve önderlik niteliği gösterecek olursa toplumda en yüksek mevkiye yükselebilirdi. Böylece vezir ya da komutan olabilir her iki durumda da soylular arasına katılabilirdi.

Türk aşiretleri yarı göçebe oldukları ve tarihsel çağlarda yarı yerleşik özellikler gösterdikleri bilinmekle birlikte Batı'daki sosyal tabakalaşma sisteminin temeli olan ileri derecede farklılaşmış meslek yapılarına sahip olmamışlardı. Türklerin kitleler halinde İslâmlaşması yani Abbasiler düzeni ve ona eşlik eden metropol ekonomisi de önemli bir mesleki farklılaşmaya yol açmamıştır. Çünkü dondurulmuş mesleki farklılaşma aşaması erken İslâm uygarlığının özelliklerindendi.²⁸⁵

Toplumsal tabakalaşmayla ilgili araştırmalar üç hedefi gözetir. Birincisi, sınıf ya da statü sistemlerinin toplumsal eylem tarzlarının kurucusu olacak şekilde toplum düzeyinde ne ölçüde egemen bir yer tuttuğunu saptamaktır. İkincisi, sınıf ve statü yapılarını, sınıf ya da statü oluşumunun belirleyicilerini analiz etmektir. Üçüncüsü, bir toplumsal tabakalaşma araştırması koşullar, fırsatlar ve sonuçlarda gözlenen eşitsizlikler ile grupların sınıf ya da statü sınırlarını nasıl muhafaza ettiklerini belgelemeyi hedefler.²⁸⁶

Toplumsal tabakalaşma kuramları klasik dönem düşünürleri olan Max Weber ve Karl Marx tarafından ele alınmış ve bugün kullanılan birçok kavramın

²⁸⁴ Armağan, İbrahim- Armağan, Sibel; a.g.e, s.163

²⁸⁵ Mardin, Şerif; Türkiye'de Toplum ve Siyaset, **Makaleler 1**(Der: Mümtazer Türköne- Tuncay Önder), İletişim yy (3.Baskı), İst, 1992, s.80–84

²⁸⁶ Marshall, Gordon; a.g.e, s.711

belirleyicisi olmuşlardır. Tabakalaşma kuramlarına bir katkıda Parsons ve Merton'la başlayan işlevselci okuldan gelmiştir.²⁸⁷

Sosyolojide işlevselci okulun üzerinde durduğu iki ana prensip vardır.

1-Sosyal olguların oluş nedeni toplum için bazı olumlu katkılarının olmasıdır.

2-Toplumların sağlıklı yaşayabilmesi ve devamı önemli ise bazı asgari koşulların yerine getirilmesi gereklidir. Bunlar toplum için işlevsel önceliklerdir. Bu anlamda işlevselcilere göre, toplumsal tabakalaşma da toplum için olumlu bir katkısı olan ve geçmişten bugüne kadar süren toplumların özelliğinden birisidir.²⁸⁸

K. Davis ve W. Moore'un işlevsel tabakalaşma kuramının ana çerçevesini çizdikleri çalışmalarında, eşitsiz toplumsal ve ekonomik mükâfatların toplumların yetenekli bireylerini önemli toplumsal rollerin doğru biçimde yerine getirilmesini garanti edecek bir eğitim almaya motive etmelerini sağlayan ve bilinçsizce geliştirilmiş bir aracı olduğunu iddia etmişti. Bu şekilde en önemli işlevler en yetenekli kişiler tarafından yerine getirilmiş olacak en büyük ödüllerde en fazla eğitimi gerektiren ve toplumsal sistemin korunması açısından en büyük önem taşıyan pozisyonlardaki kişilere gidecekti.²⁸⁹

K. Davis ve W. Moore'un geliştirdikleri işlevselci kuramda, tabakalaşmanın toplum için olumlu olduğu fikrinden yola çıkarak tabakalaşmanın nasıl ortaya çıktığı ve sonuçlar üzerinde bir analiz yapmaktadırlar.

- Toplumdaki bazı konumlar işlevsel olarak diğerlerinden daha önemlidir. Önemi yüksek olan konumlar ya toplumun devamı için büyük önem taşımaktadırlar ya da gereksinim duydukları bilgi ve beceri vasıflılık düzeyi yüksektir.
- Toplumda her birey bu konumların gereğini yapacak yeteneğe sahip değildir.
- Azınlıkta olan bazı kişiler ancak bu yeteneklere sahiptir. Bunların bu yeteneklerinin eğitilmesi gerekir.
- Eğitim işi kişi için uzun süreli ve masraflıdır.

²⁸⁷ Kalaycıoğlu, Sibel; “ Toplumsal Tabakalaşma”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, Ankara, 2002, s.304

²⁸⁸ Kalaycıoğlu, Sibel; a.g.e, s.309

²⁸⁹ Marshall, Gordon; a.g.e, s.366

- Yetenekli kişiler bu uzun ve masraflı eğitime ve fedakârlığa ancak bu konumlara daha yüksek ödüller verilirse hevesli olurlar.
- Bu nedenle toplumlarda her konumun ihtiyacına göre ve gerekli fedakârlık ölçüsünde olacağı için eşit olmayacak olan bir ödüllendirme sistemi olmak zorundadır.²⁹⁰

Tabakalaşmanın yeni tartışmalarında tüketim üzerinden analizler yapılmaktadır. 1980 sonrasında sosyal bilimlerde uzunca bir süre ihmal edilen tüketime olan ilginin artması, değişen hayat standartları, teknoloji ve sanayide ortaya çıkan yenilikler sınıf/tabaka terimlerinin ve tabakalaşma kavramının yeniden ele alınması tartışmalarını ortaya çıkarmıştır.

P. Bourdieu, günümüzde toplumsal sınıfların belirlenmesinde hayat tarzı, tüketim, hobiler, boş zaman alışkanlıkları gibi farklı zevklere hitap edebilen konuların çalışılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu amaçla, kişinin elindeki imkânları, sosyal ilişki ağları, erişebildiği eğitim, bilgi imkânları ve kişiyi etkileyen değerler ve normlar gibi dört yeni değişkenin eski sınıf analizlerindeki meslek, gelir, eğitim değişkenlerinin yerini alması gerektiğini savunmaktadır.

C.Wright Mills'e göre, bir toplumsal tabaka, belirli bir toplumsal değere sahip oldukları varsayılan nesne ve deneyimlerden yararlanma şansları benzer bireylerden oluşur. Tabakanın oluşumunda dört etkenin göz önünde bulundurulması gerekir. Bu dört tabakalaşma boyutu, aynı zamanda bireyleri, toplumsal bir değer taşıyan nesneleri elde etme şanslarına göre sınıflandırma biçimleridir. Ona göre bu dört boyut, meslek, sınıf, prestij statüsü, siyasal güçtür.²⁹¹

Sosyologlar, toplumlarda tabakalaşmanın ya da sınıflaşmanın bir takım işlevleri bulunduğunu belirterek bu işlevleri şöyle açıklamaktadırlar.

- İnsanları, toplum içinde kendilerine gösterilmesi gereken ve onlardan beklenmesi gereken davranışlara göre kategorilere ayırmak gerekir.
- Her kategori ne kadar kolaylıkla tanınırsa kendinden beklenen görevleri de o kadar kolaylıkla yerine getirir.
- Toplumsal hayatın örgütlenilebilmesi ve eşgüdümlenebilmesi için insanların kategorilere ayırt edilmesi zorunlu olduğu gibi bütün temel

²⁹⁰ Kalaycıoğlu, Sibel; a.g.e, s.310

²⁹¹ Tolan, Barlas; **Sosyoloji**, Adım yy, Ankara, 1993, s.89

mevkilerin doldurulmasını ve her birinin gerektirdiği görevlerin yapılmasını güvence altına almak için bu kategorilerinde farklı saygınlık basamaklarına konulması zorunludur.

- Toplumsal sınıflaşma bir yandan toplum hayatının yapılması gerektirdiği ancak değişik önemde olan işlerin yapılması bakımından zorunlu olmaktadır. Bununla birlikte, sınıflaşma olmasa kimse çöpçülük yapmak istemeyecektir gibi bir düşünce oluşabilir.
- Her saygınlık basamağındaki bireylerin kendilerinden ne beklendiğini ve ne beklenmediğini bilip öğrenmeleri bakımından da tabakalaşma ya da sınıflaşma gereklidir.
- Bir insanın toplum içindeki yeri bakımından kendisinden ne beklendiğini ve ne beklenmediğini bilmesi ona bir güvenlik duygusu kazandırır. Tabakalaşmanın böyle bir işlevi de vardır.
- Tabakalaşmanın genellikle yeteneklerin temel mevkilere gelmesini sağlayan bir yol olduğunu da söylemektedirler.²⁹²

3.2. Sosyal Tabakalaşma Tipleri

Sosyal tabakalaşma sosyolojinin ana konularından biridir. Tüm toplumlarda ekonomik olarak gelişmiş olmasından veya hangi siyasi sistemin var olduğundan bağımsız sosyal tabakalaşma vardır. Bugün toplumsal tabakalaşmayı neden bir sosyal olgu ve problem olarak algıladığımız ve incelediğimiz konusu da önemlidir.

Sosyal tabakalaşma kavramını ilk olarak Fransız devrimi ile başlangıç olarak görebiliriz. Fransız devrimi Avrupa’da feodalitenin bitiş ile yeni bir dünya düzenin kurulması anlamına gelmektedir. Bu yenedünyada artık kilisenin ve dinin otoritesinin değil insanlığın kendi aklını kullanarak kendi kaderi üzerinde söz sahibi olması gerektiği fikri egemen olmuştur. Bu düşünce toplumdaki farklılıkları özellikle eşitsizlikleri de sorgulamak fikrinin gelişmesine yol açmıştır.

Toplumda yaşayan bireyler arasında fiziksel, biyolojik ve psikolojik özelliklerden başlayarak her türlü farklılaşma olabilir. Bu tür doğal olan farklılıkları

²⁹² Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem yy (Gen.10.Basım), İst, 1999, s.202–203

sosyolojide sosyal farklılaşma kavramı ile ifade ediliyor.²⁹³ Belirli bir toplumda hangi değer kategorisine diğerlerinden daha fazla önem ve değer verildiği biliniyorsa o toplumdaki tabakalaşma sistemi üzerinde bir fikir yürütmek mümkündür. Örneğin, ilkel toplumlar daha çok kültürel değer modellerini korumaya dönük değerlere önem verirken, sanayi toplumları, genellikle verimi ve etkinliği yani teknik ve bilimsel değerleri vurgular.²⁹⁴

3.2.1. Kast

Kast teriminin kendisi Hintçe bir terim değildir. Portekizce’de “ırk” ya da “saf soy” anlamına gelen “casta” sözcüğünden gelmektedir. Hintliler kast sistemini anlatmak için tek terim değil, sistemin farklı yönlerini göndermede bulunan en önemli ikisini “varna” ve “jati” gibi değişik sözcükleri kullanmaktadırlar. Varna, her birisi toplumsal onur bakımından farklılaşan dört kategoriden oluşur. Jatiler, kast sıralarının örgütlendiği toplumsal olarak tanımlanmış gruplardır.²⁹⁵

Kast sistemi aşırı derecede karmaşıktır ve bölgeden bölgeye de yapısı değişir. Farklılıklar öylesine büyüktür ki gerçekte tek bir sistem oluşturmak yerine değişik inanç ve uygulamalar çeşitliliğinin gevşek bir biçimde birbirine bağlanmış olduğu bir bütün oluştururlar.²⁹⁶

Hinduların hayatlarını düzenleyen kast sisteminin temelinde;

Brahmanlar (rahipler),

Kshatriya (askeri ve yönetici sınıf),

Vaişyalar (üretici ve tüccar sınıf),

Şudralar (emekçiler),

Dokunulmazlar (Tanrının çocukları)’ı kapsayan beşli Varna ayrımı yatar.

Her Varna içinde küçük endogam gruplar olan, belirli mesleğe bağlı, bir köyde ya da köyler grubuna yerleşmiş ve başka bir etken olmaması durumunda toplumsal mevkinin doğumla belirlendiği bir sistem içinde mobilite imkânı sağlayan

²⁹³ Kalaycıoğlu, Sibel; a.g.e, s.298

²⁹⁴ Tolan, Barlas; **Sosyoloji**, Adım yy, Ankara, 1993, s.59

²⁹⁵ Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.257–258

²⁹⁶ Giddens, Anthony; a.g.e, s.257–258

bir sürü Jati vardır. Varna sistemi, bir değerler sistemi sağlarken, Jati, bu sistemin örgütlenmesi ve pratiğidir.²⁹⁷

Kapalı tabakalaşma sistemi, toplumu oluşturan tabakalar arasında geçişin olmadığı ve statülerin doğumla birlikte değişmez bir şekilde belirlendiği tabakalaşma sistemine denir. Bu sisteme en uygun örnek kast sistemini gösterebiliriz.²⁹⁸ Cemiyetlerin tabakasız olması mümkün değildir. Neredeyse onların sayısı kadar tabakalaşma tipi vardır. Kast sistemi, Hindistan ve Seylan'da binlerce yıl devam etmiş olduğu anlaşılan son derece katı bir sosyal tabakalaşma şeklidir. Bu sistemde sosyal tabakalar hiç değişmeyen bir üstünlük ve aşağılık sıralamasına göre düzenlenmiş kapalı sosyal zümrelerden ibarettir.

Belli bir kast içinde doğan kişi ömrü boyunca orada kalmak zorundadır. Çocuk, sosyal statüsünü, sosyal mevkisini doğuştan kazanır. Hak ve vazifelerini ebeveynlerinden öğrenir. Ne yaparsa yapsın, şahsi vasıflarıyla ve başarılarıyla durumunu değiştiremez. Ferdi sosyal hareketlilik bulunmadığı için fert ne yükselebilir ne de düşebilir. Kastlarda içten evlenme olduğu için evlenme ile bile kast değiştirmek mümkün değildir.

Tabakalar arasında aşılmaz duvarlar vardır. Tabakalar arasındaki farklılıklar öyle belirgin hale getirilmiş ve özenle müesseseleştirilmiştir. Her yeni doğan çocuk içinde doğmuş olduğu kastın, ebeveynlerinin statüsünü alacaktır. Bu verilmiş bir içtimai mevkidir. Servet biriktirme, şahsi kabiliyet kaderin çemberini kırmaya yetmez.

Bir ferdin kastı, onun hayattaki rolünü, hangi zümreden evleneceğini, yapacağı işi ve günlük hayatını bütün ayrıntılarıyla tespit eder. Kast sistemi dini düzen içinde kök salmıştır. Esaslı bir şekilde Hinduizm'e bağlıdır. Kastlar arasındaki hareketlilik engellenmekte ve mevkiler tespit edilmektedir. Bu sistem, irsi ve endogam meslek zümrelerinin üst üste dizilerek düzenlenmesinden oluşan bir sistemdir.

Teoride bütün Hindular dört ana gruptan birine bağlıdır. Bunlar;

- 1-Kshatriyalar (savaşçılar zümresi),
- 2-Brahmanlar (rahipler zümresi),

²⁹⁷ Marshall, Gordon; a.g.e, s.392

²⁹⁸ Kızılcılık, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.231

3-Vaishyalar (tüccar ve imalatçılar),

4-Sudralar (hizmetçiler ve esirler).

Bu tabakalar içinde birçok kast ve ikinci derecede kastlar vardır. Kast üyelerini köle statüsünde görmek yanlış olur. Kast sistemi, herkesçe kabul edilen normlara göre cemiyetin belli bir gaye yönünde tabakalaşmasını ifade eden fonksiyonel bir sistemdir.²⁹⁹

Weber'e göre kastlarda öncelik ve ağırlık taşıyan temel belirleyici etken saygınlıktır.³⁰⁰

Kast, Hindistan'da yine tarıma dayalı ve feodalite döneminde görülen bir sistemdir. Kast aslında toplumda insanları ırk, etniside gibi aidiyet bağlanma veya toplumdaki unvan ve prestij ölçütlerine göre ayıran ve yine kişinin içine doğduğu bir durum olarak algılanan bir sistemdir.

Hindistan'da aşiret yapısının çok güçlü olması ve hemen hemen her köyün sakinlerinin bir başka kast grubuna ait olmaları üzerine böyle bir sistemde tabakalaşmanın tarihinde yerini almıştır.

Kast grupları, toplumda bir çeşit mesleksel ayrıma da karşılık gelmektedir. Ancak bu mesleksel ayırım, din, ritüeller, toprak sahipliği, gelenekler, sosyal prestij ve şeref, şan, unvan gibi kavramlarla güçlendirilmiş ve ayrımlar meşrulaştırılmıştır.³⁰¹

Hindistan devleti bağımsız olduğu 1947 yılından beri kast ayrımlarını parçalamaya çalışmış, ancak pratikte kast toplumsal yapıda önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.³⁰²

3.2.2. Zümre

Tabakalaşma sisteminin ikinci tipi, sosyal organizasyonu, toprak mülkiyetinin hususi bir şekli etrafında şekillenen feodal toplumlarda meydana gelen zümre tipi tabakalaşmadır. Yani arazinin askeri bir hizmet şartıyla elde edildiği ve erkeğin sosyal pozisyonu ile toprakla ilişkilerine bağlı olduğu sistem. Zümre sistemi birkaç

²⁹⁹ Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982, s.88–89

³⁰⁰ Kızılçelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.231

³⁰¹ Kalaycıoğlu, Sibel; “ Toplumsal Tabakalaşma” **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, (2.Baskı), Ankara, 2003, s.247–248

³⁰² Marshall, Gordon; a.g.e, s.392

sosyal tabakanın hiyerarşisinden meydana gelir. En üstte kraliyet ailesi ve toprak sahipleri yer alır, aşağıda tüccarlar ve zanaatkârlar, en altta hür köylüler ve hür olmayan serfler yer alır.

Her bir zümrenin hakları ve sorumlulukları açıkça izah edilmiştir ve sosyal pozisyon genellikle kalıtımsaldır. Fertler belirli şartlar altında zümrelerini değiştirebilirler. Farklı zümrelerin fertleri arasında evlilikler nadirdir fakat kast sistemindeki gibi tamamıyla yasaklanmış değildir. Zümre sisteminde yukarı doğru hareketlilik ya ruhban sınıfına dahil olmakla yada askeri hizmetle mümkün olur. Bu iki kanalın dışında, büyük bir araziyi satın alan kimse, arazisini satın aldığı insanın hiyerarşi sıralamasındaki yerine sahip olur. Zümre sistemi, kast sisteminden daha esnektir fakat tabakalaşmanın bu şekli, istikrarlı bir ziraat ekonomisine dayanır. Zümre sistemleri durgun ve kararlı olma eğilimindedir. Sosyal pozisyonların kalıtımsal geçişi genel kuraldır ve sosyal hareketlilik sistemin legal izahları içinde mümkün olmakla birlikte sınırlı ve zordur.³⁰³

Zümreleri Ortaçağ Avrupa'sında görmekteyiz. Bu zümrelerin her birisinin ayrı bir statüsü vardı ve buna dayanarak zümreler, siyasal gruplar haline geliyorlardı. Bir diğer faktör de zümreler, o çağdaki iş bölümünün bir sonucu olarak doğmuşlardı ve dolayısıyla iş bölümünü de yansıtıyorlardı.

Klasik feodalizmde soylular ve kilise görevlileri iki ana zümreyi oluştururken, daha sonra burjuvalar ve serflerde birer zümre olmuşlardır. Ortaçağ Avrupa'sının feodal toplum yapısında asiller (lordlar), rahipler, zanaatkârlar ve köylüler farklı farklı sosyal tabakaları meydana getiriyorlardı.³⁰⁴

3.2.3. Sınıf

Sanayileşme hareketinden sonra toplumdaki sosyal tabakalaşma sosyal sınıflar esası üzerine kurulmuştur.

Sınıf sözcüğü Fransızca'ya 14. İngilizce'ye ise 16. yüzyılda girmiştir. Her ikisi de Latince *classis* kelimesinden gelir. Kavram, insanları sahip oldukları servete göre ayıran çeşitli kategorileri ifade etmek için kullanılırdı. Sözcük, sosyal

³⁰³ Mayer, K.: **Class and Society**, (Zikr: Abdullah Korkmaz, Değişme ve Farklılaşma, s.14)

³⁰⁴ Ergün, Mustafa; **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ocak yy (4.Baskı), Ankara, 1994, s.200

farklılıkları belirtmekte kullanılıyordu, ama zamanın, daha iyi oturmuş özellikle sıra ve meslek gibi hiyerarşi bildiren diğer kavramları arasında ayrıcalıklı bir yere sahip değildi. Değişiklik önce 18.yüzyıl sonundan itibaren İngiltere’de, daha sonra da 19. yüzyılda diğer Avrupa ülkelerinde meydana geldi. Sınıf kelimesi az ya da çok açık bir şekilde, bir anlamda kendi özerkliğini kazanırken, diğer kavramlardan başka şeyler ifade etmeye başlamış, sosyal grupları ve ilişkileri ifade etmenin vasıtası olmuştur.³⁰⁵ Weber’e göre sınıf, sahip olma veya olmama, bununla birlikte mesleki vasıf düzeyi temelinde sosyal tabakalaşmanın bir boyutudur.

Burada önemli bir konu sınıfı tanımlarken öne çıkan hareket noktalarıdır. Bazı sosyologlar sınıfı, statü hiyerarşisi içerisinde ortak konumları paylaşan insan kategorileri (Parsons v.d.) olarak tanımlamaktadırlar. Bir diğerleri sınıfları, otorite ve güç yapıları içerisindeki konumları ile belirlenen çatışma grupları (Dahrendorf v.d.) olarak tanımlamaktadırlar. Weber geleneğindeki ise sınıfları, ortak ekonomik yaşam fırsatları olan insan grupları (Parkin v.d.) olarak görmektedirler. Marksistler sınıfları genel olarak sosyal üretim organizasyonları içerisindeki ortak yapısal konumlar şeklinde tanımlamaktadırlar.

Açık tabakalaşma, statülerin ideal olarak bireylerin yetenek ve başarılarına dayandığı, içerisinde sosyal hareketlilik için hiçbir engelin bulunmadığı varsayılan, bireylerin sosyal sınıf pozisyonunu yükseltebildiği ya da düşürebildiği tabakalaşma sistemidir. Sınıf tabakalaşma içerisinde yer alan açık tabakalaşma sistemi daha çok demokratik ve endüstrileşmiş ülkelere özgüdür. Bu tür tabakalaşmanın görüldüğü ülkelerde ne kanunlar ne de gelenekler bireylerin toplumsal tabakalar arasında yukarı veya aşağıya doğru sosyal hareketlilikte bulunmasını engelleyemez. Bu sistemde bireyler başarılarına ve yeteneklerine göre bir tabakada yer alırlar.³⁰⁶

Lundberg, sosyal sınıfı, hem kendisi hem de başkaları tarafından prestij, toplumsal ilişkiler, faaliyetler, mallar ve değer yüklemeleri bakımından nüfusun başka kesimlerden farklı sayılan bir kesimidir diye tanımlamaktadır.

³⁰⁵ Benetton, Philippe: **Toplumsal Sınıflar** (Çev: H. Dilli), İst, 1991, s.11-12

³⁰⁶ Kızılcılık, Sezgin- Erjem, Yaşar; a.g.e, s.2

B. Berelson ve Steiner'de sosyal sınıfı şöyle tanımlamaktadırlar. Sınıf, belirli bir toplum ya da topluluk içinde aşağı yukarı benzer bir dereceye giren insanlardan oluşan açık bir insan kümesi ya da tabakasıdır.³⁰⁷

Sosyal sınıf şekilsiz ve devamlı büyük zümrelerin bir şekli olup sosyal önemi açıktır. Sınıfı tutan bağ, gelir, aynı hayat vaziyeti, aynı hayat davranışı, aynı hayat görüşüdür.³⁰⁸

Marx, çalışmalarında, sosyal sınıf ve toplumsal eşitsizlik kavramlarını, kuramlarının ana noktasına alıp kullanmıştır. Ona göre sosyal sınıf, bir grubun üretim araçlarına eşit ve ortak uzaklıkta olması ile tanımlanabilir. Üretim araçları ise kişilerin geçimlerini sağlayabilmek için kullandıkları her türlü araçtır.³⁰⁹

Batılı sanayi toplumlarında belki de genel olarak sınıflandırılmanın başta gelen temeli servet ya da gelir büyüklüğü, tüketim biçimi ya da özellikle meslek gibi servetin değişik bir türü olmuştur. Tabakalaşmada servete, genellikle başka bazı ayırt edici öğeler de eklenmektedir. Bunlar, eğitim, hizmet, aileden elde edilen statüdür.³¹⁰

Sınıflar, millet veya konfederasyon gibi modern siyasi cemiyetler içerisinde veya arasında kurulan ve büyük endüstri hayatının doğurmuş olduğu sosyal kuruluşlardır. Tıpkı kastlar gibi üzerine yerleşmiş fonksiyon ve geçim şekli bakımından birbirinden ayrılan tabakalar halindedir.³¹¹

Sınıf veya daha yaygın kullanışı ile sosyal sınıflar Marksist terminolojinin sosyal bilimlere kazandırdığı ve kullandığı bir kavramdır. En yaygın kullanışı, toplumun belirli kesimlerini, üretim vetiresinin belli parçalarıyla ve üretim araçlarıyla irtibatlandırılmış olmasıdır. Buna göre sınıf, ekonomik, iktisadi bir hadisedir. Belirli bir üretim fonksiyonunu yürüten bunu yaparken aynı şartları paylaşan üretimin sonucunda da aynı şekilde yaralanan fertlerin meydana getirdikleri gruplar sınıfları oluşturmaktadır.³¹²

Schmoller'in sınıf hakkında ileri sürdüğü nazariyesinin temelini meslek oluşturmaktadır. Ona göre meslek, bir halk içinde irsi olarak tevlit (meydana gelme)

³⁰⁷ Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem yy (Gen.10.Basım), İst, 1999, s.295

³⁰⁸ Kessler, G; **İçtimaiyata Başlangıç** (Çev: Z.F.Fındıkoğlu), İst. Üniv. yy, İst, 1938, s.128

³⁰⁹ Kalaycıoğlu, Sibel; " Toplumsal Tabakalaşma" **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, Ankara, 2002, s.304

³¹⁰ Ozankaya, Özer; a.g.e, s.195

³¹¹ Ülken, Z. Hilmi; **Sosyoloji**, Remzi Kitap evi, İst,1943, s.192

³¹² Sezal, İhsan; **Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar**, Akçağ yy, Ankara, 1991, s.110

eder. İşte sınıflar bunun neticesidir. Mesleklerin irsi olduğu dönemlerde ve yerlerde bu düşünce kabul edilebilir. Ancak mesleklerin irsi olarak ortaya çıktığı bugünkü sosyal sınıflarında bu tiplerden oluştuğu delilsizdir. Mesleki hassalar (bir kimseye, ya da bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç) irsi olarak kazanılmış hassalardır. Fakat bugünkü biyoloji ilmi hassaların tevarüsü (birinden diğerine irsen geçen) konusuna müspet olarak kabul etmiyor. Tevarüs edilen şeyler, istidatlar ve temayüllerdir. Ne yazık ki mesleki beceriler ve tecrübeler irsi olarak geçmiyorlar.³¹³

Bir sınıfı, benimseyebildikleri yaşam biçimi türlerini önemli ölçüde etkileyen ortak ekonomik kaynakları paylaşan büyük ölçekli insan gruplaşmaları diye tanımlayabiliriz. Servet sahipliği ve meslek, sınıf farklılıklarının birincil temelidir. Batı toplumlarında bulunan önemli sınıflar;

- 1- Yukarı sınıf (varlıklı sanayici ve işverenler, üst düzey yöneticiler, üretken kaynaklara doğrudan sahip olan ya da onları denetleyenler)
- 2- Orta sınıf (beyaz yakalı işçilerin çoğunluğuyla profesyonelleri içerir)
- 3- İşçi sınıfı (mavi yakalı ya da el emeğine dayanan işlerde çalışanlar)
- 4- Köylüler (geleneksel tarımsal üretim biçimlerini sürdürenler)³¹⁴

Sınıf sistemleri kölelikten, kastlardan ya da mülklerden pek çok bakımdan farklıdır. Dört farklılıktan söz edilebilir.

1- Diğer tabaka türlerinin tersine sınıflar yasal ya da dinsel buyruklarla kurulmazlar. Sınıf sistemleri daha akışkandır ve sınıflar arasındaki sınırlar hiçbir zaman açık seçik değildir.

2- Bir bireyin sınıfı tabakalaşma sistemlerinin diğer türlerinden yaygın olduğu gibi doğuştan verili değildir. Ya da en azından kısmen elde edilmiş niteliktedir.

3- Sınıflar, birey gruplaşmaları arasındaki ekonomik farklılıklara bağlıdır.

4- Diğer tabakalaşma sistemlerinde eşitsizlikler, öncelikle kişisel hak ve yükümlülük ilişkilerinde dile getirilir. Sınıf sistemlerinde ise, esas olarak kişisel olmayan türden büyük ölçekli bağlantılar yoluyla işlerler.³¹⁵

³¹³ Kessler, G; **İçtimaiyata Başlangıç** (Çev: Z.F.Fındıkoğlu), İst. Üni. Yy, İst, 1938, s.133

³¹⁴ Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.259

³¹⁵ Giddens, Anthony; a.g.e, s.259

Bir toplumdaki sınıf sisteminin açık, yani sınıfların arası geçişin olup olmadığının en sıhhatli ölçüsü, aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya doğru geçişlerin hareketliliğin mevcut bulunmasıdır.³¹⁶

Çalışmamız açısından önemli bir konuya açıklık getiren Bierstedt'e göre, bir kişinin mesleki yapıdaki mevkii ile onun sınıf statüsü arasında sıkı bir ilişki vardır. Burada mesleğin sınıf statüsünü belirleyen yönü, onun itibarıdır yani mesleki itibarıdır. Mesleki itibar ise mesleğin gelirinden oldukça bağımsızdır. Yine eğitim kıstasını da mesleklere bağlı olarak ele alan Bierstedt, eğitimin, sosyal itibarı ve dolayısıyla sosyal sınıfı belirlemede önemli kıstas olduğunu belirtir.³¹⁷

³¹⁶ Parkin, Frank; "Sosyalist Toplumlarda Sınıflaşma", **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.148

³¹⁷ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.214

4. SOSYAL HAREKETLİLİK VE MESLEK

Sosyal yapıyı anlayabilmek için sosyal tabakaları ve bu tabakalar arasındaki hareketlilik yapısını incelemek gerekir. Hareketlilik, günümüzde daha çok sosyal bilimci ve gözlemcinin dikkatini çeken bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

19.yüzyılda buhar makinesinin icadı ile simgelenen sanayi devrimi, makineli fabrika üretimi ile seri halde üretimi getirmiştir. Sanayi devriminin arka planında Rönesans, Reform ve Aydınlanma Felsefesi, temelinde ise bilimsel ve teknolojik gelişmeler yatmaktadır. Böylece üretimin niteliğinin değişmesi sosyal yapıyı kökten değiştirmiştir. Üretim evden fabrikalara taşınmış, buna koşut olarak kentlere göç hızlanmış, iş bölümü artmış, eğitim ve öğretimin önemi artarak eğitimle statü elde edilmesi önem kazanmış dolayısıyla sosyal hareketlilik hızlanmıştır.

Meslek, bir taraftan insanları birbirine bağlarken diğer taraftan da onları ayırıştırır, toplumsal farklılaşma, hiyerarşi üretir. Aynı zamanda toplumsal hareketlilik yoluyla statü değiştirmeyi mümkün kılar. Tabakalaşma yapısını şekillendirerek toplumsal sistemin işleyişine katkı sağlar.

Batı Avrupa ve Amerika'daki sosyal hareketlilik çalışmaları özellikle 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başına uzanır. Bunun en önemli nedenlerinin başında endüstri devriminin bölgede çok etkili olmasıdır. Kentleşmenin artması ve endüstrileşmeye bağlı olarak nüfusun belli bölgelerde birikmesi, mesleki farklılaşma ve mesleki hareketlilik imkânını da artırmıştır.³¹⁸

4.1. Sosyal Hareketlilik

Hareketlilik ya da mobilité, cemiyetin kendi içindeki dinamizmini ifade eden, yani nüfusu meydan getiren fertlerin hareketliliğini belirten bir kavramdır. Sosyal hareketlilik ferdi gayretlerle kendiliğinden veya devletin güttüğü herhangi bir politika ile gerçekleşebilir.³¹⁹

Sosyal hareketlilik, bir kişinin bir statüden ya da bir sosyal gruptan diğerine doğru hareketine gönderimde bulunur. Yaygın kullanımda sosyal hareketlilik, yukarı hareketi (dikey) ya da sosyal gelişmeyi niteler. Fakat sosyologlar için yukarı hareketlilik üç çeşit sosyal hareketlilikten yalnızca bir türüdür. İnsanlar aynı zamanda

³¹⁸ Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İst, 2008, s.46

³¹⁹ Bilgiseven, K.Amiran; **Genel Sosyoloji**, Fakülte Kitap evi, İst, 1986, s.277

aşağı bir statüye, aşağı hareketliliğe ya da eskisiyle eşit bir sıralamada olan hareketlilik farklı ve yeni statülere doğru hareket ederler. Bütün toplumlarda bazı sosyal hareketlilikler bulunsa da onlar miktar ve tür olarak büyük ölçüde değişirler.³²⁰

A.Comte sosyolojiyi “sosyal statik” “sosyal dinamik” bölümlerine ayırıyordu. Gerçektende sosyal realite hem bir yapı hem de bir hadisedir. Sosyal yapının nispi statikliği yanında, dinamik bir değişmesi vardır. Sosyal yapıdaki bu hareketliliğe, sosyal hareketlilik denir.³²¹

Sosyal hareketlilik, bireyler ve grupların bir sosyal pozisyondan diğerine doğru olan hareketidir. İnsanların sosyal durumunu ya da statülerini ölçmeye yönelik çeşitli ölçütler olduğu için, bireyler, zenginliğin kazanılması ya da kaybedilmesi, prestij ve güç yoluyla sosyal durumlarını değiştirebilirler.³²²

Zamanla sosyal hareketlilik tanımında bazı değişiklikler görülmüştür. Bu değişiklikler de dikkati çeken özellik ferdin hareketliliğinin ağırlık kazanmasıdır. Böylece konu daha çok coğrafi ve mesleki hareketlilik şeklinde ele alınır olmuştur. Böylece sosyal hareketlilik coğrafi ve mesleki durum kriterleri esas alınarak değerlendirilmektedir.³²³

En genel ifadesiyle hareketlilik, kişilerin zamanda, fiziki mekânda veya sosyal yapıdaki her tür hareketini ya da göçüne işaret eder.³²⁴ Sosyal hareketlilik, sosyal değişim sürecinde fert ve sosyal grupların coğrafi, mesleki ve mensup oldukları sosyal sınıfları değiştirmek şeklinde gösterdikleri hareketlilik olarak³²⁵ da tanımlanır.

Sosyal hareketlilik, sosyal değişme gibi bir yön belirtmez. Yukarıya doğru da olabileceği gibi aşağıya doğru da olabilir. Kriz gibi olağan dışı durumlar hariç yaygın olan hareketlilik yukarıya doğru olanıdır. Yukarıya doğru dikey hareketliliği etkileyen çok sayıda faktör mevcuttur. Bu faktörlerin bazılarından söz etmek

³²⁰ Popeneo, David; **Sociology**, Prentice-Hall, New Jersey, 1983, s.272

³²¹ Eröz, Mehmet; a.g.e, s.98

³²² Coser, A. Lewis v.d.; **Introduction To Sociology**, Harcourt Brace Jovanovich Inc, New York, 1983, s.175

³²³ Erkal, E. Mustafa; **Sosyoloji**, Der yy (7.Basım), İst, 1996, s.226

³²⁴ Fichter, J; **Sosyoloji Nedir** (Çev: Nilgün Çelebi), Anı yy, Ankara, 2002, s.160

³²⁵ Güçlü, Sevinç; “Eğitim Kurumu”, **Kurumlara Sosyolojik Bakış** (Ed: Sevinç Güçlü), Birey yy, İst, 2005, s.299

gerekirse; Eğitim, göç politikası, nüfus artışı, ekonomik gelişme, kentlileşme ve aile yapısındaki değişimler özellikle hareketliliği her iki yönde de etkileyen siyasal yapıdan söz etmek gerekir.

Eğitim, sosyal hareketliliğin en önemli aracı olarak kabul edilmiştir. İyi bir eğitim, kişilere iş, meslek dünyasında kullanabileceği son derece değerli bilgiler kazandırabilir. Ancak burada unutulmaması gereken bunun her zaman işleyen bir süreç olamayacağıdır. Çünkü işsiz bir kişi için üniversite diplomasının pek fazla anlamı yoktur. Yine de iyi eğitilmiş bir bireyin daha iyi koşullarda iş bulma şansı diğerlerine göre çok daha yüksek olması muhtemeldir.

Göç politikası, yukarıya hareketlilik imkânlarını artırır. Büyük kitleler halinde göç eden insanlar, geldikleri toplumun en alttakilerini oluştururlar. Bunun sonucunda göç alan toplumun alt sınıfları göreceli olarak yukarı çıkabilir.

Alt tabakada nüfus artış hızı yüksek, üst tabakada düşük ise alt tabakadan gelenlere doğal olarak daha çok yer açılacaktır. Ekonomik gelişme sürecinin ortaya çıkardığı yeni iş imkânları da yukarıya doğru hareketliliği artıracaktır.

Kentlileşme ve aile yapısındaki değişim özellikle de geleneksel aile yapısının yerine daha hareketli çekirdek aile yapısının ön plana çıkması yukarıya doğru hareketliliği hızlandıracaktır.

Tüm bunların yanında da, siyasal yapı hareketliliği her iki yönde de etkileyebilir. Örneğin, otoriter yönetimler içinde yukarı doğru toplumsal hareketlilik düşük olacaktır. Bunun aksine demokratik yönetimlerde ise yetenekli bireylerin yukarı doğru hareketlilik şansları daha yüksek olacaktır.³²⁶

Eğitim ya da eğitim sistemi her toplumda ve her dönemde sosyal hareketliliği teşvik eden bir kanal olmayabilir. Örneğin; 1960–1970 döneminde Sovyet eğitim sistemi, aşağı tabakadan olanların yukarıya doğru hareketlerini önleyen bir sistem olmaktan ziyade, yüksek statü ve tabakadan olanların çocuklarının aşağı tabakaya kaymalarını önleyen bir sistem niteliği göstermişti. Böylece birbirlerini koruyan ve kollayan bir sistem geliştirmiş olmuşlardı.³²⁷

³²⁶ Bozkurt, Veysel; **Sosyoloji**, Ekin yy (4.Baskı), Bursa, 2009, s.203–204

³²⁷ Parkin, Frank; “Sosyalist Toplumlarda Sınıflaşma”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal) Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.148

Modern toplumların en önemli sosyal değişme biçimlerinden biri de sosyal hareketliliktir. Sosyal hareketlilik kavramının sosyolojinin temel konularından birini oluşturması, büyük oranda modern toplumlarda önemi artan iş yaşamından kaynaklanır. İş yaşamının ön plana çıkmasıyla beraber, mesleklerdeki uzmanlaşma eğilimi de artmış, mesleklerdeki uzmanlaşma eğilimi ise iş gücünün yapısını belirgin bir şekilde değiştirmiştir. Böylece iş gücünün iş seçimindeki alternatiflerin artması daha önceki dönemlere oranla modern dönemdeki sosyal hareketlilik olasılık ve oranını da belirgin bir şekilde arttırmıştır.³²⁸

Sanayi toplumu devamlı akış ve hareket halindedir. Çocuklar da ebeveynlerinden daha farklı bir hayat beklentisi içindedirler. Ancak unutulmamalıdır ki sanayi toplumundaki hareketlilik, tesadüfi olmayıp, çalışma ve iş cemaatinin düzenleyip idare ettiği bir takım karmaşık kaidelerle olmaktadır.³²⁹

Mesleki hareketliliği yalnızca bireylerin içinde bulundukları konumdan daha üst bir konuma geçebilmeleri için yeteneklerine ve gelmiş oldukları sosyal çevrenin özelliklerine bağımlı değildir. O aynı zamanda tırmanılan sosyal yapının varlığına ve en üstteki yerin varlığına kadar olan statü sayısına bağımlıdır. Bir toplumun yüksek oranda yukarıya doğru hareketliliğe sahip olması basamakları aşma fırsatının daha çok insana açık olmasına bağlıdır.³³⁰ Bu nedenle endüstriyel toplumlar kendinden önceki toplumlara göre daha çok yukarı doğru hareketliliğe izin verirler. Endüstriyel teknoloji, beyaz yakalı iş gücünden kaynaklanan bir değişime neden olur ve statülerdeki artışa karşılık verir. Örneğin, Amerikan toplumunda statüler genelde meslekler yoluyla belirlenir. Endüstriyel toplumlar gibi Birleşik Devletlerde de yüksek oranda yukarı doğru olan bir mesleki hareketliliğe sahiptir. Yani insanlar, genelde ebeveynlerinden daha yüksek bir sınıf pozisyonu ya da daha iyi bir mesleği elde edebilirler. Böyle olmakla birlikte yine de yukarı doğru hareketlilik sınırlıdır. Çoğu insan sosyal pozisyonunu değiştiremez, diğerleri de sosyal hiyerarşideki yerini kaybeder.³³¹

³²⁸ Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İstanbul, 2008, s.43

³²⁹ Kerr, Clark v.d.; “Sanayileşmenin Mantığı”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.87

³³⁰ Coser, A. Lewis v.d.; **Introduction To Sociology**, Harcourt Brace Jovanovich Inc, New York, 1983, s.176

³³¹ Coser, A. Lewis v.d.; a.g.e , s.176-177

Endüstriyel toplumların tarım toplumlarından daha çok yüksek hareketlilik oranlarına sahip olması iki nedenden ötürüdür. Birincisi, endüstriyel toplumlar statüleri atfedilmiş karakterden ziyade başarı temellerine bağlı olarak dağıtmaya yönelimlidirler. İkincisi ve daha da önemlisi, üst sınıf ve orta sınıf statü mesleklerinin artmasıdır. Bu, modern toplumlarda üste doğru hareketliliğin aşağı doğru hareketlilikten daha yaygın olduğu anlamına gelir. Bu, sosyal hareketlilik için yapısal bir temeldir.³³²

Sosyal hareketlilik, bir toplumda kalıtsal eşitsizliğin yaygın olduğu bir yerde belirgin bir şekilde yoksa kast sisteminden konuşmuş oluruz, aksine hareketlilik sosyal orijinden insanların statülerinin onların doğumlarından ziyade kendi yetenekleriyle belirlenmesini sağlayan fırsat eşitliğinin yaygın olduğu bir yerde ise sınıf sisteminden konuşuruz.³³³

Sosyal hareketlilik araştırmaları özellikle 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başında batı Avrupa ve Amerika’da yaygınlaştığı görülmektedir. Modernleşmenin başlangıç aşamasında yaygınlaşan bu araştırmalar da sosyal hareketliliğin nedenlerini; geleneksel el zanaatlarına olan talebin azalması, pazar koşulları ile başa çıkma güçlükleri, teknik beceri, eğitim düzeyi ve başarıma isteği ile sınırlı olacak şekilde ele almışlardır. Daha sonraki çalışmalarda ise kullanılan yaklaşımın kapsamını genişletme ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur. Bunun en önemli sonucu sosyal hareketliliğin tek nedenle açıklanamayacağı ilişkindir. Böylece sosyal hareketliliğin hem içsel hem de dışsal nedenlerin ortaya konulması ve toplumsal etkenlerin göz önünde bulundurulmasının önemini ortaya koymuştur. Bu yeni bakış açısının önemi, sosyal hareketliliğin her toplumun kendine özgü özelliklerine göre şekillenebileceği yanında aynı toplumun farklı dönemlerinde de farklı şekilleneceği göz önünde bulundurmasından ileri gelmektedir.³³⁴

Hareketlilik zamanda ve mekânda gerçekleşir. Fakat burada önemli bir farklılık mevcuttur. O da fiziki ve sosyal hareketlilik arasındaki bir farklılıktır. Sosyal hareketlilik, bir kişi veya grubun sosyal statüsünün değişmesine işaret eder. Sosyal yapıdaki birbiriyle ilişkili yüksek veya düşük pozisyonların varlığını

³³² Spencer, M- Inkeles, A; **Foundations Of Modern Sociology**, Prentice-Hall, (Third Edition), New Jersey, 1982, s.229

³³³ Vander, Z., James, W.; **Sociology**, s.279

³³⁴ Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İst, 2008, s.44

biliyoruz. İşte bu sosyal pozisyonlar arasındaki aşağı ve yukarı doğru olan hareketliliklere sosyal hareketlilik diyoruz. Fiziki hareketlilik ise, genellikle göç olarak adlandırılır. Bir coğrafi alandan diğerine bir devinim olan fiziki hareketlilik, günümüz modern dünyasında hızla devam eden bir olgudur. Fiziki hareketlilik kapsamına; çok sayıdaki kişinin zorla bir yerden başka bir yere yerleştirilmesi, istenilmeyen kişilerin sürülmesi, ev taşınmaları ve aynı ülke içinde bir bölgeden diğerine veya bir ülkeden diğerine yapılan gönüllü sürekli göçler de girmektedir.³³⁵

Sanayi toplumunda bilime ve teknik bilgiye önem verilir. Eğitim, sosyal hareketliliğin ilk şartı olduğundan ve bilime verilen önemden ötürü en çok istenen şeydir. Dolayısıyla bilim adamlarının ve teknologların prestijleri ve maddi kazançları yüksektir. Sanayi toplumu, mesleki, coğrafi ve sosyal hareketliliği teşvik eden açık bir toplumdur. Sanayileşme, esnekliği ve rekabeti şart kılar bu nedenledir ki, aile, sınıf, din, ırk v.b. temellere oturtulmuş statü kalıplarını reddeder.³³⁶

4.2. Sosyal Hareketlilik Tipleri

Her cemiyette kendiliğinden meydana gelebilen değişmelerin önemli bir tipi, fertlerin, yerlerini, mesleklerini, sosyal sınıflarını ve gelir seviyelerini değiştirmek suretiyle gösterdikleri hareketliliktir.

Toplumda var olan pozisyonlardaki değişimin yönü açısından sosyal hareketlilik yatay ve dikey olarak sınıflandırılır.

Yukarıya doğru hareketlilik, sosyal basamaklardan yukarıya doğru olan harekettir ya da statülerdeki kazanımlardır.

Aşağı doğru hareketlilik ise, sosyal basamaklardan aşağıya doğru bir harekettir ya da statülerin kaybıdır. Bireyler, aynı zamanda ebeveynlerinden daha yüksek ya da düşük statülere sahip olabilir ya da nesiller arası hareketliliğe katılabilirler.³³⁷

Her iki yöndeki hareket büyük tabaka değişimleri ve sosyal değişimler yaratıyor. Mekân dâhilinde olup biten hareketler, insanların sosyal tabaka

³³⁵ Fichter, J; **Sosyoloji Nedir** (Çev: Nilgün Çelebi), Anı yy, Ankara, 2002, s.160

³³⁶ Kerr, Clark v.d.; “Sanayileşmenin Mantiği”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995, s.93

³³⁷ Coser, A. Lewis v.d.; a.g.e, s.175-176

değiştirmesine, sosyal yükseliş ve inişe yol açtığından, yatay sosyal hareketlilik ile dikey sosyal hareketlilik arasında sıkı bir münasebetin varlığından bahsedebiliriz.

İnsanlar bir yerden bir yere göç ettiklerinde, sosyal mevkilerinde, mesleklerinde, çalışma ve yaşayış tarzlarında, sınıf mensubiyetlerinde bir değişiklik olmaktadır.³³⁸

4.2.1.Yatay Hareketlilik

Aynı sosyal düzlemdeki bir grup veya durumdan benzer bir grup veya duruma doğru bir hareketliliğidir. Kuramsal olarak aynı sosyal sınıftaki kişiler, aynı statü ölçütlerini aynı derecelerde paylaştıkları için bir diğerlerine doğru ilerler. Yatay hareketlilik kişiler içinde önemlidir. Çünkü ilişkide bulundukları diğer kişiler de değişmektedir. Sosyal kişiliğin kendini yeni kişilere uyarlaması çok güç değildir. Bunu, aileler birbirini tanımasa da aynı sosyal sınıftan olan kişilerin evlenmelerinde görebiliriz.

Yatay hareketliliğin gerçekleşmesi halinde ferdin gelirinde ve hayat üslubunda herhangi bir değişiklik olmaz. Ancak bu tip hareketliliğe maruz kalan fert aynı sosyal tabakanın aynı hizayı işgal eden iki faaliyet dalının birinden öbürüne geçmiş olur. Örneğin; ikisi de aynı derecede gelir sağlayan, aynı tahsili gerektiren, aynı hayat üslubuna imkân veren iki meslekten bir diğerine geçmek bu tip bir hareketliliktir.³³⁹ Sanayileşmeyle birlikte büyük miktarlara ulaşmıştır. Buharlı gemi, lokomotif, sanayini yapısını kökten değiştirirken, mekân içinde, büyük kitle hareketlerini hazırladı ve buna yardımcı oldu. Önce köylerden şehirlere, sonra bölgeler ve ülkeler arası göç hareketleri hızlandı. Büyük şehirler yatay hareketliliğin ürünüdür.

En çok büyüyen şehirler, en yüksek doğurganlık artışına sahip olanlar değil, en kuvvetli çekme gücüne sahip olanlardır.

Normal zamanlar ve şartlar altında bile, köyden şehre göçülmesi bile, sosyal statüde değişikliklere yol açar. Köylüler, büyük şehirde, ayrı bir sosyal çevrede kaybolurlar. Yalnız mekân değil, sosyal çevre değişikliğine de uğrarlar.³⁴⁰

³³⁸ Eröz, Mehmet; a.g.e, s.100

³³⁹ Bilgiseven, K.Amiran; **Sosyoloji**, M.E. Basım evi, İst, 1980, s.121–122

³⁴⁰ Eröz, Mehmet; a.g.e, s.98

4.2.2. Dikey Hareketlilik

Yatay hareketlilikten daha önemli ve daha çok tartışılan bir hareketlilik çeşididir. Çünkü dikey hareketliliğin faktör ve koşulları yatay hareketliliğin faktör ve koşullarından daha çok sayıda ve daha çok karmaşıktır. Dikey hareketlilik, kişilerin bir statüden diğerine, bir sınıftan diğerine hareketi olarak tanımlanır. Kişi, daha düşük bir statüye de kayabilir daha yüksek bir statüye de çıkabilir. Bu iki statü arasındaki fark kişi açısından son derece önemlidir.³⁴¹ Yani dikey hareketlik, ferdin, sosyal tabakalaşma piramidinde bir tabakadan diğerine yükselmesini veya düşmesini ifade eder. Örneğin; bir memurun önce şef, daha sonra müdür yardımcısı ve en sonunda da müdür olması dikey hareketliliği ifade eder. Bu yukarıya doğru dikey bir hareketliliktir. Bunun yanında aşağıya doğru dikey hareketlilikte vardır. Örneğin; zengin bir iş adamının iflas etmesi bu türden bir hareketliliktir. Dikey hareketlilik, aşağıda izah edilecek olan coğrafi ve mesleki hareketlilik tipleri ile meydana gelebilir. Şöyle ki; bir fert yaşadığı ve mesleğini icra ettiği şehri değiştirmekle veya başka bir mesleğe geçmekle gelir seviyesinde önemli bir artış meydana gelirse ve bu artış zamanla onun hayat üslubunu da değiştirirse coğrafi, mesleki ve dikey hareketlilik aynı zamanda gerçekleşmiş demektir.

Dikey hareketlilikten bahsedebilmek ve bunun hacmini tayin edebilmek için, ilk önce toplumsal düzende yer alan sosyal tabakaları tespit etmek ve karşılıklı şekilde sınırlandırmak lazımdır. Zira dikey hareketlilik, daima bir sosyal tabakadan diğerine geçiş vetiresini teşkil etmektedir.³⁴² Sorokin'in de belirttiği gibi dikey hareketlilik; bir ferdin ya da grubun bir sosyal tabakadan diğerine geçişi ifade eder. Bu geçiş, yükselen hareketlilik veya düşen hareketlilik şeklinde de görülebilir.³⁴³

Bu iki temel sosyal hareketlilik yanında, coğrafi hareketlilik ve mesleki hareketlilikten de söz edilmektedir.

³⁴¹ Fichter, J; a.g.e,163

³⁴² Freyer, Hans; **Sosyolojiye Giriş** (Çev: Nermin Abadan), Ank. Üni. Siy. Bil. Fak. yy, Ankara, 1957, s.129

³⁴³ Sorokin, P. A; **Çağdaş Sosyoloji Teorileri** (Çev: M. Münir- Raşit Öymen), Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1974, s.261

Coğrafi hareketlilik, bir ülkedeki fertlerin bazılarının yaşadıkları yeri değiştirmeleri ve başka yerlere yerleşmelerini ifade eder. Bu tip hareketlilik, mesleki hareketlilikle birlikte veya ayrı olarak gerçekleşebilir. Örneğin; bir şehirde marangozluk yapan bir ferdin başka bir şehre yerleşmesi ve orada aynı meslekle hayatını kazanması söz konusu ise bu durum sadece coğrafi hareketliliği ifade eder. Ancak köyde rençperlik yapan bir ferdin, şehre fabrika işçisi olarak yerleşmesi halinde coğrafi ve mesleki hareketlilik birlikte gerçekleşmiş olur.

Mesleki hareketlilik, insanlar coğrafi bakımdan hareketlilik göstermeksizin de mesleklerini değiştirebilirler. Örneğin; bir tekstil fabrikasında çalışan vasıfsız bir işçinin, yine aynı şehirde faaliyet gösteren bir ayakkabı fabrikasına vasıfsız olarak geçmesi mesleki hareketliliği ifade eder. Bilgi, hüner ve alışkanlığa dayalı mesleklerde uzun yıllar çalışmış bireylerin mesleki hareketliliğe maruz kalmaları zordur.³⁴⁴

Yukarı hareketlilik için çabalayan kişi, yüksek statü veren nesneleri elde etmeye yönelir ve bu nesneleri elde etmek için adım adım ilerler. Bu ilerlemeyi zorlaştıran veya kolaylaştıran koşullar, hareketliliği etkileyen faktörler olarak görülmektedir. Bunlar;

- Başka bir toplum veya topluluğa göç etme yukarı hareketlilik imkânlarını büyük ölçüde etkileyecektir. Kırsal alandan veya yabancı ülkeden gelenler büyük ölçüde geldikleri sosyal yapının tabanına yerleşirler. Bu durum gelinen yöredeki halkın bir üste çıkmasına yol açar. Yani yeni gelenler sayesinde yerli halkın sosyal statüsü yükselmiş olur.
- Hareketliliğin önemli bir faktörü de sosyal sınıfların farklı doğum oranlarıdır. Genel olarak sosyal yapıda üst sınıf her zaman küçüktür. Yine de eğer üst sınıf mensupları geniş ailelere sahiptirler alt sınıfların yukarı hareketi yavaşlayacaktır. Fakat çocuk doğurma oranları düşükse hareketlilik hızlanacaktır.
- İçinde yaşanılan toplumdaki kültürde, bir değer olarak bireysel rekabetin bulunup bulunmaması hareketliliği büyük ölçüde etkiler.

³⁴⁴ Bilgiseven, K. Amiran; a.g.e, s.120–121

Rekabetçi toplumlar yukarıya doğru hareketliliği özendirirler. Bunun olabilmesi için kişilerin uğurlarına mücadele edecekleri hedefler de olmalıdır. Unutulmaması gereken nokta başarısız kişilerinde aşağı inmesidir.

- Bireyin rekabet sürecine kendini hazırlayabilmesini sağlayan fırsatların elde edilebilirliği hareketliliği etkileyen bir diğer faktördür. Örneğin, eğitim yukarı doğru hareketlilik birey için kestirme bir yol olabilir. Eğitim sayesinde birey, yüksek prestij sağlayacak mesleklere ve profesyonel rollere girme imkanı elde edecektir. Ancak unutulmamalıdır ki bu mesleki pozisyonlar için en iyi hazırlanmış bireylere verilmesi zorunludur.
- Toplumdaki eşitlik ve eşitsizlik örüntüleri de sosyal hareketlilik açısından oldukça etkilidir. Irk, din, etnik köken, cinsiyet v.b. temellere dayanan eşitsizliklerin varlığı hareketliliği etkileyecektir.³⁴⁵

Sosyo ekonomik değişim sürecini ön plana çıkaran sosyal hareketlilik kavramının temel özelliklerinden en önemlisi tabakalaşma sistemindeki birey ve grupların bir düzeyden diğerine hareketliliğini atıfta bulunmasıdır. Kırsal iş gücünün, endüstri devrimi ile ortaya çıkan yeni iş imkânlarını değerlendirmek üzere önce yakın kasabalara daha sonra da kent merkezlerine göç eğilimine girmesi modern iş gücünün oluşumunun bir düzeyden diğerine geçiş ile yakından ilişkili olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Günümüz dünyasında fabrika işçiliğinin oluşumunda, çiftçilikten işçiliğe geçiş diğeri zanaatkârlıktan işçiliğe geçiş olmak üzere iki temel boyut, süreç söz konusudur. Bu iki süreci dikkate aldığımızda sosyal hareketliliğin yaygınlık kazandığının önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴⁶

Doğuştan elde edilen statülerden, bireysel özelliklerden elde edilen statülere geçilmesi geleneksel dönemin aksine modern dönemde mesleklerin bir ömür boyu sürmesi/sürdürülmesini en aza indirmiştir. Böylece modern toplum, hem geçirgenlik hem de açık toplum niteliği kazanmıştır. Bu nitelikler sayesinde, mekânda sınırlı meslekleri yapma zorunluluğunu ortadan kalkmış, ulaşılabilir mekânları çeşitlenmiş,

³⁴⁵ Fichter, J; a.g.e., s.167–168

³⁴⁶ Güzel, Serkan; a.g.e, s.44–45

ücret düzeyi artmış ve eğitim imkânlarını yaygınlaştırmıştır.³⁴⁷ Böylece sosyal hareketlilik hızlanmıştır.

Toplumun ekonomik ve teknolojik yapı değişmelerine uğraması da sosyal hareketliliği artırıcı yönde etki yapmaktadır. Bu tür yapısal dönüşümlerle beraber yeni iş-güç biçimleri, kadrolar ve istihdam imkânları doğmaktadır. Örneğin; tarımsal yapıdan endüstri ve hizmetler kesimine doğru bir yapısal değişim süreci yatay ve dikey sosyal hareketliliği olduğuna kadar çalışmamız açısından önemli olan kuşaklararası sosyal hareketliliği de artırmaktadır.³⁴⁸

Burada iş gücü ve iş gücü hareketliliği kavramı karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de iş gücü hareketliliği kavramı, sadece fiziki hareketliliği niteleyen göç olgusu ile sınırlı kalmayarak daha geniş topluluk içindeki iş değişiminin doğal bir sonucu olan yukarı/aşağı sosyal hareketliliği de kapsayıcı niteliktedir. İş gücü hareketliliğinde işin önemi yalnızca kuşaklararası fiziki hareketlilikten değil mesleklerin heterojen yapısından da kaynaklanır. Mesleklerin heterojen yapısı ise, iş gücü hareketliliği büyük ölçüde; eğitim düzeyi, kasabaya göç, teknolojik gelişme, endüstri yatırımları, planlı iyileştirme yatırımları, çiftçiliğin durumu, geleneksel mesleklerin sunumu, fırsat sunacak yapının oluşumu ve son olarak da bu fırsatları değerlendirecek bireylerle yakından ilişkilidir.³⁴⁹

Sosyal hareketliliği başlatan en önemli etmen olarak, ticaretin gelişmesi ve endüstrileşme ile beraber toplumların ekonomik ve politik yapılarının değişmesini sayabiliriz. Bu değişim sürecinde;

- Tüccar ve fabrika sahipleri ekonomik ve politik güç kazanmışlar, büyük toprak sahibi aristokratlar ile din adamları ise etkinliklerini yitirmeye başlamıştır. Böylece sermaye birikimini gerçekleştiren bireylerin toplumsal statüleri yükselmiştir. Bunun sonucunda da sosyal hareketlilik artmıştır.
- Ailelerin ekonomik faaliyetleri ve yapıları değişmiştir. Kırsal alandan kentsel alanlara doğru göç başlamış kendi kendine yeten geniş ailelerin yerine çekirdek aileler almıştır. Aile bireylerin ev dışında çalışma

³⁴⁷ Güzel, Serkan; a.g.e, s.45

³⁴⁸ Güven, Sami; **Toplumbilim**, Ezgi Kitap evi, Bursa, 1999, s.193

³⁴⁹ Güzel, Serkan; a.g.e, s.45–46

zorunluluğu çocuğun eğitim işlevini eğitim kurumlarının üstlenmesini gerektirmiştir. Böylece çocuklar baba mesleğinden başka meslek seçme imkânına sahip olmuştur.

- Sanayileşme ile birlikte toplumda yeni mesleklere bağlı statüler ortaya çıkmış, bu statülere uygun nitelikte insan gücü yetiştirilmesi için eğitim kurumları yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla bireylerin istedikleri mesleği seçme imkânına kavuşması sayesinde sosyal hareketlilik hızlanmıştır.
- Toplumlarda demokratik yönetim biçimi benimsenmiş, çeşitli etnik grup ve toplumsal statüdeki bireylere çeşitli haklar tanınmıştır. Bu hakları elde eden bireyler, statülerini değiştirmek yoluyla, sosyal hareketliliklerini sağlamış oldular.³⁵⁰

Sosyal hareketliliğin miktarı ve oranı toplumdan topluma büyük farklılıklar gösterir. “Açık sınıf”lı bir toplumda sosyal hareketlilik imkânları sayısız denecek kadar çoktur. Bu durum, özellikle rekabetin yüksek bir değere sahip olduğu, doğumla kazanılan aristokratik ayrıcalıkların küçümsendiği ve bireysel başarıların onaylandığı, özendirildiği dinamik ve ilerleyen bir toplumun özelliğidir.³⁵¹

Açık ve kapalı toplumlar arasında en baştaki ayrım statülerin tipleridir. Doğrudan bir çabayla bir rekabet aracılığıyla edinilen statü kazanılmış statüdür. Modern toplumlardaki meslek pozisyonları kazanılmış statülerdir. Çoğu durumda bu pozisyonlar eğitime ve kabiliyete ihtiyacı olan bireyler tarafından elde edilir. İnsanların kontrolünü aşan (genelde ebeveynler, yaş ve cinsiyet) standartlara uygun şekilde yerleştirilmiş insanlar için geçerli olan bir pozisyon ise atfedilen statü (verilmiş bir statü) olarak adlandırılır.³⁵²

Diğer taraftan toplumun hizmet ve meslek yapısındaki değişiklikler ve bireylerin meslek imkânlarına karşı olan tutumları da sosyal hareketliliği etkilemektedir. Örneğin; ABD’de 1910–1950 dönemini kapsayan bir araştırmada, nitelikli işçi oranının aynı kaldığı, niteliksiz işçilerin oranının %15’ten %10’a

³⁵⁰ Fidan, Nurettin- Erden, Münire; **Eğitime Giriş**, Alkım yy, Ankara, Trhz, s.94

³⁵¹ Fichter, J; **Sosyoloji Nedir** (Çev: Nilgün Çelebi), Anı yy, Ankara, 2002, s.43

³⁵² Popeneo, David; **Sociology**, Prentice-Hall, New Jersey, 1983, s.273

düşerken, yarı nitelikli işçilerin oranı %15'ten %20'ye doğru bir değişme olduğu saptanmıştır.³⁵³

Endüstriyel toplumlar için sosyal hareketlilik çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Çoğu sosyolog sosyal pozisyonun doğumdan ziyade bireyin başarıları tarafından kazanıldığını varsaymaktadır. Onların tartıştığı eşitsizlik, pozisyonlarla ilgilidir. Bu nedenle önemli ilgi bireyin bu pozisyonları nasıl elde ettiği ve nesiller arasında ne kadar çok hareketin bulunduğudır. Sosyal hareketlilik bu yüzden ilgi odağı olur.³⁵⁴

Genelde daha yaygın eğitim fırsatlarının ortaya çıkmasıyla, işçi sınıfı ailelerinin çocuklarına orta sınıf mesleklere girmek için gerekli olan vasıfları kazanma şansı verildiği sanıldı. Aynı zamanda rekabete bağlı olarak kazanılmış olan vasıflara yönelik artan isteğin orta sınıf ailelerin çocuklarının aşağı doğru hareketlilikten sakınamayacakları anlamına geldiği tartışıldı. Bu yüzden oldukça az niteliği barındıran bir mesleğe girenlerin iş-yaşam hareketliliğini (nesiller arası hareketliliği) başarmalarının daha az muhtemel olduğu tartışıldı. Çünkü nitelikli öğretmenler doğrudan bu yüksek pozisyonlara yerleştirilecek. Bu nedenle eğitimin nitelikleri üzerindeki daha fazla vurguya karşı bu yönelimler desteklenme yoluyla kaynaklanan iş yaşamındaki sosyal hareketliliğin ilerleme için bir rota olarak daha önemli olduğunu ima ederler.³⁵⁵

Sosyal hareketliliğin ilksel formu, eğitim sistemi yoluyla nesiller arasındadır. Bu eğitim fırsatlarındaki eşitsizliklerin önemli olduğu anlamına gelir.³⁵⁶

Bir tabakalaşma sisteminde, sosyal hareketliliğin genel seviyesini değerlendirdiğimizde üç önemli faktör incelenmelidir.

- 1- Doldurulmaya elverişli yüksek pozisyonların sayısı
- 2- Doldurulacak bu pozisyonlara elverişli yüksek kökenli çocukların (zengin ailelerin çocuklarının) sayısı
- 3- Onları doldurmak için kullanılan metotlar.

Yüksek kökenli bütün çocuklar benzeri şekilde yüksek pozisyonlara girmelerine rağmen, daha yüksek mesleklerdeki ailelerin boş pozisyonların tamamını

³⁵³ Güven, Sami; a.g.e, s.194

³⁵⁴ Bilton, Tony v.d.; **Introductory Sociology**, The Macmillan Press, London, 1981, s.114

³⁵⁵ Bilton, Tony v.d.; a.g.e, s.120

³⁵⁶ Bilton, Tony v.d.; a.g.e, s.120

dolduracak ölçüde çocuk yetiştirmezse, aşağıdan yukarıya doğru bir hareketlilik alanı bulabilecektir. Bu boşluk ya yüksek pozisyonlardaki meydana gelen ani bir genişleme nedeniyle ya da kendi üyelerini üreten daha yüksek grupların başarısızlığıyla meydana gelebilir. Daha iyi pozisyonlara erişmek için belirli düzeyde rekabetin bulunması yüksek kökenli ailelerin çocuklarının hiçbirisinin aşağı doğru bir hareketlilikten kaçamamalarına neden olur.³⁵⁷

Sanayileşmiş ülkelerde yeni mesleklerin ortaya çıkması, bunların nitelikli eleman istemeleri (zaten üst tabakadakilerin belirli görevleri ve meslekleri olduğu içim) genellikle alt tabakalardan karşılanmaktadır. Kapitalist toplumların rekabete dayalı sistemi, en zeki, en becerikli kişileri istihdam etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu da ancak eğitim sistemine, herkese fırsat eşitliği sağlamak şeklinde yansıtılmaya çalışılmaktadır. Böylece sosyal hareketliliği teşvik eden bir durum ortaya çıkmış olmaktadır.³⁵⁸

³⁵⁷ Bilton, Tony v.d.; a.g.e, s.122

³⁵⁸ Ergün, Mustafa; **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ocak yy (4.Baskı), Ankara, 1994, s.202

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN DEMOGRAFİK- SOSYO KÜLTÜREL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Demografik faktörler, toplumsal hayatın ve sosyal yapının önemli temel unsurlarındandır. Bu nedenle, bütün sosyal yapı araştırmaları, demografik özelliklerle önemle ilgilenir. Bir toplumu meydana getiren nüfusun hacmi ve yoğunluğu, yaş, cinsiyet, iş gücü ve meslek durumu, nüfus artışı ve öteki nüfus hareketleri v.b. ile toplumun işleyiş düzeni arasında sıkı bir ilişki vardır.³⁵⁹ Diğer yandan toplumbilimciler için nüfusun büyüklüğü, dağılımı ve nitelikleri her zaman için temel verileri oluşturur. Bu nedenle araştırmamıza katılanların bu türden özelliklerinin izahı meselenin açıklığa kavuşması açısından önem arz etmektedir.

1.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Nüfusun, cinsiyet ve yaşa göre dağılımı sosyal yapının izahında önem arz etmektedir. Bu nedenle nüfus, sosyal yapının en önemli unsurudur. Nüfus, sosyal yapının insan topluluğuna ait somut bir görünüşüdür. Toplumun hacmi nüfus yapısı ile belirlenir. Nüfusun kompozisyonu, nüfusun yoğunluğu toplum hayatında çok büyük sosyal, kültürel ve iktisadi olayların gelişiminde önemli rol oynar. Nüfus, insanların maddi ve manevi durumları, iş kuvveti, sermayenin teşekkülü, üretim, tüketim, gelirlerin teşekkülü ve paylaşılması dolayısıyla bütün ekonomik olaylara ve kurumlara etkide bulunur.³⁶⁰ Bütün bu özellikleriyle nüfusun yapısı ile sanayileşme arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Malatya kentinde 1927 yılında her 100 kadın için 90 erkek bulunmakta iken, erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla artması nedeniyle 1945 yılında kadın ve

³⁵⁹ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.59–61

³⁶⁰ Nirun, Nihat; **Sistemantik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Atatürk Kültür Merkezi yy, Ankara, 1991, s.21–23

erkek nüfus aynı büyüklüğe ulaşmıştır. Bu yıldan sonra artış ve azalışlar gösteren cinsiyet oranı, 1975 yılında 106 ile en yüksek değerini almıştır. 2000 yılında Malatya kentinde her 100 kadın için 104 erkek bulunmaktadır.

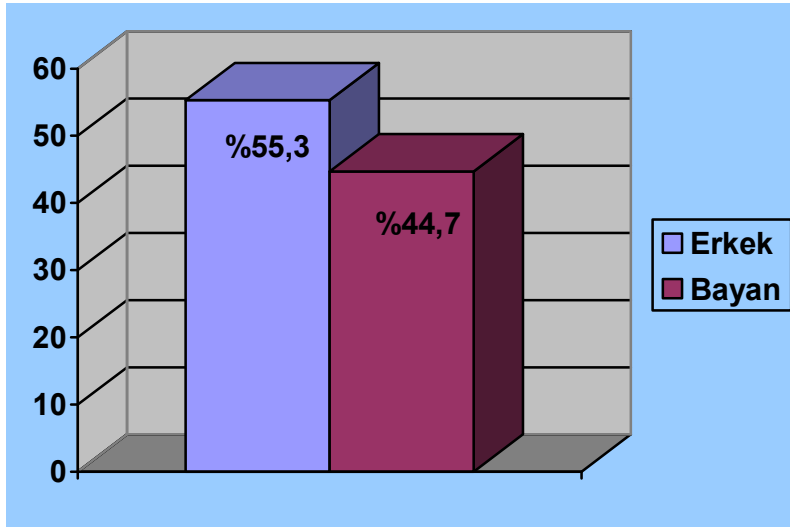
Malatya kentinin 2000 yılındaki nüfus piramidinin en önemli özelliği 15 yaşından küçük kuşaklarda yaş küçüldükçe o kuşakların nüfusunun azalmasıdır. Bu tip nüfus piramidi, doğum oranının azaldığı durumlarda görülür. Genel olarak 2000 yılındaki nüfus piramidi gelişmiş ülkelerin piramidine benzer bir yapı arz etmektedir. 2000 yılı sonuçlarına göre Malatya kentinde nüfusun medyan yaşı erkekler için 23, kadınlar için 23,8 değerini almıştır. Bunun anlamı, kentin genelinde erkeklerin yarısı 23 yaşından, kadınların ise yarısı 24 yaşından gençtir.

Bütün toplumlarda cinsiyet farklılığından kaynaklanan bir statü ve rol farklılaşması görülmektedir. Bu itibarla sosyal yapının özelliklerini ortaya koymaya dönük yapılacak olan her hangi bir araştırmada cinsiyet gruplarının temsil oranları yeterli düzeyde olmalıdır.

Tablo 29B:Araştırmaya Katılanların “Cinsiyete” Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	357	55,3
Bayan	288	44,7
Toplam	645	100,0

Yapmış olduğumuz araştırmanın Malatya'da her iki cinsiyet grubunu temsil eden bir örnekleme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki tablo ve grafikte de görüldüğü üzere araştırmamıza 645 kişi katılmakla birlikte, bunların %55,3'ü (357 kişi) erkek, %44,7 si (288 kişi) bayandır. (Tablo 29B, Grafik 1)

Grafik 1:Araştırmaya Katılanların “Cinsiyete” Göre Dağılımı

Yaş, kişinin bitirmiş olduğu yani tamamlamış olduğu yaştır. Yaş faktörü de genel olarak sosyal hayatın içerisinde fertlerin sosyal ilişkilerinde önemli bir etkiye sahiptir.

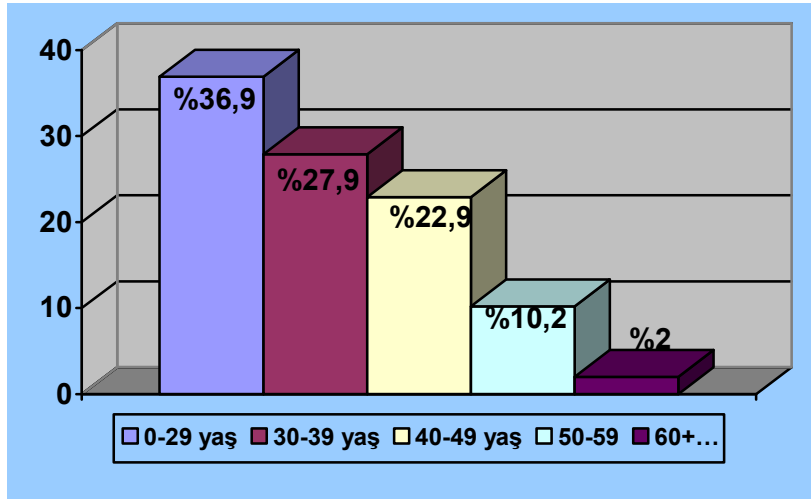
Tablo 30B:Araştırmaya Katılanların “Yaş Gruplarına” Göre Dağılımı

Yaş	Sayı	%
29 ve Altı	238	36,9
30–39	180	27,9
40–49	148	22,9
50–59	66	10,2
60 ve Üzeri	13	2,0
Toplam	645	100,0

Araştırmamıza katılanların yaş gruplarına dikkat ettiğimizde ise; örneklem grubumuzun en büyük kısmını 29 yaş ve altındaki hane halkı reisi oluşturmaktadır. Araştırmamıza katılanların 29 yaş ve altındakilerin oranı %36,9'dur. Yine katılımcılar içerisinde 30–39 yaş grubunda olanlar %27,9, 40–49 arası yaş grubunda olanlar % 22,9, 50–59 arası yaş grubu kişiler %10,2, 60 ve üzerinde olan kişiler ise

%2 sini oluşturmaktadır. Örneklemenin yaş gruplarına göre bu dağılımları dikkate alındığında, dağılımın en yüksek yoğunluk oranı 29 yaş grubunda ve 30–39 arasındaki yaşlarda görülmekte, yaş ilerledikçe bu yoğunluk oranı düşmektedir. (Tablo 30B, Grafik 2)

Grafik 2:Araştırmaya Katılanların “Yaş Gruplarına” Göre Dağılımı

1.2. Araştırmaya Katılanların Doğum ve Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Doğum yeri, kişi doğduğu sırada annesinin ikamet ettiği yerdir. 1935 yılında Malatya kentindeki nüfusun %96,7 si bu kentte doğmuştur. Bu oran 1945 yılından sonra sürekli ve yavaş bir azalma göstermiştir. 2000 yılında Malatya nüfusunun %85,3 ü bu kentte doğan kişilerden oluşmaktadır. Malatya kenti dışındaki kentlerden doğanlar içinde en yüksek paya Adıyaman ili doğumlular sahiptir. 2000 yılında Malatya kentindeki nüfusun %4 ü Adıyaman ilinde doğmuş kişilerden oluşmaktadır. Bunun yanında Elazığ ve Sivas doğumlu olanlarda önemli bir paya sahiptir.

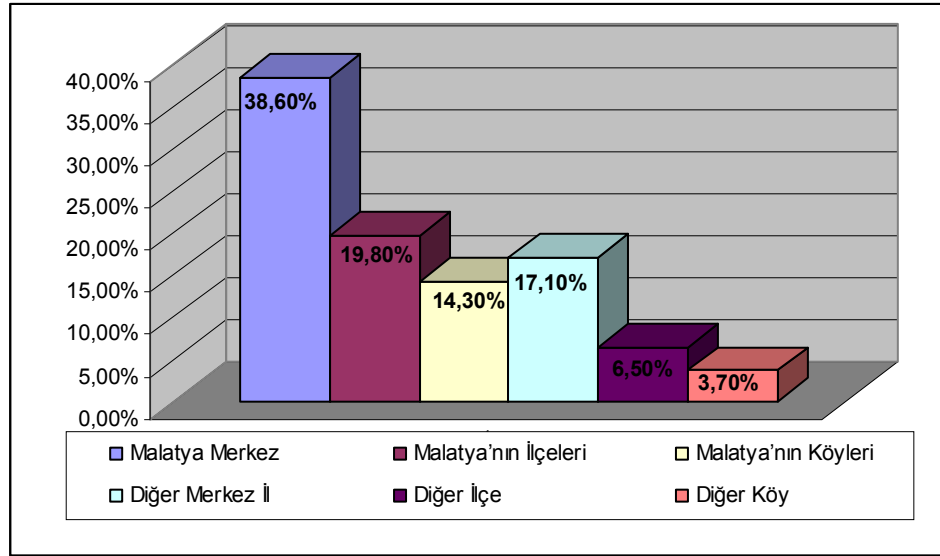
Kentleşme ve sanayileşme açısından dikkate alacak olursak, bölgesinde bir cazibe merkezi olarak görülen Malatya’nın başta kendi ilçeleri, köyleri ve diğer il ve ilçelerden büyük oranda göç aldığı görülmektedir. Bu durum bir coğrafi hareketlilik ve dolayısıyla mesleki hareketlilik yanında Türkiye’nin kentleşmesi bahsinde geçen

ülke kentlerimiz, kırsal alandan gelen nüfus ile büyümekte veya beslenmekte nitelendirmesini de doğrulamaktadır.

Tablo 31B:Araştırmaya Katılanların “Doğum Yerine” Göre Dağılımı

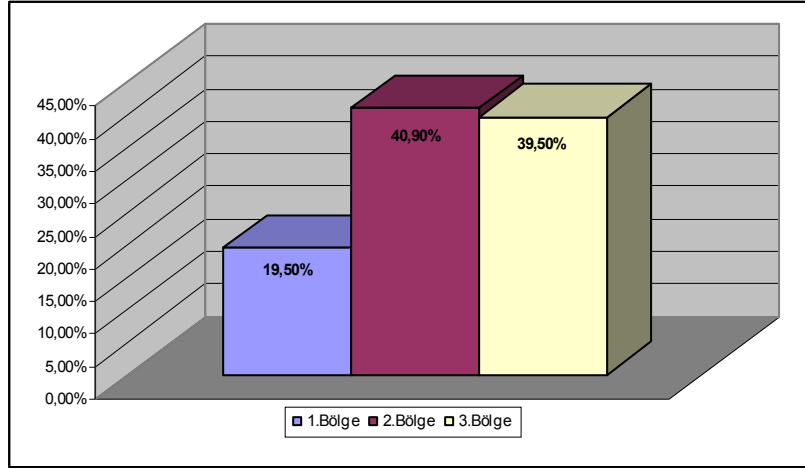
Doğum Yeri	Sayı	%
Malatya Merkez	249	38,6
Malatya’nın İlçeleri	128	19,8
Malatya’nın Köyleri	92	14,3
Diğer İl Merkez	110	17,1
Diğer İlçe	42	6,5
Diğer Köy	24	3,7
Toplam	645	100

Doğum yerleri itibariyle örneklemin dağılımına baktığımızda, Malatya merkezde doğanlar, %38,6’lık bir oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Malatya ilçelerinde doğanların %19,8, Malatya köylerinde doğanların 14,3 oranında olduğu dikkate alınırsa, örneklemin büyük çoğunluğunu (%73) Malatya ilinde doğduğu görülecektir. Doğum yerlerinin yerleşim birimleri itibariyle ele aldığımızda ise köylerde doğanlar %18, ilçelerde doğanlar %26,3, il merkezlerinde doğanlar ise 55,7 oranında olduğu görülmektedir. (Tablo 31B, Grafik 3)

Grafik 3:Araştırmaya Katılanların “Doğum Yerine” Göre Dağılımı**Tablo 32B:Araştırmaya Katılanların “Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı**

Mahallenin Bulunduğu Bölge		
	Sayı	%
1.Bölge (Merkez)	126	19,5
2.Bölge (Geçiş)	264	41
3.Bölge (Çevre)	255	39,5
Toplam	645	100

Diğer taraftan örneklemimizin kent merkezinde bölgelere göre yerleşim durumuna baktığımızda ise merkez olarak tanımladığımız 1.Bölgede oturanların oranı %19,5, geçiş olarak tanımladığımız 2. Bölgede oturanların oranı %41, çevre olarak tanımladığımız 3. Bölgede oturanlar ise %39,5'i teşkil etmektedir. Bu dağılım Malatya kent merkezinde sosyo-ekonomik göstergeler ve ikamet etme özelliklerine de uygun olduğunu ifade edebiliriz. (Tablo 32B, Grafik 4)

Grafik 4:Araştırmaya Katılanların “Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı

1.3. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Geçmişten günümüze her topluluk ve aile, kendi çocuklarını yetiştirmek ve mevcut yapıyla uyumlu hale getirebilmek üzere, belirli değerleri aktarmak için eğitim sürecine ve sistemine müracaat etmiştir. Her devirde farklılık göstermesine karşılık, temelde ortak olan nokta bireyin sosyalleşmesi, intibakı ve eğitilmesidir.

Malatya kenti eğitim sürecinin dinamik ve yoğun olduğu bir ilimizdir. Son zamanlarda Malatya kentinde okuma ve yazma bilen nüfusun oranı Türkiye genelinde olduğu gibi her iki cinsiyet içinde sürekli artış göstermektedir. 1935 yılında erkeklerin %17’si, kadınların %3,2’si okuma yazma bilirken, bu oran 2000 yılında erkeklerde %92,6’ya, kadınlarda %77,9’a yükselmiştir. Malatya kent genelinde okuma yazma bilenlerin oranı %85 olup, cinsiyetler arasında önemli bir fark gözlenmektedir. Kadın nüfusun okuryazarlık oranı erkek nüfusunkinden daha hızlı artmakla birlikte cinsiyetler arası farklılık devam etmektedir. Malatya kent merkezinde okuma yazma bilenlerin oranı ise %89 dur.

Eğitim düzeyindeki gelişim, eğitim çağını bitiren 25 ve daha yukarı yaştaki nüfus için incelenmiştir. 1975–2000 döneminde 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusun içinde ortaokul ve ortaokul dengi, lise ve lise dengi ve yükseköğretim mezunlarının payı her iki cinsiyette de sürekli artış göstermektedir. Aynı dönemde ilkokul mezunu kadın nüfusun oranı sürekli artarken, özellikle lise ve üniversite mezunu olan erkek

nüfusun oranı 1990 yılından sonra düşme eğilimine girmiştir. 1975 yılında 25 ve daha yukarı yaştaki erkeklerin %39,9'u, kadınların %15,6'sı ilkokul mezunu iken, 2000 yılında erkeklerin %40,5'i, kadınların %38,1'i ilkokul mezunudur.

Eğitim düzeyinde özellikle lise ve yükseköğretim mezunlarında önemli artışlar olmuştur. 1975 yılında erkeklerin %4,8'i, kadınların %1,2'si lise mezunu iken, 2000 yılında erkeklerin %18,7'si, kadınların %8,3'ü lise mezunudur. Yükseköğretim mezunu olan nüfus oranı her iki cinsiyette de artış göstermekle birlikte kadın nüfustaki artış erkek nüfusundakinden daha fazladır. 1975 yılında erkeklerin %1,2'si, kadınların %0,2'si yükseköğretim mezunu iken, 2000 yılında bu oranlar, erkeklerde %10,22'ye, kadınlarda ise %3,9'a yükselmiştir. (Tablo 33B)

Tablo 33B:Malatya İl Geneli Okuryazarlık ve Öğrenim Durumuna Göre Nüfus (1975–2000)
(25 + Yaş)

Öğrenim Durumu		Sayım Yılı					
		1975		1985		2000	
Cinsiyet		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okuma Yazma Bilmeyen	Erkek	40659	40,12	29984	24,0	20622	10,32
	Kadın	82695	79,22	80649	63,42	72011	36,09
	Toplam	123354	59,96	110663	43,88	92633	23,20
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmemiş	Erkek	9512	9,39	10769	8,62	10572	5,29
	Kadın	2786	2,67	7510	5,91	14006	7,02
	Toplam	12298	5,98	18279	7,25	24578	6,16
İlkokul	Erkek	40454	39,92	57707	46,18	80960	40,53
	Kadın	16235	15,55	31761	24,98	75949	38,06
	Toplam	56689	27,55	89468	35,49	156909	39,30
Ortaokul veya Dengi Meslek Okulları	Erkek	4625	4,56	8453	6,76	29832	14,93
	Kadın	1282	1,23	2233	1,76	13258	6,64
	Toplam	5907	2,87	10686	4,24	43090	10,79
Lise veya Dengi Meslek Okulları	Erkek	4864	4,80	12257	9,81	37348	18,70
	Kadın	1234	1,18	3824	3,01	16553	8,30
	Toplam	6098	2,96	16081	6,38	53901	13,50
Yükseköğretim	Erkek	1234	1,22	5789	4,63	20417	10,22
	Kadın	157	0,15	1980	0,93	7758	3,89
	Toplam	1391	0,68	7769	2,76	28175	7,06
Bilinmeyen	Erkek						
	Kadın						
	Toplam	710		70		101	
Genel Toplam	Erkek	101891		125015		199769	
	Kadın	104556		127171		199618	
	Toplam	206447		252186		399387	

Kaynak: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri,

T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002, s.49

Özellikle 2000 yılında iş gücüne katılma oranında 12–14 yaş grubunda gerek erkeklerde gerekse kadınlarda önemli bir azalmanın olması eğitime verilen önemin artmasıyla açıklanabilir.

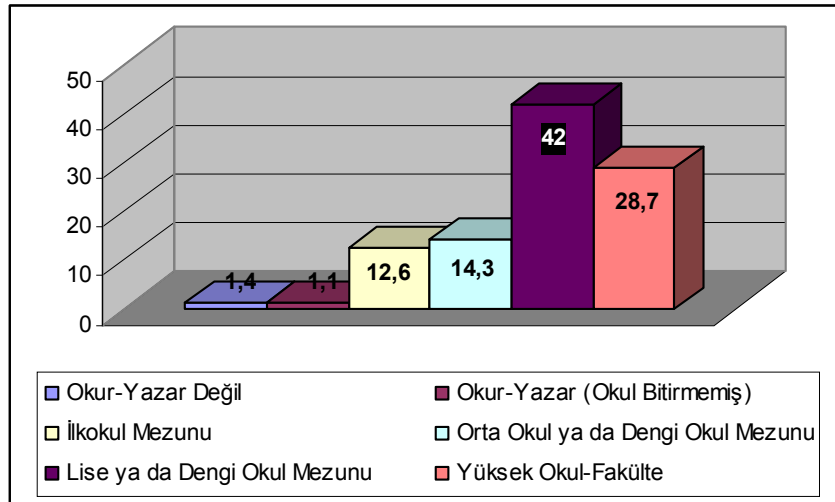
Toplum içerisindeki eğitimin belirleyici bu önemli rolü dikkate alınarak, araştırmamız içerisinde örneklem grubu her eğitim seviyesini temsil edebilecek bir düzeyde olmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 34B:Araştırmaya Katılanların “Öğrenim Durumlarına” Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur-Yazar Değil	9	1,4
Okur-Yazar (Okul Bitirmemiş)	7	1,1
İlkokul Mezunu	81	12,6
Ortaokul- Dengi Okul Mezunu	92	14,3
Lise- Dengi Okul Mezunu	271	42
Yüksek Okul-Fakülte	185	28,7
Toplam	645	100

Yaptığımız araştırmada, örneklemimizin %1,4 ü okuryazar olmadığı, %1,1 i ise okul bitirmediği halde okuma yazma bildiği görülmektedir. Yine örneklemimizin %12,6 sı ilkokul, %14,3 ü orta ve dengi okul, %42 si lise ve dengi okul, %28,7 si yüksek okul ve fakülte mezunudur. (Tablo 34B, Grafik 5)

Grafik 5:Araştırmaya Katılanların “Öğrenim Durumlarına” Göre Dağılımı

Yerleşim yerlerine göre eğitim açısından örneklemimize baktığımızda, okuryazar olmayanların oranı 3. bölge olarak ifade ettiğimiz çevrede %44,4 olarak en yüksektir. Merkez bölgesinde oturanların %22,7'si yüksek okul veya fakülte mezunu iken, lise ve dengi okul mezunu %18,8'dir. Geçiş bölgesinde oturanların ise %43,2'si yüksek okul veya fakülte mezunu, %39,5'i lise dengi okul mezunu, 48,9'u ise orta ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir. Tüm sonuçlara bakıldığında, eğitim seviyesi en düşük olan yerleşim yeri, çevre olarak adlandırdığımız 3. bölgedir. Çevre mahallelerde oturanların hem okullaşma oranı hem de eğitim seviyeleri diğer bölgelere oranla düşüktür. (Tablo 35B)

Tablo 35B:Araştırmaya Katılanların “Öğrenim Durumu ve Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı

Yerleşim Yerleri					
Öğrenim Durumu		1. Bölge (Merkez)	2. Bölge (Geçiş)	3. Bölge (Çevre)	Toplam
Okur-Yazar Değil	Sayı	3	2	4	9
	%	33,3%	22,2%	44,4%	100%
Okur-Yazar (Okul Bitirmemiş)	Sayı	0	2	5	7
	%	0%	28,6%	71,4%	100%
İlkokul Mezunu	Sayı	12	28	41	81
	%	14,8%	34,6%	50,6%	100%
Ortaokul ya da Dengi Okul Mezunu	Sayı	18	45	29	92
	%	19,6%	48,9%	31,5%	100%
Lise ya da Dengi Okul Mezunu	Sayı	51	107	113	271
	%	18,8%	39,5%	41,7%	100%
Yüksek Okul-Fakülte	Sayı	42	80	63	185
	%	22,7%	43,2%	34,1%	100%
Toplam	Sayı	126	264	255	645
	%	19,5%	41%	39,5%	100%

1.4. Araştırmaya Katılanların Meslek ve Çalışma Hayatına Göre Dağılımı

Kişinin esas mesleği, bir öğrenim ya da ihtisas dönemi sonucu bilgi, görgü ve tecrübeye dayalı olarak elde edilen profesyonel becerisidir. Yapılan iş ise, istihdamda olan kişinin aynı (mal) veya nakdi (para) gelir elde etmek amacıyla almış olduğu görev ve sorumluluklardır.

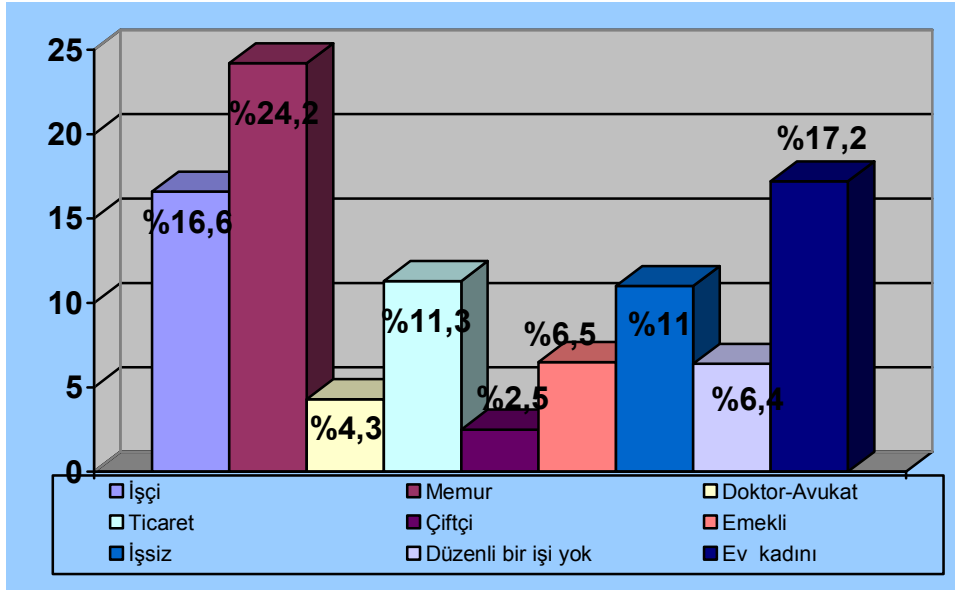
Malatya kentinde, çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilen 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus, toplam nüfustan daha hızlı artmaktadır. Buna karşılık iş gücündeki (iş gücü, istihdam edilenlerle işsizlerin oluşturduğu nüfusu kapsar) nüfus artışı hızı hem toplam nüfustan hem de 12 ve daha yukarı yaştaki nüfustan daha düşüktür. Örneğin, 1980–2000 arası 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yıllık artış hızı %24,3 iken, iş gücündeki nüfusun yıllık artış hızı %16,1 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında erkeklerin iş gücüne katılma oranı %65,3 iken, kadınlarda %41’dir. İstihdam edilenlerin sayısında 1980–2000 döneminde sürekli bir artma görülmektedir. İstihdam edilen nüfusun yıllık artış hızı %13,5’tir.

Tablo 36B:Araştırmaya Katılanların “Meslek Gruplarına” Göre Dağılımı

Meslek	Sayı	%
İşçi	107	16,6
Memur	156	24,2
Doktor-Avukat	28	4,3
Ticaret	73	11,3
Çiftçi	16	2,5
Emekli	42	6,5
İşsiz	71	11,0
Düzenli Bir İş Yok	41	6,4
Ev Hanımı	111	17,2
Toplam	645	100,0

Örnekleminizin genel mesleki dağılımı ise şöyledir; işçiler %16,6, memurlar %24,2, serbest meslek sahibi (doktor, avukat v.b) %4,3, ticaret %11,3, çiftçi %2,5, emekli %6,5, ev hanımı %17,2, düzenli işi yok %6,4, işsiz %11 oranında bulunmaktadır. (Tablo 36B, Grafik 6)

Grafik 6:Araştırmaya Katılanların “Meslek Gruplarına” Göre Dağılımı

İkamet bölgeleri sosyal tabakaların birer ölçütü olarak alınır. Oturma mahallinin belirlenmesinde ise mesleğin de önemli bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Hatta mesleğin sosyal tabakadan daha da etkili olduğu ifade edilmektedir.³⁶¹ Dolayısıyla insanların sahip oldukları meslekler, yaşanılan mekânın farklılaşmasında ve böylece de hayat tarzlarındaki oluşacak farklılaşmalara tesir eden önemli bir sosyo-ekonomik değişkendir.

Yaptığımız araştırmada da Malatya'daki belirli bölge ve semtlerin farklı meslek ve tabaka mensuplarınca oturmalarıyla karakterize oldukları ortaya çıkmıştır. Yaşanılan bölge itibariyle mesleklere baktığımızda, çevre bölgesinde çiftçilerin, işsizlerin, düzenli bir işi olmayanların ve işçilerin oranlarının diğer bölgelere daha yüksek olduğu görülmektedir. Geçiş bölgesi olarak ifade ettiğimiz ikinci bölgede ise %46,8'le memurların oranının en yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarından elde ettiğimiz verilerden hareketle şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür. Geçiş bölgesinde oturan ve kente yeni göçen, ayrıca yeni bir iş kurmak için eğitim ve para gibi birikimde yoksun olan kişiler, geçimlerini sağlayacak düşük ücretli işlerde vasıfsız olarak çalışmaktadırlar. Aynı zamanda birinci bölgede oturan,

³⁶¹ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.323

kentte uzunca bir müddet yaşayan eğitim ve gelir düzeyi yüksek kişiler daha çok memurluk, serbest meslek ve ticaret gibi mesleklerle uğraşmaktadırlar. (Tablo 37B)

Tablo 37B:Araştırmaya Katılanların “Meslek Grupları ve Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı

Mahallenin Bulunduğu Bölge					
Meslek		1. Bölge (Merkez)	2. Bölge (Geçiş)	3. Bölge (Çevre)	Toplam
İşçi	Sayı	15	39	53	107
	%	14,1%	36,4%	49,5%	100%
Memur	Sayı	35	73	48	156
	%	22,4%	46,8%	30,8%	100%
Doktor-Avukat v.b	Sayı	5	11	12	28
	%	17,9%	39,3%	42,9%	100%
Ticaret	Sayı	24	30	19	73
	%	32,9%	41,1%	26%	100%
Çiftçi	Sayı	1	5	10	16
	%	6,2%	31,2%	62,5%	100%
Emekli	Sayı	10	20	12	42
	%	23,8%	47,6%	28,6%	100%
İşsiz	Sayı	8	33	30	71
	%	11,3%	46,5%	42,3%	100%
Düzenli Bir İş Yok	Sayı	5	13	23	41
	%	12,2%	31,7%	56,1%	100%
Ev Hanımı	Sayı	23	40	48	111
	%	20,7%	36%	43,3%	100%
Toplam	Sayı	126	264	255	645
	%	19,5%	41%	39,5%	100%

1.5. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Gelir, bir kimseye veya topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen paradır. Kişilerin gelirlerinde meydana gelecek her hangi bir değişme, tüm hayatlarını etkileyecektir. Bu değişmeler hayat tarzından, zihniyet dünyasına kadar her alanda kendini gösterir. Aylık gelir çalışılan işin niteliği de belirlemektedir.

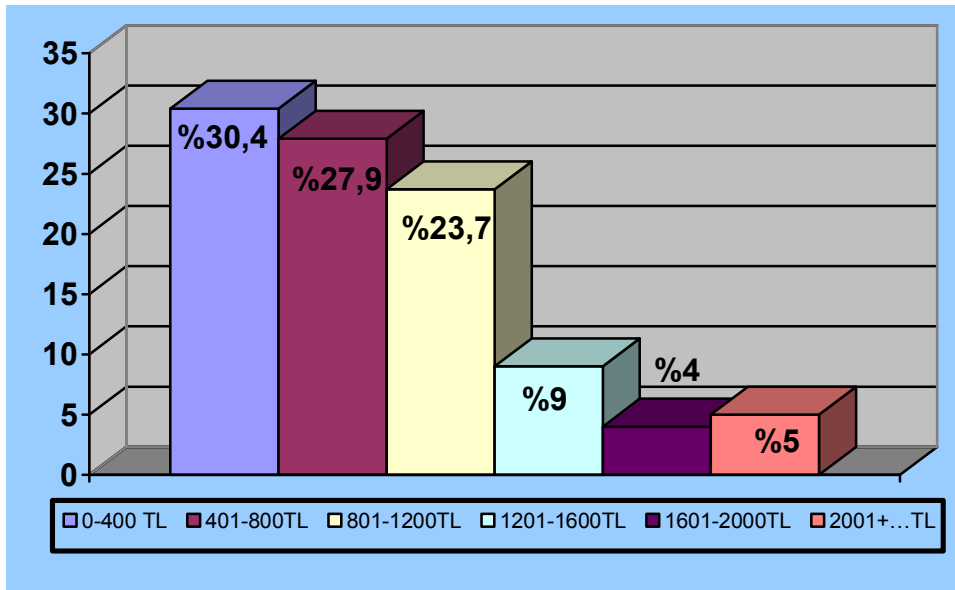
Diğer faktörlerin de yanında, hayat tarzını ve davranış biçimlerini önemli bir şekilde belirleyen gelir değişkeni, çalışmamızda analiz edilmiş ve araştırmanın ilerleyen bölümlerinde diğer sosyo-ekonomik verilerle ilişkisi değerlendirilmiştir.

Tablo 38B:Araştırmaya Katılanların “Gelir Durumuna” Göre Dağılımı

Gelir Durumu	Sayı	%
400 TL ve Altı	196	30,4
401–800 TL	180	27,9
801–1200 TL	153	23,7
1201–1600 TL	58	9,0
1601–2000 TL	26	4,0
2001TL ve Üzeri	32	5,0
Toplam	645	100,0

Örneklemimizin büyük bir bölümünün aylık geliri, aşağıdaki tablo ve grafikte de görüldüğü üzere 400 TL ve altındadır. Katılımcıların %30,4’ü nün geliri 400 TL ve altındadır. Yine örneklemimizin %27,9’nun geliri 401–800 TL arasında, %23,7’nin geliri 801–1200 TL arasında, %9’unun geliri 1201–1600 TL arasında, %4’ünün geliri 1601–2000 TL arasında, %5’nin geliri 2000 TL’nin üzerindedir. (Tablo 38B, Grafik 7)

Grafik 7:Araştırmaya Katılanların “Gelir Durumuna” Göre Dağılımı

Araştırmamızın sonuçlarına göre katılımcıların yaşadıkları bölgeler ile gelir seviyeleri arasında önemli farklılıkların olduğu görülmüştür. Bölgelere göre gelir seviyelerine dikkat ettiğimizde, düşük gelir grubuna sahip olan kişilerin daha çok 3. Bölge olan yani çevre bölgesinde bulunan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Zira 400 TL ve altı gelir grubuna sahip olanlar en fazla 3.Bölge de bulunmaktadırlar. 3. Bölgede yaşayanların büyük bir bölümü (%51) 400 TL ve altı gelir grubunda yer almaktadırlar. 3. Bölgeden sonra düşük gelir grubunun en fazla bulunduğu bölgeler: 2.Bölge (%33,7) ve arkasından gelen 1.Bölgedir (%15,3). Bu sonuçlardan da görüldüğü üzere, düşük gelir grubu en fazla çevre bölgesinde bulunmakla beraber, çevre bölgesini sırasıyla geçiş ve merkez bölgesi takip etmektedir. Merkez bölgesi düşük gelir grubunun en az olduğu bölgedir. Diğer taraftan merkez bölgesi yüksek gelir grubunun en fazla olduğu bölge olduğu tespit edilmiştir. Zira diğer bölgeler ile mukayese edildiğinde 2001 TL ve üzeri yüksek gelir grubundaki kişiler en fazla geçiş bölgesinde (%37,5), daha sonra merkez bölgesinde (%34,4) ve en az çevre bölgesinde (%28,5) bulunduğu görülmektedir. (Tablo 39B)

Tablo 39B:Araştırmaya Katılanların “Gelir Durumu ve Mahallenin Bulunduğu Bölgeye” Göre Dağılımı

Mahallenin Bulunduğu Bölge					
Gelir Durumu		1. Bölge (Merkez)	2. Bölge (Geçiş)	3. Bölge (Çevre)	Toplam
400 TL ve Altı	Sayı	30	66	100	196
	%	15,3%	33,7%	51%	100%
401–800 TL	Sayı	31	83	66	180
	%	17,2%	46,1%	36,7%	100%
801–1200 TL	Sayı	32	62	59	153
	%	20,9%	40,5%	38,6%	100%
1201–1600 TL	Sayı	14	31	13	58
	%	24,1%	53,4%	22,4%	100%
1601–2000 TL	Sayı	8	10	8	26
	%	30,8%	38,5%	30,8%	100%
2001TL ve Üzeri	Sayı	11	12	9	32
	%	34,4%	37,5%	28,1%	100%
Toplam	Sayı	126	264	255	645
	%	19,5%	41%	39,5%	100%

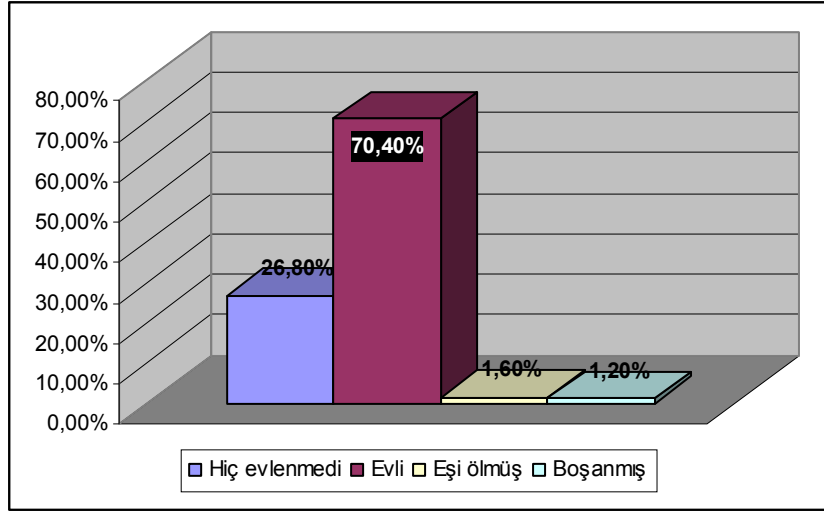
1.6. Araştırmaya Katılanların Medeni Durum ve Aile Yapısına Göre Dağılımı

Malatya kenti nüfusu içerisinde evliler, medeni durum açısından en fazla kesimi oluşturmaktadır. Evli olan nüfusun oranı kent merkezinde %57'dir. Medeni duruma göre cinsiyetler arasında en önemli farklılık, hiç evlenmemiş nüfusta görülmektedir. Kent merkezinde hiç evlenmemişlerin %43'ü erkeklerden, %35'i ise kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Boşanmış nüfusun oranı tüm yerleşim bölgelerinde oldukça düşüktür. Eşi ölmüş kadınların oranı kent genelinde %6 erkelerin oranı ise %1'dir.

Tablo 40B:Araştırmaya Katılanların “Medeni Duruma” Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	%
Hiç Evlenmedi	173	26,8
Evli	454	70,4
Eşi Ölmüş	10	1,6
Boşanmış	8	1,2
Toplam	645	100

Çalışmamıza katılan kişilerin %70,4'ü evli, %26,8 hiç evlenmedi, %1,6'sı eşi öldü, %1,2'si ise boşanmıştır. Buradaki %26,8'lik gibi bir orana karşılık gelen medeni durumu bekâr olanları, genellikle evin en büyük oğlu ya da kızı oluşturmaktadır. Bu nedenle bekâr nitelendirilmesinden dolayı evde yalnız yaşadığı anlaşılmamalıdır. (Tablo 40B, Grafik 8)

Grafik 8:Araştırmaya Katılanların “Medeni Duruma” Göre Dağılımı

Bir hanede kimlerin yaşadığı aile tipi hakkında bizlere bilgi vermektedir. Dede, nine veya bunlardan biri ile anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile geniş ailedir. Anne, baba ve evlenmemiş çocukların birlikte yaşadığı aile ise çekirdek ailedir. Bu açıklamalar ışığında aile büyüklüğü açısından örneklemimize baktığımızda, anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ağırlıklı bir aile yapısının olduğu görülmektedir. Zira örneklemimizin %81,7’i çekirdek aile yapısına sahip bir ailede yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Geniş aile olarak tarif ettiğimiz dede, nine ve anne- baba çocuklardan oluşan grup ise %5,1’dir. (Tablo 41B)

Tablo 41B:Araştırmaya Katılanların “Aile Yapısına” Göre Dağılımı

Aile Yapısı	Sayı	%
Dede Nine Anne Baba Çocuklar	33	5,1
Anne Baba ve Çocuklar	527	81,7
Baba ve Çocuklar (Anne Ölmüş)	10	1,6
Anne ve Çocuklar (Baba Ölmüş)	26	4,0
Anne veya Babadan Biri Ayrı ve Çocuklar	6	,9
Anne Baba Çocuklar ve Yakın Akrabalar	16	2,5
Yalnız Yaşıyor	27	4,2
Toplam	645	100,0

1.7. Araştırmaya Katılanların Kentleşme Özellikleri

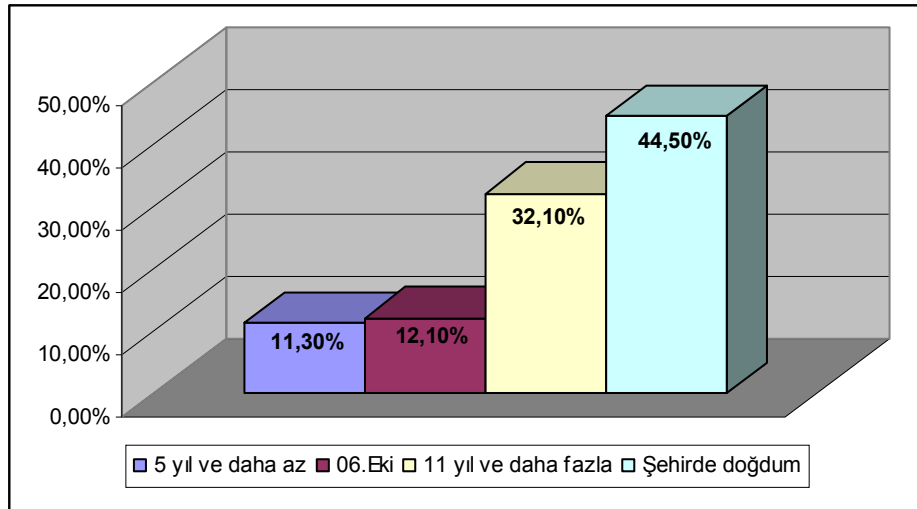
1927 yılında Malatya kentinde %15,2 olan kentte yaşayan nüfusun payı sürekli bir artış göstererek 2000 yılında 58,5 e ulaşmıştır. Malatya’da kentte yaşayan nüfusun oranı, ülke ortalamasına göre daha yavaş artmıştır. Kentte 1990 yılına kadar köy nüfusu fazla iken, ilk kez 1990 yılında kent nüfusu köy nüfusundan daha fazla olmuştur.

Tablo 42B:Araştırmaya Katılanların “Kentte Kalış Sürelerine” Göre Dağılımı

Kentte Kalış Süreleri	Sayı	%
5 yıl ve Daha Az	73	11,3
6–10	78	12,1
11 Yıl ve Daha Fazla	207	32,1
Şehirde Doğdum	287	44,5
Toplam	645	100

Araştırmamıza katılanların kentte kalış sürelerine baktığımızda, %44,5 ile kent doğumluların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. %32,1 ile 11 yıl ve daha fazla kentte yaşayanlar, %12,1 ile 6–10 yıl arası kentte yaşayanlar ve %11,3 ile de 5 yıl ve daha az süredir kentte yaşayanlardan oluşmaktadır. (Tablo 42B, Grafik 9)

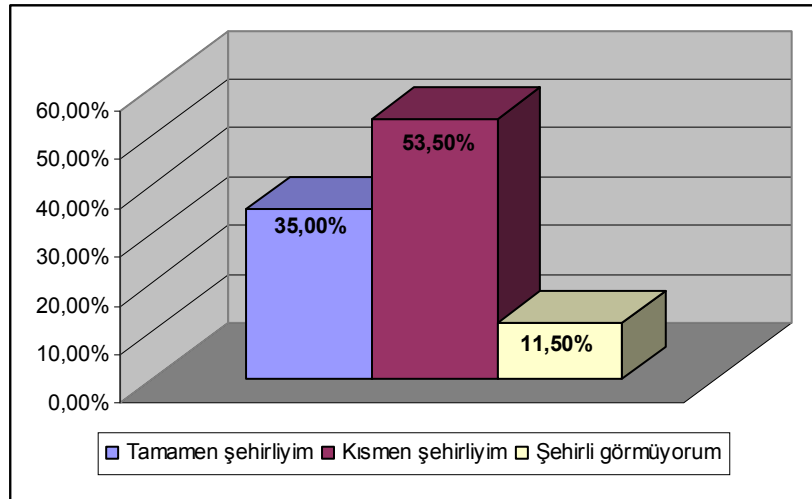
Grafik 9:Araştırmaya Katılanların “Kentte Kalış Sürelerine” Göre Dağılımı

Tablo 43B:Araştırmaya Katılanların “Kentleşme Durumlarına” Göre Dağılımı

Kentleşme Durumları	Sayı	%
Tamamen Kentliyim	226	35,0
Kısmen Kentliyim	345	53,5
Kentli Görmüyorum	74	11,5
Toplam	645	100

Kentleşme durumuna baktığımızda ise örneklemimiz içerisindekilerin %35’i kendisini tamamen kentli olarak görürken, %53,5’i kısmen kentli görmekte, %11,5’i ise kendisini kentli olarak görmemektedir. (Tablo 43B, Grafik 10)

Grafik 10:Araştırmaya Katılanların “Kentleşme Durumlarına” Göre Dağılımı

İçinde yaşanılan toplumsal yapı içerisindeki bireylerin sosyo ekonomik özellikler açısından kendilerine dönük bulunan algılamaları oldukça önemlidir. Zira bireyler mevcut sosyal dünya içerisinde kendilerine dönük olan algıları, o yapının neresinde ve hangi tabakasında yaşadıklarını da ifade etmektedir. Bireylerin

kendilerine dönük hangi tabakada bulunduklarına dair yerleşmiş algıları onların hayat tarzlarına, alışkanlıklarına ve sosyal ilişkilerine de tesir edecektir.

Tablo 44B:Araştırmaya Katılanların “Malatya'da Yaşayanlar İçinde Kendinizi Nasıl Buluyorsunuz” Göre Dağılımı

Sosyal Tabaka	Sayı	%
Üst Tabaka	60	9,3
Orta Tabaka	535	82,9
Alt Tabaka	50	7,8
Toplam	645	100,0

İşte önemli bir kriter olarak bireylerin kendilerini hangi sosyal tabakada gördüklerine ilişkin araştırmamızdan elde ettiğimiz verilere baktığımızda, katılanların %82,9'u kendini orta tabakada, %9,3'ü üst tabakada ve %7,8'i ise alt tabakada gördükleri tespit edilmiştir. (Tablo 44B)

Aylık gelir, tüketim eğilimleri, hayat alışkanlıkları, tasarruf v.b. kriterler sosyal tabakayı belirlemede esas olsa bile kişinin kendini hangi tabakada hissettiği de önem arz etmektedir. Aylık gelirlerin verildiği yukarıdaki tablo ve grafik dikkate alındığında alt tabakanın daha yüksek çıkması gerekirken böyle bir neticenin çıkmamasında belki de yukarıda ifade ettiğimiz gibi kişinin kendini hangi tabakada hissettiğinin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında da yaşanılan yerleşim yerinin büyüklüğünün de önemi vardır. Şöyle ki; küçük yerleşim yerlerinde insanlar arasında ekonomik ve sosyal bakımdan farklılaşma büyük yerleşim yerlerine göre daha azdır. Bu nedenle olacaktır ki birbirine yakın hayat şartlarına sahip olan insanların daha çok bulunduğu küçük yerleşim yerlerinde, insanlar farklılaşmanın azlığı nedeniyle kendilerini orta tabakada hatta üst tabakada bile görebilmektedir.³⁶²

³⁶² Kaya, Yaşar; **Malatya Şehri Sosyal Bünyesi İçinde İşbirliği ve Mücadele** (Doktora Tezi), İst, 1991, s.99

2. MALATYA'DA MESLEK YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK

2.1. MALATYA'DA MESLEK YAPISI

Bir alan araştırmasında anket sorularının çeşitli seçeneklerine alınan cevapların yorumlanması esas itibarıyla üç şekilde olur.

Bunlardan birincisi, düz ilişkilerin tespiti. Bir karakteristiğin, kendi içinde mevcut ayrıntılarının tespitini ortaya koyan ilişkilerin düz ilişkiler olarak nitelendirilmesi mümkündür. Burada amaç, kitlenin söz konusu karakteristik bakımından ayrıntılı özelliklerinin düz sıralar veya sütunlar halinde gösterilmesidir.

İkincisi, çapraz ilişkilerdir. İki veya daha fazla boyuta giren karakteristikler arasında mevcut münasebetin tespiti söz konusu olduğunda çapraz ilişkiler olarak nitelendirilen ikinci yöntemle yapılır.

Bir üçüncü yöntem ise daha karmaşık işlemlerde kullanılan matris formüllemesidir.³⁶³

Yine bir alan araştırmasında, ilişki çözümlenmesinde dikkate alınması gereken üç konu vardır. Birincisi, ilişkinin olup olmadığı ve varsa anlamı, ikincisi, ilişkinin yönü, üçüncüsü de ilişkinin miktarıdır.³⁶⁴ Buradan hareketle iki değişken arasında ilişki arandığında üç durum ortaya çıkar. Bunlar;

- İki değişken arasında sistemli bir ilişki yoktur. Yani bir değişkenin aldığı değerlerle öteki değişkenin aldığı değerler arasında birbirini kestirmeye yarayacak bir ilişkinin olmamasıdır.
- Değişkenler doğru orantılıdır. Bir değişkendeki değerler arttığında öteki değişkenin de değerleri artıyor, azaldığında da birlikte azalıyorsa bu iki değişken arasında doğru orantılı bir ilişki var demektir.

³⁶³ Bilgiseven, K. Amiran; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitap evi (3.Baskı), İst, 1989, s.281–290

³⁶⁴ Karasar, Niyazi; **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Alkım Kitap evi (7.Basım), Ankara, 1995, s.218

- Değişkenlerin ters orantılıdır. Bir değişkendeki artan değerlere karşılık, öteki değişkenin aldığı değerler azalıyorsa bu iki değişken arasında ters yönlü bir ilişki vardır.³⁶⁵ Alandan elde ettiğimiz verilerin analizinde yukarıda izahı yapılan ilişkiler ve düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Meslek Tercihi

Sosyal yapının farklı kesimlerinde zamanla meydana gelen ve genel değerler sistemindeki değişmeler ve işin ve çalışmanın anlamında olduğu gibi mesleklerin ve mesleki zümrelerin değer ve itibarlarında da kendilerine uygun değişmelerin meydana gelmesine yol açmıştır. Bugün iş ve çalışma kendi başına bir değer olarak alınmaktadır. İş ve çalışma artık bugün bir “vasıta-değer” olmak durumundan uzaklaşmış ve büyük ölçüde bir “gaye-değer” olma durumuna gelmiştir. Artık modern insan, işini ve mesleğini geçmişin insanlarından daha bilinçli ve daha rasyonel bir biçimde değerlendirip anlamlandırmakta ve tercih etmektedir.³⁶⁶

Meslek tercihi, kişinin hayatı boyunca vereceği en önemli kararların başında gelmektedir. Birçok faktörün etkisiyle verilebilen bu karar, özellikle kişinin kendisini ve neler yapılabileceğini bilmesiyle ilgilidir. Meslek tercihi, kişinin hayatının başka alanlarını da örneğin, başarı düzeyi, evlilik kararı, iletişimde bulunacağı bireyleri de çok yakından etkilemektedir.

Bireylerin mesleklerden beklentileri cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Şimdi cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ikamet edilen bölge, doğum yeri gibi değişkenlerle meslek tercih ölçütü arasındaki ilişkiyi araştırmamız açısından inceleyelim.

³⁶⁵ Karasar, Niyazi; a.g.e, s.83

³⁶⁶ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.146

2.1.1.1. Cinsiyet ve Meslek Tercih Ölçütü

Meslek seçme durumuna gelen bireyler, ihtiyaçlarının yoğunluğuna göre meslek değerlerini önem sırasına koymakta ve en güçlü ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacağını düşündükleri mesleklere yönelmektedirler.

Bütün toplumlarda cinsiyet farklılığından kaynaklanan bir rol farklılaşmasının olduğunu görmekteyiz. Cinsiyet, insan tutum ve davranışlarını belirleyen önemli bir değişkendir. Toplumlar kendilerine göre sosyal hayatın her alanında kadına ve erkeğe farklı davranışları ve rolleri uygun görmektedir. Sosyal hayatın tamamında görülen bu farklılaşmayı meslek hayatında da görmekteyiz. Bu farklılaşma, bazen toplumda kanunlarla bazen de toplumun ortaya koyduğu müeyyidelerle meydana gelmektedir. Belki de sosyal hayatın şartlarından kaynaklanan imkânsızlık gibi nedenlerle cinsiyet rollerinde farklılaşmalar görülmektedir.

Bir toplumun kültürel kalıpları, kadının meslek sahibi olma, çalışma hayatına yerini belirler. Sanayileşme öncesinde ücretsiz aile işçisi konumundaki kadın, özellikle zirai üretimin vazgeçilmez işgücü unsuruydu. O dönemin iş bölümü, kadının hane içindeki ev işleri ve çocuk bakımı gibi konularla meşgul olmasını ya da eşiyle birlikte zirai faaliyette bulunmasını gerektiriyordu.³⁶⁷

Bununla birlikte sanayileşme sonrası kadın tedricen muhtelif işlerde çalışmaya başlamıştır. Kadın özellikle evlendikten sonra aile rollerini etkilemeyecek meslek ve işleri tercih etmeye çalışmaktadır. Böylece büro işleri, tekstil, haberleşme ve çeşitli profesyonel meslekler içinde kadın istihdamı giderek artmıştır. Anne babaların tabi olduğu kültürel normlar ve ideolojiler kız erkek çocuklarını belli mesleklere kanalize olmasını sağlamaktadır. Özellikle Türk toplumunda aileler kız çocuklarına evlendiklerinde ailesini ihmal etmeyecek özellikleri olan meslekleri telkin etmektedirler.³⁶⁸

Meslek seçimi, meslekler arasında yeteneğine uygun, yapabileceği çalışmaları ve işleri içeren, kendisini en üst düzeyde ifade edebileceğine inandığı bir alana

³⁶⁷ Watson, T; Sociology, Work and Industry (Zikr: Metin Özkul, **Çalışma Sosyolojisi**, Isparta, 1997, s.27)

³⁶⁸ Özkul, Metin; **Çalışma Sosyolojisi**, Isparta, 1997, s.28–29

yönelmeyi ifade etmektedir. Sağlıklı bir seçimi yapabilmek için kişisel özellikler ile mesleğin özelliklerinin örtüşmesi gerekmektedir. Bunun için bireyin kendisini tanıması, meslekler hakkında bilgi sahibi olunması ve mesleki yönelimlerin değerlendirilmesi gerekir.³⁶⁹

Tablo 45B:Cinsiyet ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki

Meslek Tercih Ölçütü					
Cinsiyet		Yüksek Gelir Getirmesi	İtibarlı Olması	Sözü Dinlenebilsin	Toplam
Erkek	Sayı	143	157	57	357
	%	40,1%	44,0%	16,0%	100,0%
Bayan	Sayı	110	119	59	288
	%	38,2%	41,3%	20,5%	100,0%
Toplam	Sayı	253	276	116	645
	%	39,2%	42,8%	18,0%	100,0%

$X^2:2,215$ Sd:2 $P>0.05$ Cramer's V: (0.59)=0,330 Contingency Coefficient: (0.58)=0,330

Bireyin seçimine tabi olmaksızın elde ettiği cinsiyeti, onun tercihlerinin şekillenmesinde ve davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem cinsiyete dayalı doğuştan getirilen özellikler, hem de toplumsal cinsiyet değerlerinin bireye olan tesiri bu farklılaşmayı belirginleştirmektedir. Zira kültürel yapı, kadına ve erkeğe yönelik belirli değerleri ve tercihleri uygun görerek, onlardan bu istikamette sorumluluklarını yerine getirmelerini bekler. Bu çerçevede araştırmamıza katılanların cinsiyet özellikleri, meslek tercihinde bazı farklılaşmaların meydana gelmesine neden olduğu görülmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından meslek tercihlerinde etkili olan faktörlere dikkat ettiğimizde, her iki cinsiyet grubunun da “mesleğin itibarlı olması”na diğerlerinden daha çok önem vermektedirler. Ancak erkekler, “mesleğin itibarlı olması”nı bayanlara göre daha fazla önemsemektedirler. Zira erkeklerin %44’ü, bayanların %41,3’ü meslek tercih ölçütü olarak “mesleğin itibarlı olması”nı

³⁶⁹ <http://emezun.meb.gov.tr/doc/tanitimmodulu>, Ulaşım Tarihi, 24.09.2010

ifade etmektedirler. Mesleki itibarın yanında, gelir faktörü de cinsiyet grupları açısından meslek tercihinde önemli bir değişken olarak belirtilmiştir. Erkeklerin %40'1'i, bayanların ise %38'2'si meslek tercihlerinde yüksek gelire sahip olmasını önemli bulmaktadırlar. Burada erkeklerin bayanlara göre meslek seçiminde geliri daha fazla önemsemeleri ve öne çıkarmalarının nedeni, toplumsal yapının erkeğe evin ihtiyaçlarını karşılama ve evin reisi olma hususundaki yüklediği sorumluluklar ve rollerdir. Çünkü toplumsal yapı ailenin geçimini sağlama doğrultusunda öncelikli olarak birinci derecede erkeğe sorumluluk yüklemektedir.

Diğer taraftan bir mesleğin yetki ve hiyerarşisine her iki cinsiyet grubu da diğerlerine nazaran daha az önem vermekle birlikte, bayanlar erkeklere göre daha çok mesleğin sözünün dinlenebilmesi durumuna katıldıkları görülmüştür. Zira araştırmamıza katılanlar içerisinde bayanların %20'5'i, erkeklerin ise %16'sı meslek seçiminde, mesleğin sözünün dinlenmesine önem verdiklerini ifade etmişlerdir. (Tablo 45B)

2.1.1.2. Yaş ve Meslek Tercih Ölçütü

Sosyal gerçekliğin belirlenmesinde ve tanımlanmasında insanların yaşlarının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Zira bir insanın sahip olduğu yaş, o insanın sosyal hayata yönelik algılamalarına, tutum, değer ve tercihlerinin yönüne tesir etmektedir. Bu yönüyle yaş, mesleğe yönelik tutum ve tercihlerin ortaya çıkmasına da yol açmaktadır.

Objektif faktörlerden birisi olarak yaş da çalışma hayatına ve mesleki vasıflara etki eder. Çıraklık süreci isteyen mesleklerde yaşı küçük olması önemlidir. Çünkü mesleğin incelikleri bireylerin sosyal açıdan en az sorumsuz olduğu ve boş zamanının olduğu bu yaşlarda öğrenilir. Yaş, belirli türden işlerin, mesleklerin seçilmesine, işte devamlılığa ve meslek değiştirmeye etki edebilmektedir.³⁷⁰

³⁷⁰ Özkul, Metin; a.g.e, s.26–27

Tablo 46B:Yaş ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki

Meslek Tercih Ölçütü					
Yaş		Yüksek Gelir Getirmesi	İtibarlı Olması	Sözü Dinlenebilsin	Toplam
29 ve Altı	Sayı	94	98	46	238
	%	39,5%	41,2%	19,3%	100,0%
30–39	Sayı	76	77	27	180
	%	42,2%	42,8%	15,0%	100,0%
40–49	Sayı	53	67	28	148
	%	35,8%	45,3%	18,9%	100,0%
50–59	Sayı	28	28	10	66
	%	42,4%	42,4%	15,2%	100,0%
60 ve Üzeri	Sayı	2	6	5	13
	%	15,4%	46,2%	38,5%	100,0%
Toplam	Sayı	253	276	116	645
	%	39,2%	42,8%	18,0%	100,0%

χ^2 : 7,834 Sd: 8 $P>0.05$ Cramer's V: (0,78) =0.450 Contingency Coefficient: (0,110)= 0.450

Araştırmamıza katılanların yaş grupları, meslek tercihinde bazı farklılaşmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Yaş değişkeni açısından meslek tercihlerinde etkili olan faktörlere baktığımızda; tüm yaş gruplarında, tercih edilecek meslekte aranan ölçüt olarak “itibarlı olması”na diğerlerinden daha çok önem verildiği görülmektedir. Seçilecek mesleğin “itibarlı olması”na en çok önem verenler %46,2’lik oranla altmış yaş ve üzerindeki kişiler oluşturmaktadır. Ayrıca seçilecek meslekte aranan ikinci derecedeki ölçüt “mesleğin yüksek gelir getirmesi”dir. 50–59 yaş grubu da tüm gruplar içinde en yüksek oranla (%42,4) seçilecek mesleğin yüksek gelir getirmesini istemektedir. Araştırmamızda dikkat çekici bir sonuç; altmış yaş ve üzeri grubun seçilecek meslekte aranan ölçüt olarak diğer yaş gruplarından farklı olarak “sözü dinlenebilsin”e (%38,5) daha önem verdiklerini ifade etmeleridir. (Tablo 46B)

2.1.1.3. Eğitim ve Meslek Tercih Ölçütü

Eğitimin temel amaçlarından biri, bireyleri gelecekteki çalışma hayatına hazırlamaktır. Ne var ki günümüzdeki eğitim sistemi bireyleri çalışma hayatına hazırladığı söylenemez. Yaygın anlayışa göre, üniversite eğitimi olmadan çalışma hayatında başarı kazanmanın çok zor olduğu yönündedir. Bu yüzden ki, meslek liselerine gerekli önem verilmemekte, milyonlarca genç genel liselere yönelerek tüm umudunu üniversite sınavlarını kazanmaya bağlamaktadır.

Kişinin eğitiminin seviyesi ile türü onun mesleğini belirlemede çok etkili olmaktadır. Buna karşılık, çocuklarının eğitim ve öğrenim imkânlarından yararlanma ve bu alanda başarılı olma durumunu da anne-babalarını mesleği ve sosyal tabakası büyük ölçüde belirlemektedir. Bunun yanında ailenin sosyo-kültürel durumu, eğitim ve öğrenimle ilgili değerleri ve eğilimleri, hacmi, ekonomik durumu, bulunduğu veya yerleştiği bölge gibi faktörler çocukların eğitimden yararlanma şanslarını belirlemede etki payına sahip olan başlıca faktörlerdir.³⁷¹

Bitirilen eğitimin türü ve seviyesi diğer değişkenleri olduğu gibi seçilecek mesleği de etkilemektedir.

Tablo 47B:Eğitim ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki

Meslek Tercih Ölçütü					
Eğitim Durumu		Yüksek Gelir Getirmesi	İtibarlı Olması	Sözü Dinlenebilsin	Toplam
Okur-Yazar Değil	Sayı	3	3	3	9
	%	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
Okur-Yazar (Okul Bitirmemiş)	Sayı	1	3	3	7
	%	14,3%	42,9%	42,9%	100,0%
İlkokul Mezunu	Sayı	33	33	15	81
	%	40,7%	40,7%	18,5%	100,0%
Ortaokul ya da Dengi Okul Mezunu	Sayı	44	32	16	92
	%	47,8%	34,8%	17,4%	100,0%
Lise ya da Dengi Okul Mezunu	Sayı	108	112	51	271
	%	39,9%	41,3%	18,8%	100,0%
Yüksek Okul-Fakülte	Sayı	64	93	28	185
	%	34,6%	50,3%	15,1%	100,0%
Toplam	Sayı	253	276	116	645
	%	39,2%	42,8%	18,0%	100,0%

χ^2 : 12,769 Sd: 10 $P>0.05$ Cramer's V: (0,099)=0.237 Contingency Coefficient: (0,139)= 0.237

³⁷¹ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.312–313

Eğitim ile birlikte kazanılmış olan bilgi ve hayat tecrübesi, bireylerin hayatı algılamalarına, nesneleri ve olguları farklı bir algı seviyesinde değerlendirmelerine neden olmaktadır. Araştırmamıza katılanların eğitim durumları, meslek tercihinde de birtakım farklılaşmaların meydana gelmesine yol açmaktadır. Hemen hemen tüm eğitim seviyelerinde “mesleğin itibarlı olması”na diğerlerinden daha çok önem verilmektedir. Bir mesleğin seçilmesinde “itibarlı olması” ölçütü diğer eğitim seviyelerine göre yüksek okul veya fakülte mezunlarında daha çok önemli bulunmaktadır. Yüksek öğretim seviyesinde olanların yarısı (%50,3), meslek tercih edilirken itibarlı olmasına önem verdikleri görülmektedir. Diğer taraftan ilköğretim mezunlarının %40,7’si, lise mezunların %41,3’ü meslek seçiminde itibarlı olmasını önemli bulmaktadırlar. Buradan hareketle araştırma sonuçları itibarıyla eğitim seviyesi artınca meslek tercihinde itibara verilen önemin artmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer taraftan araştırma sonuçlarına göre meslek tercihinde “gelir” ölçütüne ilk, orta ve lise mezunu kişilerin daha çok önem verdikleri görülmektedir. Ortaokul ya da dengi okul mezunlarının %47,8’i, seçilecek mesleğin gelirinin yüksek olmasını önemli bulurken, ilköğretim mezunu olanların %40,7’si, lise ve dengi okul mezunlarının %39,9’unun mesleğin gelirinin yüksek olmasını önemli buldukları tespit edilmiştir.

Ayrıca bir mesleğin seçilmesinde önemli olan otoritesinin ve ona bağlı olarak sözünün dinlenebilir olması faktörünün, eğitim seviyelerine göre farklı düzeylerde önemli bulunduğu ve meslek tercihinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmamızda ortaya çıkan verilerden hareketle, eğitim seviyesi düştüğü zaman meslek tercihinde “sözünün dinlenebilir” olması ölçütü önemli bulunmaktadır. Yani eğitim seviyesi ile meslek tercihinde sözünün dinlenebilir olmasına verilen önem arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Zira okuryazar olup okula gitmeyenlerin %42,9’u, okuryazar olmayanların %33,3’ü meslek tercihinde o meslek mensuplarının sözlerinin dinlenebilir olmasını önemli görmektedirler. Buna karşılık ilk okul mezunlarının %18,5’i, orta okul mezunlarının %17,4’ü, lise mezunlarının %18,8’i, yüksek okul mezunlarının %15,1’, sözünün dinlenebilmesini meslek tercihinde önemli bir kriter olarak bulmaktadırlar. (Tablo 47B)

2.1.1.4. İkamet Edilen Bölge ve Meslek Tercih Ölçütü

Sosyal tabaka farklılıkları, hayat stilinin önemli görünümlerinden biri olan ikamet edilen bölge farklılaşma biçimlerinde de yansımalarını bulurlar. Bu yüzden ikamet edilen bölgeler, sosyal tabakaların birer kıstası veya göstergesi olarak alınır. İkamet bölgesinin belirlenmesinde mesleğin de önemli bir etki payı görülmektedir. Hatta mesleğin sosyal tabakadan daha etkili olduğu söylenebilir.³⁷²

Tablo 48B:İkamet Edilen Bölge ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki

Meslek Tercih Ölçütü					
İkamet Edilen Bölge		Yüksek gelir Getirmesi	İtibarlı Olması	Sözü Dinlenebilsin	Toplam
1.Bölge (Merkez)	Sayı	45	63	18	126
	%	35,7%	50,0%	14,3%	100,0%
2.Bölge (Geçiş)	Sayı	106	119	39	264
	%	40,2%	45,1%	14,8%	100,0%
3.Bölge (Çevre)	Sayı	102	94	59	255
	%	40,0%	36,9%	23,1%	100,0%
Toplam	Sayı	253	276	116	645
	%	39,2%	42,8%	18,0%	100,0%

χ^2 : 10,677 Sd: 4 $P < 0.05$ Cramer's V: (0,91) = 0.030 Contingency Coefficient: (0,128) = 0.030

İkamet edilen bölge bireyin sosyo-ekonomik kazanımlarının, tutumlarının ve hedeflerinin şekillenmesin önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ikamet edilen bölgenin, mesleklere yönelik tanımlamaları ve değerlendirmeleri de etkilediğini söyleyebiliriz. Bu doğrultuda saha içerisinde verilerden hareketle mevcut durumu analiz ettiğimizde, merkez, çevre ve geçiş bölgelerinde mesleklere yönelik farklı değerlendirmelerin olduğunu görürüz. Merkezden çevre bölgelere doğru gidildikçe meslek tercihinde gelire verilen önem artmaktadır. Zira meslek tercih edilirken yüksek gelirinin olması ölçütünü merkezdekilerin %35,7'si, geçiş bölgesindekilerin %40,2'si, çevre bölgesindekilerin ise %40'ı önemli bulmaktadır. Bir mesleğin itibarına ise verilen önem çevreden merkeze doğru gidildikçe artmaktadır. Bir

³⁷² Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.322- 323

mesleğin itibarlı olmasına merkez bölgesindekilerin yarısı (%50), geçiş bölgesindekilerin %45,1'i, çevre bölgesindekilerin ise %36,9'u önem vermektedirler. Diğer taraftan bir mesleğin sözünün dinlenilebilir olmasına merkezden çevreye doğru gidildikçe atfedilen önemin artmakta olduğu görülmektedir. Katılımcılar içerisinde merkez bölgesinde yer alanların %14,3'ü, geçiş bölgesinde yer alanların %14,8'i, çevre bölgesinde yer alanların ise %23,1'i, sözünün dinlenilebilir olması ölçütünü meslek seçiminde önemli bulmaktadırlar. (Tablo 48B)

2.1.1.5. Doğum Yeri ve Meslek Tercih Ölçütü

Bireylerin doğum yerleri onların yetişme ortamları açısından önemlidir. Kırsal veya şehir doğumlu olanların hayattan beklentileri farklılık arz etmektedir. Doğum yeri önemli bir değişken olarak insanların değerlerinin oluşmasında etkili olduğu için hayat tarzının şekillenmesinde ve zihniyet dünyasının oluşmasında da büyük bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda doğum yerinin farklılaşması ile birlikte meslek tercihinin yönelik değerlendirmelerin de değiştiğini söyleyebiliriz.

Tablo 49B: Doğum Yeri ve “Meslek Tercih Ölçütü” Arasındaki İlişki

Meslek Tercih Ölçütü					
Doğum Yeri		Yüksek Gelir Getirmesi	İtibarlı Olması	Sözü Dinlenebilir	Toplam
Malatya Merkez	Sayı	100	109	40	249
	%	40,2%	43,8%	16,1%	100,0%
Malatya'nın İlçeleri	Sayı	42	56	30	128
	%	32,8%	43,8%	23,4%	100,0%
Malatya'nın Köyleri	Sayı	36	37	19	92
	%	39,1%	40,2%	20,7%	100,0%
Diğer İl Merkez	Sayı	47	47	16	110
	%	42,7%	42,7%	14,5%	100,0%
Diğer İlçe	Sayı	19	14	9	42
	%	45,2%	33,3%	21,4%	100,0%
Diğer Köy	Sayı	9	13	2	24
	%	37,5%	54,2%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	253	276	116	645
	%	39,2%	42,8%	18,0%	100,0%

X^2 : 9,211 Sd: 10 $P > 0.05$ Cramer's V: (0,085) = 0.512 Contingency Coefficient: (0,119) = 0.512

Araştırmamıza katılanların doğum yerleri meslek tercihlerinde bazı farklılaşmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Doğum yeri Malatya merkezde olanların ilçe ve köylerde olanlara göre meslek tercihinde yüksek gelire daha çok önem vermektedirler. Malatya merkezde doğanların %40'ı, ilçede doğanların %32,8'i köylerde doğanların %39,1'i meslek tercihinde yüksek geliri önemli bulmaktadırlar. Malatya dışında doğmuş olanların ise bu konudaki değerlendirmeleri farklılaşmaktadır. Doğum yerleri diğer ilçe olanlar (%45,2) diğer il merkezi ve diğer köy doğumlulara göre daha fazla meslek gelirinde yüksek gelire önem vermektedirler.

Diğer taraftan mesleğin itibarlı olmasına doğum yeri itibarıyla bütün birimlerde doğmuş olanların diğer faktörlere oranla büyük önem verdikleri görülmüştür. Doğum yerleri açısından "Diğer köy" biriminde doğanlar, tüm gruplar içinde seçilecek mesleğin "itibarlı olması"na (%54,2 oranla) en çok önemi verdikleri tespit edilmiştir. Yine bir mesleğin seçilmesinde "sözünün dinlenmesi" ölçütüne yerleşim birimleri açısından Malatya'nın ilçeleri (%23,4) ve Diğer ilçelerde (%21,4) doğanların daha çok önemli buldukları görülmüştür. (Tablo 49B)

2.2. MALATYA’DA SOSYAL HAREKETLİLİK

Toplumsal bir süreç olan hareketliliğin gelişmesine çok sayıda etken katkıda bulunur. Özellikle, toplumsal yapı ve onun içinde yer alan süreçlerdeki değişimler sosyal hareketliliğe yol açan etkenlerin başında gelirler. Bu manada toplumsal yapı ve onun öğelerindeki değişimlerin yoğunluğu ve yaygınlığı, sosyal hareketliliğin yoğunluğu ve yaygınlığını etkiler ve belirler.³⁷³ Sorokin’in ifade ettiği gibi sosyal değişim, sosyal hareketliliği kolaylaştırır. Yani değişmeyi kolaylaştıran bütün faktörler dikey hareketliliği kolaylaştıran faktörlerdir ve bunun tersi de doğrudur.³⁷⁴

Sosyal hareketlilikle ilgili ilk çalışmalar, İngiltere’de 1954’de D.V. Glass’ın başlattığı ve bir hareketlilik skalası geliştirme amacına yönelik olarak başlayan çalışmalardır. Bu çalışmalarda daha çok Weber’in statü, güç ve iktidar kavramları kullanılmaktadır. 1967’de J. Goldthorpe’nin başlattığı ve 1980’de tekrarlanan Oxford sosyal hareketlilik çalışması da mesleğe endeksli bir sınıf/tabaka skalası oluşturmaya yönelmiştir. Bir anlamda 1954’te Glass’ın geliştirdiği skalanın İngiltere için devamı niteliğinde olup, mesleklerin toplumdaki prestij farklılaşmalarını bulmaya çalışır.

Türkiye’de sınıf/tabaka konusunda yapılan çalışmalar daha çok 1960–70 döneminin özelliğini yansıtan tarihsel ve politik yanlar ağır basmıştır. Bu çalışmalar öncelikle Türkiye’de “ işçi sınıfı tarihini” tarihini yazmaya yöneliktir. 1970’te Kıray ve Hinderik’in çalışması Çukurova’da dört köyü tabakalaşma açısından karşılaştırmaktadır.³⁷⁵

Sosyal hareketlilik çok karmaşık bir süreçtir. Bu sürecin dikey ve yatay işleyişinin yanında incelenmesi gereken birçok boyutları vardır. Bu boyutlardan birisi zamandır. Yani sosyal hareketlilik kuşaklararasında ya da kuşak içinde incelenebilir. Bu anlamda sosyal hareketliliği incelemenin iki yolu vardır.

1. Kişilerin kendi kariyerlerine (çalışma yaşamları boyunca toplumsal ölçekte yukarı ya da aşağıya doğru ne kadar hareket ettiklerine) bakılabilir. Bu genellikle kuşaklar içi akışkanlık diye bilinmektedir.

³⁷³ Ünal, Z.Ahmet; **Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik**, Birleşik yy, Ankara, 2011, s. 143

³⁷⁴ Kemerlioğlu, Eyüp; a.g.e, s.407

³⁷⁵ Kalaycıoğlu, Sibel; “Toplumsal Tabakalaşma”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Beta yy, İst, 2010, s.256

2. Çocukların hangi ölçüde anne babalarının ya da büyük anne babalarının meslekleriyle aynı mesleği seçtiklerini çözümleyebiliriz. Bu da kuşaklar arası akışkanlık diye bilinmektedir.³⁷⁶

Kuşaklararası sosyal hareketlilik araştırmalarında, babanın mesleği ile çocuklarının mesleği tespit edilip karşılaştırılmakta, onların uyuşma ve farklılaşma oranları sosyal hareketlilik derecesinin ölçüsü olarak alınmaktadır. Genel bir sosyolojik uygulama olarak babaların “esas mesleği” ile oğulların “esas mesleğini” karşılaştırmakla yetinilmektedir. Bizde çalışmamızda bu yolu tercih ettik. Yani anketimize katılanların mesleklerini anne ve babalarıyla karşılaştırma yolunu kullandık.

İnsanın içinde yaşadığı gruplar toplumsal hareketlilik şansını artırıcı ya da azaltıcı etkiye sahiptir. Küçük gruplarda sınırlı sayıdaki statüler sosyal hareketlilik imkânını da sınırlamaktadır. Ancak büyük gruplarda artan statü sayısı sosyal hareketlilik içinde adeta yeni imkânlar sunmaktadır.³⁷⁷

2.2.1. Cinsiyet ve Sosyal Hareketlilik

Çağımızda kadınlar geniş bir toplumsal hareketliliğe tabi olmaktadır. Özellikle sanayileşmenin ortaya çıkarttığı iş imkânları, kadının iş gücüne de ihtiyaç duymaktadır. Böylece kadının ev hanımlığından iş piyasasına girişi onun için bir toplumsal hareketlilik yaratmaktadır. Artık kadın tarım dışında sanayi ve hizmet sektörlerinde de yer almaktadır. Özellikle sanayileşmiş toplumlarda kadın eğitime önem verilerek onların orta ve yüksek öğrenimlerinin sayısı giderek artmakta ve bu eğitim dereceleri onlar için dikey sosyal hareketlilik aracı olmaktadır.³⁷⁸

Sosyal hareketliliğe toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında, kadınların hareketlilikleriyle ilgili araştırma verileri, tüm toplumsal sınıflardan kadınların, vasıflı kol gücü işlerinden olduğu kadar en yukarıdaki idari ve profesyonel işlerden sistematik olarak dışlanmış ve hâlâ da dışlanmakta olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun neticesinde de kadınlar, hemşirelik, eğitim ve düşük ücretli kol gücü

³⁷⁶ Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000, s.281

³⁷⁷ Doğan, İsmail; **Sosyoloji**, Pegem Akademi yy, Ankara, 2009, s.328

³⁷⁸ Tezcan, Mahmut; **Sosyolojiye Giriş**, Feryal Matbaası, Ankara, 1995, s.101- 102

meslekleri gibi rutin, kol gücüne dayanmayan işlerde yoğunlaşmaktadırlar. Geniş, yarı zamanlı, geçici iş sektörünün büyümesi de emek piyasasına giren kadınların sayısında büyük bir artışa neden olmuştur.³⁷⁹

2.2.2. Eğitim ve Sosyal Hareketlilik

Eğitim, kültürlerden kültürlere, toplumlardan toplumlara değişen rolüne rağmen her zaman hareketlilik etmeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir dönem asgari eğitim çok önemli hareketlilik etmeni olabilmışken, son dönemlerde eğitimde kat edilen mesafenin uzun süreli oluşu ile kalitesi yani niteliği daha da önemli hale gelmiştir.³⁸⁰

Bir ülkede sosyal yapı, iş bölümüne ve fonksiyonel bütünleşmeye ne nispette dayanıyorsa o memlekette eğitim yoluyla sosyal hareketlilik³⁸¹ imkânlarının o kadar fazla olacağı ifade edilebilir.

Günümüzde fertlere sosyal hareketlilik sağlayarak cemiyet içinde bir tabakadan diğer bir tabakaya yükselmelerini eğitim gerçekleştirmektedir. Eğitime karşı fertlerin taleplerindeki değişme ile emek arzının vasıf kazanması, fertlere hareketlilik kazandırmaktadır. Eğitime karşı artan ferdi talep daha iyi şartlarla iş bulabilmek imkânını doğurmaktadır. Özellikle el emeğine dayanan mesleklerden el emeğine dayanmayan mesleklere doğru geçiş, eğitim yoluyla hareketliliğe sebep olmakta ve belirli bir eğitim görmeyi gerektirmektedir.

Mesleki hareketliliğin elde edilmesinde en önemli faktör eğitim görülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken önemli nokta eğitimin fonksiyonel ve sembolik değeridir. Doğrudan doğruya eğitimden bir gayeye ulaşmak için istifade edilirse, eğitimin fonksiyonel değerinden bahsetmiş oluruz. Eğer, eğitimden faydalanılır fakat kazanılan statü sembolik olarak taşınırsa, eğitimin sembolik değerinden bahsetmiş oluruz.³⁸²

Eğitim, yukarıda ifade edildiği gibi toplumlara ve kültürlere göre değişen rolüne rağmen bireylere yüksek prestij sağlayacak işlere girme imkanı sağlayan bir faktördür. Bu nedenledir ki çağdaş toplumlarda daha çok örgün eğitimin önemi

³⁷⁹ Ünal, Z.Ahmet; **Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik**, Birleşik yy, Ankara, 2011, s. 146

³⁸⁰ İsmail, Doğan; a.g.e, s.333

³⁸¹ Bilgiseven, K.Amiran; **Genel Sosyoloji**, Fakülte Kitap evi, İst, 1986, s.278

³⁸² Erkal, E. Mustafa; **Sosyoloji**, Der yy (7.Basım), İst, 1996, s.118–119

artmıştır. Mesleki pozisyonların kendini eğitim açısından en iyi hazırlamış olan bireylere verildiği düşünüldüğünde eğitim daha da önem arz etmektedir.³⁸³ Ancak bunu otomatik işleyen bir süreç olarak da görmemek gerekir. Çünkü işsiz bir birey için üniversite diploması çok fazla da bir anlam taşımayacaktır. Fakat iyi eğitilmiş bir bireyin daha iyi koşullarda iş bulma şansı normal dönemlere göre çok daha yüksek olacaktır. Çünkü büyüyen ekonomi yeni nitelikli işgücüne ihtiyaç duyacaktır. Türkiye’de ailelerin çocuklarına iyi eğitim kazandırabilmek için büyük sıkıntılara katlanmalarının gerisindeki sebep, eğitimin yukarı hareketlilik şansını artırdığına ilişkin inançlarıdır.³⁸⁴

Eğitimin başarı arzusunu kamçılıyarak mesleki mobiliteye imkân vermesi eğitime olan önemi artırmaktadır. Eğitim yoluyla tabakalar arası haberleşmenin sağlanması çeşitli mesleklerin tanınması yanında yeni meslek türlerinin ortaya çıkmasına ve fertlerin bu mesleklere yönlendirilmelerine katkıda bulunmaktadır.³⁸⁵

Eğitim bütün endüstriyel ülkelerde hareketliliği hızlandırmak ve bütün sosyal çevrelerdeki çocukların üst görevlerde yer alabilme şanslarını dengelemek kaygısıyla desteklenmiş ve kitlelere ulaşması hızla geliştirilip yaygınlaştırılmıştır.³⁸⁶

Eğitim yoluyla sosyal hareketlilik ise kazanılan statüyü sağlar. Eğitim yoluyla bir mesleğe kavuşulması ve meslekten statüye geçmek esastır. 19. yüzyılın en önemli sosyal değişimlerinden birisi, eğitim yoluyla yukarı doğru sosyal hareketlilik ve kazanılan statüdür. Bir zamanlar fertlerin sosyal tabakaları bizzat mesleği tayin ederken ve fert bu tayin üzerinde etkili olmazken günümüzde meslek, statü tayin eden, sosyal tabakalaşmayı etkileyen bir rol üstlenmiştir.³⁸⁷

Çağdaş toplumlarda, eğitim ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, dikey toplumsal hareketliliğin en önemli araçlarından birisi olarak görülmektedir. Eğitim, bireyler arasında bir başlangıç eşitliği sağlayarak hangi sınıftan, hangi tabakadan, hangi etnik kökenden ya da cinsiyetten olursa olsun onlara yepyeni statüler kazandırabilmektedir.³⁸⁸

³⁸³ İçli, Gönül; **Sosyolojiye Giriş**, Anı yy (5.Baskı), Ankara, 2011, s.185

³⁸⁴ Bozkurt, Veysel; a.g.e, s.204

³⁸⁵ Öksüz, Enis; **Sosyal Gelişme**, Doktora Tezi, İst, 1971, s.63

³⁸⁶ Ünal, Z.Ahmet; a.g.e, s. 147

³⁸⁷ Erkal, E. Mustafa v.d; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der yy, İst, 1997, s.260–261

³⁸⁸ Güven, Sami; **Toplumbilim**, Ezgi Kitap evi, Bursa, 1999, s.193

Sanayileşmiş ülkelerde yeni meslekleri ortaya çıkması, bunların nitelikli eleman istemeleri (üst tabakadakilerin belirli görevleri ve meslekleri olduğu için) genellikle alt tabakalardan karşılanmaktadır. Günümüzün rekabete dayalı sistemi, en zeki, en becerikli kişileri istihdam etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu da eğitim sistemine, herkese fırsat eşitliği sağlamak şeklinde yansıtılmaya çalışılmaktadır. Bu da sosyal hareketliliği teşvik eden bir durumdur.³⁸⁹

Eğitim kurumları özellikle de üniversiteler, yeni bilgilerin öğretilmesinde ve üretilmesinde önemli eğitim kurumlarıdır. Gençleri üst düzey uzmanlık gerektiren mesleklere hazırlayarak yukarı doğru sosyal hareketliliklerine imkân tanımaktadır.

Nitelikli bir eğitime ulaşma bakımından bütün bireyler aynı imkânlara sahip değildir. Günümüzde nitelikli bir eğitime sahip olmak yüksek maliyet gerektirmektedir. Dikey sosyal hareketliliği sınırlandıran yasal ve kültürel engeller olmamasına rağmen eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin ortaya koyduğu imkânsızlıklar dikey sosyal hareketliliği ciddi bir şekilde engellemektedir.

Yeni toplum modeli olarak bilgi toplumu da bireyler için öngördüğü bilgi ve beceri standardı nedeniyle dikey hareketliliği teşvik etmektedir. Bilgi toplumunda bireyin eğitim düzeyi, bilgi ve becerisi dinamik bir hareketlilik ölçütü olarak işleyecektir. Bunun sonucunda da mesleklerin öngördüğü gerekli bilgi ve beceri donanmış olanlar diledikleri toplumsal statüleri işgal edebileceklerdir.³⁹⁰

Eğitim ve sosyal hareketlilik ilişkisini bir başka açıdan değerlendirecek olursak, aynı eğitim seviyesine sahip fertlerin her zaman aynı hareketlilik imkânlarına sahip olmadıklarına şahit oluruz. Bunun sebepleri çoktur. Bunlar arasında, görülen eğitim seviyesi, fertlerin içinde bulundukları sosyal çevrelerinin ve aile yapılarının v.b. tesiri büyüktür.³⁹¹

³⁸⁹ Ergün, Mustafa; **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ocak yy (4.Baskı), Ankara, 1994, s.202

³⁹⁰ İsmail, Doğan; a.g.e, s.330

³⁹¹ Erkal, E. Mustafa; a.g.e, s.120

Tablo 50B:Eğitim ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki

Baba Mesleği										
Öğrenim Durumu		İşçi	Memur	Doktor Avukat	Ticaret	Çiftçi	Emekli	İşsiz	Düzenli İş Yok	Toplam
Okur-Yazar Değil	Sayı	2	0	0	3	1	3	0	0	9
	%	22,2%	,0%	,0%	33,3%	11,1%	33,3%	,0%	,0%	100,0%
Okur-Yazar (Okul Bitirmemiş)	Sayı	3	0	0	0	3	0	0	1	7
	%	42,9%	,0%	,0%	,0%	42,9%	,0%	,0%	14,3%	100,0%
İlkokul Mezunu	Sayı	20	4	0	3	41	8	0	5	81
	%	24,7%	4,9%	,0%	3,7%	50,6%	9,9%	,0%	6,2%	100,0%
Ortaokul-Dengi Okul Mezunu	Sayı	14	9	2	8	33	22	1	3	92
	%	15,2%	9,8%	2,2%	8,7%	35,9%	23,9%	1,1%	3,3%	100,0%
Lise-Dengi Okul Mezunu	Sayı	65	33	2	30	48	79	8	6	271
	%	24,0%	12,2%	,7%	11,1%	17,7%	29,2%	3,0%	2,2%	100,0%
Yüksek Okul-Fakülte	Sayı	37	39	3	17	37	44	2	6	185
	%	20,0%	21,1%	1,6%	9,2%	20,0%	23,8%	1,1%	3,2%	100,0%
Toplam	Sayı	141	85	7	61	163	156	11	21	645
	%	21,9%	13,2%	1,1%	9,5%	25,3%	24,2%	1,7%	3,3%	100,0%

χ^2 : 89,800 Sd:35 $P=0.00$ Cramer's V: (0,167) =0.000 Contingency Coefficient: (0,350)= 0.000

Meslekler bireylerin sadece toplumsal yapı içerisinde statüsünün temsili değildir. Aynı zamanda meslekler, hayat tarzını ve buna bağlı olarak oluşan bir hayat standardının oluşmasına imkân tanımaktadır. Bu hayat tarzına bağlı olarak bireylerin elde ettiği imkân ve kaynaklar, onların ve çocuklarının eğitime, gelir düzeyine ve meslek kazanımlarına etki edebilmektedir. Bu çerçevede araştırmamıza katılanların eğitim durumları ile baba mesleği arasındaki ilişkiyi gösteren tablomuzu incelediğimizde, yine istatistikî manada anlamlı bir ilişkinin varlığını söyleyebiliriz. Okuryazar ama okul bitirmemiş kişilerin büyük bir bölümünün baba mesleği işçi ve çiftçi olduğu görülmektedir. Okuryazar ama okul bitirmemiş olanların %42,9'unun baba mesleği işçi, %42,9'unun baba mesleği ise çiftçidir. Yine ilkokul mezunlarının baba mesleğine baktığımızda, ilkokul mezunlarının %50,6'sının baba mesleği çiftçi, %27,7'sinin baba mesleği ise işçidir. Yüksek okul mezunlarının baba mesleği ise sırasıyla %23,8'inin emekli, %21,1'i, memur, %20'si çiftçi ve %20'si işçidir. (Tablo 50B)

2.2.3. Aile Yapısı ve Sosyal Hareketlilik

Aile yapısının, sosyal başarıyı dolayısıyla sosyal hareketliliği olumlu ya da olumsuz boyutlarda etkilediği ileri sürülmektedir. Servet ve gelir düzeyinin aile kaynaklı olabileceği düşüncesi bu iddiayı savunanlarca ileri sürülmektedir. Yine ailenin geniş veya dar olması da bir başka etmen olarak görülmektedir. Şöyle ki; geniş aile geleneksel konumunun devamı için sosyal hareketliliği engelleyebilmekte bunun karşısında çekirdek aile içinde bireyselleşme ön plana çıktığından bireylerin hareketliliği için aileden gelen bir engel bulunmadığı gibi teşvik de gelmektedir.³⁹²

Aile yapısı, sosyal hareketliliği belirleyen bir başka etmendir. Geniş ailenin gelenekleri ve tutucu yaklaşımları, aile bireylerini aynı toplumsal sınıf içinde tutma eğilimlerine yol açmakta ve bu da ailenin genç bireylerinin sosyal hareketliliğini sınırlamaktadır. Buna karşılık çekirdek ailede sosyal hareketlilik çok daha yüksek olmaktadır.³⁹³

İlkel toplumlardan feodal toplumlara kadar olan toplum tiplerinde sosyal hareketlilik yok denecek kadar az görülmekteydi. Çünkü ekonomik üretim birimi aile olan bu toplumlarda çocuğun eğitilmesi işlevini aileler üstlendiği için çocuklar kaçınılmaz olarak baba mesleğini öğreniyor ve bu mesleği devam ettiriyorlardı.³⁹⁴ Yani bireyin statüsü doğuştan belirleniyor ve birey bunu değiştiremiyordu.

³⁹² İsmail, Doğan; a.g.e, s.332

³⁹³ Güven, Sami; **Toplumbilim**, Ezgi Kitap evi, Bursa, 1999, s.193

³⁹⁴ Fidan, Nurettin- Erden, Münire; **Eğitime Giriş**, Alkım yy, Ankara, Trhz, s.93

Tablo 51B:Aile Yapısı ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki

Baba Mesleği										
Aile Yapısı		İşçi	Memur	Doktor Avukat	Ticaret	Çiftçi	Emekli	İşsiz	Düzenli İşi Yok	Toplam
Dede, Nine Anne Baba Çocuklar	Sayı	10	4	1	3	7	8	0	0	33
	%	30,3%	12,1%	3,0%	9,1%	21,2%	24,2%	,0%	,0%	100,0%
Anne Baba ve Çocuklar	Sayı	111	71	5	48	140	127	8	17	527
	%	21,1%	13,5%	,9%	9,1%	26,6%	24,1%	1,5%	3,2%	100,0%
Baba ve Çocuklar (Anne Ölmüş)	Sayı	1	2	0	4	0	2	0	1	10
	%	10,0%	20,0%	,0%	40,0%	,0%	20,0%	,0%	10,0%	100,0%
Anne ve çocuklar(Baba Ölmüş)	Sayı	4	4	0	4	3	7	3	1	26
	%	15,4%	15,4%	,0%	15,4%	11,5%	26,9%	11,5%	3,8%	100,0%
Anne veya Babadan Biri Ayrı ve Çocuk	Sayı	1	1	0	0	0	2	0	2	6
	%	16,7%	16,7%	,0%	,0%	,0%	33,3%	,0%	33,3%	100,0%
Anne Baba Çocuklar ve Akrabalar	Sayı	5	1	0	0	7	3	0	0	16
	%	31,2%	6,2%	,0%	,0%	43,8%	18,8%	,0%	,0%	100,0%
Yalnız Yaşıyor	Sayı	9	2	1	2	6	7	0	0	27
	%	33,3%	7,4%	3,7%	7,4%	22,2%	25,9%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	141	85	7	61	163	156	11	21	645
	%	21,9%	13,2%	1,1%	9,5%	25,3%	24,2%	1,7%	3,3%	100,0%

χ^2 : 69,619 Sd:42 $P<0.05$ Cramer's V: (0,134)=0.005 Contingency Coefficient: (0,312)= 0.005

Araştırmamıza katılanların aile yapısı ile baba mesleği arasındaki ilişkiyi gösteren tablomuzu incelediğimizde istatistikî manada anlamlı ve doğru orantılı bir ilişkinin varlığını görmekteyiz. Aile yapısı değişkeni açısından “baba mesleği” dikkat ettiğimizde, dede-nine, anne-baba ve çocuklardan oluşan aile yapısına mensup bireylerin baba mesleğinin işçi, emekli ve çiftçi olması dikkat çekicidir. (Tablo 51B)

2.2.4. Gelir ve Sosyal Hareketlilik

Ekonomik durum sosyal hareketliliğin başlıca etmenleri arasında yer almaktadır. Gelir ve servet sosyal hareketliliği doğrudan etkileyecek güç ve işleve sahiptir.³⁹⁵

Ekonomik imkânlar uzun süreçte sosyal hareketliliği sağlamada önemli rol oynamaktadır. Varlık düzeyini yükselten kişi, çocuklarının formel eğitimden

³⁹⁵ İsmail, Doğan; a.g.e, s.332

yararlanabilmeleri için maddi imkanlarını harekete geçirme ve böylece bir kuşaklık bir gecikmeyle üst statü gruplarına geçiş mümkün olmaktadır.³⁹⁶

Toplumun ekonomik ve teknolojik yapı değişmelerine uğraması, sosyal hareketliliği artırıcı yönde etki yapmaktadır. Bu tür yapısal dönüşümlerle birlikte yeni iş-güç biçimleri, yeni kadrolar ve istihdam imkânları ortaya çıkmaktadır. Bunun da bireylerin gelir durumlarına yansımaları sonucunda yatay ve dikey sosyal hareketliliği olduğu kadar özellikle kuşaklararası hareketliliği de artırmaktadır.³⁹⁷

Tablo 52B:Gelir ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki

Baba Mesleği										
Gelir Durumu		İşçi	Memur	Doktor Avukat	Ticaret	Çiftçi	Emekli	İşsiz	Düzenli İşi Yok	Toplam
400 TL ve Altı	Sayı	37	20	0	11	59	56	5	8	196
	%	18,9%	10,2%	,0%	5,6%	30,1%	28,6%	2,6%	4,1%	100,0%
401–800 TL	Sayı	42	22	2	14	45	46	1	8	180
	%	23,3%	12,2%	1,1%	7,8%	25,0%	25,6%	,6%	4,4%	100,0%
801–1200 TL	Sayı	36	21	3	20	40	27	3	3	153
	%	23,5%	13,7%	2,0%	13,1%	26,1%	17,6%	2,0%	2,0%	100,0%
1201–1600 TL	Sayı	15	9	0	7	10	15	1	1	58
	%	25,9%	15,5%	,0%	12,1%	17,2%	25,9%	1,7%	1,7%	100,0%
1601–2000 TL	Sayı	5	5	1	4	2	8	0	1	26
	%	19,2%	19,2%	3,8%	15,4%	7,7%	30,8%	,0%	3,8%	100,0%
2001TL ve Üzeri	Sayı	6	8	1	5	7	4	1	0	32
	%	18,8%	25,0%	3,1%	15,6%	21,9%	12,5%	3,1%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	141	85	7	61	163	156	11	21	645
	%	21,9%	13,2%	1,1%	9,5%	25,3%	24,2%	1,7%	3,3%	100,0%

χ^2 : 42,904 Sd:35 $P>0.05$ Cramer's V: (0,115) =0.169 Contingency Coefficient: (0,250)= 0.169

Araştırmamıza katılanların gelirleri ile baba mesleği arasındaki ilişkiyi gösteren tablomuz içerisinde, geliri 400 TL ve altı olanların baba mesleğine baktığımızda, %30,1'inin çiftçi, %28,6'sının emekli, %18,9'unun ise işçi olduğu görülmektedir. (Tablo 52B)

³⁹⁶ Eserpek, Altan; “Sosyal Mobilité ve Eğitim”, **Eğitim Bilimleri Dergisi**, C:9, S.1, 1976, s.393

³⁹⁷ Güven, Sami; a.g.e, s.193

2.2.5. Doğum Yeri ve Sosyal Hareketlilik

Demografik etmen içinde söz konusu olabilecek bir olgu da göçlerdir. Aynı toplumda bir çevreden bir başka çevreye göç edildiğinde sosyal hareketlilik yapma imkânı ve şansı da artmaktadır. Bulunduğu yeri özellikle geçim sıkıntısı nedeniyle terk eden özellikle kırsal alanlardan gelenleri bu manada düşünebiliriz. Sosyolojik olarak kabul edilmektedir ki göçenler genellikle toplumsal merdivenin en alt basamaklarına girer, kendilerinden önce bu basamaklarda olanların yukarıya geçmesine yol açarlar.³⁹⁸

Tablo 53B: Doğum Yeri ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki

		Baba Mesleği								
Doğum Yeri		İşçi	Memur	Doktor Avukat	Ticaret	Çiftçi	Emekli	İşsiz	Düzenli İşi Yok	Toplam
Malatya Merkez	Sayı	57	41	4	26	35	73	4	9	249
	%	22,9%	16,5%	1,6%	10,4%	14,1%	29,3%	1,6%	3,6%	100,0%
Malatya İlçeleri	Sayı	24	8	1	14	50	22	4	5	128
	%	18,8%	6,2%	,8%	10,9%	39,1%	17,2%	3,1%	3,9%	100,0%
Malatya Köyleri	Sayı	18	7	0	3	47	12	3	2	92
	%	19,6%	7,6%	,0%	3,3%	51,1%	13,0%	3,3%	2,2%	100,0%
Diğer İl Merkez	Sayı	21	25	1	13	15	34	0	1	110
	%	19,1%	22,7%	,9%	11,8%	13,6%	30,9%	,0%	,9%	100,0%
Diğer İlçe	Sayı	14	4	1	2	10	10	0	1	42
	%	33,3%	9,5%	2,4%	4,8%	23,8%	23,8%	,0%	2,4%	100,0%
Diğer Köy	Sayı	7	0	0	3	6	5	0	3	24
	%	29,2%	,0%	,0%	12,5%	25,0%	20,8%	,0%	12,5%	100,0%
Toplam	Sayı	141	85	7	61	163	156	11	21	645
	%	21,9%	13,2%	1,1%	9,5%	25,3%	24,2%	1,7%	3,3%	100,0%

X^2 : 1,124 Sd:35 $P=0.00$ Cramer's V: (0,187) = 0.000 Contingency Coefficient: (0,385) = 0.000

Doğum yeri değişkeni açısından baba mesleğine dikkat ettiğimizde işçi, çiftçi ve emeklinin daha çok olduğu görülmektedir. Belli bir eğitim gerektiren memurluğun il merkez doğumlularda ön planda olduğu görülmektedir. (Tablo 53B)

³⁹⁸ İsmail, Doğan; a.g.e, s.331–332

2.2.6. Meslek ve Sosyal Hareketlilik

Sosyal hareketliliğe yol açan etkenler arasında, üzerinde en çok durulan ve araştırmalara en çok konu edilen meslek, mesleki yapı ve ondaki değişimlerdir. Sosyologlar, tipik biçimde sosyal hareketliliğe yol açan üç ana etken belirler. Birincisi, doldurulacak değişen sayıda konum yani meslek tipleri. İkincisi, bu konumlara erişme ve yerleşme yöntemleri. Üçüncüsü ise, takip eden kuşakta bu konumları doldurmaya uygun mevcut insan sayısı.³⁹⁹

Mesleklerin statülerinin değişmesi genellikle uzun dönemde ortaya çıkmaktadır. Bazı mesleklerin saygınlıkları, değerleri zaman içinde değişebilir. Yeni ortaya çıkan ya da ortadan kaybolan meslekler, genellikle mesleklerin saygınlığında değişimlere sebep olur. Statüsü aratan mesleklere diğer alanlardan rağbet edilmesi dikey sosyal hareketliliğe yol açar. Bunun yanında yaklaşık saygınlığa ve gelire sahip meslekleri değiştirme, yatay hareketlilik olarak alınırken, farklı saygınlık ve gelir düzeyine sahip mesleklere geçme dikey hareketlilik olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰⁰

Sanayileşme ve toplumların bu yöndeki çabaları iş bölümü ve uzmanlaşmayı gerekli kılması da uzmanlaşmış bilgi ve beceri ile donanmış bireylerin dikey hareketliliğine imkân sağlamaktadır.

Yeni meslekler aynı zamanda yeni statüler anlamına da gelmektedir. Bu anlamda yeni meslekler birçok eski mesleği de ortadan kaldırmaktadır. Bununda sosyal hareketliliği yatay ve dikey boyutlarında etkilemesi mümkündür.⁴⁰¹

Toplumun hizmet ve meslek yapısındaki değişiklikler ve bireylerin meslek imkânlarına karşı olan tutumları da sosyal hareketliliği etkilemektedir. Bu bağlamda özellikle yüksek statülü personele olan ihtiyaç düzeyi, otomasyon derecesi ve de üretim teknikleri sosyal hareketlilik üzerinde etkili olabilmektedir.⁴⁰²

³⁹⁹ Ünal, Z.Ahmet; a.g.e, s.144- 145

⁴⁰⁰ İçli, Gönül; a.g.e, s.185

⁴⁰¹ Doğan, İsmail; a.g.e, s.330

⁴⁰² Güven, Sami; a.g.e, s.194

Tablo 54B: Meslek ve “Baba Mesleği” Arasındaki İlişki

Baba Mesleği										
Meslek Durumu		İşçi	Memur	Doktor Avukat	Ticaret	Çiftçi	Emekli	İşsiz	Düzenli İş Yok	Toplam
İşçi	Sayı	29	11	1	3	34	23	2	4	107
	%	27,1%	10,3%	,9%	2,8%	31,8%	21,5%	1,9%	3,7%	100,0%
Memur	Sayı	35	30	1	16	35	34	3	2	156
	%	22,4%	19,2%	,6%	10,3%	22,4%	21,8%	1,9%	1,3%	100,0%
Doktor-Avukat v.b	Sayı	5	2	2	4	7	7	0	1	28
	%	17,9%	7,1%	7,1%	14,3%	25,0%	25,0%	,0%	3,6%	100,0%
Ticaret	Sayı	8	9	0	18	21	16	0	1	73
	%	11,0%	12,3%	,0%	24,7%	28,8%	21,9%	,0%	1,4%	100,0%
Çiftçi	Sayı	2	0	0	0	8	4	0	2	16
	%	12,5%	,0%	,0%	,0%	50,0%	25,0%	,0%	12,5%	100,0%
Emekli	Sayı	6	1	1	3	17	12	1	1	42
	%	14,3%	2,4%	2,4%	7,1%	40,5%	28,6%	2,4%	2,4%	100,0%
İşsiz	Sayı	21	13	0	3	11	17	2	4	71
	%	29,6%	18,3%	,0%	4,2%	15,5%	23,9%	2,8%	5,6%	100,0%
Düzenli Bir İş Yok	Sayı	8	10	0	4	7	10	1	1	41
	%	19,5%	24,4%	,0%	9,8%	17,1%	24,4%	2,4%	2,4%	100,0%
Ev Hanımı	Sayı	27	9	2	10	23	33	2	5	111
	%	24,3%	8,1%	1,8%	9,0%	20,7%	29,7%	1,8%	4,5%	100,0%
Toplam	Sayı	141	85	7	61	163	156	11	21	645
	%	21,9%	13,2%	1,1%	9,5%	25,3%	24,2%	1,7%	3,3%	100,0%

X^2 : 98,744 Sd:56 $P=0.00$ Cramer's V: (0,148) =0.000 Contingency Coefficient: (0,364)= 0.000

Araştırmamıza katılanların meslekleri ile baba mesleği arasındaki ilişkiyi gösteren tablomuzu incelediğimizde yine istatistikî manada anlamlı ve doğru orantılı bir ilişkinin varlığını görmekteyiz. Araştırmamızda elde ettiğimiz verilerden hareketle baba mesleğinin, bireylerin meslek kazanımlarında önemli bir rolünün olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çiftçilik yapanların büyük bir bölümünün babası da çiftçidir. Çiftçi olanların %50'sinin babası çiftçi, %25'inin babasının emekli, %12,5'inin babasının ise işçidir. Kendisi işçi olanların baba mesleğine dikkat ettiğimizde ise bu grupta yer alanların %31,8'inin babası çiftçi, %27'inin babası işçi, %21,5'i emeklidir. (Tablo 54B)

SONUÇ

Sosyolojinin gayesi, kapalı bir tayin edici kanunlar sistemi kurmak değil, bilimsel bir yaklaşımla, insanların başlarından geçen sosyal olayları sosyal sebeplerle izah edebilmelerine ve dikkatlerini doğru çözümlere çevirmelerine yardımcı olmaktır.

Meslek, bir öğrenim ya da ihtisas dönemi sonucu, bilgi, görgü ve tecrübeye dayalı olarak elde edilen profesyonel beceridir. Günlük dilde meslek ve iş sözcükleri eş anlamlı kullanılmaktadır. İş, istihdamda olan kişinin aynı (mal) veya nakdi (para) gelir elde etmek amacıyla almış olduğu görev ve sorumluluklardır. Kısaca meslek, eğitim ve sınama süreçleri ile kazanılan bir statüdür. İş ise, bir kişinin geçimini temin edebilmek için düzenli olarak sürdürdüğü etkinliktir.

Bugün meslek hâlâ bireyin sosyal konumunu belirlemede en önemli göstergedir. Birey için maddi kazanç teminin yanında statü kaynağı olması, bireyin tutum, davranış ve hayata bakış açısını etkilemesi, kimliğini biçimlendirmesi sosyal çevresini tayin etmesi, topluma katılımını sağlaması bakımından meslek; geçim amaçlı, gününbirlik işlerden, uğraşlardan farklılık arz eder.

Karmaşıklığı, zorluğu ve insanlığa verdiği hizmetle doğru orantılı olarak meslek sahibine saygınlık atfedilmiş, kişiler toplumda derecelendirilmiş, bir anlamda sahip oldukları mesleklere göre statü sahibi olmuşlardır. Bir kişinin mesleği meslekteki mevkiisi bilindiğinde, onun sosyal tabakasını belirlemede etkili olan öteki kıstasların da - eğitim seviyesini, gelirini, tüketim eğilimlerini, ev durumunu, hayat tarzının biçimlerini, değerlerini, görüşlerini ve eğilimlerini v.b.- gerçeğe oldukça yakın olarak bilmek mümkündür.

Toplumu meslek ekseninde sınıflama anlayışı eski çağlardan beri süre gelmektedir. İlkçağ Grek toplumunda Aristoteles toplumu mesleki temelde yöneticiler, askerler, sanatkârlar ve çiftçiler-rençperler olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflama Ortaçağ'da da sürmüş toplumun temel işleyişinden dolayı üstte din adamları olmak üzere askerler ve bedenen çalışanlardan oluşan mesleki gruplara dayalı bir sınıfsal hiyerarşi mevcuttu. Günümüze gelinceye kadar toplumsal hiyerarşinin mesleklere göre düzenlendiği ve mesleğe dayalı ayrımın temel bir kıstas olduğu görülmektedir.

Mesleksel değişimler toplumların sosyal yapılarında mevcut olan hareketliliğe ve dinamizme bağlıdır. Aynı zamanda toplumsal hareketliliği ve dinamizmi de mesleki fenomenlerdeki değişimler sağlamaktadır. Hızlı teknolojik ve yapısal değişmelere paralel olarak mesleki sistem de değişmektedir. Bu süreçte yeni meslekler ortaya çıkarken bazı meslekler de yok olup gitmektedir.

Sosyal yapı içinde fertlerin yatay ve dikey olmak üzere iki tip hareketliliği gözlenmektedir. Fertlerin bir mesleki zümreden diğer bir mesleki zümreye geçmesi yani meslek değiştirmesi sosyal yapıdaki yatay hareketliliği ifade eder. Fertlerin tabakalar arasında yukarıya veya aşağıya doğru çıkmaları veya inmeleri de sosyal yapı içindeki dikey hareketliliği ifade eder.

Bunun yanında sosyal hareketlilik çok karmaşık bir süreçtir. Bu sürecin dikey ve yatay işleyişinin yanında incelenmesi gereken birçok boyutları vardır. Bu boyutlardan birisi zamandır. Yani sosyal hareketlilik kuşaklar arasında ya da kuşak içinde incelenebilir. İkincisi hareketliliğin hızlı olup kişilerin ne kadar zamanda statü değiştirdiklerini belirler. Hareketliliğin bağlamı hangi kurum ya da toplumsal çerçevede gerçekleştiğini gösterir. Bu açıdan mesleki, siyasi, ekonomik ve eğitimle ilgili hareketliliklerden söz edilebilir.

Araştırmanın varsayımı ve alt varsayımlarının sınanması sonucunda ulaşılan temel bulgular ve yorumlar şu şekilde özetlenebilir:

Sanayileşme, meslek yapısını ve sosyal hareketliliği etkileyen faktörlerin başında gelir. 18. yüzyılın sonlarından günümüze kadar kullanılan sanayi kavramı toplumları hem iktisadi hem de sosyo-kültürel özellikleriyle tanımlamakta bir kriter olarak ele alınmaktadır. Sanayileşme ekonomik bir kavram olarak yoğun teknolojiye ve iş gücüne dayalı seri üretim manasına gelmektedir. Sanayileşme ile birlikte eski üretim sistemi değişerek ihtiyaçtan fazla mal üretilmeye başlanmıştır. Üretilen mallar ulaşım vasıtalarının gelişmesi ile uzak yerlere gönderilmeye başlanmıştır. Sınırlı, kendine yeter hayat çevreleri sistemi yerine, bütün insanları, bütün çalışma usullerini, bütün ihtiyaçları içine alan üniversal bir bağlantılar sistemine geçilmiştir. Sanayileşme eski çalışma usullerini değiştirmekle birlikte sanayi bölgesine birçok insanın göç etmesine neden olmuştur.

Sanayileşme hızlandıkça meslek yapısı farklılaşacak ve sosyal hareketlilik hızlanacaktır. Sanayileşme öncesi toplumlar sosyal hareketliliğin fazla görülmediği

toplumlardır. Sanayileşme süreci ile birlikte bütün toplumlar eskisi ile kıyaslanamayacak ölçüde sosyal hareketliliğe maruz kalmaktadır. İş bölümünün artması, statülerin doğuştan kazanılması yerine vasıf ve kabiliyet ile elde edilmesi, ulaşım imkânlarının gelişmesi v.b. pek çok faktör bu hareketliliğin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Eğitim yoluyla geliştirilen kabiliyetler, gelirdeki artış, tüketim alışkanlıkları, fertteki başarı arzusu, sosyal çevre hareketliliğin saikleri olarak düşünülebilir.

Araştırma alanından elde edilen veriler de bu varsayımı desteklemektedir. Sanayileşme, Malatya’da meslek yapısını değiştirmiştir. Bunu birkaç veri üzerinde görmek mümkündür. İlk olarak Malatya’da sanayinin geliştiğini, sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren fabrika, işletmelere ve buralarda çalışan sayılarındaki artışlarda görebiliriz. 1980 yılında Malatya’da sanayi sektöründe faaliyet gösteren 74 fabrika ve işletme varken 2008 verilerine göre bu sayı 749 olmuştur. Özellikle tarım, hayvancılık v.b. mesleklerle uğraşanların oranı 1980–2000 yılları aralığında %43,6’dan %34,76’ya gerilemiştir. Bu değişim oranı dikkat çekicidir. Çünkü Malatya’nın bir tarım kentinden bir sanayi kentine doğru gidişini göstermektedir. Bir diğer değişikliği de ekonomik faaliyete göre istihdam edilen nüfusta görmekteyiz. Yine 1980–2000 döneminde tarımda istihdam edilenlerin oranı %69,4’dan %63,9’a gerilemiştir. Bu değişimlerin önemli bir sonucu da sosyal hareketliliğin hızlandığını göstermesidir. Artık köyünde, kasabasında toprağını işleyen bireyler, kentlere göç ederek, anne-babasının mesleğini terk ederek yeni meslekler edinmektedir. Böylece bireyler sosyal tabakalaşma basamaklarını hızla çıkmaktadırlar.

Kentleşme de mesleki yapı ve sosyal hareketliliği etkileyen önemli faktördür. Sanayileşme hareketinin hızlanmasında çok önemli bir faktör olarak hızlı kentleşme hareketi başlamıştır. Sürekli olarak büyük miktardaki insan topluluklarını köylerden ve kırsal bölgelerden sanayi bölgelerine sürükleyen göçler sadece bir mekân değiştirmeyi dile getirmez. Aynı zamanda meslek değişikliğini, sosyal durum değişikliğini de gösterir.

Araştırma alanından elde edilen veriler de bunu destekler mahiyettedir. Malatya’da kentleşmenin artmasıyla mesleki yapı önemli ölçüde değişmiştir. Öncelikli olarak 1980–2000 dönemine ekonomik faaliyete göre istihdam edilen nüfusa baktığımızda, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı %19,5’den

%27'ye yükselmiştir. Yine bir başka veriye göre; ilmi, teknik elemanlar ve serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili mesleklerde 1980–2000 yılları arasındaki değişim %200'leri geçmiştir. İdari, ticaret ve satış personellerindeki değişimler de her grup için %100'lerden fazla olmuştur. Ayrıca tarım dışı üretim faaliyetlerinde bulunan mesleklerdeki değişimde göz ardı edilemeyecek oranda artmıştır.

Sosyal gelişme ile birlikte cemiyetlerin sosyal yapılarına uygun bir şekilde iş bölümü de gelişmeye ve yeni meslekler doğmaya başladı. Farklılaşmamış işin yerini farklılaşmış işler ve meslekler aldı. Hatta bazı meslekler lüzumsuz hale gelmekte yerine yenileri ortaya çıkmaktadır. Sanayi toplumlarındaki iş gücü artık bu değişmelere karşı kendini hazırlamakta ve yeni meslekler edinmektedir. Sanayi toplumu iş gücünün devamlı eğitilmesi hatta duruma göre yeniden eğitilmesini zaruri kılmaktadır. Çünkü sanayi toplumunda geleneksel toplumda olduğu gibi bir iş veya mesleğin ömür boyu sürdürülmesi mümkün görünmemektedir.

Eğitim, meslek yapısı ve sosyal hareketliliği etkiler. Günümüzde sosyal hareketliliğin en önemli aracı fertlerin eğitim yoluyla hareketliliğe uğramalarıdır. Fertlerin hangi tabakadan, hangi etnik gruptan ve renkten olursa olsun eğitim fırsatlarından zekâ ve kabiliyetleri ölçüsünde eşit faydalanmaları onlara hareketlilik sağlamaktadır. Bireyler özellikle eğitim fırsatlarından faydalanarak yeni statüler elde etmektedirler. Babadan ve aileden statü elde etmek yerine fertlerin kendi gayretleri ile üst statülere çıkabilmeleri sosyal hareketlilikte gözlenen bir farklılaşmadır. Araştırmaya dahil olan deneklerin niçin Malatya'ya geldikleri sorusuna verdikleri cevaplar bu varsayımımızı destekler niteliktedir. Malatya gelenler, geliş nedeni olarak %30'un üzerinde bir oranla “eğitim imkânlarının iyi olmasını” neden olarak belirtmiştir. Gerçektende şehirler eğitim imkânları bakımından önem arz etmektedir. Bireyler bu imkânlardan faydalanarak yeni yeni meslekler elde edecek böylece statülerini değiştirip sosyal tabakalaşma basamaklarını tırmanacaklardır.

Cinsiyet ile meslek tercihi arasında ilişki vardır. Araştırmamızda elde ettiğimiz verilerden bu ilişkiyi görmekteyiz. Her iki cinsiyet grubu seçecekleri meslekte aradıkları ölçüt olarak mesleğin itibarlı olmasını vurgularken, erkekler bayanlara göre bunu daha fazla önemsemektedirler.

Yaş ile meslek tercih ölçütü arasında ilişki vardır. Çünkü bireyin yaşı sosyal hayata yönelik tutum, davranış, tercih v.b.'lerine tesir etmektedir. Alandan elde

edilen verilere göre tüm yaş gruplarında ağırlıklı olarak meslek tercih ölçütü olarak seçilecek mesleğin itibarlı olması ön planda tutulmuştur. Elde edilen gelirin günümüzdeki önemini düşünersek, seçilecek mesleğin yüksek gelir getirmesinin ise ikinci planda tutulduğu dikkat çekicidir.

Eğitim durumu ile meslek tercihi arasında da ilişki vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe seçilecek meslek tercihinde değişiklik görülmektedir. Bu araştırmada ulaşılan bulgulara göre eğitim seviyesi yüksekokul ve fakülte mezunu olanlar arasında meslek tercih ölçütü olarak seçilecek mesleğin itibarlı olması yüksek bir oranda tercih edilmiştir.

İkamet edilen bölge ile meslek tercih ölçütü arasında doğrusal bir ilişki vardır. Alandan elde edilen veriler bu ilişkinin anlamlı olduğunu da göstermektedir. Araştırma alanını oluşturan Malatya merkezi sosyo-ekonomik temelli dikkate alınarak üç bölgeye ayrıldığında; merkez ve geçiş bölgesi olarak tanımlanan yerlerde ikamet edenlerin, seçilecek meslekte aranan ölçüt olarak mesleğin itibarlı olmasına büyük önem verdiğini göstermektedir. Gelir bakımından en düşük düzeye sahip çevre bölgesinde ikamet edenlerin seçilecek mesleğin yüksek gelir getirmesini önemsediklerini belirtmesi de anlamlıdır.

Doğum yeri, meslek tercihinin etkileyen faktörler arasındadır. Doğum yerini Malatya merkez, ilçe ve köyleri olarak belirtenlerin, meslek tercihinde daha çok mesleğin itibarlı olmasını önemsedikleri görülmektedir.. Diğer il merkez, ilçe ve köy doğumlularda ise meslek tercih ölçütü farklılık göstermektedir. Burada dikkati çeken, göçle gelenlerin meslek seçiminde geliri öncelemeleridir.

Malatya'da kuşaklararası sosyal hareketlilik incelendiğinde; erkek ve bayanların baba meslekleri farklılık göstermekle beraber bazı mesleklerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Malatya'da çalışan nüfus çiftçi, işçi, memur, ticaret mesleklerinde yoğunlaşmıştır. Bu sonuç araştırmaya katılanların meslekleri ile karşılaştırıldığında, hem erkek hem de bayanların çoğu, babalarına göre statü bakımından daha yukarıda bir meslek edinmişlerdir. Dolayısıyla kuşaklararası sosyal hareketlilik yapmışlardır.

Eğitim durumu ile baba mesleği arasında doğrusal bir ilişki vardır. Alandan elde ettiğimiz verilerde bu ilişkinin anlamlı olduğunu da göstermiştir. Babanın eğitim

seviyesi yükseldikçe çocuklarının da eğitim gerektiren mesleklerde yoğunlaştıkları tespit edilmiştir.

Gelir durumu ile baba mesleği arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Geliri Türkiye şartlarına göre düşük olan bireylerin baba meslekleri çiftçi, işçi de yoğunlaşmaktadır. Gelir yükseldikçe baba mesleğinin de farklılaştığı görülmektedir.

Doğum yeri ile baba mesleği arasında doğrusal bir ilişki vardır. Alandan elde ettiğimiz verilerde bu ilişkinin anlamlı olduğunu da göstermiştir. Doğum yeri merkez veya ilçe olanların baba mesleklerinin statü bakımından üst seviyelerde bulunan meslekler oluştururken, diğer doğum yerlerinde ise baba meslekleri çiftçi, işçi gibi statü bakımından daha alt seviyelerde bulunan meslekler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar, araştırmaya konu olan temel varsayım ve onlara bağlı olarak ortaya konulan alt varsayımları doğrulayıp destekleme eğilimi göstermiştir. Böylece bu araştırmanın sonuçlarının geçerliliği, bundan sonra yapılacak araştırmalara da bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- 1980 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) yy, Ankara, 1983
- 1985 Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1988
- 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 1994
- 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı (Malatya), **Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yy, Ankara, 2002
- Akdağ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi C.2**, Cem yy, İst, 1995
- Akkaya, Taylan; **Göç ve Değişme**, İst. Ün. yy, İst, 1979
- Alptekin, M.Yavuz; **Şehir ve Toplum**, Beta yy, İst, 2007
- Anabritannica**, C.22
- Arda, Erhan v.d; **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Alfa Basım yy, İst, 2003
- Armağan, İbrahim- Armağan, Sibel; **Toplumbilim**, Barış yy, İzmir, 1988
- Arslan, Mahmut; **İş ve Meslek Ahlâkı**, Nobel yy, Ankara, 2001
- Arslantürk, Zeki- Amman, M. Tayfun; **Sosyoloji**, Çamlıca yy (4.Basım), İst, 2001
- Aslan, Kadir; **Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumunun Çocuğunun Okul Başarısına Etkisi**, Ege Ün. Ede. Fak. yy, İzmir, 1996
- Atalay, Beşir; **Sanayileşme ve Sosyal Değişme** (Kırıkkale Araştırması), DPT yy, Ankara, 1983
- Aytaç, Ömer; “Meslekler Sosyolojisi Açısından Polislik Mesleği”, <http://www.gapmyo.edu.tr/dergiwebs1/02omeraytac.htm>
- Aytekin, Arif; **Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörler**, Isparta Örneği, Y. Lisans Tezi, Isparta, 2005
- Bal, Hüseyin; **Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, Süleyman Demirel Ün. yy, Isparta, 2001
- Bal, Hüseyin; **Kent Sosyolojisi**, Fakülte Kitap evi, Isparta, 2006
- Bayhan, Vehbi; **Anomi ve Yabancılaşma**, Kültür Bak. yy, Ankara, 1997
- Bendix, Reinhard; “Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995

- Benetton, Philippe: **Toplumsal Sınıflar** (Çev: H. Dilli), İst, 1991
- Bertrand, A.L.; Rural Sociology, (Zıkr: Enis Öksüz, **Sosyal Gelişme**, Doktora Tezi, İst, 1971)
- Bilgiç, Ziya- Güven, Erman; **Ansiklopedik Meslekler İlmihali**, Bahar yy, İst, 1989
- Bilgiseven, K. Amiran; **Eğitim Sosyolojisi**, Filiz Kitap evi (Gen. 5.Baskı), İst, 1992
- Bilgiseven, K. Amiran; **Genel Sosyoloji**, Filiz Kitap evi (Gen.4.Baskı), İst, 1986
- Bilgiseven, K. Amiran; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitap evi (3.Baskı), İst, 1989
- Bilgiseven, K.A. ; **Köy Sosyolojisi**, Filiz Kitap evi (Gel. 2.Baskı), İst, 1988
- Bilgiseven, K.Amiran; **Genel Sosyoloji** (Gen. 4.Baskı), Fakülte Kitap evi, İst, 1986
- Bilgiseven, K.Amiran; **Sosyoloji**, M.E. Basım evi, İst, 1980
- Bilgiseven, K.Amiran; **Şehirleşen Erzurum ve Sosyal Mobilite**, Tortum Kalkınma Derneği yy, İst, 1964
- Bilton, Tony v.d.; **Introductory Sociology**, The Macmillan Press, London, 1981
- Bottomore, T.B.; **Toplum Bilim Sorunlarına ve Yazımına İlişkin Bir Kılavuz** (Çev: Ünsal Oskay), Beta yy, İst, 1984
- Bottomore, T.B; **Toplum Bilim** (Çev: Ünsal Oskay), Beta Basım (2.Baskı), İst, 1984
- Bozkurt, Veysel; **Sosyoloji**, Ekin yy (4.Baskı), Bursa, 2009
- Büyük Larousse**, C. 5- 11–15
- Cangızbay, Kadir; **Sosyolojiler Değil Sosyoloji**, Ütopya yy (3.Baskı), Ankara, 2002
- Celkan, Y.H.; **Eğitim Sosyolojisi**, Atatürk Ün. yy, Erzurum, 1993
- Cerit, Cevdet; **Profesyoneller İktidarı**, Pınar yy, İst, 1994
- Cirhinlioğlu, Zafer; **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cirhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996
- Cole, W. Donald; **Meslek İntiharı** (Çev: Yakup Coşar), İlgi yy, İst, 1989
- Coser, A. Lewis v.d.; **Introduction to Sociology**, Harcourt Brace Jovanovich Inc, New York, 1983
- Çurğatay, Veysi; **Üniversite Sınavına Girecek Öğrencilerin Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler** (Malatya'daki Lise Son Sınıf Öğrencileri Uygulaması), Y. Lisans Tezi, Malatya, 2010
- Dayı, Y.S., **Meslekler Sosyolojisi Açısından Doktorluk Mesleği ve Doktorlar, Elazığ Örneği**, (Y.Lisans Tezi), Elazığ, 2007

- Demir, Ömer- Acar, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç yy (2.Baskı), İst, 1993
- Demir, Ömer- Acar, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi yy, İst, 2002
- Develioğlu, Ferit; **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitap evi, Ankara, 1990
- Doğan, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Birlik yy (4.Baskı), Ankara, 198
- Doğan, İsmail; **Sosyoloji**, Pegem Akademi yy, Ankara, 2009
- Dönmezer, Sulhi; **Sosyoloji**, Savaş yy (Gen. 9.Baskı), Ankara, 1984
- Emiroğlu, Kudret- Aydın, Suavi; **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat yy, Ankara, 2003
- Emiroğlu, Kudret; **Ekonomi Sözlüğü**, Bilim ve Sanat yy, Ankara, 2006
- Ergün, Mustafa; **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ocak yy (4.Baskı), Ankara, 1994
- Erkal, E. Mustafa v.d; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der yy, İst, 1997
- Erkal, E. Mustafa; **Sosyoloji**, Der yy (Gen. 7.Basım), İst, 1996
- Eröz, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitap evi (3.Basım), İst, 1982
- Eserpek, Altan; “Sosyal Mobilite ve Eğitim”, **Eğitim Bilimleri Dergisi**, C:9, S.1, 1976
- Fichter, J; **Sosyoloji Nedir** (Çev: Nilgün Çelebi), Anı yy, Ankara, 2002
- Fidan, Nurettin- Erden, Münire; **Eğitime Giriş**, Alkım yy, Ankara, Trhz
- Fox, M.F; **Women At Work**, (Zikr: Abdullah Korkmaz; “İş İdeolojisinin Çalışma İlişkilerine Etkisi”, **Toplumsal Yapı** (Ed: Yaşar Kaya), Turan yy, İst, 2005)
- Freidson, Eliot; “Mesleksen Kontrolün Değişen Doğası”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Cihirlioğlu Zafer), Gündoğan yy, Ankara, 1996
- Freyer, Hans; **Sosyolojiye Giriş** (Çev: Nermin Abadan), Ank. Üni. Siy. Bil. Fak. yy, Ankara, 1957
- Giddens, Anthony; **Sosyoloji** (Yay. Haz: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç yy, Ankara, 2000
- Goode, W; “Topluluk İçinde Topluluk: Meslekler”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cihirlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996
- Gökçe, Birsan; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş yy (2.Basım), Ankara, 1998
- Güçlü, Sevinç; “Eğitim Kurumu”, **Kurumlara Sosyolojik Bakış** (Ed: Sevinç Güçlü), Birey yy, İst, 2005

- Gül, S.Songül-Karaman, Fatih; “Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed: Muammer Tuna), Detay yy, Ankara, 2011
- Güven, Sami; **Toplumbilim**, Ezgi Kitap evi, Bursa, 1999
- Güzel, Serkan; **Çalışma Sosyolojisi**, Literatürk yy, İst, 2008
- Hall, Richard H; **Sociology of Work**, A Page Publications Company, California, 1994
- Hançerlioğlu, Orhan; **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitap evi (2.Baskı), İst, 1976
- Hançerlioğlu, Orhan; **Toplum Bilim Sözlüğü**, Remzi Kitap evi, İst, 1986
- Haug, R. Marie; “Profesyonelleşme: Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996
- [http:// www.tumgazeteler.com](http://www.tumgazeteler.com)
- <http://emezun.meb.gov.tr/doc/tanitimmodulu>
- <http://emezun.meb.gov.tr/doc/tanitimmodulu/oo.pdf>
- <http://www.malatyahaber.com/haberler>
- Hughes C.Everett; “Meslekler”, **Meslekler ve Sosyoloji** (Der/Çev: Zafer Cırhinlioğlu), Gündoğan yy, Ankara, 1996
- İçli, Gönül; **Sosyolojiye Giriş**, Anı yy (5.Baskı), Ankara, 2011
- İlhan, Süleyman; “Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine”, **Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, 2008
- İspir, G. Eyüp; **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ocak yy (2.Baskı), Ankara, 1991
- İstatistiklerle Malatya 2009**, TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü yy, Malatya, 2010
- Kalaycıoğlu, Sibel; “ Toplumsal Tabakalaşma” **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, Ankara, 2002
- Kalaycıoğlu, Sibel; “ Toplumsal Tabakalaşma” **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, (2.Baskı), Ankara, 2003
- Kalaycıoğlu, Sibel; “Toplumsal Tabakalaşma”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Beta yy, İst, 2010
- Kapız, Ö.Serap; “İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler** (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002
- Karasar, Niyazi; **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Alkım Kitap evi (7.Basım), Ankara, 1995

- Kaya, Yaşar; **Malatya Şehri Sosyal Bünyesi İçinde İşbirliği ve Mücadele** (Doktora Tezi), İst, 1991
- Keleş, Ruşen; **Kentbilim İlkeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976
- Keleş, Ruşen; **Kentbilim Terimler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1980
- Kemerlioğlu, Eyüp; **Erzurum’da Meslekler ve Sosyal Tabakalaşma**, (Doktora Tezi), Erzurum, 1973
- Kerr, Clark v.d.; “Sanayileşmenin Mantığı”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy, (3.Baskı), Bursa, 1995
- Kessler, G; **İçtimaiyata Başlangıç** (Çev: Z. F. Fındıkoğlu), İst. Ün. yy, İst, 1938
- Kıray, B. Mübeccel; **Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, Bağlam yy, (3.Basım), İstanbul, 2000
- Kızılcıkelik, Sezgin- Erjem, Yaşar; **Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Emre yy, Konya, 1992
- Kocacık, Faruk; **Toplumbilim**, Cumhuriyet Ün. yy, (3.Baskı), Sivas, 2003
- Kongar, Emre; **Türk Toplumbilimcileri**, Remzi Kitap evi, İst, 1982
- Kongar, Emre; **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, C. 1–2, Remzi Kitap evi (9.Basım), İst, 1995
- Korkmaz, Abdullah; **Değişme ve Farklılaşma**, Doğu Kütüphanesi yy, İst, 2006
- Korkmaz, Abdullah; **Şehirleşme ve Suç**, Malatya Araştırması(1981–1985), (Doktora Tezi), İst, 1988
- Köknel, Özcan; **İnsanı Anlamak**, Altın Kitapları yy, İst, 2000
- Köknel, Özcan; **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar, İst, 1995
- Kulaksızoğlu, Adnan; **Ergenlik Psikolojisi**, Remzi Kitap evi, İst, 2005
- Kuzgun, Yıldız; **Kendini Değerlendirme Envanteri El Kitabı**, ÖSYM yy, Ankara, 2000
- Kuzgun, Yıldız; **Meslek Danışmanlığı Kuramlar ve Uygulamalar**, Nobel yy, Ankara, 2000
- Lazarsfeld, Paul F; “Açık Olan Ne”, **Sosyoloji Yazıları** (Der: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy, Bursa, 1995
- Macionis, J.J; Sosyoloji, (Zikr: Veysel Bozkurt, **Sosyoloji**, Ekin yy (4.Baskı), Bursa, 2009)

- Mardin, Şerif; Türkiye’de Toplum ve Siyaset, **Makaleler 1** (Der: Mümtazer Türköne- Tuncay Önder), İletişim yy (3.Baskı), İst, 1992
- Marshall, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yy, Ankara, 1999
- Mauss, Marcell- Fauconnet, Paul; ‘Sosyoloji’ (Çev: Ümit Meriç), **Türk Sosyoloji Dergisi**, S.2, İst, 1996
- Mayer, K.: **Class and Society**, (Zikr: Abdullah Korkmaz; Değişme ve Farklılaşma)
- Mays, Arthur; **Meslek Eğitiminin Prensipleri ve Tatbikatı** (Çev: İlhan Özdi- Remzi Öncül), Milli Eğitim Basım Evi, İst, 1973
- Meydan Larousse**, C. 2–8, Meydan yy, İst, 1973
- Myers, D. ; Teacher Power, (Zikr: Ali Ekber Şahin;”Meslek ve Öğretmenlik”, **Eğitim Bilimine Giriş** (Ed: Veysel Sönmez), Anı yy, Ankara, 2006)
- Nirun, Nihat; **Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Atatürk Kültür Merkezi yy, Ankara, 1991
- Okutan, Atakan; **Türkiye’de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Türk Demokrasi Vakfı yy, Ankara, 1995
- Onur, Bekir; **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitap evi (6.Baskı), Ankara, 1995
- Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem yy (Gen.10.Basım), İst, 1999
- Öksüz, Enis; **Sosyal Gelişme**, Doktora Tezi, İst, 1971
- Özcan, A.Osman; **Ülkemiz Açısından İsaletli Olabilecek Bir Mesleğe Yönelme Denemesi** (Zikr: Y.S.Dayı; Meslekler Sosyolojisi Açısından Doktorluk Mesleği ve Doktorlar, Elazığ Örneği, Y. Lisans Tezi, Elazığ, 2007)
- Özcan, Y.Z., Özbay, Ö; “ Sosyolojide Yöntem”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı yy, Ankara, 2002
- Özer, İsmet; “Toplumsal Gelişme/Değişme”, **Sosyolojiye Giriş** (Ed: İhsan Sezal), Martı Kitap yy, (2.Baskı), Ankara, 2003
- Özkalp, Enver; **Sosyolojiye Giriş**, Ekin Kitap evi yy (Yen. 14.Baskı), Bursa, 2005
- Özkul, Metin; **Çalışma Sosyolojisi**, Isparta, 1997
- Özsoy, Osman; **Geleceğin Meslekleri**, Hayat yy, İst, 2004
- Parkin, Frank; “Sosyalist Toplumlarda Sınıflaşma”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995

- Parkin, Frank; “Toplumsal Tabakalaşma”, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, T.Bottomore-R.Nisbet, (Çev: Fatmagül Berktaş), (Yay. Haz: Mete Tuncay-Aydın Uğur), Ayraç yy, Ankara, 1997
- Phillips, Bernard; **Sociology**, McGraw-Hill Book Company, USA, 1979
- Poloma, M; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları** (Çev: Hayriye Erbaş), Gündoğan yy, Ankara, 1993
- Popeneo, David; **Sociology**, Prentice-Hall, New Jersey, 1983
- Pressman, E.P. Norman; “Yeni Gelişmekte Olan Şehirlerde Cemaat Planlaması İçin Sosyal Belirleyiciler: Mukayeseli Bir Yaklaşım-Kanada ve İsrail’deki Uygulamalarla İlgili Bazı Teklifler”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal), Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995
- Püsküllüoğlu, Ali; **Türkçe Sözlük**, Arkadaş yy, Ankara, 2003
- Roberts, Bryan; “Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Şehirleşme: İngiltere ve Amerika Örneği”, **Sosyoloji Yazıları** (Ed: İhsan Sezal) , Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995
- Sencer, Muzaffer; **Sosyal Sınıflar** (Kriter ve Göstergeler), Gözlem yy, İst, 1974
- Sencer, Muzaffer; **Toplum Bilimlerinde Yöntem**, Beta yy (Göz. Geç. 3.Basım), İst, 1989
- Seyidoğlu, Halil; **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Güzem yy (Gen. 6.Baskı), İst, 1995
- Seyidoğlu, Halil; **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem yy, Ankara, 1992
- Sezal, İhsan; **Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar**, Akçağ yy, Ankara, 1991
- Sezal, İhsan; **Sosyoloji Yazıları**, Ekin Kitap evi yy (3.Baskı), Bursa, 1995
- Sezal, İhsan; **Şehirleşme**, Ağaç yy, İst, 1992
- Sorokin, P; **Çağdaş Sosyoloji Teorileri** (Çev: M. Münir-Raşit Öymen), Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1974
- Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Malatya**, Malatya Valiliği yy, Malatya, 2004
- Soyer, Serap; **Endüstri Sosyolojisine Giriş**, Saray Kitap evi, İzmir, 1996
- Spencer, M- Inkeles, A; **Foundations of Modern Sociology**, Prentice-Hall, (Third Edition), New Jersey, 1982

- Stanley, H.: “Social Structure”, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, V.14
- Şahin, Ali Ekber;”Meslek ve Öğretmenlik”, **Eğitim Bilimine Giriş** (Ed: Veysel Sönmez), Anı yy, Ankara, 2006
- Şener, Sami; **Sosyoloji**, İnkılâp yy, İstanbul, 1998
- Talas, Mustafa; **Türkiye’de Sanayi Teşviği Uygulamaları**, Doğu Kütüphanesi yy, İst, 2008
- Tan, Hasan; **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, M.E. B. yy, İst, 1992
- Tan, Mine; **Toplumbilime Giriş**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1981
- Tatlıdil, Ercan; **Kentleşme ve Gecekondu**, Ege Üniv. Edebiyat Fak. yy, İzmir, 1989
- Tengiz, Deniz; **Meslekler Sosyolojisi Açısından Mühendislik Mesleği ve Mühendisler** (Y.Lisans Tezi), Elazığ, 2001
- Tezcan, Mahmut; **Sosyolojiye Giriş**, Feryal Matbaası (4.Baskı), Ankara, 1995
- Toffler, Alvin; **Şok** (Çev: Selami Turgut), Altın Kitaplar Yayın evi (3.Basım), İst, 1981
- Tolan, Barlas; **Sosyoloji**, Adım yy, Ankara, 1993
- Topçu, Nurettin; **Sosyoloji** (Haz: Ezel Erverdi- İsmail Kara), Dergâh yy (2.Baskı), İst, 2006
- Tuna, Korkut; **Yeniden Sosyoloji**, Karakutu yy, İst, 2002
- Tural, Sadık; **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ecdad yy (2.Baskı), Ankara, 1992
- Türkçe Sözlük**, C.1–2, Türk Dil Kurumu yy, Ankara, 1998
- Türkdoğan, Orhan; **Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, M.E. B. yy, İst, 1995
- Türkdoğan, Orhan; **Türkiye’nin Sanayileşmesi** (Sanayi Sosyolojisi), Töre Devlet yy, Ankara, 1981
- User İnci; **“Türkiye’de Sosyoloji ve Psikolojinin Gelişmesine İlişkin Sorunlar:Meslek Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme”** 4.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi, (Zikr:Ömer Aytaç, “Meslekler Sosyolojisi Açısından Polislik Mesleği”), <http://www.gapmyo.edu.tr/dergiwebs1/02omeraytac.htm>.
- Ülken, Z. Hilmi; **Sosyoloji**, Remzi Kitap evi, İst,1943

- Ünal, Z.Ahmet; **Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik**, Birleşik yy, Ankara, 2011
- Varış, Fatma; **Eğitim Bilimine Giriş**, Atlas Kitap evi, Konya, 1994
- Watson, T; Sociology, Work and Industry (Zikr: Metin Özkul, **Çalışma Sosyolojisi**, Isparta, 1997)
- Yasa, İbrahim; **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**, TODAİE yy, Ankara, 1970
- Yavuzer, Haluk; **Ana-Baba ve Çocuk, Ailede Çocuk Eğitimi**, Remzi Kitap evi, İst, 1996
- Yeşilyaprak, Binnur; **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**, Nobel yy, Ankara, 2000
- Yıldırım, Engin; **Endüstri İlişkileri Teorileri**, Değişim yy, Sakarya, 1997
- Yıldız, Selver; “Kişilik, Meslek ve Mutluluk”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler** (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002
- Yörükan, Ayda; **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri** (Der: Turhan Yörükan), Nobel yy, Ank, 2006
- Zaim, Sabahaddin; **Çalışma Ekonomisi**, İst. Üniv. yy, İst, 1977
- Zimmermann, C.C. ; **Yeni Sosyoloji Dersleri** (Çev: Amiran K.Bilgiseven), İst, 1964
- Zincirkıran, Memet “ Sanayi Toplumundan Enformasyon Topluma: Değişen Çalışma Hayatı ve Yeni Değerler”, **Çalışma Yaşamında Dönüşümler**, (Der: Aşkın Keser), Ezgi Kitap evi, Bursa, 2002

EK: ANKET FORMU**Malatya'da Meslek Yapısı ve Sosyal Hareketlilik Anket Formu****1-Cinsiyetiniz**

1 () Erkek

2 () Bayan

2-Yaşınız?

1 ()29

2 () 30-39

3 () 40-49

4 () 50-59

5 () 60 +

3-Doğum yeriniz

1 () Malatya merkez

2 () Malatya'nın ilçeleri

3 () Malatya'nın köyleri

4 () Diğer merkez il

5 () Diğer ilçe

6 () Diğer köy

4-Aylık geliriniz ne kadardır?

1 ()/400 TL

2 () 401./800

3 () 801./1.200

4 () 1.201./1.600

5 () 1.601./2.000

6 () 2.001 +

5-Medeni durumunuz

1 () Hiç evlenmedi

2 () Evli

3 () Eşi ölü

4 () Boşandı

6- Öğrenim durumunuz nedir?

1 () Okur-yazar değil

2 () Okur-yazar okul bitirmemiş

3 () İlkokul

4 () Orta ve dengi okul

5 () Lise ve dengi okul

6 () Yüksek okul/Fakülte

7- Mesleğiniz nedir?

- 1 () İşçi
- 2 () Memur
- 3 () Doktor. Avukat vb.
- 4 () Ticaret
- 5 () Çiftçi
- 6 () Emekli
- 7 () İşsiz
- 8 () Düzenli bir işi yok
- 9 () Ev kadını

8- Sizce meslek tercihi neye göre belirlenir?

- 1 () Yüksek gelir getirmesi
- 2 () İtibarlı olması
- 3 () Sözü dinlenebilen

9- Siz niçin bu mesleği seçtiniz?

- 1 () Anne/ baba mesleği
- 2 () Geliri iyi
- 3 () Sevdığım için
- 4 () Rahat ve kolay
- 5 () Ailemin baskısıyla
- 6 () Tesadüfen
- 7 () Başka iş bulamadım
- 8 () Başka...

10-Babanızın öğrenim durumu nedir?

- 1 () Okur-yazar değil
- 2 () Okur-yazar okul bitirmemiş
- 3 () İlkokul
- 4 () Orta ve dengi okul
- 5 () Lise ve dengi okul
- 6 () Yüksek okul/Fakülte

11-Annenizin öğrenim durumu nedir?

- 1 () Okur-yazar değil
- 2 () Okur-yazar okul bitirmemiş
- 3 () İlkokul
- 4 () Orta ve dengi okul
- 5 () Lise ve dengi okul
- 6 () Yüksek okul/Fakülte

12-Babanızın mesleği nedir?

- 1 () İşçi
- 2 () Memur
- 3 () Doktor. Avukat vb.
- 4 () Ticaret

- 5 () Çiftçi
- 6 () Emekli
- 7 () İşsiz
- 8 () Düzenli bir işi yok

13-Annelerinizin mesleği nedir?

- 1 () İşçi
- 2 () Memur
- 3 () Doktor., Avukat vb.
- 4 () Ticaret
- 5 () Çiftçi
- 6 () Emekli
- 7 () İşsiz
- 8 () Düzenli bir işi yok
- 9 () Ev kadını

14-İlk işinizi nasıl buldunuz?

- 1 () İşsizim
- 2 () Öğrenci
- 3 () Ev hanımı
- 4 () Kendi imkânlarımla
- 5 () Akrabalarımın yardımıyla
- 6 () Hemşerilerimin yardımıyla
- 7 () Arkadaşlarımla
- 8 () Gazete ilanlarıyla
- 9 () Siyasilerin yardımıyla
- 10 () Baba mesleği
- 11 () Başka...

15-Sizce Türkiye'deki en iyi meslek hangisidir?

- 1 () Avukat-Hâkim
- 2 () Doktor
- 3 () Subay
- 4 () Öğretmen
- 5 () Sanatçı
- 6 () Futbolcu
- 7 () Manken
- 8 () Siyasetçi
- 9 () Bilim insanı
- 10 () Sanayici
- 11 () Tüccar
- 12 () Mühendis
- 13 () Diğer (belirtiniz) ...

16-Çocuğunuzun aşağıdaki mesleklerden hangisine sahip olmasını istersiniz?

- 1 () Avukat-Hâkim
- 2 () Doktor

- 3 () Subay
- 4 () Öğretmen
- 5 () Sanatçı
- 6 () Futbolcu
- 7 () Manken
- 8 () Siyasetçi
- 9 () Bilim insanı
- 10 () Sanayici
- 11 () Tüccar
- 12 () Mühendis
- 13 () Diğer (belirtiniz) ...

17-Türkiye’de çalışan/çalışmayan her vatandaşın sahip olduğu statünün karşılığını aldığını düşünüyor musunuz?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır
- 3 () Kısmen

18-Bir iş yeriniz olduğunu varsayalım, buraya eleman almak gerektiğinde kimleri tercih edersiniz? (Bütün başvuruların bilgi ve beceri düzeylerinin aynı olduğunu kabul edelim)

- 1 () Akrabalarımı
- 2 () Hemşerilerimi
- 3 () Arkadaşlarımı
- 4 () Aynı inançlara sahip olanları
- 5 () Aynı siyasi görüşe sahip olanları
- 6 () Ayrım yapmam
- 7 () Başka

19-“Kolay yoldan köşe dönmek iyidir” düşüncesine katılıp katılmadığı

- 1 () Evet, Katılıyorum
- 2 () Hayır, Katılmıyorum

20-“Türkiye’de çok çalışan değil, dayısı olan kazanıyor” düşüncesine katılıp katılmadığı

- 1 () Evet, Katılıyorum
- 2 () Hayır, Katılmıyorum

21-İyi bir meslek sahibi olmak insanın hayatını nasıl değiştirir?

- 1 () Daha itibarlı olur
- 2 () Maddi sıkıntıları olmaz
- 3 () Daha mutlu olur
- 4 () Daha güçlü ve etkin olur

22-Türkiye’nin yönetiminde etkili olan kesimler hangileridir?

- 1 () Zenginler
- 2 () Askerler

- 3 () Politikacılar
- 4 () Medya
- 5 () Dinsel cemaatler ve tarikatlar
- 6 () Localar
- 7 () Dış güçler
- 8 () Sivil toplum

23-Türkiye’de insanların istediği mesleği seçebilmeleri mümkün müdür?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

24-Mümkün değilse sebebi nedir?

- 1 () Adam kayırmacılığı
- 2 () Siyasî sebepler
- 3 () Bölgesel farklılıklar
- 4 () Maddî imkânsızlıklar
- 5 () Eğitim yetersizliği

25-Önemli gördüğünüz bir mesleğin sahibi olmakta karşılaşılan engeller nelerdir.?

- 1 () Eğitimsizlik
- 2 () Siyasî destekten mahrumiyet
- 3 () Maddî imkânsızlıklar
- 4 () Yetersiz sosyal çevre

26-İyi bir eğitim almak, başarılı olmak için yeterli midir?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

27-Başarılı olmak için neler gereklidir?

- 1 () Eğitim
- 2 () Yüksek gelir
- 3 () İtibar ve prestij
- 4 () Sosyal ve siyasî destek

28-Türkiye’de fırsat eşitliği var mıdır?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

29- Kendinizi şehirli görüyor musunuz?

- 1 () Tamamen şehirliyim
- 2 () Kısmen şehirliyim
- 3 () Şehirli görmüyorum

30-(İl dışından gelenlere) Niçin Malatya’ya geldiniz?

- 1 () Akraba/hemşeri tavsiyesi ile
- 2 () Daha önce buraya göçenler olduğu için

- 3 () İş imkânının çokluğundan
- 4 () Şehir hayatı daha iyi olduğundan
- 5 () Tayin sebebiyle
- 6 () Burada akrabalarım olduğu için
- 7 () Eğitim imkânlarının iyi olması nedeniyle
- 8 () Diğer

31-Şehirde kendinizi yalnız hissediyor musunuz?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır
- 3 () Bazen

32-Kendinizi hangisine daha uygun hissediyorsunuz?

- 1 () Modern
- 2 () Geleneklerine bağlı
- 3 () Biraz modern biraz geleneklerine bağlı
- 4 () Fikrim yok

33-“Malatya nüfus olarak yoğun ve her gün çok sayıda kişiyle ilişkilerim olmasına rağmen kendimi yalnız hissediyorum” cümlesine (yargısına)

- 1 () Katılıyorum
- 2 () Katılmıyorum
- 3 () Fikrim yok

34-“İşveren/patron olsaydım daima önce akrabalarımı işe alırdım.” düşüncesine katılıp katılmadığı

- 1 () Katılıyorum
- 2 () Katılmıyorum
- 3 () Fikrim yok

35-Mahallenin bulunduğu bölge

- 1 () I. Bölge
- 2 () II. Bölge
- 3 () III. Bölge

36-Oturulan konut

- 1 () Müstakil
- 2 () Apartman

37-Evinizde kimler yaşıyor

- 1 () Dede-nine, anne-baba, çocuklar
- 2 () Anne-baba, çocuklar
- 3 () Baba ve çocuklar (anne ölmüş)
- 4 () Anne ve çocuklar (baba ölmüş)
- 5 () Anne veya babadan biri ayrı ve çocuklar
- 6 () Anne-baba, çocuklar ve yakın akrabalar
- 7 () Yalnız yaşıyor

38-Kaç yıldır şehirde oturuyorsunuz?

- 1 () 5 yıl
- 2 () 6--- 10 yıl
- 3 () 11 + yıl
- 4 () Şehir doğumluyum

39-Aşağıdakilerden birine veya birkaçına üyeliğiniz var mı? (Üye olduklarının hepsi işaretlenecek)

- 1 () Siyasi parti
- 2 () Kooperatif
- 3 () Yardımlaşma dernekleri
- 4 () Sendika
- 5 () Kulüp
- 6 () Vakıf
- 7 () Hiçbiri

40- Malatya’da yaşayanlar içinde kendinizi nasıl görüyorsunuz?

- 1 () Üst tabakada
- 2 () Orta tabakada
- 3 () Alt tabakada

Katılımınızdan dolayı teşekkür ederim.
Arş. Grv. Arif ÇİÇEK